

बुद्धिप्रभा.

BUDHI PRABHA.

(વાર્ષિક-સામાજિક-સાહિત્ય-નૈતિક વિષયોને અર્થતું માસિક.)

સંપાદક-મણીલાલ મોહનલાલ પાટરાકર.

પુસ્તક ૭ મુ.

મે ૧૯૧૫. વીર સંવત ૨૪૪૧.

અંક ૨ જો.

વિષયદર્શન.

વિષય.	લેખક.	પૃષ્ઠ.
૧ તમે શ્રાવક કહો કેવા.	(બુદ્ધિસાગર સરિથ.) ૩૩
૨ શી મહાવીર જન્મી.	(મ ન. દોશી. બી. એ.) ૩૫
૩ પંચાસ શ્રી સત્યવિજય	(નં લ. વજીવ વડોદરા.) ૪૧
૪. શ્રી જ્ઞાનદેશમ ચારિત્રનો સવાદ	(સમ્રાટક મો. હે. વજીવ પાટરા.) ૪૪
૫. વૈષ્ણવની આશ્વર્પકારક ઉત્પત્તિ ૪૫
૬. અનંત જીવન.	(સ. ડા. કાપડીઆ.) ૪૮
૭. અમારી નોંધ ૫૨
૮. સ્વિકાર અને અવલોકન. ૫૫
૯. પ્રેમધેવા પ્રવાસીનું પવિત્ર જીવન ૫૬
૧૦. આદર્શ રમણી ચરિત.	(મો. નંદુવર.) ૫૮
૧૧. સાહિત્ય સત્કાર. ૬૧
૧૨. બોર્ડિંગ પ્રકરણ. ૬૨
૧૩. હરમંડના શી બાવન જીનાવના દેરાસરના-જીવોદ્ધાર માટે વિનંતિ. ૬૪

શ્રી અર્ચ્યાત્મ જ્ઞાનપ્રસારક મંડળ તરફથી

પ્રકાશક અને વ્યવસ્થાપક,

શંકરલાલ રાહાલાલ કાપડીઆ.

તાગોરીસરાહ-અમદાવાદ

લવાજમ-વર્ષ એકનો રૂ. ૧-૪-૦ સ્થાનિક ૧-૦-૦ છુટક દર એક નકલના બે આના.

- અમદાવાદ પી "સાયમંડ ન્યુઝિસી" પ્રીન્ટીંગ પ્રેસમાં પરીખ દેવીદાસ જગતલાલે છાપ્યું

ચાંદીના તૈયાર દાગીના વેચનાર બહુસોદાર પેઢી.

અમારી દુકાને તદ્દન નવિન ફેશનના દાગીના જેવા કે સાંકળાં, છેડા, કંદોરા, બટન વિગેરે તમામ જાતનાં હમેશાં તૈયાર મળશે.

અમારી દુકાનેથી બહુસાપર ખરીદેલા ચાંદીના દાગીનાં ગમે ત્યારે પાછા લાવો ત્યારે ફક્ત મજુરી કાપી ચાંદીના ચાલુ આવવી પાછા લેવામાં આવે છે.

સોનાના મન પસંદ અપરુદ્ધ ફેશનના દાગીના ઓઈરથી વાપદાસર બનાવી આપવામાં આવે છે. એક વાર કામ પાડી ખાતરી કરો.

શા. મુળચંદ દલીચંદ.

ચાંદીના દાગીના બનાવનાર તથા વેચનાર.

રતનપોળ-અમદાવાદ.

તા. ૬.—અમારે ત્યાં લગ્ન પ્રસંગે ખાસ ચાંદીના રામજીવીના જાડે અગર વેચાણ આપવામાં આવે છે.

સ્થાપન ૧૮૭૦ સન ૧૯૨૫.

જુનામાં જુની (૪૭ વરસની) શાખા.

જૈનધર્મનાં પુસ્તકો દીકાયત કિમ્મતથી વેચનાર.

અમારે ત્યાં મુંબાઈ, ભાવનગર તથા અગ્રેનાં જાપેલાં દરેક જાતનાં જૈનધર્મનાં તથા સાર્વજનિક પુસ્તકો જૈનશાળા લાખગેરીઓ વિગેરે દરેક સંસ્થાઓને પ્રાણીજ દીકાયત કિમ્મતથી વેચવામાં આવે છે. વધુ વિગત સાર અમારું મોટું ક્વાર્ટરલોગ ઓફિસ છટ્ટી પૃષ્ઠ ૧૦૦નું અર્ધાં આનાની ટીકીટ ખીડી નીચેના શીરનામે મંગાવો.

લી: બાલાભાઈ જગનલાલ શાહ.

પુસ્તકો વેચનાર તથા પ્રગટ કરનાર, ઠે. કીકાભટની પોળ-અમદાવાદ.

લેખકોને વિજ્ઞાપ્તિ:—જે જે જાણુઓના લેખો આ વખતે માસિકમાં પ્રગટ કરવાને આવ્યા છે તેમાંથી કેટલાક સ્થળ સંકોચને લેખને પ્રગટ કરી શક્યા નથી પરંતુ તે સવડ પડતે દાખલ કરીશું. કામઝે અપૂર્ણ લેખ મોકલવો નહિ.

બુદ્ધિપ્રભાનો લાલ:—અમુક સદ્ગૃહસ્થ તરફથી પૂજ્ય મુનિમહારાજઓને તથા સાધ્વીજ મહારાજઓને બુદ્ધિપ્રભાની ૧૫ નકલ પોતાના ખર્ચે મોકલવાનું સુચવેલું છે માટે જે જે મુનિમહારાજઓ યા સાધ્વીજ મહારાજઓને બુદ્ધિપ્રભા વાંચવાની ઇચ્છા હોય તેમણે અમારી ઓફીસે લખી જણાવવું.

સુચના:—આ અંકમાં જે સત્યવિજયજી પંચાસનો લેખ આવ્યો છે તેના લેખક મહારાજ અમોને લખી જણાવે છે કે મને જે જે પંચાસજીના સંબંધમાં હકીકતો મળી તે તે એકત્ર કરી મેં ઉલ્લેખ કર્યો છે છતાં તેમાં કંઈ અતિદાસિક દૃષ્ટિએ કે જૈનશૈલીએ ચુક જણાય તો તે મહારાજ જણાવી આભારી કરશે.

बुद्धिप्रभा.

(The Light of Reason)

ब्रह्मानन्दविधानके पटुतरं शान्तिग्रहद्योतकम् ।
सत्यासत्यविवेकदं भवभयभ्रान्तिव्यवच्छेदकम् ॥
मिथ्यामार्गनिवर्तकं विजयतां स्याद्वादधर्मप्रदम् ।
लोके सूर्यसमप्रकाशकमिदं ' बुद्धिप्रभा ' सासिकम् ॥

वर्ष ७ सुं.]

ता. १५ मे, सने १९१५.

[अंक २ ले.

तमे आवक कहो केवा.

कव्वासी.

- सुखो ना सहसुर भासे, जिनागभने अहु भाने;
विवेके ना करो कृत्यो, तमे आवक कहो केवा. १
- नथी आसनतएणी भक्ति, नथी अक्षा जिनागभनी;
नथी आचारनी परवा, तमे आवक कहो केवा. २
- नथी श्रीसहसुर भक्ति, नथी श्रीसहसुर अक्षा;
नथी जिनधर्मनी अक्षा, तमे आवक कहो केवा. ३
- अनीने दहिना रागी, त्वज सायु' अहो जूहुं;
रहो रात्री विषयधामे, तमे आवक कहो केवा. ४
- धराव्यु' नाम आवकनुं, पर'पर कृष्णनी रीते;
धरो ना सहसुखो साया, तमे आवक कहो केवा. ५
- करो ना साधुनी सेवा, स्वधर्मा पर नथी प्रीति;
नथी सत्संगनी प्रीति, तमे आवक कहो केवा. ६
- निहाजो पारधां छिद्रो, वहो छो साधुना दोषो;
नथी तिजनुं जरा जेतो, तमे आवक कहो केवा. ७
- अदा करता नहि दुर्ग, कथी न सत्य आवकनी;
करो पंयात जीनानी, तमे आवक कहो केवा. ८
- कर्मावधु - पिंड सुधारो, सुधारो अन्यतो करवा;
अता अहुं ठालवा डोले, तमे आवक कहो केवा. ९
- वधे नैनो अहो अवेवा, उधारो येज्जवा मोरे;
जरा ना धजने धरता, तमे आवक कहो केवा. १०

- પરસ્પરની કરી નિન્દા, પરસ્પરમાં ધરી બેદો;
કરો છો વૈર ને અધડા, તમે આવક કહો કેવા. ૧૧
- ધરી નિજ સ્વાર્થની દૃષ્ટિ, ત્યજી પરમાર્થની દૃષ્ટિ;
પ્રમાણિકતા કરો દૂરે, તમે આવક કહો કેવા. ૧૨
- સમર્પણના બહા માટે, કરો જો જો મળ્યું સારું;
અહંતામાં રહો રાગી, તમે આવક કહો કેવા. ૧૩
- હૃદયમાં જૈનશાસનની, જરા ના. દાઝને ધરતા;
કરો ના સંધની સેવા, તમે આવક કહો કેવા. ૧૪
- વહો ના સદ્ગુરુ-આગા, સદા નિજ શીર્ષપર બાંધે;
દૂરો સ્વાનુચ્છથી જ્યાં ત્યાં, તમે આવક કહો કેવા. ૧૫
- નગુણા ને નગુરા થઇ, થતા નિજ સદ્ગુરુ સ્થાના;
કર્મ ઉપકારના દેખો, તમે આવક કહો કેવા. ૧૬
- પ્રતિજ્ઞા સદ્ગુરુ પાસે, કરીને છંડતા મોહિ;
હણો વિશ્વાસ ધારકને, તમે આવક કહો કેવા. ૧૭
- સુધારો વા કુધારો શું, તમે ના જાણતા જાને;
કરો જ્યાં જાઓ ત્યાં હાજી, તમે આવક કહો કેવા. ૧૮
- પ્રભુ મહાવીર સિદ્ધાંતો, અરે ! ના જાણતા પૂરા;
કરો શંકા ચિન્તાબ્યાસે, તમે આવક કહો કેવા. ૧૯
- ગણો છો દુઝ સહુ સરખું, પરીક્ષા ના કરો પૂરી;
હૃદય ને કાનના કાચા, તમે આવક કહો કેવા. ૨૦
- રહીને સદ્ગુરુ પાસે, ગુરુ પાસા નથી સેવ્યા;
અહી ના સદ્ગુરુગમને, તમે આવક કહો કેવા. ૨૧
- નમ્યા ના સદ્ગુરુપાદે, મળ્યું સ્વાર્પણ કર્યું ના કાંઈ;
મલા આશય નહિ સમજ્યા, તમે આવક કહો કેવા. ૨૨
- વિચારો સાંકડા ગંદા, ગણો નિજદૃષ્ટિસમ સૃષ્ટિ;
ગુણાનુરાગમાં મીઠું, તમે આવક કહો કેવા. ૨૩
- નયોની બહુ અપેક્ષાઓ, નથી કંઈ જાણતા જાને;
કરો હૃદવાદ જાણ્યાનો, તમે આવક કહો કેવા. ૨૪
- રમો બાજી પ્રપંચોની, અનીતિમાં જીવન ગાળો;
બણીને જૂલ બહુ ખાતા, તમે આવક કહો કેવા. ૨૫
- કરો આજીવિકા ધર્મે, દખાતા લાંચ લેખને;
ખરું કહેતાં કરો ગુરસો, તમે આવક કહો કેવા. ૨૬
- સદાચારો ધરી સાચા, બનો આવક અરે સાચા;
બુધ્ધિધિ સદ્ગુરુશિક્ષા, કથી તે ધારણે બાવે. ૨૭

શ્રી મહાવીર જયન્તી*

માનવતા પ્રમુખ સાહેબ અને પ્રિય જૈન બંધુઓ !

વીરઃ સર્વસુરાસુરેન્દ્રમહિતો વીરં બુધાઃ સંશ્રિતા ।

વીરેણાભિહતઃ સ્વકર્મનિચયો વીરાય નિત્યં નમઃ ॥

વીરાત્તીર્થમિદં મૃત્તમતુલં વીરસ્ય ઘોરં તપઃ ।

વીરે શ્રી ધૃતિ કીર્તિ કાંતિ નિચયઃ શ્રી વીરમદ્રં દિશઃ ॥

·એકાન્તશાન્તતોપેતમાર્હતં વ્રતમદ્ભુતમ્ ।

શૃંગારાદિરસાંગારૈઃ ન દૂનં દેહિનાં હિતમ્ ॥

આપણે બધા આજે ખીજ વખતે આપણા પરમપૂજ્ય ભગવાન મહાવીર પ્રભુની જયન્તી ઉજવવાને અત્રે એકત્ર થયા છીએ. આજથી ૨૫૧૪ વર્ષ પર આ ભારતવર્ષમાં કુંડ ગામમાં તેમનો જન્મ થયો હતો. આપણને કેવળ શુણી અસર કરે તેના કરતાં શુણી પુરોનાં ચરિત્રો વિશેષ અસર કરે છે, માટે શુણી પુરોના શુણના ગીત ગાવા એ આપણું કર્તવ્ય છે. શ્રી જનહર્ષ ગણિ શુણાનુરાગ કુલકમાં કહે છે કે:—

‘ઉત્તમગુણાનુરાગો નિવસદ્ દિયયંમિ જસ્સ પુરિસસ્સ ।

આતિચ્ચયરપયાઓ ન દુલ્લહા તસ્સ રિદ્ધિઓ ॥

જે પુરુષના હૃદયમાં ઉત્તમ શુણાનુરાગ વસે છે તેને તીર્થંકર પદવી સુધીની એવી એક પણ પદવી નથી કે જે પ્રાપ્ત ન થાય. જે તીર્થંકર પદવી પણ શુણાનુરાગથી પ્રાપ્ત થાય તો જગતમાં ખીજ એવી કઈ સ્થિતિ છે કે જે આપણને પ્રાપ્ત ન થાય ! માટે શુણની પ્રશંસા કરવી.

જ્યોર્જ ઇલીયટ લખે છે કે The first condition of goodness is to have something to love and the second is to have something to revere. સારા થવાની પ્રથમ નિશાની સત્પુરુષો પ્રતિ પ્રેમ અને ખીજ નિશાની તેમના પ્રતિભે ભક્તિભાવ છે.

જે પુરુષોના આપણા ઉપર ઉપકાર થયો હોય તેવા પુરુષોના શુણ ગાવા તે આપણી ફરજ છે. કૃતમતા એ મોટામાં મોટો શુણ છે. માટે આપણે વીરપ્રભુનો આપણા પર થયેલા ઉપકારનો આભાર દર્શાવવાને અત્રે કૃતમ બુદ્ધિથી એકલા થયા છીએ.

બંધુઓ ! આપણે અહીં એક અગત્યનો સવાલ વિચારવાનો છે. આ જયન્તી વર્ષમાં એકવાર ઉત્તમી આપણે એસી રહેવાનું નથી. ઇંગ્લાંડમાં એક પ્રસિદ્ધ એડમીરલ-નોકાસે-યનો અધિપતિ થઈ ગયો તેનું નામ લોર્ડ નેલ્સન હતું. તે દૂધાલગરના મહાન યુદ્ધમાં નેપોલી-યનની સાથે દરિયાપર લડ્યો હતો. તે વખતે તેણે કહ્યું હતું કે England expects every man do his duty. ઇંગ્લાંડવાસી દરેક પોતાની ફરજ બજાવવી જોઈએ. આ

રા. રા. દોસી મલિલાલ નયુભાઈ બી. એ. એમણે અમદાવાદ જયન્તી વખતે આપેલું બાપણું.

તેના શબ્દો દરેક ઇચ્છાકામી યાદ કરીને જ્યારે પોતાની ફરજ બળવે છે, તે વખતે તે નેલસનની જ્યન્ટી ઉગ્રવે છે. તેજ રીતે જ્યારે જ્યારે તે વીર પ્રભુએ ઉપદેશોદા સત્ય સિદ્ધાંતોને અમલમાં મૂકીએ છીએ, ત્યારે ત્યારે આપણે તે પ્રભુની જ્યન્ટી ઉગ્રવીએ છીએ. પ્રભુ પ્રભુ કહી પશુનું નામ પોકારનાર કરતાં પ્રભુની આજ્ઞા પ્રમાણે ચાલનાર પ્રભુને વધારે સારો ભક્ત છે; કારણ કે આજ્ઞા ધર્મો-આજ્ઞા ધર્મો આજ્ઞા પ્રમાણે ચાલાવું એ ધર્મ છે. માટે જે પ્રમાણમાં આપણે તે મહાન વ્યક્તિએ પ્રદેશ વચનો પ્રમાણે આપણું જીવન ગાળીએ છીએ, તે પ્રમાણમાં આપણે તેમના ખરા અનુયાયીઓ છીએ.

બંધુઓ ! હવે આપણે તે મહાન પ્રભુના અસ્તિત્વ તરફ દૃષ્ટિ ફેરવીએ. તે કામ ધણું કઠીન છે. કારણ કે જેનામાં મહત્ત્વ હોય તે ખીન્નનું મહત્ત્વ જાળખી શકે. જેણે રસાયનશાસ્ત્ર (chemistry) નો યોગ્ય ધણો પણ અભ્યાસ કર્યો હશે, તે રસાયનના ઉચ્ચ પ્રયોગો સમજવાની સહેજ પણ શક્તિ ધરાવે. તેજ રીતે તે પ્રભુનું જીવનચરિત્ર વિચારવાને આપણે સધળા એકલા થયા છીએ, તેવા આપણામાં પણ તે પ્રભુના યોગ્ય ધણો પણ ગુણો હોય તોજ આપણે તેમના જીવનનો ખ્યાલ બાંધી શકીએ. આપણે ઘણીવાર અભિમાન, ઉચ્ચ પદવી, બુદ્ધિ વૈભવ અને લાગણીઓના વિકાસને વખાણીએ છીએ, પણ મહાન પુરુષો હમેશાં નમ્ર, શાન્ત, દામન અને અદ્વેષી હોય છે. જે આપણા પર કોઈ ખોટા આરોપ મૂકે તો આપણે આપણો બચાવ કરવાને તૈયાર હોઈએ છીએ. આપણે ખરા છીએ અને ખીન્ન ખોટા છે, તેમ સાબીત કરવાને પણ તૈયાર હોઈએ છીએ, જે કોઈ આપણા પર હાથ ઉગામે તો તેના સામે મુઠી ઉગામવાને આપણે એટલાજ આતુર છીએ, મૈનપણે ખીન્નએ કરેલું અપમાન સહન કરવું એને આપણે નામરદાઈનું લક્ષણ માનીએ છીએ. એવા આપણે આ જમાનાના લોકો તે મહાન પ્રભુની બળ્યતા શી રીતે જાળખી શકીએ કે જેમને સંગ્રમદેવે અનેક પ્રકારના ઉપસર્ગ કર્યા છતાં જે શાન્ત રહ્યા, અદ્વેષી રહ્યા અને મનમાં ચિંતવવા લાગ્યા કે આ બિચારા જીવની શી ગતિ થશે ? જેમને ચંડકાશીઓ નાગ ડર્યો છતાં જેમણે તેને બોધ આપી પૂર્વ, બવનું સ્મરણ કરાવ્યું. ઈદ્રશ્રુતિ જેમને ઐદ્રજ્ઞિક કહેતા આવ્યો છતાં જેમણે તેને ખરા ભાવથી બોલાવી તેના મનનું સમાધાન કર્યું. આવા મહા પુરુષની બળ્યતા અને મહત્વની કદર જુગવાને આપણામાં કોઈક અંશે ગુણો ખીલેલા હોવા જોઈએ. છતાં પણ જેમ ભક્તામરમાં કહ્યું છે તેમ,

અલ્પશ્રુતં શ્રુતવત્તાં પરિહાસધામ ।

ત્વદ્વક્તિરેવ મુલ્લસીકુરુતે ચલાન્માં ॥

યત્કોકિલઃ કિલ મધૌ મધુરં વિરૌતિ ।

તત્ત્વારુચાત્રકાલિકાનિકરૈકહેતુઃ ॥

આ સમયે ભક્તિથી જે બે બોલ કું કહેવા માગું છું, તે આપ શાન્ત ચિત્તથી ત્રવણ કરશો.

માતા પિતાની ભક્તિના સંબંધમાં. શ. છોટાલાલ તમને કંઠી ગયા છે, માટે તે સંબંધમાં વિશેષ નહિ બોલતાં શાસ્ત્રમાં કહ્યું છે કે તેમના જન્મ વખતે ત્રણ લોકના જીવને આનંદ થાય છે, એ વાત આપણે વિચારીએ. પાણીમાં કોકરો નાખીએ તો પાણીમાં કુંડાળા

વળે છે. એક કુંડાળું ખીજ કુંડાળાને જન્મ આપે છે, એ રીતે છેક દિનારા સુધી કુંડાળા પહોંચે છે. તેજ પ્રમાણે મહાન પુરુષોના શરીરમાંથી શાન્તિના પરમાણુઓ જગતમાં વ્યાપી રહેલી સૂક્ષ્મ પ્રકૃતિમાં જાય છે, તે ખીજ પરમાણુઓને ધક્કો મારે છે. આ પ્રમાણે જેટલું બળ પ્રથમના પરમાણુઓમાં હોય છે તે પ્રમાણમાં તે ખીજોમાં શાંતિ ફેલાવે છે. અને મહાન પ્રભુનું શાન્તિબળ ઉત્તમોત્તમ હોવાથી તેમનામાંથી નીકળતા શાંતિનું વાતાવરણ ચારે બાજુએ ત્રણ બુવનમાં ફેલાય છે, અને જગતના તમામ જીવોને ક્ષણ વાર શાન્તિ આપે છે.

પોતે જ્ઞાતી છતાં અભ્યાસ કરવાને ગુરૂને ઘેર ગયા. જે પ્રમાણે મહાન પુરુષો વર્તે છે તે પ્રમાણે ખીજો આચરે છે. વિદ્યા મેળવવાના ત્રણ માર્ગ છે. ધન, વિદ્યા અને ગુરુપાદ-શુશ્રૂષા. ત્રીજો માર્ગ સૌથી ઉત્તમ છે અને આર્યાવર્તમાં પ્રથમ તેજ માર્ગ પ્રચલિત હતો ત્યારે હિંદુસ્થાનની ભવ્યતા કાંધક ઝારજ હતી. શિક્ષણ મરત આપવામાં આવતું હતું, અને વિદ્યાર્થીઓ પણ ગુરૂની ખરા હદયથી ભક્તિ કરતા હતા. કહ્યું છે કે, 'વિનયન ગુરો-સ્તોયઃ સમ્યગ્જ્ઞાનં તતો મવેત્-વિનયથી ગુરુ સંતુષ્ટ થાય છે, અને તેથી સમ્યગ્જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ થાય છે. ખેદની વાત છે કે આપણે આ બાબતમાં તદ્દન જૂઠ્ઠાજ શૈલી શ્રદ્ધા કરી છે, પણ તેમાં પણ ગુરુકુળો જેવી સંસ્થાઓ હજી પ્રાચીન હિંદુસ્થાનની પદ્ધતિનો આપણને કાંધક ખ્યાલ આપે છે. જૈનોમાં પણ તેવાં ગુરુકુળો સ્થપાવાની જરૂર છે.

બોડિંગો એ એક પ્રકારનાં ગુરુકુળો છે. ત્યાં અનદાન, વિદ્યાદાન અને ધાર્મિક જ્ઞાન-દાન આપાય છે. માટે તેવી સંસ્થાઓને ખાસ મદદની જરૂર છે. આપણી જૈનોની ભરવસ્તી-વાળા શહેરમાં અત્રેની-બોડિંગને નાણાંની તંગી ભોગવવી પડે એ ખરેખર ખેદ ઉપજાવનારું છે, માટે હે બધુઓ ! હું આપ સર્વને વિનંતિ કરું છું કે આપ દરેક પોતાનાથી બનતી મદદ બોડિંગને કરવી.

શ્રી મહાવીર પ્રભુનો મોટો શુભ એ હતો કે જે બાબતનો પોતે ઉપદેશ આપતા હતા તે દરેક બાબત તેમના જીવનમાં આપણે આચરેલી જોઈએ છીએ. દાન પોતે જાતે એક વર્ષ સુધી આખાંજ કર્યું અને જગતને બોધ આપ્યો કે દાન આપો. પોતે ધનનું દાન કર્યું, અને જ્ઞાન મળ્યું ત્યારે આત્મજ્ઞાનનું દાન કર્યું, માટે દાન એ જૈન ધર્મનો ઉમદા સિદ્ધાંત છે. Inaction is an act of mercy is an act in a deadly sin દયાના કામમાં છતી શક્તિએ ભાગ ન લેવો તે નિર્દયતાના કામમાં ભાગ લીધા ખરાબર છે. ઉપદેશ આપવાને પોતે જૂદા જૂદા સ્થળમાં વિચર્યો. અનાર્થ દેશમાં જ્યાં વિશેષ ઉપદ્રવ થવાનો સંભવ હતો, ત્યાં પણ તે ગયા. કારણ કે તેમની બાવના એ હતી કે સર્વ પ્રાણી આ સત્યમાર્ગ જાણી દુઃખથી બચે. ભોક્ષા અંતરંગ શત્રુથી છતાંયેલા છે માટે તે અંતરંગ શત્રુઓનો છતવાનો ઉપાય બતાવવો કે જેથી તેઓ સુખી થઈ શકે. તેમણે જ બોધ આપ્યો તેનો સૂત્રકૃતાંગમાં એક વાક્યમાં સમાવેશ કર્યો છે. કોઈપણ જીવને-પ્રાણીને ધન નહિ કરીને મનુષ્ય શાંતિરૂપ નિર્વાણ પ્રાપ્ત કરે છે. સર્વ જીવતાં પ્રાણી પ્રતિ. ગ્રેમ દર્શાવવો એજ એમનો મુખ્ય સિદ્ધાંત હતો. ગ્રેમ-દયા, મનુષ્ય અને મનુષ્ય વચ્ચે ગ્રેમ, મનુષ્ય અને પ્રાણી વચ્ચે ગ્રેમ, મનુષ્ય અને વનસ્પતિ વચ્ચે ગ્રેમ-સર્વેત્ર ગ્રેમ-ગ્રેમ અને ગ્રેમ એજ તેમની ઉચ્ચ ભાવના હતી.

આ કારણથીજ તેમણે તે વખતમાં પ્રચલિત થયેલા કે જેમાં પશુ દિંસા યતી હતી તેની સામે સખ્ત વિરોધ પ્રદર્શિત કર્યો. તેમણે જણાવ્યું કે “ જે જીવો આપવાની તમારામાં તાકાત નથી તે સેધ લેવાનો તમને શો હક્ક છે ? પશુઓ પણ તમારા નાના બધુઓ છે.”

આ સંબંધમાં આચારાંગ સૂત્રના શબ્દોમાં કહી એ તો “ જ્યારે મને કોઇ લાકડાથી, ધનુ-
બ્યથી, સુદીથી, માટીના ઢેપાથી અથવા ઠીકરાથી ઢોકે અથવા ઘા કરે અથવા ધમટ્ટી આપે,
મારે, ઇન્દ્રિય કરે અથવા મારી નાંખે, ત્યારે મને જેમ દુઃખ થાય છે. અને જેમ મૃત્યુથી
માંડીને તે છેક વાળ ચુંટવા સુધી મને દુઃખ અને વેદના થાય છે; તેજ રીતે ખાત્રી
રાખો કે જ્યારે જીવતાં પ્રાણી પ્રત્યે અસહ્ય રીતે વર્તન કરવામાં આવે છે, ત્યારે સધળા
પ્રકારનાં પ્રાણી મારી પેડે દુઃખ અને વેદના ભોગવે છે. આ કારણે લીધે કોઇ પણ પ્રકાર-
નાં જીવતાં પ્રાણીને મારવાં નહિ. તેમની પ્રતિ કૃતતા વાપરવી નહિ, તેમનો દુરુપયોગ કરવો
નહિ, તેમને ઇન્દ્રિય કરવી નહિ, અને તેમનો વધ કરવો નહિ. હું કહું છું કે ભૂત, વર્તમાન
અને ભવિષ્ય ત્રણે કાળના અર્હન્તો અને ભગવંતો આ પ્રમાણે કહે છે. આ પ્રમાણે બોલે
છે, આ પ્રમાણે જાહેર કરે છે, અને આ પ્રમાણે ઉપદેશ કરે છે કે, સધળા પ્રકારના જીવતા
પ્રાણીનો વધ કરવો નહિ અથવા તેમની પ્રતિ કૃતતા વાપરવી નહિ, તેમનો દુરુપયોગ કરવો
નહિ, તેમને હેરાન કરવા નહિ, અથવા તેમને હાંટી મૂકવા નહિ. સર્વ વસ્તુના રહસ્યને જાણુ-
નારા સુઘ પુરુષોએ આવો નિત્ય શાશ્વત, સનાતન સત્ય નિયમ શિખવ્યો છે.” આ સંબંધમાં
પુનાના પ્રખ્યાત દેશભક્ત બાલગંગાધર તીલકે વડોદરા ખાતે મળેલી જૈન કોન્ફરન્સ વખતે
જણાવ્યું કે “ જૈન ધર્મ અને વેદ ધર્મ એ બન્ને ધર્મ જો કે પ્રાચીન છે, પરંતુ અહિંસા
ધર્મનો મુખ્ય પ્રણેતા જૈન ધર્મ છે. જૈન ધર્મ પોતાની પ્રબળતાથી વૈદિક ધર્મ ઉપર અહિંસા
ધર્મની ન બૂંસાય એવી ઉત્તમ છાપ મારી છે. વૈદિક ધર્મમાં અહિંસાને જે સ્થાન મળ્યું
છે, તે જૈનીઓના સંસર્ગને લીધેજ છે. અહિંસા ધર્મના સંપૂર્ણ શ્રેયના હક્કદાર જૈનીઓ
કે. અઢી હજાર વર્ષ પહેલાં વેદ વિધાયક યજ્ઞોમાં હજારો પશુઓનો વધ થતો હતો. પરંતુ
૧૪૦૦ વર્ષ પહેલાં જૈનોના છેલ્લા તીર્થંકર શ્રી મહાવીર સ્વામીએ જ્યારે જૈન ધર્મનો
ફુરકદાર કર્યો ત્યારે તેમના ઉપદેશથી લોકોનાં ચિત્ત તે અધોર નિર્દય કર્મથી વિરક્ત થવા
શક્યાં અને ધીમે ધીમે લોકોના ચિત્તમાં અહિંસાએ પોતાનો અધિકાર સ્થાપન કર્યો. આ
ક્રમમાં વિચારશીલ વૈદિક વિદ્વાનોએ ધર્મની રક્ષાને લીધે પશુ હિંસા સર્વથા બંધ કરી
અને પોતાના ધર્મમાં અહિંસાને આદરપૂર્વક સ્થાન આપ્યું.”

દયા બતાવવાને બીજો માર્ગ તેમણે એ બતાવ્યો કે કોઇએ માંસ ખાવું નહિ અથવા
પશુના વધથી ઉત્પન્ન થતી વસ્તુઓનો ઉપયોગ કરવો નહિ. કેવળ શરીરથીજ આ પ્રમાણે
વર્તવું એ બસ નથી. તેમણે મનથી પણ તે પ્રમાણે વર્તવાને બતાવ્યું, અને તે વાસ્તે ચાર
ભાવનાઓ શિખવી. આ ચાર ભાવનાઓ કેવળ જૈનો માટે નથી, પણ આખા વિશ્વ માટે
છે, અને જો એ ચાર ભાવના પ્રમાણે જન્મતા જીવો વર્તે તો હે બધુઓ ! મારી ખાત્રી
છે કે આ પૃથ્વી તે સ્વર્ગ સમાન થઇ જાય.

આ ચાર ભાવનાઓ તે કયી ?

પ્રેમાદ, મૈત્રી, કરુણા અને માધ્યસ્થ.

પ્રેમાદ—વિશેષ ગુણીજનને જોઇ થતો આનંદ.

મૈત્રી—આપણા સમાન ગુણવાળા સાથે પ્રેમ.

કરુણા—આપણાથી ઓછા માન ગુણવાળા મનુષ્યો તથા પશુવર્ગ પ્રત્યે દયા.

માધ્યસ્થ—જે લોકો સત્યમાર્ગ સમજાવવા છતાં પણ સમજી ન શકતા હોય, અને
તેની નિંદા કરતા હોય તેવા પ્રત્યે મધ્યસ્થવૃત્તિ અથવા ઉપેક્ષા.

આ ચાર ભાવનાઓ જમીન શુદ્ધ કરે છે. હૃદયને પવિત્ર બનાવે છે, જેમાં ધર્મના ઉચ્ચ સિદ્ધાંતો સ્થિર થઈ શકે. માટે હૃદયને નિર્મળ બનાવનારી આ ભાવનાઓને વારંવાર વિચારવી અને તે હૃદયમાં રાખી વર્તવું. આ પ્રમાણે વર્તવાથી તમે જ્યાં જશો ત્યાં શાંતિ-નાજ વિચારો ફેલાવી શકશો, અને તમે જનના નામની ખરી પ્રભાવના કરશો.

આપણે એક લંગડા કુતરાને ઉપડાવી પાંજરાપોળમાં મોકલાવીએ છીએ, પણ આપણા અત્માને અને પાપી બંધુઓ તરફ તિરસ્કાર કરીએ છીએ, બંધુઓ ! તેઓ નીતિની અપેક્ષાએ લંગડા છે. માટે તેમની બીજી રીતે સારવાર કરવાની અપેક્ષા છે, એમ આપણી આ ભાવનાઓ શિખવે છે. જેમ મનુષ્ય વિશેષ અત્માની તેમ તે વિશેષ દયાને પાત્ર છે.

બંધુઓ ! આપણે ધર્મ ક્ષત્રિયોનો-શૂત્રનારનો છે-પુરુષાર્થનો છે. ધણા લોકો આપણને કહે છે કે તમે તો કર્મને માનવાવાળા છે. તમારે તો જે નશીબમાં લખ્યું હશે તે થવાનું છે. આતું કહી આપણે ઉપહાસ કરે છે, અને આપણે આપણા પોતાના ધર્મના સિદ્ધાંતો બરાબર નહિ સમજતા હોવાથી જ્ઞાન ધારણ કરીએ છીએ. તેવું કહેનારને આપણે બેધડક જણાવવું જોઈએ કે હા ભાઈ ! અમે કર્મના સિદ્ધાંતને માનનારા છીએ, પણ જે અર્થમાં તું કહે છે તે અર્થમાં નહિ. અમારો કર્મનો સિદ્ધાંત અમને આગસ્ટ થવાને કહેતો નથી. જો કે અમારી હાલની સ્થિતિ અમારા જૂતકાળના વિચારો, વચનો અને કાર્યો પર આધાર રાખે છે, છતાં ભવિષ્ય અમારા હાથમાં છે. આ સંબંધમાં બંધુઓ ! હું તમને એકે દૃષ્ટાન્ત આપીને સિદ્ધ કરીશ કે જેનો પુરુષાર્થને માનનાર છે. જેનો કેવળ કર્મને નહિ પણ ઉદ્યોગ અને નિયતી (બલિતજ્યતા) બંનેને માને છે.

કુંડકોલીય નામે એક મહાવીર સ્વામીનો ઉપાસક હતો. તે એક વાર મધ્યાહને અશોક વૃક્ષની છાયામાં બેઠો હતો. તેની પરીક્ષા કરવાને એક દેવે આવી કહ્યું: “હે ભાઈ કુંડકોલીય ! ગોરાળાનો એવો સિદ્ધાન્ત છે કે પુરુષાર્થ-ઉદ્યોગ જેવું કંઈ નથી. બનવાનું હોય તે બને છે. એ સિદ્ધાન્ત મને વાજળી લાગે છે. શ્રમણ ભગવાન મહાવીર એમ જણાવે છે કે પુરુષાર્થ-ઉદ્યોગ જેવું કંઈ છે, અને સર્વ પદાર્થો કેવળ ભાવીથી નક્કી થઈ ચૂકેલા છે, એમ નથી. આ સિદ્ધાંત મને ખોટો લાગે છે.”

કુંડકોલીયે જવાબ આપ્યો: “જે ઉદ્યોગ જેવું કંઈ નથી, અને સર્વ બાબતો ભાવીથી નક્કી થઈ ચૂકી છે તો તમે આ દેવપણું શી રીતે પ્રાપ્ત કર્યું એ જણાવો ?”

દેવે જવાબ આપ્યો: “એમનું એમ.”

કુંડકોલીયે જવાબ આપ્યો: “જગતમાં અસંખ્ય જીવો છે તેઓ કેમ એમ ને એમ દેવપણું પ્રાપ્ત કરતા નથી ? તમે ઉદ્યોગ કર્યો તો આ પદ મળ્યું, માટે ઉદ્યોગ એ ખરી બાબત છે.”

આ ઉપરથી તે દેવ તેની દૃઢશક્તિ જોઈ પ્રસન્ન થઈ ચાલ્યો ગયો. આ ટુંક દૃષ્ટાન્ત આપણને જણાવે છે કે પુરુષાર્થ કરવો જોઈએ. મહાવીર પ્રભુ પુરુષાર્થ કરવાથીજ આ ઉચ્ચ સ્થિતિ પ્રાપ્ત કરી શક્યા. આપણામાં પણ તેમના જેવોજ આત્મા રહેલો છે, માટે આપણે પણ તેમને પગલે ચાલી પુરુષાર્થ કરીશું તો કાળક્રમમાં તેમણે મેળવેલી સ્થિતિ મેળવવા બાંધપાળી થઈશું.

તેમણે મોટામાં મોટો સિદ્ધાંત જે પ્રશ્નો તે સ્વાહાદનો સિદ્ધાંત છે. આ સિદ્ધાંતને અનેકાંતવાદ અથવા અપેક્ષાવાદ પણ કહે છે. લોકો સમજતા નથી, અને તેથી આ વિચાર

પદ્ધતિને અનિશ્ચિત મત કહે છે, પણ ખરી રીતે તેમ નથી. વાડીલાલ મોહનલાલનો પિતા ધામ અને તેનો તે વાડીલાલ સુનીલાલનો પુત્ર ધામ. એટલે વાડીલાલ પિતા અને પુત્ર બન્ને છે. પણ તે એકજ મનુષ્યનો નહિ એ સમજવાનું છે. રેતી ભારે તેમજ હલકી છે, એમ જોતો કહે છે, પણ તે અપેક્ષાએ. લોટની અપેક્ષાએ રેતી ભારે છે, પણ સીસાની અપેક્ષાએ રેતી હલકી છે. આ પ્રમાણે સ્વાદ્વાદ મત આપણને જણાવે છે કે દરેક વસ્તુને જૂદી જૂદી અપેક્ષાઓથી વિચારો અને જ્યારે બધી અપેક્ષાઓ બરાબર ધ્યાનમાં આવશે ત્યારે વસ્તુનું ખરું જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરી શકાશે. શ્રીમદ્ આનંદધનજી મથાર્ય કહે છે કે:—

વચન નિરપેક્ષ વ્યવહાર જૂદો કલ્યા,

વચન સાપેક્ષ વ્યવહાર સાચો;

વચન નિરપેક્ષ વ્યવહાર સંસારરૂપ,

સાંભળી આદરી કાંઈ રાચો.

ખરી રીતે સ્વાદ્વાદ મતને સમજનાર કોઈની સાથે તકરાર કરતો નથી. પણ સર્વની અપેક્ષા સમજે છે. કહ્યું છે કે He who knows all forgives all જે સર્વ જાણે છે, તે સર્વને ક્ષમા આપી શકે છે તેવો મનુષ્ય ખીજના વિચારમાં સત્ય ક્યાં રહ્યું છે તે જોઈ શકે છે, અને તે સત્યની પ્રશંસા કરે છે, અને પછી શાસ્ત્રની ખીજ બાજુએ દર્શાવી તે વિચારમાં રહેલી ન્યૂનતા પૂરી પાડે છે.

હાલમાં સ્વાદ્વાદ મતના ઉપાસકો મહિમાદિ ધણીવાર લડી મરતા જોવામાં આવે છે. એ ખરેખર ખેદની વાત છે.

બંધુઓ ! સમય પુષ્કળ થયેલો હોવાથી મારે ખીજ ધણા મુદ્દાઓ જણાવવાના હતા. તે નહિ જણાવતાં આ સ્વાદ્વાદની મહત્વતા બતાવનાર એકજ દૃષ્ટાન્ત આપી મારું બોલવું બંધ કરીશ.

એક સમયે પાર્શ્વનાથ પ્રભુના એક પરંપરા શિષ્ય કેશીગણુધર આવસ્તીનગરીના બહારના ઉદ્યાનમાં આવી પહોંચ્યા, ત્યાં યોડા સમય પછી મહાવીર પ્રભુના મુખ્ય શિષ્ય જૈાતમ સ્વામી પણ આવી પહોંચ્યા. હવે પાર્શ્વનાથ પ્રભુએ ચાર મત ઉપદેશમાં હતાં, અને મહાવીર પ્રભુએ પાંચ મતનો ભોધ કર્યો હતો. બન્ને તીર્થંકરોના શિષ્યોના મનમાં વિચાર થયો કે આમાં સત્ય શું છે? માટે ચાલો એકબીજાને મળી સંવાદ કરી નિર્ણય કરીએ. જૈાતમ સ્વામીએ વિચાર કર્યો કે કેશીગણુધર આગળના તીર્થંકરના શિષ્ય હોવાથી કુળમાં જ્યેષ્ઠ ગણાય, તેથી મારે એમની પાસે જવું જોઈએ. જૈાતમ સ્વામીએ વિચાર કર્યો કે જૈાતમ મારા કરતાં મોટી ઉંમરના છે, માટે મારે એમની પાસે જવું જોઈએ. બન્ને સામસામા ગયા, અને એકબીજાને હૃદયના બાવથી મળ્યા. કેશીગણુધરે પૂછ્યું: “અમારા ગુરુએ અમને ચાર મત શિખર્યાં છે, અને તમે પાંચ માત્રો છો, તો તેમાં બેદ શાથી?”

જૈાતમ સ્વામીએ જવાબમાં કહ્યું: ૨૨ તીર્થંકરના સાધુ ઋણ અને બુદ્ધિમાન હોવાથી અપરિચ્છેદમાં સ્ત્રી તથા ધન, ધાન્ય, રૂપું, સુવર્ણ આદિ માલમતાનો સમાવેશ થઈ જાય એમ સમજી શકતા હતા. માટે અન્નચર્ય અને અપરિચ્છેદને જૂદાં ગણવામાં ન આવ્યાં, પણ છેલ્લા તીર્થંકરના સાધુઓ વદ તથા જડ હોવાથી આ બાજતમાં જૂલ યવાનો સંભવ છે, માટે મહાવીર પ્રભુએ દેશ, કાળ આદિ વિચારી પાંચ મહાનતનો ઉપદેશ કર્યો છે.

દેશીગણુધર આ વચનો સાંભળી પ્રસન્ન ચિત્તથી બોલ્યા: “ હે ગૌતમ સ્વામી ! તમે ખરેખર ગાંતી છો, મારો સંશય ટળી ગયો છે અને આપણે બધા ઝેઠા છીએ. ”

આતું નામજ સંવાદ. સાથે મળી વિચાર કરી સત્ય શોધવું તે આતું નામજ.

બ'ધુઓ ! છેવટમાં ઝેટલુંજ નજીવવાને રજા લઈશ કે મેં પ્રથમ નજીવ્યું તેમ આપણે મહાવીર પ્રભુને પગલે ચાલવાને પુરુષાર્થ કરવો જોઈએ. જો કે તેમનામાં આત્માની બધી શક્તિઓ પ્રકટ થઈ છે, આપણામાં તે અવ્યક્ત છે, માટે સ્વરૂપે આપણામાં સમાન આત્મતત્ત્વ છે, તેથી જે કામને કરી શક્યા તે આપણે પણ કરવાને સુપુરુષાર્થ કરીશું તો ભાગ્યશાળી થઈશું માટે આજસુ બેસી ન રહેતાં તેમના જીવનના પ્રમુખો વિચારી તે પ્રમાણે વર્તવાને કમરબંધ થાઓ. તેમને માર્ગે ચાલવું જોજ તેમની ખરી જાન્યતી છે, અને એવી જાન્યતી આપણે દરરોજ ઉજવવી જોઈએ, અને વર્ષમાં ભેગા મળીને આપણે બધાએ તેમના ગુણોનું કીર્તન કરી શુદ્ધ માર્ગે ચાલવાને પ્રેરણાદાન મેળવવું જોઈએ.

પંન્યાસ શ્રી સત્યવિજય.

(અનુસંધાન ગતાંક પાને ૮ થી.)

ક્રિયા ઉદ્ધાર કરવામાં તેમના સમકાલીન શ્રી નરસિંહજી ઉપાધ્યાય તેમની મદદમાં હતા. શ્રી વિજયસિંહ સરિંધરના ઘણા શિષ્ય પરિવારમાં સત્તર શિષ્ય સ્વરક્ષતી બિરુદધારી હતા, તેમાં સાથી મુખ્ય પંન્યાસજી મહારાજ હતા.

શ્રી આનંદધનજી મહારાજ સાથે બહુ વર્ષો સુધી તેઓશ્રી વનવાસમાં રહ્યા હતા, એમ જૈન તત્ત્વાદર્શી ગ્રંથમાં શ્રી આત્મારામજી મહારાજે જણાવ્યું છે.

ઉપાધ્યાયજીના ચરિત્ર ઉપરથી ઘણી ઘણી વાતો જાણવાની અને બોધ લેવાની મળે છે.

એમના જન્મની સાલ તેમજ દીક્ષાની સાલ નિશ્ચિત જણાતી નથી પણ ૮૨ વર્ષની ઉંમરે સંવત ૧૭૫૬ માં સ્વર્ગગમન કર્યું, તે હિસાબે એમનો જન્મ સંવત ૧૬૭૪ ૪૦ સન ૧૬૧૮ માં થએલો હોવો જોઈએ. અને ૧૪ વર્ષની ઉંમરે સંવત ૧૬૮૮ ૪૦ સન ૧૬૭૨ ની સાલમાં તેમણે દિક્ષા લીધેલી હોવી જોઈએ.

સંવત ૧૬૨૯ ની સાલમાં તેમને પંન્યાસ પદવી આપવામાં આવી તે વખતે તેમની ઉંમર વર્ષ ૫૫ ની હોવી જોઈએ અને તેમનો દિક્ષા પર્યાય ૪૧ વર્ષનો થએલો હોવો જોઈએ એમ માલુમ પડે છે. કુલ દિક્ષાપર્યાય વર્ષ ૬૮ પાળી તેમણે સ્વર્ગગમન કરેલું છે.

એમના માતાપિતાએ હાંકમગ્નમાં દિક્ષા લેવાને આગ્રહ કર્યો તથા તેઓ તે ગમ્મના હતા એમ અનુમાન થાય છે. પણ ૧૪ વર્ષની ઉંમરમાં શિવરાજનો ધાર્મિક વિદ્યાબ્યાસ સાથે શુદ્ધ ધર્મની પરીક્ષા કરવાની તેમની પ્રુદ્ધિ અને દૃઢતા એ બે વાતોનો વિચાર કરતાં એમ માલુમ પડે છે કે નાનપણથીજ તેઓ બહુ પ્રુદ્ધિશાળી હોવા જોઈએ. ૧૪ વર્ષની ઉંમરે શુદ્ધ વૈરાગ્ય પામી દિક્ષા લેવાના અધ્યવસાય થવા અને પોતાનાં માતા-પિતાની આરા માગી તેમનીજ રહાયથી દિક્ષા લેવી એ એમનામાં નાનપણથી કેટલા દૃઢ સંસ્કાર થએલા તેનો જ્યારે આપણે વિચાર કરીએ છીએ ત્યારે આપણને તેમના માટે

ધણી પૂજ્ય બુદ્ધિ ઉત્પન્ન થાય છે. અને તે ઉત્પન્ન થએલી પૂજ્ય બુદ્ધિ એમની આખી જીંદગીની કૃતિનું અવલોકન કરવાથી મળ્યુત થાય છે.

આત્માર સુધીના ઇતિહાસ ઉપરથી આપણને એમ માલુમ પડેલું છે કે જેઓ પ્રથમથી ચાલી આવેલી અશુદ્ધ પૃથ્વા કિંવા રિવાજમાં ફેરફાર કરાવનારા થયા છે, તેઓ પ્રતિભાશાળી અને સમર્થ થએલા છે. જૈન ધર્મમાં સાધુ-સુનિઓએ પાળવાના સખ્ત નિયમોમાં કાળદોષ પામીને અશુદ્ધતા દાખલ થઇ ગએલી પંચાસજી મહારાજને જણાઇ, એ અશુદ્ધતાનો નાશ કરી મૂલ શુદ્ધતા પ્રગટ કરવાની તેમનામાં જીજ્ઞાસા ઉત્પન્ન થઇ, તે અમલમાં મુકવાને ગુરૂ મહારાજ પાસે આજ્ઞા મેળવી તેમાં તેઓ ફતેહમંદ થયા. એ જો એમનામાં સાધુ ધર્મની શુદ્ધતાની સાથે તપશ્ચાતો મહાન ગુણ અને શુદ્ધ ક્રિયા ના ખર્ષ ન હોત તો કદી પણ થઇ શકત નહિ. વર્તમાનમાં પણ આજ બે ગુણોનો ધણો ખર્ષ છે. આ બે ગુણોની સાથે તેઓનો જ્ઞાનાભ્યાસ કમતી હતો એમ પણ નહોતું. કમકે સ્વરસતિ બિરુદધારી ૧૭ સાધુગણમાં તેઓ મુખ્ય હતા અને તેથીજ ગુરૂ મહારાજે તેમને સ્મરિની પદવી આપવાની યોજના કરી હતી. તે લેવાની તેમણે વિનવપૂર્વક ના પાડી ત્યારે ગચ્છની બાળવણી તેમનેજ કરવામાં આવી. બીજા કોઇને સ્મરિ પદવી આપ્યા સિવાય ગુરૂ મહારાજે સ્વર્ગગમન કર્યું હતું. આ ઉપરથી વર્તમાનમાં એકલા જ્ઞાન કે એકલી ક્રિયાના સંબંધમાં ખોટાતાણુ કરનાર બન્યાતાઓએ બોધ લેવા જેવો છે અને આત્માની ઉન્નતિમાં એ બંને સાધનની સાથે શુદ્ધચારની જરૂર છે એમ આપણને શિક્ષણ મળે છે. જ્ઞાન સહિત ક્રિયાવાન સુનિજ શાસનને દિપાવી શકે છે અને બીજાઓના ઉપર પરમ ઉપકાર કરી શકે છે.

ઉપાધ્યાયજી મહારાજનાં ક્ષમા ગુણની સાથે કપાયોનો અભાવ અને પૂર્ણ વૈરાગ્ય વિગેરે ગુણો કેટલા બધા દેદિધ્મમાન હતા, તેના માટે એમના શિષ્ય પરિવાર પૈકી કોઇએ જો એમનો રાસ લખ્યો હોત તો તેમાં આપણને અતિશયોક્તિ થએલી છે; અને ગુરૂ ઉપરની પૂજ્ય બુદ્ધિને લીધે તેમણે એ ગુણોનું આરોપણ કરેલું છે એવી કલ્પના કરવાને જગ્યા મળત, પોતે તપગચ્છના હતા છતાં શ્રી હર્ષવિજયજી જેઓ ખરતર ગચ્છના હતા તેમણે તેઓના સ્વર્ગગમન પછી એક માસમાં તેમના રાસની રચના કરી છે. તેઓએ તેમનામાં રહેલા ગુણોનું જે વર્ણન કરેલું છે, તેમાં અતિશયોક્તિ કરી છે. એમ માનવાને કંઈ જ પણ કારણ નથી.

આની સાથે શ્રી હર્ષગણીને માટે પણ આપણને ખુબ માન ઉત્પન્ન થાય છે, કેમકે પોતે ખરતર ગચ્છના હોવા છતાં ફક્ત ગુણાનુરાગથીજ પંચાસજીના સંબંધમાં તેમના ગુણોનું વર્ણન કરેલું છે તે તેમનો ગુણાનુરાગજ સ્પષ્ટ છે. આખરે જગતમાં ગુણાનુરાગીજ સ્વપર કલ્યાણ કરી શકે છે. એમ આપણને બોધ અને પ્રતીતિ થાય છે.

બાળ વયથીજ ધાર્મિક અભ્યાસથી માણસ એવરકારી થઇ શકે છે, એમ પણ આપણને એમના ચરિત્ર ઉપરથી જણાઈ આવે છે. તેમજ નાની વયમાં દિક્ષા અને શુદ્ધ બ્રહ્મચર્ય આ આત્મ સાધનમાં મહાન કિમતી ગુણ છે, એમ પણ જણાઇ આવે છે. પોતાના શુદ્ધ જ્ઞાન, ચરિત્ર અને તપશ્ચર્યાથી શુદ્ધ સંવેગ માર્ગ કેવો હોવો જોઇએ એ તેમણે તે વખતના રિથલાચારના સમયમાં પોતાની વર્તણૂકથી જ બતાવી બીજાઓને તે રસ્તા પ્રુદ્ધો દેખાડી આપ્યો હતો; જેના પ્રતાપથી આજે શુદ્ધ સાધુ પક્ષ કેવો હોવો જોઇએ તે જોવાને

ભાગ્યશાળી બની રહેલા ધીએ, જૈન અને જૈનેતર પ્રજા-ઉપર જૈન વચ્ચેના સાધુઓના માટે જો બહુ માન ઉત્પન્ન કરનાર જો કોઈ હોય તો આજ પક્ષના શુદ્ધચાર પાળનાર સુનિવર્ધન છે.

એમનામાં ધર્મની પ્રભાવના કરવાની મહાન જીત્તાસા ઉત્પન્ન થએલી, એ જીત્તાસા પરિપૂર્ણ કરવાના તેમના મતમાં ને ચ્યુત થયા નહતા, અને તેના માટે સુરિ પદવીની ના પાડી હતી, આ તેમનો પદવીની નિર્દોષતાનો શુભ જોવો તેવો નહોતો. શુર મહારાજ પોતાના તમામ શિષ્યોમાં એમના સિવાય કોઈનામાં લાયકાત જોઈ નહિ, અને એમણે તે નહિ લેવાની અને ક્રિયા ઉદ્ધારના કાર્યમાંજ જોગ્રાહ રહેવાની પોતાની મહાન પ્રતિજ્ઞા જાણી ત્યારે શુર મહારાજ પીળ કોઈને પણ સુરિ પદવી પોતાની હૈયાનીમાં નહિ આપતાં તેમને જ ગમ્યતો ભાર ઝોંપી પોતે સ્વર્ગમન કર્યું. આ તેમની નિર્દોષતાનો શુભ ખાસ ધ્યાનમાં લેવા જેવો છે. જે ને પદવીને લાયકના શુભ પ્રાપ્ત કર્યા સિવાય તેવી ઉપાધિ મેળવવાની જીત્તાસા કદાપિ કોઈના ગનમાં જો ઉત્પન્ન થતી હોય તેમણે તો આ ઉપરથી બહુ શીખવા જેવું છે.

શુર મહારાજની પાટે શ્રી વિજયપ્રભ સૂરિની સ્થાપના કરવામાં આવી અને તેઓ સુરિ પદવીના ધારક થયા. તોપણ પોતાનાથી વિશેષ લાયકાતવાળા એવા પંચાસજી મહારાજને તેઓ બહુ ગાન આપતા અને તેમની પાસે પોતે હસ્ત જોડી ઉભા રહેતા. આ તેમનો વિનયશુભ જોવો તેવો ન કહેવાય. આ શુભની આપણામાં દિવસે દિવસે વૃદ્ધિ થાય એજ અંતઃકરણની પરમ ઉત્કંઠા છે.

જો તે કાળની સ્થિતિને અનુસરીને પોતે એક નવીન કાંટો કહાડી તેના મુખ્ય નાયક બનવાની બાજી રમી હોત તો તેઓ વખતે કાવી સકે એટલો કાળ હતો, પણ જેઓ શુદ્ધ આત્માર્થ છે, જેઓની ભગવંત મહાવીરના વચનો ઉપર શુદ્ધ શ્રદ્ધા છે. તેઓ તેજ ધર્મની પ્રભાવના કરવાની મુશ્કેલી નવીન પાંખુ ઉત્પન્ન કરે એ સંભવિતજ નથી. જેઓ નવિન પાંખાં ઉત્પન્ન કરવાની જીત્તાસા ધરાવનાર હોય તેમનામાં શુદ્ધ શ્રદ્ધા છે અને તેઓ કેવળી ભાવિત શુદ્ધ ધર્મ સમજ્યા છે એવા અનુમાન ઉપર પંચાસજી મહારાજનું ચરિત્ર જાણ્યા પછી આપણે કેવી રીતે આવી શકીએ.

વર્તમાનમાં આપણામાં કેટલાક સુનિ વર્જન સંબંધમાં સમ્પત્તિ જાણ્યા વાપરી તેમને સુધારવા પ્રયત્ન કરે છે. પીળને સુધારવા અને શુદ્ધ માર્ગ ઉપર વાળવાને માટે કયો ઇલાજ ઉત્તમ છે એ પંચાસજીના ચરિત્ર ઉપરથી આપણને જાણવાનું અને શિખવાનું મળે છે. પીળઓને ઉપદેશ આપવા જેવી લાયકાત આપણામાં ઉત્પન્ન કર્યા સિવાય કદા એકલો ઉપદેશ આપ્યા કરીએ તેથી કંઈ જીજ્ઞાસા પ્રાપ્તિ થાય નહિ પણ પોતે તે પ્રમાણે કરી બતાવવાથીજ વધુ કાયદો થઈ શકે છે. એમ તેઓના ચરિત્ર ઉપરથી આપણને ખાતરી થાય છે.

આવા સમર્થ પુરોહિ શાસનમાં વખતો વખત ઉત્પન્ન થાય અને ધર્મની પ્રભાવના કરવાની સાથે જૈનોને અને દેશને શુદ્ધ ધર્મની પ્રાપ્તિના કારણભૂત થાય એજ અમારી ભાવના છે.

વડીલ નંદલાલ લલિતભાઈ વડોદરા.

શ્રી જ્ઞાનદર્શન ચારિત્રનો સંવાદ.

હૃદય.

- શ્રી ઈન્દ્રાદિક ભાવથી, પ્રભુને જગ ગુરૂ પાવ;
તે પ્રભુ વિર નિજુદને, નમતાં અતિ સુખ થાય. ૧
- જ્ઞાન દર્શન ચારિત્રનો, કહું પરસ્પર વાદ;
ત્રિક યોગે સિદ્ધિ લહે, એવો પ્રવચન વાદ. ૨
- સમકિત ગુણ જશ ચિત્ત રમ્યો, તેહને ન વાદવિવાદ;
સમુદાયથી એક અંશ મહિ, મુખ્ય કરે તિહાં વાદ. ૩

ઢાળ પહેલી.

- જ્ઞાનવાદી પહેલો કહે, ત્રિભુવનમાં હું સાર લલના,
નય નિર્લેપ પ્રમાણુનો, અહ અનુયોગ વિચાર લલના, જ્ઞાન ભજે ભવિ પ્રાણીયા. ૧
- સમ ભંગી પડ દ્રવ્યનું, મુજ વિષુ કુણુ લહે તત્ત્વ લલના,
બંલી લિપિને પ્રણુમીઆ, ગણુધરાદિક મહા સત્ત્વ લલના. જ્ઞાન૦ ૨
- મેરૂ સૂર્ય ને ઈંદ્રની ઉપમા, જ્ઞાનીને હોય લલના,
મુજ વિષુ મૂરખ પરુ તણી, એવી આપમ તસ હોય લલના. જ્ઞાન૦ ૩
- જ્ઞાન પછી જનરાજને, અરિહંત પદ હોય ભોગ્ય લલના,
ભોગ્યવયું તે જ્ઞાનનો ઉપદેશ, કહેવો ને યોગ્ય લલના. જ્ઞાન૦ ૪
- જ્ઞાન પછી ક્રિયા કહી, દશ વૈકલ્પિક પાણુ લલના,
જ્ઞાન શુણે કરી મુનિ કહેા, ઉત્તરાધ્યયન પ્રમાણુ લલના. જ્ઞાન૦ ૫
- દિપક ઘટ દેખાવશે, ઘટથી દિપ ન દેખાય લલના,
અપ્રતિપાતિ જ્ઞાનશુણુ સહી, મહાનિશિથ કહેવાય લલના. જ્ઞાન૦ ૬
- અધિકું સર્વ પાતિક થકી, અજ્ઞાની ભણે ન જોજ લલના,
આત્મસ્વરૂપ બાધ્યા વિના, કરે જ્યું જગલ રોજ લલના. જ્ઞાન૦ ૭
- કિરિયા વિષુ બહુ સિદ્ધિ લહે, તાપસાદિક દ્રષ્ટાંત લલના,
ગજ બેઠે મરેવીને આપી, મેં મુક્તિ એકાંત લલના. જ્ઞાન૦ ૮
- અજ્ઞાનવાદી એમ કહે, આપે મોક્ષ ન જ્ઞાન લલના,
ઉત્તર ધર્મ સંગહણીથી, કરજે મુજ બહુ માન લલના. જ્ઞાન૦ ૯
- જીવને જ્ઞાન અમેદ છે, મુજ વિષુ જીવ અજીવ લલના,
અક્ષરનો અનંતમો, ભાગ ઉપાડો સદીવ લલના. જ્ઞાન૦ ૧૦
- કિરિયા એ કોઈ બાળ છે, જ્ઞાન નયે ઉજમાલ લલના,
મુનિને શેવવા યોગ્ય તે, મોલે ઉપદેશ માલ લલના. જ્ઞાન૦ ૧૧
- દેવાચારજ મલવાદીજ, જગ જશવાદ લહંત લલના,
બોધ જસા મુજ આશરે, એમ બહુ શાસ્ત્ર ઉદંત લલના. જ્ઞાન૦ ૧૨
- દેહિના મેલને સારીબો, મુજ વિષુ કીરીયા અંધ લલના,
તિક્ષણતા ને જ્ઞાનની, તેહજ ચરણ અબંધ લલના. જ્ઞાન૦ ૧૩

ઢાળ ધીઢ.

કાઢી વરસ તપ જપ કિરીયા કરે, નહિ મીઢે કર્મનો પાસરે,
જાની તે ઁકળ આસોઆસમાં, અનેક કર્મ કરે નાશ રે;

ગુણીજન વઢારે જાનને લળા લળા. ૧

જાનના ગુણે રે ઉત્તમ સંગ્રહે, જાલક માને વેશ રે,
મધ્યમ નર કિરીયા ગુણુ આઢરે, યોડશક ઉપદેશ રે. ગુણી ૨

આરિત્રહીણા રે જાન ગુણે ધણે, વંઢવો પૂજવો તેઢ રે,
યોડે જાનેરે કિરીયા ઁલેશ છે, ઉપદેશમાલામાં ઁઢરે. ગુણી ૩

મહિઅલ માંહેરે મેલા વેશથી, જકવ્યવઢારે જે આલે રે,
જગને ધાલેરે જાન વિના ધંધે, તે કિમ ધર્મને પાલે રે. ગુણી ૪

પિપલ પાન જિડયા કિરીયા ગરે, જઢાઝ સમા ગરે જાની રે,
કિરીયા રહિત તે સિદ્ધ જિજ્ઞુઢ છે, જમવતી અંગની વાણી રે. ગુણી ૫

મંઢુક સુરણુ જિમ જલદાગમે, કિરીયાઁ તિમ ભવ વાધે રે,
તસજાર કરવા રે જાનની જ્યોતિ છે, ઉપદેશ પઢ ઁમ સાધે રે. ગુણી ૬

ઁકનો જાણુમ સર્વ જાણુમ કલો, ઁઢવી મારી વઝાઈ રે,
અધિ સંવાઢપણે જે જાણુવું, તેઢજ સમકિત ભાઈ રે. ગુણી ૭

જાન વિના કલો સમકિત કેમ રહે, કિરીયા જાનની ઢાસી રે,
છટું તપસુકા સેવાઝ મોઢ ઢેખે, ન સુખ અવિનાશી રે. ગુણી ૮

યોડલી કિરીયારે જાનની ભલી, જિમ સુર નારીના ભાવ રે,
ખઢુલી કિરીયારે જાન વિના કિસી, જિમ અંધ નારીના ઢાવ રે. ગુણી ૯

સઢસ ત્રેંતાલીસ બશે નર ઘુઢ્યા, નંદિયેણુ શુદ્ધ ભાખે રે,
જાનીઁ ઢીઢુરે તેઢજ વરતુ છે, ખર સિંગસમ અન્ય ઢાખે રે. ગુણી ૧૦

કિરીયા નયનેરે જાન કહે ઘુમે, સુજ યજી મિત્ર અભિન્ન રે,
ભિન્ન યજી તોરે જડતા પામશો, અભિન્ન સુજ-મોંઢે લીન રે. ગુણી ૧૧

નયન ત્રીજેરે જેઢને આલખીઁ, જૂઁઓ યુકિત વિમાશી રે,
ઁક પઢ પામી યિલાતિ સુત ભયો, જાનથી સઢુ સુખ વાસી રે. ગુણી ૧૨

વકીલ મોઢનલાલ હીમચંઢ-પાઢરા.

જાપાનની આશ્ચર્યકારક ઉન્નતિ.

(અતુસંઢાન ગતાંક પાને ૧૧ થી.)

જાપાનની ઢાલની સર્વોદ્કૃષ્ટ રિથતિ જાણવી હોય તો આપણે ધતિહાસના સ્તોત્રમાં
યોઝા તજ્ઞાવું પડશે. સન ૧૮૫૩ માં સંયુક્ત રાજ્ય, અમેરિકાને અભિલાખા યઢ કે.
પોતે પ્રજાંત મહાસાગરને પેલે પાર આવી રહેલા પોતાના પાઠોશીઁ સાથે મિત્રતાનો સંબંધ
સ્થાપિત કરવો ઁ વઢારે સંકે છે, ને તે હેતુની સિદ્ધિ અર્થે તેમણે સસઢીઢાનાં અન્ય

મીસિસીપી નામનાં બે ધણાંજ મ્હોટાં અને સરાયોગા અને પ્લીમથ નામનાં બે સાધારણ વહાણુ આપણે ' કમોડોર પેરી ' નામના દરિયાઈ અમલદારને જપાન મોકલ્યો. એકાન્ત-વાસી જપાનને આ અહાડી ચઢાઈ તે વખતે ધણીજ બચકર જણાઈ. તે અમેરિકન અમલદારને બહુજ સારી રીતે ખબર હતી કે જપાન અન્ય દેશીય અહાડોને પોતાના બંદરમાં આવવા દેતું નથી. અન્ય દેશોનાં વહાણો યાતો અન્ય દેશોના રાજદૂતોને નાગાસકી બંદર શિવાય અન્ય બંદરોમાં આવવાની સખ્ત મનાઈ હતી. પરંતુ પેરીએ તેની ખીસકણ દરકાર કરી નહિ, અને તે નીરાંતે પોતાના વહાણને ઉર્ગા નામના બંદરમાં લઈ ગયો. ઉર્ગા તે સમયે એઢોની ખાડીમાં સમુદ્ધી યોડે દર હતું, કે જ્યાં શોગન લોકોની રાજધાની હતી. ૨૬૦ વર્ષ સુધી જપાનની રાજસત્તા શોગન લોકોના હાથમાં હતી, અને બાદશાહ તો તેમના હાથમાં રમકડાંજ હતાં. આઠમી જુલાઈએ પેરી ત્યાં પહોંચી ગયો. તે જણી એધનેજ તે બંદરમાં ગયો હતો કારણ કે તે જપાનના લોકોને સચિત કરવા માગતો હતો કે, પીરી લાલચી તથા નમ્રતાના પૂતળાં જેવા હય અને ચીની લોકોની માફક તેમનાથી ડરતો નહતો. શોગન અધિકારીઓએ ત્હેને નાગાસકી બંદર જમાતું કહ્યું પરંતુ તેણે ત્યાં જવાતું ખૂલ્લે ખૂલ્લું ના કહ્યું અને સાફ જણાવી દીધું કે તે પોતે શા કારણથી ત્યાં આવ્યો હતો. વળી વધારામાં જણાવ્યું કે તેને છેડવામાં ઠીક નહોતું, તે પોતે આઘાત માણુસ હતો અને પોતાની તથા પોતાના દેશની પ્રતિષ્ઠા જપાનીઓમાં કેવી રીતે સચવાશે તથા વધશે તે તે બરાબર જણુતો હતો, તે સમય પર કેવી રીતે પ્રતિષ્ઠાપૂર્વક દબાઈ જઈ કામ કાઢી લેતું તે પણ તેને બરાબર આવડતું હતું. તેથી પોતાની વર્તમાન અવસ્થા જણી-સમજીને, તેણે જ્યારે જણ્યું કે હવે જપાનીઓને વધુ દબાવવા એ ઠીક નથી, ત્યારે તેણે જે સંદેશ તે પોતે વૉશીંગ્ટનથી લાવ્યો હતો તે તેમને સ્વાધિન કર્યો અને કહ્યું કે આનો જવાબ લેવા હું ફરીથી આવીશ. જપાનીઓએ તેનું આગમન ધણુંજ અશુભ ગણ્યું. શોગને પોતાના ખંડીઆ રાજાઓને તુરતજ બોલાવ્યા અને ત્હેની સાથે યુદ્ધ માટે સજ્જ થવા હુકમ કર્યો. જ્યાં સુધી પેરી ઉર્ગામાં રહ્યો ત્યાં સુધી યુદ્ધની તૈયારીઓ ચાલી રહી હતી, અને તેના જવા પછી પણ તે બંધ રહી નહોતી. થોડા દીવસ પછી પેરી ફરી જવાબ લેવા આવ્યો. એટલા સમયમાં શોગતોએ એટલી તૈયારીઓ કરી લીધી હતી કે કોઈ પોતાના દેશમાં ધુસી શકે નહિ. તો પણ તેમણે પેરી સામે થયું એ શોગને અયોગ્ય ગણ્યું. પેરી સાથે ત્હેના આવવાના સંબંધમાં ધણીજ ગરમાગરમ વાતચીત થઈ, અને અંતમાં ૩૧ માર્ચ ૧૮૫૪ ના રોજ કાના-ગવા નામના સ્થળે એક અગત્યનું સંધીપત્ર લખાયું. તેમાં જપાને કયુલ કર્યું હતું કે (૧) કદાચ કોઈ વિદેશી અહાડ જતાં આવતાં અમારી હદમાં દુટ્ટી જાય અગર અટકી પડે તો ત્હેના માણુસો સાથે સારી વર્તણુક ચલાવવામાં આવશે. (૨) વિદેશી અહાડ જપાનમાંથી ખાવા પીવાની સામગ્રી લઈ શકશે. (૩) શિમોડા અને હકીડટ્ટી નામનાં બંદર ગાહોમાં અમેરિકન વહાણો ચોબી પણ શકશે વિગેરે. આ સંધીપત્રમાં એવી કોઈ વાત દાખલ કરવામાં આવી નહોતી કે જપાન અમેરિકાને કોઈ વ્યાપારી અથવા તો રાજનૈતિક અસામાન્ય અધિકાર આપશે. એજ પેરીની વિલક્ષણ યુદ્ધિનું પ્રમાણ હતું.

જપાન સાથે સંધી કરી સંબંધ બાંધવામાં ધણી યુરોપીઅન જતો અસમર્થ હતી. પરંતુ જે સફલતા અમેરિકાને પ્રાપ્ત થઈ તેનું પરિણામ એ થયું કે થોડા કાળમાંજ જપાન

નતી પ્રતિબંધરૂપી દિવાલ ટુટી પડી અને તેનું એકાંત સેવન બંધ થયું. અધારામાં પડી રહેલું જાપાન સમસ્ત વિશ્વની નજર આગળ પ્રકાશમાં આવી ઉભું. પૂર્વોક્ત સંધીપત્ર પર સહી શીકો થયા બાદ સત્વરજી રોગને એટલિટન તથા અન્ય રાષ્ટ્રો સાથે પણ આવીજ સંધીઓ કરી લીધી. જાપાને પોતાનો યુરોપો જેથી દૂર ફેંકી દીધો. બીરમદેની પેઠે વિશ્વના મોંઘા પાસે ખડો થયો.

વિદેશીઓ સાથે આમ સંધીઓ કરવાનું પરિણામ એ આવ્યું કે, આખા દેશમાં વિદેશીઓ તરફ રૂપભાવની અંતરંગીઓ સળગી હતી, અને એવું થવાની સમ્પૂર્ણ વક્રી પણ રાખવામાં આવી હતી. કારણુ આજ સુધી જાપાન એકાંતવાસી હતું. તેનો સંબંધ કોઈ પણ વિદેશી રાજ્ય સાથે નહતો. આ આગ દિનપ્રતિદિન વધતી ગઈ, અને તેથી રોગન અધિકારીઓ ચિન્તાચરત બન્યા. કેટલાક વિદેશીઓ અને તેમનો પણ કરનાર જાપાનીઓ પ્રત્યે કેટલાક અત્યાચાર પણ થયા. જેનું હેતુ એ આવ્યું કે સને ૧૮૬૩ માં અંગ્રેજોએ કાયોગોશીમા નામનું શહેર ગોળાઓથી ઉડાડી મૂક્યું. તે પછી એક વર્ષ બાદ અંગ્રેજ, ફ્રેંચ, અમેરિકન તથા ડચ લોકોના સંયુક્ત હુમલા વડે શિમાનોએકી નામના શહેરને પણ ઉડાડી મૂક્યું. અને આ બધી ગડબડથી થયું એમ કે, મદદગાર અને તેમની ઈર્ષ્યા કરનાર રાજાઓમાં પરસ્પર લડાઈ શરૂ થઈ, તે અંતમાં રોગન લોકોની હાર થઈ. તેનું ફળ એ આવ્યું કે ડાચ રાજ્યસત્તાનો સદાને માટે લોપ થયો અને બાદશાહનો અધિકાર સંપૂર્ણ રીતે તેને પાછો મળ્યો.

સહજાગે પરલોકવાસી મુત્યહિત (તેનો અર્થ ધ્યારો અને દયાળુ એવો થાય છે.) તેના અમલના દિવસો આવ્યા, જે સાલમાં પેરી એકોના અંદરમાં આવ્યો હતો તેથી એક વર્ષ પહેલાંજ હેમનો જન્મ થયો હતો. એટલે હમણાં તેમની ઉંમર ૧૬ વર્ષની થઈ હતી. ૧૩ ફેબ્રુઆરી ૧૮૬૭ માં પોતાના પિતાના મૃત્યુ બાદ હેમને રાજ્યાસન પ્રાપ્ત થયું. પરંતુ ૧૩ એપ્રિલ ૧૮૬૮ માં હેમને મથાવિધિ રાજતિલક થયું, જેથી લોકોએ ખુલ્લે ખુલ્લું જાણ્યું કે હવે અનઅધિકારીઓ (રોગન લોકો)ની સત્તા નાશુદ થઈ છે. આ સમયે મિકાડો (શહેનશાહે જાપાન) એમણે નીચે લખી પ્રતિજ્ઞાઓ કરી.

૧. સાર્વજનિક કૌન્સીલો (પરિષદો) રચાપન કરવામાં આવશે, અને બધાં સરકારી કામો નિયંત્રસર ન્યાયપૂર્વક કરવામાં આવશે.

૨. દેશની સમસ્ત જાતિઓને પછી ગમે તો તે શાશક હો પાતો શાશિત-હૃદયપૂર્વક જાતિ ઉત્પત્તિ માટે પ્રયત્ન કરવો પડશે.

૩. શાસન અને સેના વિભાગના બધા અધિકારીઓ અને સમસ્ત સાધારણ વર્ગને પોતાની અભિલાષા પૂર્ણ કરવાનો સમય આપવામાં આવશે, અને તેમની યોગ્યતા તથા શુણ્ણ પ્રકાશમાં લાવવાના મોકા-પ્રસંગો આપવામાં આવશે.

૪. પુરાણ કાળની ખાવા આદમના જમાનાની દરેક કુરીતીઓ-નકારી શક્તિઓ-પ્રથાઓ બંધ કરવામાં આવશે. જેવી રીતે સમસ્ત વિશ્વમાં ન્યાય અને સમતાની તુલા છે, તેવી રીતે અહિં પણ ન્યાય અને સમતા-ભાવથી વ્યવહાર ચલાવવામાં આવશે.

૫. વિશ્વના કોઈ પણ ખૂણામાંથી જ્ઞાન અને વિગ્ઞાન શિખી શકાશે. અને તે વડે સામ્રાજ્યની જરૂર મળ્યુત કરવામાં આવશે.

જે મહાન્ મહાન્ પૂજ્યવરોને પૂછ્યો છીએ તેમનો પણ સંસારમાં એક વખત અવતાર ધારણ હતો તે શું કરવા થાત ! તેઓએ આ દુનિયામાં જ મહાન્ પદ મેળવી સિદ્ધ દશા પ્રાપ્ત કરી છે, માટે સંસાર-દુનિયામાં જન્મ્યા એટલે દુનિયાને ખોટી માનવી એ જૂલ ભરેલું છે. સંસારનો શો અર્થ છે તે ખાસ સમજવો જોઈએ. સંસાર એટલે જેથી કરી ચાર ગતિમાં ભટકવાનું થાય તેવી રીતે ક્રોધ, માન, માયા તે લોભતે વશ થઈ કરણી કરવી તેનું નામ સંસાર છે. નહીં કે મનુષ્ય ભવ કે આ દુનિયા છે. માટે તેવી જાતની ક્રોધ, માન, માયા, લોભ વિશિષ્ટ જે કરણી છે તેનો સદંતર નાશ કરવો કે જેથી સંસારમાં જન્મી જે પ્રાપ્ત કરવા યોગ્ય વસ્તુ છે તે પ્રાપ્ત કરી શકાય. સંસારને સ્વર્ગ સમાન માનવો યા નરક સમાન માનવો એ પ્રત્યેક વ્યક્તિના હસ્તકની વાત છે.

આપણે જંગલ નિવાસી અખણત યોગી મહાત્માઓને સમાધિનાં અનંત સુખો ભોગવતા જોઈએ છીએ. શરીરે પણ અલમરત જેવા જોઈએ છીએ. તેમની દિવ્યશક્તિ, પ્રશાંત મુદ્રા અને દિવ્ય પ્રતિભા જોઈ આપણે આશ્ચર્ય અને આનંદમાં ગરકાવ થઈએ છીએ કે જેમની પાસે રોકમાં પહેરવાને પુરતાં કપડાં પણ હોતાં નથી. કાલ શું ખાઈશું તેના માટે રોકમાં એક પાઈની પણ સીલીક હોતી નથી. ત્યારે આપણે આપણા સંસારી બંધુઓ તરફ જોઈશું તો અનેક દાસ દાસીથી સેવિત હોય છે. ખજાનામાં અખણ ધન હોય છે. લાડી, વાડી ને ગાડીમાં મગ્ન હોય છે. હજારો માણસો આગ્રામાં ખડાં હોય છે. તોએ તેઓને આપણે વખતે દુઃખનાં રોદણાં રડતા જોઈએ છીએ. શોક અને દીલગીરીના દરિયામાં કેટલીક વખતે ડુબેલા જોઈએ છીએ. આનું કારણ માત્ર એટલું જ કે તેમને સંસારનું ખૂંડ સ્વરૂપ ઝાળખું નથી અને યોગી મહાત્માઓએ સંસારનું સ્વરૂપ ઝાળખું છે માટે જ કરીને કહ્યું છે.

યાનિશા સર્વભૂતાનાં તસ્યાં જાગર્તિ સંયમી ।

યોગીઓ જે પ્રવૃત્તિમાં જગૃત છે તેજ પ્રવૃત્તિમાં ભોગીઓ ઉઘે છે, અને ભોગીઓ જે પ્રવૃત્તિમાં જગૃત છે તેમાં યોગીઓ ઉઘે છે. જે સંસારીઓની રાત્રી છે તે યોગીઓની પ્રવૃત્તિ છે અને જે સંસારીઓની દિવસની પ્રવૃત્તિ છે તેમાં યોગીઓ નિદ્રાધીન છે અર્થાત્ યોગીઓ જે માર્ગનું વહન કરે છે તે કેવળ સત્યમાર્ગનું અને ભોગીઓથી તદન નિરાશું છે. કારણ કે તેમણે જીવન તૃષ્ણાનો અંત આણ્યો છે. તેમણે અનંતજીવનનો શાશ્વત આનંદ અનુભવ્યો છે. તેમણે જન્મ-મરતે મરણનો પૂલ ઝાળખ્યો છે અને અમરતાવ અનુભવ્યું છે. સંકેત્ય વિના ઐહિક સર્વ સમૃદ્ધિઓતો ભોગ આપીને તેમણે સર્વસ્વ પ્રાપ્ત કર્યું છે અને અનંતજીવનના દૃઢ્યમાં હંમેશાને વાસ્તે શાશ્વત શાંતિ મેળવી છે. આજ યોગીઓની પ્રવૃત્તિ છે અને તેથીજ તેઓ ઐહિક દુનિયાની પ્રવૃત્તિમાં ઉઘે છે. યોગી યાતો સંસારી પ્રવૃત્તિઓને જન્મ આપનાર દરેક મનુષ્યનું મન છે. મને કરીને યોગી અને મને કરીને ભોગી થઈ શકાય છે. મનમાંથી વિચાર ઉત્પન્ન થાય અને તત્ મુજબ કાર્ય થાય છે. તેટલા માટેજ first thought and then action એટલે પ્રથમ વિચાર અને પછી કાર્ય. કાર્ય કારણભાવની સાંકળ અભિન્ન છે. જેવું કારણ તેવું કાર્ય. માટે મન એજ સારા નરસા વિચારોને જન્મ આપે છે. શુદ્ધ ભાવ અને અવિશુદ્ધ એટલે ખરાબ ભાવોને તે સ્થાન આપે છે.

મન એવ મનુષ્યાણાં કારણંબંધ મોક્ષયોઃ ।

મન એ મનુષ્યોને બંધ અને મોક્ષનું કારણ છે. માટે અનંત જીવનમાં પ્રવેશ કરનારે મનને નિર્મળ બનાવવાની પ્રથમ આયત્થકતા છે. મનને નિર્મળ બનાવવાને—આત્મજ્ઞાનની દિવ્ય પ્રભાને જાગૃત કરવાને મનમાંથી નીકળતા સદ્વ્યસદ્ બાવેતું સ્વરૂપ જાણવું જોઈએ. કારણકે જ્યાં સુધી બુદ્ધ દેખાય નહિ, જ્યાં સુધી અજ્ઞાનતા ટળે નહિ ત્યાં સુધી સત્ય જ્ઞાનનું ભાન થાય નહિ. જ્યારે પ્રકાશનો આવિર્ભાવ થાય છે ત્યારે સ્વયં અધિકાર પદ્માયન કરી જાય છે માટે પ્રથમ મનમાં ઉજ્જવતા શુદ્ધ અશુદ્ધ બાવેતું નિરશુદ્ધ કરતાં શીખવું જોઈએ. શુદ્ધ અને અવિશુદ્ધ અધ્યવ્યસાયેતું પ્રથમ જ્ઞાન કરવું જોઈએ. તેના માટે મહાન યોગી શ્રીમદ્ આનંદધનજી મહારાજ કહે છે કે—

માવ અવિશુદ્ધ સુવિશુદ્ધજે, કલ્યાણિન વર દેવરે;

તે તેમ અહા તત્થ સદ્ગે, પ્રથમ એ શાંતિ પદ સેવરે.

અર્થ—અવિશુદ્ધ એટલે નસારા અને વિશુદ્ધ એટલે વિશેષ પ્રકારે સારા, એવા શ્રી જીનેશ્વર ભગવાને જે બાવો કલા છે તે બાવોને તેવીજ રીતે નિર્માતપણે જે માનવા તે શ્રી શાંતિનાથ પ્રભુના ચરણોની પહેલી સેવા છે અથવા તે પહેલું શાંતિપદ છે તેને હે આત્મા, હે બધા! તું સેવ!

જે કાંઈ મહેસ ઉપર ચંદનારને પ્રથમ પગથીએ પગ મુકવો પડે છે, અને પગથીઆં ચઢતાં ચઢતાં મહેસ પર ચડે છે તેવીજ રીતે સુક્તિપદપણ જીવોએ—અનંત જીવનની પ્રાપ્તિ ઇચ્છકે જીવોએ પ્રથમ જીનેશ્વર ભગવાને જે શુદ્ધ અને અવિશુદ્ધ બાવો ખતાવ્યા છે તે યથાતથ માનવા જોઈએ. નિઃસ્સંકોચ, નિઃકંઠ્ઠીજ—અર્થાત્ તેનામાં કાંઈ પણ જાતની શંકાને પા ફળની પ્રાપ્તિમાં કાંઈ પણ જાતના સંદેહને સ્થાન આપવું જોઈએ નહિ. ભગવાને ખતાવેલા માર્ગ સત્ય છે અને તેજ આદિક જીવોમાં આશંબન છે. તેમનો બાખેશો એક દરકત તે પણ સર્વ રીતે પૂજ્ય છે કારણ કે પ્રભુ સર્વગ હતા, સર્વદર્શી હતા. કાંઈ પણ જાતની સ્પર્ધા નિષ્ઠા કે વાસનાથી અયુક્ત હતા. કેવળ નિષ્કામી, વિશ્વ ઉપકારી અને વિશ્વવંદ હતા. આવી ઉચ્ચ બાવનાને સ્થાન આપી તેમનું વચન, મન વચન અને કાયાથી પ્રમાણભૂત જાણવું અને તેમના ખતાવેલા શુદ્ધ ભાવ જાણી તેમાં યથાચક્રિત પ્રવર્તન કરવું એજ અનંતજીવન પ્રાપ્તિનો ઉચ્ચ માર્ગ છે. ભગવાનનું વચન યથાતથ માનવાથી મદ્દાનો આવિર્ભાવ થાય છે અને મદ્દાનો આવિર્ભાવ થતાં સમક્રિતનું ખીજ રૂપાય છે. માટે પ્રથમ શાંતિ રૂપી મહેસના શિખરે ચંદનારે શુદ્ધ અને અવિશુદ્ધ બાવો જાણવા જોઈએ. મોટું કાણું હોય છે કે ગોડ તે જેમ ચાટકાથી જાણાય છે, દુધમાં કચરો જેમ ગળવાથી નીકળે છે તેમજ શુદ્ધ અવિશુદ્ધ બાવો જાણવાનું પ્રથમ જ્ઞાન કરવાથી શુદ્ધ પ્રવૃત્તિનો સમારંભ થાય છે અને શુદ્ધ પ્રવૃત્તિનો સમારંભ થતાં મલીન વાસનાઓનો પરાજય થાય છે. માટે પ્રભુએ કહેલ પ્રથમ શુદ્ધ અવિશુદ્ધ બાવો જાણખવાને માટે જ્ઞાન સંપાદન કરવું જોઈએ. તે વિના જે કંઈ કંઈ ક્રિયાઓ કરવામાં આવે છે, દેહદમન કરવામાં આવે છે, વિધિવિધ જાતના વૈભવ ધારણ કરવામાં આવે છે, તે સર્વે ધાર ઉપર લોપણના જેવું છે. ગધેશ ઉપર જેમ અંબાડી શોભે નહિ તેવી રીતે તે બાવોનું જ્ઞાન કર્યા વિના, તેને અંતરના દિવ્ય જ્ઞાનથી વધારી લીધા

વિના સર્વે ક્રિયાઓ અશ્વ થાપ છે માટે શુદ્ધ અને અવિશુદ્ધ ભાવો જાણવાને યદ્ દ્રવ્ય, નવતત્ત્વ, નય સમજાંગી, નિરૂપણાનું સ્વરૂપ જાણવું જોઈએ. તેનું અધ્યયન દિનપરદિન કરવું જોઈએ. કારણ કે શુદ્ધ અવિશુદ્ધ ભાવો જાણવાને તે આદર્શની સમાન છે માટે મુમુક્ષુ જીવોએ અનંત જીવનના અભ્યાસીઓએ પ્રથમ પદ (પગથીઉં) તરીકે તેનું અધ્યયન કરવું જોઈએ. જેથી સારાસાર, હેપ જેપ અને ઉપાદેપ વસ્તુઓનું સ્વરૂપ જણાશે, અને આત્માનું સાર્થક થશે. હવે ઉપર જતાવેલું સદ્ગાન પ્રાપ્ત કરવાને આપણને શુદ્ધ દેવ અને શુદ્ધ ધર્મનું જ્ઞાન કરાવવાને માટે જેમ કોઈ બુદ્ધેલા મુસાફરને જાણીતો આદમી રસ્તો જતાવે છે; તેવી રીતે આપણે આ દુનિયામાં જે ભુલા પડ્યા છીએ તેને પરત્વેકતો સદ્ગરસ્તો જતાવવાને શરૂની જરૂર છે કારણકે નૌકા જેમ સુઝાની વિના ચાલતી નથી તેમ આપણે પણ ગુરૂના આલંબન વિના આ ભવનો નિસ્તાર કરવામાં અસમર્થ છીએ. માટે સદ્ભાવોનું સ્કુટન કરાવવાને માટે અને અવિશુદ્ધ ભાવોનો લંચ કરાવવા માટે સુગુરૂની અનિવાર્ય જરૂર છે. ગુરૂ વિના નહિ જ્ઞાન: શરૂ વિના પ્રાયે કરી જ્ઞાન થવું ધણું દુર્લભ છે. માટે સદ્ગાનનો રસ્તો સુચવવાને દ્રવ્યાનુચોગનું જ્ઞાન કરાવવાને પ્રથમ માથે શરૂ સ્થાપિત કરવા એ ધણું અગત્યનું છે. હવે તે શરૂ કેવા હોવા જોઈએ. તેના માટે શ્રીમદ્ આનંદધનજી મહારાજ શું કહે છે તેનું વિવરણ હવે પછીના અંકમાં. (અપૂર્વ.)

અમારી નોંધ.

ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદ—ગુજરાતી ભાષાનો ઉત્કર્ષ કરવાના હેતુપૂર્વક ઉત્પન્ન થયેલી આ પરિષદની આગામી બેઠક સુરત ખાતે બહુજ થોડા સમયમાં મળનાર છે, અને તેમાં ભાગ લેવા હરકોઈ ગુર્જર ભાષા બોલનારી વ્યક્તિઓને રસ ભર્યો ભાગ લેવા વિનંતી કરાઈ છે. જેનો સ્વિકાર મત પરિષદો કરતાં આ વખતે વધુ થયેલો જોવાશે તોજ ગુર્જર વિદ્વાનો અમગળ વધે છે અને ગુર્જર સાહિત્યની ખીલવણી માટે બ્યાજખી લાગણી ધરાવે છે તેમ કહી શકાશે.

હિંદુ-મુસલમાન-પારસી અને જૈન આદિ કોમના વિદ્વાનો યોતાના પૂર્વાચાર્યો અને મહા પુરુષોએ ગુર્જર ભાષામાં જે જે સાહિત્ય રચ્યું હોય અને વિસ્તાર્યું હોય તેનું સંશોધન કરી આવી પરિષદો મારફતે બહાર લાવશે તોજ જગત તેઓના પ્રયત્નને યોગ્ય ન્યાય આપી શકશે. આથી પ્રયાસ કરવામાં આવે નહિ અને અમને યોગ્ય ન્યાય મળતો નથી એમ કહેવામાં આવે તો યોતાના હાથે યોતાની નમળાઈ જતાવી આપવા જેવુંજ કહેવાશે.

જૈન સાહિત્યે ગુર્જર સાહિત્યમાં બહેળો ફાળો અર્પેલ છે એમ જૈનોજ નહિ પણ જૈનેતર વિદ્વાનોએ સ્વમુખે કણુલ કર્યું છે અને પરિષદના પ્રમુખોએ જૈન સાહિત્યની અપૂર્વતા અને વિશાળતા જણાવી છે. તે જો કે જૈનોને માન બર્યું છે પણ વર્તમાન સમયે વિશેષ પ્રકાશ પડે અને જૈનેતર વિદ્વાનો જૈન સાહિત્યના અભ્યાસી અને એવા પ્રયત્ન ખુદ જૈનો તરફથી વિદ્વાન મુનિરાજે અને વિદ્વાન ઝૂંડરથો તરફથી અવસ્ય થવા જોઈએ છીએ. જેમ થવાથી અન્યોઅન્યને ઘણો લાભ થવાનો સંભવ છે.

જૈનોએ દરેક પરિપદ્ વખતે નિબંધો ઇત્યાદિ વડે ગુર્જર સાહિત્ય પરિપદ્માં ભાગ લીધો છે ખરો પણ બહુજ અલ્પ પ્રમાણમાં, તેથી આગામી બેદકમાં વધુ પ્રમાણમાં ભાગ લેવાય તોજ આપણે આપણા વિદ્વાનો આગળ વધવાની ઇચ્છાસા ધરાવે છે એમ કહી શકીશું. થોડાક પણ ઉત્તમ નિબંધો રચુ કરવા શું જૈનો અવકાશ નહિ મેળવે ? જૈન કૌન્દરન્સ હેરહડના તંત્રીએ આ વર્ષે જૈન ઇતિહાસ અને સાહિત્યનો ખાસ અંક કાઢવાની ઇચ્છા પ્રગટ કરી છે. તે સાથે લેખો લખી મોકલનારાઓની અતુલ્યતા અર્થે. જૂદી જૂદી ખાબતોને સરવનારા ૩૮ વિષયો ઇતિહાસ સંબંધી તથા ૩૦ વિષયો સાહિત્ય સંબંધી સૂચવ્યા છે. જે ઉપર અમારા પૂજ્ય મુનિરાજે અને સાહિત્ય વિષયમાં ભાગ લેનારા જૈન બંધુઓ ધ્યાન આપશે અને સુંદર લેખો લખી મોકલશે તો આગામી પરિપદ્માં રચુ થવા સાથે હેરહડનો ખાસ અંક વધારે ઉપયોગી થઇ પડશે. ઇચ્છીશું કે મહાવીર અંકની મારફત તંત્રીને લેખકોના પ્રમાદ માટે બે શબ્દ લખવાનો આ વખતે અવકાશ ન મળે.

પરિપદ્ ચાલુ માસની આખર તારીખે નક્કી મળનારી છે છતાં છેલ્લા સંભેગે જ્ઞેતાં અને બહુ ગરમી તથા સુરતમાં પ્લેગ ચાલે છે તેને લઇ સમય લંબાશે તો આગામી સ્થિતિમાં આપણા પૂજ્ય મુનિવરોને નિબંધો લખી મોકલવાનો તથા ભરવામાં આવનાર પ્રદર્શનમાં રચુ કરવાને માટે ખાસ ઘુની પ્રતો મેળવી મોકલવાનો વધારે અવકાશ મળી શકશે.

પરિપદ્ના કાર્ય વાહકોને છેવટે સૂચના કરીશું કે 'બહુ વિદ્વાનો ત્યાં બહુ મતાંતરે' એમ કહેવાયવાનો પ્રસંગ પ્રાપ્ત થવા ન દેતાં થોડું થાય-દીક્ષથી થાય પણ નિર્મળ હૃદયથી કરાય અને આગળ વધાય તેવા માર્ગે નિગમસર કાર્ય કરાય તો ગુર્જર સાહિત્યની આપે મધાશક્તિ સેવા બળવી કહેવાશે. માટે શાન્તતાપૂર્વક આવેલા પ્રસંગને દીપાવવામાં પાછા પડશો નહિ.

જૈન મહિલા સમાજ અને કલ્લા કૌશલ્ય પ્રદર્શન:—મુંબઈ મધ્યે પાંચ વર્ષ ઉપર સ્થાપન થએલી આ સમાજે ગયા શામલ માસ મધ્યે સ્ત્રીઓ અને બાળાઓના હસ્તે થએલા ભરત-શુંથણ-શીવણ ઇત્યાદિ કામોના નમુનાઓ એકઠા કરી એક પ્રદર્શન ખોલ્યું હતું. જૈનો ઇનામી મેળાવડા ધીમતી જનનાંબેન સકાઈના પ્રમુખપણા નીચે હમણાંજ કરવામાં આવ્યો હતો. જે વખતે રચુ થએલા અહેવાલ અને થએલ વિવેચનો ઉપરથી જૈન સ્ત્રીઓ આટલી બધી ઉમંગપૂર્વક આગળ વધી પુરોને પણ બૂલારે તેવું કામ કરી બતાવવાની આશા થોડાંકોએજ રાખી હશે એમ કહેવું પડે છે. કેમકે કોઈ વખત આવું કાર્ય કરેલું નહિ છતાં બહુજ અલ્પ બુદ્ધોને ખાદ કરતાં ધણુંજ વખાણવા યોગ્ય કાર્ય જૈન મહિલા સમાજે કરી બતાવ્યું છે એમ કહેવાય છે. સમાજે ત્રણ વર્ષ પછી ખીલું પ્રદર્શન ભરવાની ઉમેદ રાખી છે, જે વખતે આથી વધારે સાફ કાર્ય કરી શકાય તે માટે સ્ત્રી સમુદાય અત્યારથીજ ઉત્સાહવંત રહી તે માર્ગે પ્રયાસ ચાલુ રાખશે એમ ઇચ્છીશું અને હવે પછી કરવાનાં કામો તરીકે સં. ૧૯૭૦ ની સાલનો રીપોર્ટ પ્રગટ થયો છે તેમાં ઉમેદો રાખી છે તે માર્ગે પ્રયત્ન ચાલુ રખાશે તો મહિલા સમાજે સાફ કાર્ય કર્યું કહેવાશે. રીપોર્ટ જ્ઞેતાં તેના સભાસદોની સંખ્યા ૨૫૨ ની છે, જે આગામી વર્ષ કરતાં ૧૮ નો વધારો સૂચવે છે તે સંતોષકારક છે; છતાં મુંબઈની વસ્તીના પ્રમાણમાં ઓછી છે એમ તો કહી શકાય. મુંબઈની શ્રીમંત જૈન બહેનો ધારે તો ચેટ્ટન વર્મ અને લાઇફ વર્ગમાં એટલો બધો વધારો કરી શકે તેમ છે કે જેનાવડે સમાજ ધારે તે કાર્ય કરી શકે.

છેવટે ઉમેદ રાખીશું કે સમાજની લાયજેરીનો લાભ ગત વર્ષે ૧૯૬૧ ખંદેનોએ લીધો છે. તેમાં ઘણો મોટો વધારો થાય, અને સમાજની સભાસદ ખંદેનો પોતાની સ્ત્રી તરીકેની ફરજને વધારે સારા પ્રમાણમાં બજાવવાનું શીખી હવે પછીની જૈન પ્રજાને બજાવવા અને યુદ્ધિમાન બનાવવાને ભાગ્યશાળી બને એવું જોવા ઉત્સુક છીએ.

શ્રી મહાવીર જૈન વિદ્યાલયની સ્થાપના અને ફંડ ભરાવવાની શરૂઆત થવા પછી મુંબઈની-અને ખરી રીતે જગતની-સ્થિતિ જુદીજ થઈ જવાથી તે કાર્ય દીલમાં પડવાની ગણતરી થઈ હતી, છતાં કેટલાક ગૃહસ્થોના ઉત્સાહવડે શરૂઆતમાં જણાવેલ વ્યવસ્થામાં થોડાક ફેરફાર સાથે મુંબઈ પાસે મલાડ મધ્યે આવતા જુલાઈ માસથી કાર્યની શરૂઆત થવાની ગોઠવણ થઈ ચુકી છે અને તે માટે શેઠ દેવકરજી સુગજીએ પોતાનો બંગલો કામચલાઉ વાપરવા દેવાની ઉદારતા બક્ષી છે. તેજ રીતે તેના ધારેલો હેતુ પાર પાડવા ભાધ માતીચંદ-ભાધએ તે સંસ્થાની લગભગ પોતાના હસ્તક લીધી છે તે ચોખ્ખું થયું છે અને તે માટે ખાતરી રાખીશું કે તેઓ ગમે તે ભોગે પણ તેને ફતેહમંદ બનાવવાને સુકશે નહિ એવું ધમ્મીએ છીએ.

દાખલ થનાર વિદ્યાર્થીઓને-જૈન ધર્મના ખરા સંસ્કારી-શ્રદ્ધાવાન અને ઉત્તમ ચારિત્રવાન બનાવવાનો મુળ હેતુ ધ્યાનમાં લેતાં સુપ્રિન્ટેન્ડેન્ટની નીમણુંક બહુ સંભાળભરી રીતે કરવાની જરૂર છે. એ વ્યવસ્થાપકોએ ખાસ ધ્યાનમાં રાખવા યોગ્ય છે. તે સાથે વિદ્યાર્થીઓને હાલમાં ધારેલું સ્થળ લંબાણુ અને જવા આવવાંની હાડમારીવાળું જણાય તો મુંબઈ મધ્યે કોટમાં કે પ્રીન્સેસ સ્ટ્રીટ જેવા હવાવાળા લગ્નામાં છેક ઉપરના કોઠા માળે ભાડું ખર્ચાને બદલી નાખવાનું સુકવા જેવું નથી. કેમકે તેટલું અચવા તેથી થોડુંક આણું ખર્ચે વિદ્યાર્થીઓ માટે રહેવા પાસ ખરીદ કરવામાં થવાનું ધારી શકાય છે, તથા મેનેજીંગ કમીટી અને સેક્રેટરીઓ આદિ વધારે વખત તેની મુલાકાત લઈ શકે એવી વ્યવસ્થા થાય તે ધમ્મવા જોગ છે એમ કહી અંતે આ વિદ્યાલયનો વિજય ધમ્મીએ છીએ.

જૈન વનિતા વિશ્રામ-આ નામે એક ૬ પૃષ્ઠની નાની છુક તેનાં સંચાલક ખંદેન વાલીબાધ વીરચંદ તરફથી પ્રગટ થયેલી પ્રાપ્ત થઈ છે. જેમાં જૈન વનિતા વિશ્રામની જરૂરીઆત સંબંધે વિવેચન કર્યા બાદ તેઓએ સુરતની વનિતા વિશ્રામ સાથે મળી કરેલી શરૂઆત અને આવક બજારની હકીકત તથા દાખલ થનાર માટે નિયમો ધડયા છે તે જણાવ્યું છે. અમારે કહેવું જોઈએ તે ખંદેન ઘણા સમયથી શિક્ષકનું કામ કરતાં હોઈ થોડા વર્ષથી વિધવા બન્યા બાદ પોતાની કામની વિધવા ખંદેનોની હુખી સ્થિતિ સહકાર્યો વડે દુર કરવાનો માર્ગ હાથ ધરવા ઈચ્છતાં હતાં, જેના પરિણામે સુરત શહેરમાં આ સંસ્થાને જન્મ આપ્યો છે. આ કાર્ય એકલા હાથે પાર પડે તેમ ન હોવાથી સુરતની શ્રીમત ખંદેનોને દ્રવ્યનો અને જાતિ મહેનતનો આ સંસ્થા માટે શ્રીમતી વ્હાલી ખંદેન જોડે-યથા-શક્તિ ભોગ આપવાને બહાર પડવા સૂચવીશું. આ વિનિતિ પત્રમાં અમુક રકમનો હિસાબ આપવામાં આવ્યો છે પણ તે કદ સુદ્ધ સુધીનો છે તે જાણી શકાતું ન હોવાથી તે વિષે કદ વિવેચન કરવું ઉચિત નથી ધાર્યું, પણ હવે પછીનો અહેવાલ વધારે સારા રૂપમાં પ્રગટ થાય તેમ કરવાની તથા તે માટેની વ્યવસ્થા કરવાની ખટખટમાંથી વ્હાલી બેનને મોકળાં કરવાની ફરજ સુરતમાં સ્થાયી રહેતા ઉમંગી અને લાગણીવાળા જૈન બંધુએ બજાવવાની જરૂર છે.

સ્વિકાર અને અવલોકન.

મુંવઈ જૈન મહિલા સમાજ—રીપોર્ટ સં. ૧૯૭૦ પૃષ્ઠ ૧૨ પ્રગટ કર્તા—માનબાઇ દેવજી આ. સેક્રેટરી. રીપોર્ટ ઉપરથી જ્ઞેતાં આ સંસ્થાની સ્થાપના સં. ૧૯૬૬ ની ધનતેરસે થયેલી છે, અને ધામે ધામે આગળ વધી રૂપર સભાસદો ધરાવતી થઇ છે. આવકના પ્રમાણમાં કાર્ય દીક કરતી જણાય છે. રીપોર્ટમાં કળાકૌશલ્ય પ્રદર્શનની ઇચ્છા પ્રગટ થઇ છે, તેના અમલ પણ થઈ ચૂક્યા છે અને તે ફતેહમંદ નીવડ્યો છે. એ ઉપરથી એમ ધારી શકાય છે કે મુંબઈની શ્રીમંત અને બહેલી જૈન બહેનો ધારે તે સમાજને શુભસાતી દિંદુ સ્ત્રીમંડળની પંક્તિએ સુકી રાકે અને એક ખાસ મકાન પણ ઉભું કરી રાકે, કે જે માટે હાલ ધણી હાડમારી ભોગવતી પડે છે. આત્માર સુધી લવાજમ ખાતે માત્ર ૪૧૪-૯-૦ નો વધારો ભોગવાય છે. દક્ષિણ આફ્રિકા ફંડ ખાતે સમાજની સભાસદ બહેનોએ ૨૬મ બરી મોટલાખાતું રીપોર્ટ ઉપરથી જણાય છે. આવી રીતે ગરીબ અને અપંગ સ્ત્રીઓને તથા વિધવાઓને અને સ્ત્રી વિદ્યાર્થીઓને સહાય આપવાનું કાર્ય સમાજ હાથ ધરવાની ઉમેદ પ્રગટ કરે છે તે આવકારદાયક છે.

આનંદકાવ્ય મહોદય—ભૌતિક ૧-૨-૩. યોજક શેઠ જીવણચંદ સાકરચંદ ઝવેરી તરફથી શેઠ દેવચંદ લાલભાઈ પુસ્તકોદ્ધાર ફંડ મારફતે પ્રગટ થયેલું છે જે અભિપ્રાયાર્થ મધ્યમાં છે. જૈન રાસાઓને પ્રગટ કરવાને આ ફંડે સારો પ્રયાસ હાથ ધર્યો છે અને તેમાં ઝવેરી જીવણચંદ પોતે જે રસ બધો ભાગ લેવા માંગ્યો છે તે જ્ઞેતાં અને ફંડની મોટી આવક તરફ ખ્યાલ કરતાં આશા રાખી શકાય છે કે બહુજ યોગ સમયમાં તેઓ ધણાં ભૌતિક બહાર પાડી શકશે. પ્રાપ્ત થયેલાં ત્રણ ભૌતિક માટે સવિસ્તર સમાલોચના કરવાનો અવકાશ લેવા ઇચ્છતા હોવાથી અને માત્ર આટલીજ નોંધ લેવી યોગ્ય ધારી છે.

વિમલ પ્રબંધ—સંશોધક અને પ્રકાશક રા. રા. મણિલાલ બકોરભાઈ વ્યાસ. સુરત; નાગર કળાઆ. પૃષ્ઠ ૧૧૨+૩૮૮ (૫૦૦) મૂલ્ય રૂ. ૧-૪-૦. પં. લાવણ્ય સમયકૃત આ પ્રબંધનો લેખનકાળ સં. ૧૫૬૮ થી ૧૫૮૪ નો છે. અન્ય વિષે અને સંશોધકની લેખ પદ્ધતિ તથા ઉપોદ્ધાત વિષે સારી રીતે વિવેચન કરવાની જરૂર છે. કારણ તે સર્વ ધણું ઉત્તમ છે. અવકાશે તેમ કરવાની જણાસા છે.

કુલક સંપ્રદાય—શ્રી જૈનશ્રેયસ્કર મંડળ તરફથી—મહેસાણા.

કમળીની—સુંદરી સુબોધના દશમા તથા બારમા વર્ષની બેટ. તેના વ્યવસ્થાપક તરફથી—અમદાવાદ.

લવંગલતા યાને કુસુમકુમારી—સંપાદક પુરુષોત્તમ ગીગાભાઈ શાહ તરફથી—ભાવનગર.

દિવ્ય કિશોરી—કવિ ચંદ્રલાલ મગનલાલ વ્યાસ તરફથી—નાગોલ.

દિવ્ય રંભા—જયપતિરામ ઉત્તમરામ બદ્, પ્રયોજક વાર્તાવાદિધિ તરફથી—અમદાવાદ.

(અભિપ્રાય હવે પછીથી)

પ્રેમઘેલા પ્રવાસીનું પવિત્ર જીવન.

(ગાત્રકે પૃષ્ઠ ૨૫ થી ચાલુ.)

ખાંદીની બેઅદબી !

હમે નહોતું જાણ્યું, ચરણ ચૂમતાં લાત પડશે !
હમે નહોતું જાણ્યું, હૃદય મળતાં રાંધું પડશે !
પ્રીતિના બહેળામાં, ભયંકર અહો આગ બળશે !
અને અંતે આળાં, જીવન અમ સૌ ખાખ મળશે !!!

પાદરામર,

ધણીવાર મુઘી એના એજ તાનથી સાકી સુરભરી મોહન મધુરી બંસી કરણુ રાગની મૂંઝાના રાવા લાગી.

“ હુઃપ્રવામે કેસે કહુ મેરી સજની ! ”

કેવળ બંસીજ રોઈ એમ નહતું. સાકી પણ સાથે “ હૃદય તળે મુખ દારથી. ” સહ ગયેલી સુન્દરી સેલીમાના મ્હોં સામુ બેધ ગાયન પુર થતાં રોઈ, અને તેની મુખપ્રભાથી આપતા પલંગની કારપર ધીરે રહીને બેઠી. શિરાઝીના બેમથી, શુલાખી ગાલો-પર લોહી એકડું થવા માંડ્યું અને તે પરની સુરખીમાં અજબ રતાશ હમેરાઈ, પરવાળાને લગ્નવે તેવા તેના અધર ચરાખની ખૂમારીથી ફડફડતા હતા. મન્દ પવનથી જેમ કોમળ વેલડી કંપ્યા કરે, તેમ સેલીમાનું હૈયું ધીરૂં ધીરૂં ધબકતું, અને આસોચ્છ્વાસની સાથે શિરાઝીની મોઢી તીવ્ર ગંધ ઉડતી હતી. કપાળ ઉપર સેથી આગળની લટોની કીનારીએ મોતીઘણાની સેર જેવી પસીનાના છુન્દની હાર ગોઠવાઈ હતી.

સૌથી પહેલાં તે પાસે જઈ સાકીએ પોતાના છેડા વતે બેગમના મ્હોં પરથી એતબિન્દુ લૂછી નાખ્યાં.

હોતાં હોતાં ત્હોને હાય કંપી ઉઠ્યો, અને તે પલંગ પરથી દૂર જઈ ઉભી. આંખો જાણે ભભકી ઉઠશે, હૈયું જાણે ચીરાઈ પડશે, કંઠ જાણે કરમાઈ જશે, તે સમય જીવન જાણે પ્રભુપદનું પ્રવાસી બનશે ! એવાં એવાં વિચીત્ર ચિન્હો તેના દરેક અંગમાં ફરકી ઉઠ્યાં. તે એકાંત શૂદ્ધમાં ઉભી ઉભી સાકી કોણ જાણે શાએ વિચારમાં સ્થિર થઈ ગઈ. પરમસુખના સુગા ભાવ કદીક કદીક એવા હોય છે, પણ તેને ખીચારીને શું ખબર કે—

શું જાણે કે પરવશ થઈ આંસુ છે નહોરવાનાં ?

શું જાણે કે હૃદય ધરતાં ઘાજ છે લાગવાનાં ?

આ સંસારે પ્રથમ પ્રીતિએ કોણ જાણી શક્યું છે ?

કે પ્રીતિનું, રૂધિર સળળું ઉખળ અચુ તણું છે ?

પાછી સાંકડી ધીરે ધીરે જઈ સેલીમાના પથંગ ઉપર બેઠી, અને તેથી પણ ધીરે ધીરે, અને ઘણીજ સાવધાની સાથે, બેગમના-સાંકડીના જીવન જેવી બેગમના શરીરના ખૂણખોળર ગાલપર એક ચૂમી લીધી. તેનાં નેત્રો અનન્ય પ્રકાશથી ચમકી ઉઠ્યાં. ગાત્રો પ્રજ્જ્ઞા ઉઠ્યાં, તેનું હૃદય હવે પણ બેરથી ધબકવા લાગ્યું. આખા શરીરમાંની નસોનસમાં લોહી ભરે વીજળીના વેગથી દોડાદોડ કરવા લાગ્યું. આજ સાંકડી જાણે સ્વર્ગમાં વિહરે છે. તેની અનંત-કાળની-તૃપ્તિ છીપતી હતી. તેના મનોરથોને મ્હોર આવ્યા હતા, તે કૃતાર્થ થઈ હતી. કેમ ! તે હવે જાણતા નથી !

સાંકડી જે બાળુ તરફ મ્હોં કરીને બેઠી તે તરફ સામેજ એક મોટા આરસો હતો. આરસમાં તે વખતે બધીજે બધી બત્તીઓના ઝમગમગાટ ઓલવાયો હતો નહિ. આતુર હૃદયની કેટલીક અપૂર્ણ આશાઓની પેઠમ કેટલાક દીવા સળગ્યા કરતા હતા.

સાંકડીને નજર ઉઘાડી જોયું તો, સ્વચ્છ અને સુવાસિત ટુલોના હારથી સોદામણો લાગતા આરસમાં એક વિશાળ કપાળવાળી થોભાદાર મુઠ્ઠાના ગુચ્છાવાળી પડછંદ પુરપની મૂર્તિ જણાઈ. અણધાર્યાં સર્પ દંશથી જે હાલત થાય છે, તે આત્મારે સાંકડીની થઈ.

હવે તે નજર પાછી ખેંચી લેવાની દિશા કરી શકી નહિ. મનમાં સમજા કે, આ જે માણસ આરસમાં આવેલો દિસે છે તેણે તેનાં બધાં દારને દોઢાં કરી બાદશાહી રંગ-મહેલમાં મદોબસ્ત તો એવો પાકો રહેતો કે ત્યાં કોઈ પરાયુ આવી શકતું નહિ. ત્યારે આ માણસ તે ખૂદ બાદશાહ તો કદાચ નહિ હોય ?

સાંકડીએ ફરી નજર ઉઘાડી તાકીને આરસમાંની મૂર્તિ તરફ જોયું. ખાત્રી થઈ કે, છાયા બાદશાહ વિના બીજાં કોઈની હોદ્દા શકેજ નહિ. બાળુ પરજ એક મોટી તમ્બીર ટીંગાઈ રહી હતી, એકવાર તે તરફ નજર કરી, અને પાછુ આરસમાં જોયું. એજ ! આબે-હુય એજ ! એમ ખાત્રી થતાંને વાર સાંકડીના હોશ ઉડી ગયા. તે કંપી ઉઠી, અને બેહોશ થઈ પડી. જીવનની આરા મુદ્દાંત ન રહી.

બેગમ ઘેર નિદ્રામાં સૂતેલી છે, અને એક ખાંદી તેને બહાલબર્થુ ચુંગન કરે છે તે જોઈ, પહેલું તો બાદશાહને હસવું આવ્યા વિના રહ્યું નહિ, ને મનને ઉલટો હરખ બરો સંતોષ થયો કે ખૂનસુરતીના હાવામાં સેલીમા બેઢરીક છે. બેહસ્તની પરીજ્ઞા પોતાની જીવન સખી સેલીમામાં વધુ સુંદર નહિ હોય !

સારી આલમનું નર એક મ્હારી સેલીમામાં છે. અદના આરત ભત પણ તેની ખૂન-સુરતી પર આશક થઈ પડે છે. આકીન !

સાંકડીને જનાનખાનામાં નોકરી મળવાને ધણો વખત થયો હતો નહિ, તેથી તે બાદ-શાહની નજરે આવેલી નહિ. બાદશાહે તેને જોઈ આશ્ચર્યથી સંવાલ કર્યો :—“કાણું છે, અય્ય ? આટલી મોટી સત્ર, બેગમની બાળુપર પડી પડી શું બકતી હતી ?”

સાંકડીએ મતથીજ હરાવ કર્યો કે, જત્યાજ નહિ આપવામાંજ સલામતી છે. નહિ તો કમખખતી જરૂર આવવાની.

ખાંદીને ચૂપ થઈ ગયેલી જોઈને બાદશાહની અગમ્યખીનો પાર રહ્યો નહિ. ખ્યાલ

કર્ષો કે વખતે તે દિવાની તો નહિ હશે ? ગુસ્સો બતાવી બાદશાહે સવાલ કર્યો:—“ અય્ય બાંદી, ચૂપ કેમ રહી છે ? તું કોણ છે, અને આવે વખતે શું કરતી હતી ? ”

સાકીએ જવાબ આપ્યો:—“ હું કોણ છું, તે ન કહી શકું તો જલ્દાંપનાહ ! ”

આ બેધકક જવાબ સાંભળી હિંદુસ્તાનની સારી સંસ્કૃતિનો માલિક ધડિબર ચૂપ થઈ ગયો. વિસ્મીત બની ગયો અને તેણે કમરે લટકી રહેલી શમશેર પલકવારમાં બહાર ખેંચી કઢાડી, તે ઝગમગતા દિવાના તેજમાં ઝળહળવા લાગી. પણ જરા વિચાર આવી જતાં, શમશેર મ્થાન કરી અને કહ્યું:—“ ઝોરતના લોહીથી, મહારી તેજીથી તલવાર ખરડાશે નહિ. આ બેઅદબીબરી ચાલતે માટે, એક બાંદીજ ત્હારા ખૂદા દિલપર ફટકાના મેહ વરસાવશે. એજ સંજને તું લાયક છું ! ”

તે વખત સુધી સાકીના હૈયાના ઉડામાં ઉડા અંતરમાં બચી જવાની આશાનું એક ઝીણું ઝાંખું શિરણ રાજગતું હતું. બાદશાહનો દુક્રમ મ્હોંમાંથી નીકળતાંજ, તેના હોંશક્રોશ ઉડી ગયા. તે કુચ્છતે અવાજે બોલવા લાગી. “ શહેનશાહ ! મહારા લોહીથી આપની તેજીથી તલવાર લાંછિત નહિ થાય. કરો ! ધા કરો ! કેમકે હું નામરદ ઝોરત જાત નથી પણ આદમ બચ્ચો છું ! ”

આ તોપના ધડાકા જેવાં વજ્ર વચન શ્રવણ પુટપર અધડાતાંજ શહેનશાહ બાદશાહની આંખ ફારી ગઈ. આંખમાંથી ગુસ્સાની આગના તણખા ઉડવા લાગ્યા. ફરી એકવાર પેલી તલવાર, મ્થાનમાંથી ઝણઝણાટ કરી બહાર નીકળી પડી પણ આ વખતે પણ શાહે પોતાના મીઠજપર કાણુ રાખી તેને મ્થાન કરી, અને અભયથી સાથે ધૂરકતે અવાજે તેઓ ગાજી ઉઠ્યા:—શું આદમી ? આદમી મહારા રંગમહેલમાં ? તે તે વળી આટલી રાત્રે ? અય્ય, કમજત ! મોતની સજ સુખ અને શાન્તિની છે. ત્હારાપર એ મ્હેરબાની પડતી નથી. એક બેહયા જલ્લાદજ હાજરી સાથે, ગીધ કુત્તાં ત્હારી લાશપર મીઠજાની ઉડાવશે ! ના-પાક ! એ લાયક સજ થશે ! !

સાકીના પગ ઢીલા થઈ ગયા. ખસવાની ઘણી ખાહેશ હતી પણ, પગ ઉપડી શક્યો નહિ. મહામહેનતે તે બાદશાહના પગ આગળ જઈ પડી.

સેલીમા-પવિત્ર દેવી સેલીમા ! સાકીનું જીવનધન સેલીમા આ વખતે સુખમાં ધોરતી હતી. તેની તરફ બાદશાહ કરડી નજરથી જુએ છે, તે જાણી સાકીના હૈયામાં પહેલાં કદી નહિ સાંભળ્યું હોય તેવું જોર ઉભરાયું. તરતજ તે દ્રઢ પગે ઉડીને ઉભી થઈ. અને સ્થિર નજરે બાદશાહ તરફ જોઈને બોલી: “ શહેનશાહ જો આપનો દુક્રમ હોય તો, મહારો અધા હેવાલ આપની આગળ ખ્યાન કરું ? પછી આલ્ય તે દુક્રમ પ્રમાવશે !

બાદશાહે પહેલાંનીજ માફક કરડે અવાજે જવાબ આપ્યો:—ઠીક ! કહેવું હોય તે કહી લે, પણ તેથી તું મોતની સજમાંથી બચી નહિ શકશે ! ”

(અપૂર્ણ.)

આદર્શ રમણી ચરિત્ર ।

સતી સીતા.

સીતા એ પૌરાણિક દ્રશ્યની પ્રધાન પ્રતિમા, સીતા એ પૌરાણિક જાગૃત પ્રધાન પુષ્પ; તેના હૃદયનું જળ, પતિપૂજન, સતીત્વ પ્રકૃતિ નારીધર્મ જે શાસ્ત્રોમાં વર્ણિત છે; તે વાંચતાં અંતરમાં એ નિશ્ચય થાય છે કે, આવી સતી—સાધ્વી રમણી અન્ય કોઈ પ્રદેશમાં પ્રાદુર્ભૂત થઈ નથી. અન્ય કોઈ જાતિના ઇતિહાસમાં સીતા સમાન નારીનો ઉલ્લેખ અવલોકવામાં આવતો નથી. પાપના ખીભત્સના મધ્યમાં પ્રદોષન અને ભયથી વીંટાઈને તેણે જે ચરિત્રની પ્રસાદાદ દર્શાવી છે; તે અન્ય કોઈ ઇતિહાસમાં અવલોકવામાં આવતી નથી. કદાપિ આધુનિક લોકો તેઓનું ચરિત્ર કાલ્પનિક કહી શકે; કિન્તુ પ્રકૃત મૂલ્યમાં જે તે ઉચ્ચશિક્ષા પૂર્ણ તે સર્વ સ્વીકારશે. સ્વામીએ ચરિત્રમાં સન્દેહ કરી આ કાળને માટે ત્યાગ કર્યો; કિન્તુ પોતે તે સર્વ વીસારીને જગત્ સ્વામીમય અન્ય કોણે જોઈ શકે ? કેટલી રમણી પદ્ધતિ યદને, ઉપેક્ષા પામીને, જે સ્વામી અનાદર કરે છે, જે સ્વામી ચરિત્રમાં દોષારોપ કરે છે; તેઓની સ્મૃતિ-શ્રવણનો હાર, સુખનું એક માત્ર અવલમ્બન માનીને થઈ જાય કરી શકે ? નિવિઙ્ગ આપદલ વનમાં ભયાનક હૃદય વિદારક યંત્રણાના મધ્યમાં ભક્તમણે બ્યારે સીતાને મૂઠી દીધી—ત્યારે તેના સુખમાં અન્ય વાત નથી—પવિત્ર નારીના સુખમાં પોતાની વાત નથી “કેવળ પરજન્મમાં રામના સમાન સ્વામી જોઈએ—તેઓ મને ક્ષમા કરે” એ મૂલમત્ર જાપીને કેટલી સ્ત્રીઓ શ્રવણ વ્યતિત કરી શકે ? જે રમણી અસંસ્પર્શસ્પર્શપા, જેઓ આહાર કષ્ટ શું કહેવાય તે જાણતા નથી, ગર્ભાવસ્થામાં જેઓને પ્રસન્ન રાખવાને માટે કલ્પનિક અશોકકાનન સહસ્ત્ર સહસ્ત્ર રચિત પદાર્થો જેઓની કિડાની સામગ્રી જેઓ કેવળ હર્ષના હિંડોળામાં હિચકતાં, રોક શું પદાર્થ છે તે જાણતા નહોતા, તેઓ પાંચ માસનો ગર્ભ ધારણ કરીને નિદ્રાશુ કપટે લીપણ વનમાં દીનાતિપાત કરે છે. ભયાનક કષ્ટમાં પણ તેના સુખથી એકવાર પણ શબ્દ નિકળ્યો નહિ કે, “સ્વામી ખડગ કડોર” કેવળ નેત્રના જલવડે ભૂમિ ભીંજી મઈ ખીજી વાત નહિ. જેને પુત્ર થશે તે સમયે સમ્પૂર્ણ અયોધ્યા આનન્દિત થશે એમ અનુમાન થતું હતું, જેને માટે અસંખ્ય રત્નરાશિઓનું આયોજન હતું; તેજ પુત્ર રત્ન આજ નિર્જન વનમાં ઉત્પન્ન થયો. સીતાએ શય્યા—ખીજાનાના અભાવે પુત્રને પુષ્પચય ઉપર સુવસાવ્યા. સીતાના સુખમાંથી દીર્ઘ નિશ્વાસ પૂર્વક કેવળ એજ શબ્દ નિકળ્યો “ભારી આશા હતી કે, રામના ખેળામાં પુત્ર અર્પણ કરીશ.” અહો ! ! આવી અસાધારણ સ્વાર્થ-ત્યાગ અમાનુષિક સહિષ્ણુતા કેટલા માણસોમાં જોયેલ છે ? કોઈ ઇતર દેશના ઇતિહાસમાં આવા પ્રકારનું ચરિત્ર જોવામાં આવે છે ? રમણીનું હૃદય સ્નેહ અને ભક્તિથી ભરપૂર એ વાત કોણ સ્વીકાર કરશે નહિ ? એમ કોણ ઉચ્ચું મુખ કરીને કહી શકનાર છે કે, રમણી શિક્ષાના આદર્શ સ્થાનીયા નથી ? સીતાના હૃદયમાં જે ગુણ જોવામાં આવે છે. તેના હૃદયમાં જે સુરતોનું પ્રસન્ન કાનન તે ક્યાંય

થાય છે. જેની ગણના આ હુદ્દ લેખમાં કરવી સર્વથા અસમ્ભવ. સીતા એ પવિત્રતાની જ્વલન્તપ્રતીક, સરલતા, મહત્વ પ્રભૂતિ ઉચ્ચગુણો તેના હૃદયના ઉત્તમોત્તમ દાર. પ્રલોભનના મધ્યમાં નહિ પડતાં ચરિત્રનું બળ દેખાડવું તેટલું કઠણ કામ નથી; કિન્તુ જેઓ અસંખ્ય વિભિષ્ણ, અસંખ્ય પાપના મધ્યમાં રહીને ચરિત્રની નિર્મળતા રાખી શક્યા છે; તેઓજ જગતમાં પૂજ્ય ગણાયા છે એટલુંજ નહિ કિન્તુ તેઓનુંજ હૃદય પ્રકૃત પુણ્યનું આલય મનાયું છે. સીતામાં અમો આ દ્રશ્ય સારી રીતે જોઈ શકીએ છીએ. રાવણના ઘરમાં રહીને અનેક પ્રલોભન પ્રાપ્ત થવા છતાં તેણે પોતાના પવિત્ર ચરિત્રને અપવિત્ર થવા દીધું નહિ. તેઓ પાપની પેટીમાં પુરાણ જ્યાં છતાં રામથી તીલાર્ધ પણ પૃથક્ રહ્યા નહોતા.

કુરામા રાવણે તેઓને હેતરવાને માટે કેટલા યત્નો કર્યા—રામલક્ષ્મણના મૃત્યુના સંવાદ સંભળાવ્યા જેને સાંભળવાથી સીતા બીતા થઇને તેનો આશ્રય ગ્રહણ કરે; કિન્તુ સતી સીતાનું હૃદય જરા પણ વિચલિત થયું નહિ. સતીનું સતીત્વ કોઇ પ્રકારે હુમિત થયું નહિ. સતીનું સતીત્વ સ્વરૂપ પણ અનર્હિત થયું નહિ. પુણ્યવતી સીતા કોઇ પ્રકારે રામની વિરમ્ભિતિ કરી શકી નહિ.

૪.

સીતાના આવા અનેક અમાનુષિક ગુણોને અવલોકીને ઇતિહાસવેત્તાઓએ તેઓના જન્મના સમ્બન્ધમાં એવી આશ્ચર્ય ઘટનાઓ ઉલ્લેખ કરેલ છે તેનાથી જે સર્વ ગુણો જોવામાં આવે છે તે સાધારણ મનુષ્યમાં ક્યારે પણ જોવામાં આવતા નથી તેથી તેઓ સીતાને પૃથ્વીની પુત્રી કહીને લખી ગયા છે. આ કલ્પનાનો અસ્પષ્ટ અર્થ એજ કે, પૃથ્વી જે પ્રભાણે અસાધારણ ત્યાગ સ્વીકાર કરી શકે, પૃથ્વી જે પ્રભાણે પરના અત્યાચારો સહન કરી શકે; તેની પુત્રી ન હોય તો સીતા આવા ગુણોનો પરિચય આપી “યત્પરો નાસ્તિ સહનશક્તિતા” કેમ દર્શાવી શકે? ‘સીતાનું’ ચરિત્ર આદર્શ એમાં કોઇ પણ સન્દેહ નહિ. સીતાનું ચરિત્ર ભારતના ઇતિહાસમાં એક ઉત્કલ્પ મણી તેથી એ ચિત્ર પ્રત્યેક રમણીના હૃદયમાં અંકિત થઇ રહેવું પરમાવશ્યકીય છે.

સૌ. નંદકુંવર.

સાહિત્ય સત્કાર.

બુદ્ધિપ્રકાશ પુ. ૧૨ માર્ચનો અંક ત્રીજો. પ્રકાશક ગુજરાત વર્નાક્યુલર સોસાયટી અમદાવાદ. લાંબા વખતથી ગુજરાતની અનન્ય સેવા બજાવતું આ માસિક અમેને નિયમિત રીતે મળે છે. શ્રીયુત ગોખલેનું હુંક જીવનચરિત્ર તથા સેવા ધર્મ, ગુપ્તકાળની હિંદુસ્તાનની આર્થિક સ્થિતિ તથા હેરાકલીઝનાં કપ્પે આદિ લેખો ધ્યાન ખેંચે છે.

સાહિત્ય:—નામ પ્રભાણેજ કામ કરી જતાવતું—અતિ હુંક સમયમાં સર્વત્ર પોતાના કર્તવ્યથી જાણીતું તે પ્રિય થઇ પડેલું આ માસિક ગુજરાતની સેવા નિયમિતપણે બજાવી રહ્યું છે. તેના નિયમિતપણા માટે અમો તેના આગ્રાફ મી. મગનલાલ કાંઠાવાળાને ધન્યવાદ આપીએ છીએ. ગરીબ આપકો ઐજ્યુએટ નામનો લેખ હારય સાથે ધણા વિચાર ઉપજાવે છે. હિંદી પ્રજાની શ્રેષ્ઠતા—આર્યોટીયાંટી તથા જીવનના ગત સમયનાં પુનરાવર્તન એ લેખો ખાસ વાંચવા જેવા છે. હમ તેની ફોટો છપાવીએ છીએ.

ધન્યવંદી—માર્ચ ૧૯૧૫ અંક ૩ પ્રકાશક બોગીલાલ ત્રી. વણીલ. વિસનગર, ઉપયોગી. વેદક વિષયો ચર્ચાતું આ માસિક ગુજરાતની ઠીક સેવા બજાવે છે. પેટનું દવાઓનાં બોપાળાં હમણાં તેણે ઠીક પ્રકટ કરવા માંડ્યાં છે. અન્ય લખાણો પણ ઉપયોગી છે.

ભાગ્યોદય—એપ્રિલ ૧૯૧૫ નો અંક બીજો. પ્રકાશક: રા. જોહાલાલ દે. દરે, અમદાવાદ. હમણાં આ માસિકે હીક વધારો કર્યો છે. ચિત્રો પણ આપવાં શરૂ કર્યાં છે. તેમજ વિષયો પણ ઉપયોગી ચર્ચે છે. અમે તેનું દીર્ઘાયુ ઇચ્છીએ છીએ.

છંદાસુ—ચૈત્ર ૧૯૭૧ અંક ૬. દ્વિ. તંત્રી પ્રાણજીવન ઓધવજી હક્કર-ભાવનગર. થીઆસોરીકલ સોસાયટી હમણાં જે વાચન ને શિક્ષણ આપી રહ્યું છે તેમાં આ માસિકે હીક મદદ કરે છે. વિષયો સામાજિક અને ઉપયોગી આપે છે.

દિગંબર જૈન—સંપાદક મુલચંદ ધીસનદાસ કાપડીઆ સુરત. વીર સં. ૨૪૪૧ ચૈત્ર. ગયા આઠ વર્ષથી કોમતી સેવા બળવતું આ માસિક મહાવીર જયંતીથી પોતાનું પ્રથમ પૃથક શરૂ કરે છે. વિનાકારણ કેદમાં પીડાતા અર્જુનલાલ શેડી માટે નમ્રતાપૂર્વક અરજ તથા મહારી દુઃખી જીંદગીનો હૃદયભેદક ચિતાર તથા વીર ભગવાનને અરજી આદિ લેખો અભિનન્દનીય છે.

વૉર્ટિંગ પ્રકરણ.

સાપેક્ષ:—રા. રા. પોપટલાલ સુખલાલ વડવાણ નિવાસી બી. એ.એ. બોર્ડિંગમાં પધારી એક કલાક સુધી સ્ટુડન્ટોને Physical well being શારીરિક સૌંદર્યતા વિષે ઇંગ્લીશમાં સુંદર અને છટાદાર ભાષણ આપ્યું હતું, અને Physical well being, એ Proper breathing, Proper drinking, Proper eating and proper regulating of activities એટલે યોગ્ય શ્વાસ લેવાથી, યોગ્ય પાન કરવાથી, યોગ્ય ખાવાથી અને યોગ્ય નિયમસર ચપગતાથી ખીલી શકે છે તે આબેદુબ રીતે સમજાવ્યું હતું; તથા શુદ્ધ શાન્ત ચિત્તે એકાગ્રપણે શિવમસ્તુ સર્વ જગત્તું ઉદાત્તસ્ય ગાઢ બતાવ્યું હતું. મી. પોપટલાલ ગૃહરચના લેખારામાં એક પ્રાયઃ સાધુજીવન વ્યતિત કરે છે. તેઓની પરમાર્થપરાયણતા અને સાદાઈ અતુલ્ય છે. દરેક કેળવાયલા બુદ્ધિએ તેમના જીવનના ઉદાત્ત આશયમાંથી ધડો લેવા જેવું છે. પોતે જ્ઞાનવંત છતાં, સુવાન છતાં કેવળ નિરાભિમાની અને સાત્વિક વૃત્તિના પોષક અને કેવળ સાદા છે. ખરેખર તેઓ જો પોતાનું આવું વર્તન સદા કાયમ રાખશે તો તેઓ ભવિષ્યમાં એક મહાપુરુષની કોટીમાં ગણાશે એટલુંજ નહિ પરંતુ વિશ્વમાં ધણેજ ઉપકાર કરી શકશે.

આ સિવાય રા. રા. મણીલાલ મોહનલાલ પાદરાકર કે તેઓ આ બોર્ડિંગના લાભાર્થી નીકળતા બુદ્ધિપ્રભા માસિકના સંપાદક છે તેમણે બોર્ડિંગના વિદ્યાર્થીઓને એક કલાક સુધી Divine love પવિત્ર પ્રેમ વિષે ભાષણ આપ્યું હતું જેની રૂપરેખા આ નીચે દોરી છે.

શ્રીયુત્ પાદરાકરનું (Divine Love) સ્વર્ગિય પ્રેમ ઉપર વ્યાખ્યાન:—ગાંધ તા. ૧૩-૪-૧૫ મંગળવારને રોજ રાત્રે અત્રેની શ્રી. જૈન સ્વે. મૂ. બોર્ડિંગના મકાનમાં વિદ્યાર્થીઓનો એક મેલાવડો ભરવામાં આવ્યો હતો.

શરૂઆતમાં મુખાધવાળા મી. દામોદરદાસ દુર્લભજી બધેકાએ એક સુંદર કાવ્ય ગાંધ આતાઓને આનંદ આપ્યા બાદ શ્રીયુત્ પાદરાકરે પોતાનું વ્યાખ્યાન શરૂ કર્યું હતું. તેમનો વિષય—Divine Love યાને સ્વર્ગિય પ્રેમ એ હતો. તેમણે પ્રથમ સ્થૂલ પ્રેમ ઉપર વિવેચન કરી બતાવ્યા બાદ સત્—શુદ્ધ પ્રેમ, તેના પ્રકાર, તેના આવિર્ભાવ, તે પ્રાપ્ત કરવાના નેનીમાવવાના રસ્તા, સ્થૂલ પ્રેમ અને સૂક્ષ્મ પ્રેમની તુલના, પ્રેમ માટે કરાયલા ને કરાતા પ્રાણપ્રણ,

આદિ વિષયો ઘણીજ સુંદર અને સુલેખિત બાપામાં ચર્ચા બાદ સ્વર્ગિય ગ્રેમ કે જે ગ્રેમીને પરમાત્માના ચરણકમળ પાસે દોરી જઈ તેને યાવતમુક્તિ અપાવી શકે છે તેવા ગ્રેમને છટાદાર રીતે ઠી બતાવ્યો હતો. બાદ બોર્ડિંગ તરફથી તેમનો ઉપકાર માન્યા બાદ મેલાવડો ખરું ખાસ્ત કરવામાં આવ્યો હતો.

બક્ષીશ ખાતે.

૧૯-૧૨-૦ રા. રા. તલકશી હડી હ. વેલજ ટંકજી. મુ. વડવાણ સીડી.

૨૫-૦-૦ બાપ રૂપાળી શા. ગ્રેમચંદ સ્વચંદની દોકરી, હ. વાડીલાલ છગનલાલ સ્વચંદ. અમદાવાદ ધાંચીની પેળ.

માસિક મદદ ખાતે.

૨૦-૦-૦ રા. રા. શેઠ કાળીદાસ ઉમાભાઈ બા. સને ૧૯૧૪ ના જુલાઈથી તે માસ ડીસેમ્બર સુધી માસ છના તથા સને ૧૯૧૫ ના માસ જાનેવારીથી તે એપ્રિલ સુધીની મદદના માસ ચાર. કુલ માસ દશના માસિક રૂપિયા બે લેખે હ. તેમના મુખજો. અમદાવાદ ટંકશાળ.

૧૦-૦-૦ રા. રા. શ્રીયુત શેઠ જગાભાઈ દલપતભાઈ ભગુભાઈ ખી. એ. બા. માસ માર્ચ તથા એપ્રિલના બે માસના.

ખર્ચ ખાતે.

૧૯-૧૪-૩ બોર્ડિંગના વિદ્યાર્થી ચંદુલાલ મયાચંદ બા. બોર્ડિંગમાં રહી ખી. એ. ની પરીક્ષા પસાર કરી તેની ખુશાલીમાં બોર્ડિંગના વિદ્યાર્થીઓને શીશ્ટ આપી તેના ૯૩-૧૦-૩ ખર્ચના આપ્યા તે. રાધનપુર.

મીટીંગ:—બોર્ડિંગના વિદ્યાર્થી ચંદુલાલ મયાચંદ ખી. એ. ની પરીક્ષામાં પાસ થયા તેમની ખુશાલીમાં બોર્ડિંગના સર્વ વિદ્યાર્થીઓએ એકત્ર મળી પોતાની લાગણી પ્રદર્શિતશ્રુત તેમજ મી. ચંદુલાલને બોર્ડિંગને હમેશની યાદગીરીશ્રુત એક માનવત્ર રા. રા. શેઠ લલુભાઈ રાયચંદના સહસ્તે ઝંનાયત કરવામાં આવ્યું હતું. બોર્ડિંગના વિદ્યાર્થીવર્ગે તરફથી મી. મગનલાલ માધવજી મહેતાએ મી. ચંદુલાલની બોર્ડિંગ પ્રત્યે માયાળુ વર્તણુક તથા તેમનો અદ્ભુત ભક્તિ પ્રત્યેનો અવર્ણનીય પ્રેમ, અન્યાયીજી જીવન વિષે કેટલુંક વિવેચન કર્યું હતું. ત્યારબાદ બોર્ડિંગના સુપ્રીન્ટેન્ડેન્ટ મી. ચંદુલાલની દરેક પ્રકારે ફતેહ ઇચ્છી હતી અને બોર્ડિંગના અન્ય વિદ્યાર્થીઓને ભવિષ્યનું તેમનું જીવન આદરણીય થાય એવું ઇચ્છી પ્રમુખનો ઉપકાર માની મીટીંગ બરખાસ્ત કરવામાં આવી હતી.

બોર્ડિંગના માસિક મદદગારોને અપીલ:—સર્વ બોર્ડિંગના દિતેશ્વ બંધુઓને આ સ્થળે નિવેદન કરવાની રજા લેખએ છીએ કે જે જે બંધુઓએ ગતવર્ષમાં બોર્ડિંગને જે જે માસિક મદદના રૂપમાં મદદ આપી હતી તે આ વર્ષે પણ ચાલુ રાખવાને વિનંતિ કરીએ છીએ. હાલ યુરોપમાં ચાલતા મહાન યુદ્ધના લીધે વેપારો ઉપર તેની ઘણી અસર થઈ છે અને કેટલાક ધંધાઓ તો કેવળ અત્યારે રજતર વિનાના થઈ ગયા છે તેવા પ્રસંગે બોર્ડિંગને પણ મદદમાં આજ્ઞા થાય એ સ્પષ્ટ વાત છે. આવા સમયે અમારી કામના નાપકોએ, નેતાઓએ, ગુભેષ્ઠકોએ, કેળવણીના હિમાયતીઓએ આવી સંસ્થાઓ તરફ જોવું, તેને દરેક પ્રકારે ઘટતી મદદ કરવી, અને પોતાના સ્વામી બંધુઓના લાભાર્થે પ્રયત્ન કરવો એ બહુ જ જરૂરનો છે. અમે આશા રાખીએ છીએ કે જે જે બંધુઓ, ગત વર્ષમાં બોર્ડિંગને માસિક મદદના રૂપમાં મદદ આપતા હતા તેઓ સાહેબો પોતાની મદદ ચાલુ રાખી અને અન્ય સદ્ગુહરો મદદ કરી આભારી કરશે એવું ઇચ્છીએ છીએ.

ନିଉର ଆଦାର.

ઈરગદના શ્રીખાવન જનાલયના દેરાસરના

અર્થોદ્ધાર માટે વિનંતિ.

સર્વે દેવન ગંધુઓને ખખર આપવામાં આવે છે જે ઈંદરગઢ ઉપર આપણું એક બાવન જીનાલયનું દેરાસર છે તથા મૂળ નાથજી શ્રી ચાન્તીનાથજી છે. આ બાવન જીનાલયવાળું દેરાસર વિક્રમ સંવત પહેલાનું બંધાવેલ છે એટલે તે બે અઢી હજાર વર્ષ ઉપર બંધાએલું પુરાણું તીર્થ છે એમ સંભળાય છે. ત્યાર પછી પરમ આદિત્ય રાજા કુમાર-પાળે તથા શ્રી સોમચંદર સુરિ મહારાજના વખતમાં સંવત ૧૪૭૮ ના મુમારે ઈંદરના રહીશ શેઠ ગોવીંદજી શેઠે તે દેરાસરને જીર્ણોદ્ધાર કરાવ્યો હતો. તે હાલમાં અતિશય જીર્ણ તથા ખંડીત રિયતિમાં આવી ગયેલું હોવાથી તેનો ઉદ્ધાર કરવાનું કામ મુંબઈનિવાસી ગૃહ-સ્થાના શ્રમથી ગઈ સાક્ષથી ચાલુ થયું છે.

જીર્ણોદ્ધારના કામ માટે રૂ. ૧૫૦૦૦) મુંબઈ શહેરમાંથી તથા રૂ. ૬૦૦૦) રોડ આયુદ્ધજી કન્યાયજ્ઞની પેઠી તરફથી મળી કુલ રૂ. ૨૫૦૦૦) રીપમાં બચ્ચેક્ષા તે તમામ દેરાસરના સમાર કામમાં આજ સુધીમાં ખર્ચાઈ ચુકેલા છે અને હજી ઘણું કામ બાકી છે તે ચોખ્ખાસા પહેલાં પુરું કરવાની જાસ જરૂર છે. તેમ ન થાય તો આજ સુધીમાં થયેલ તમામ ખર્ચ ખરજાદ જશે. અધુરું કામ પુરું કરવાને હજી જોખમાં જોખ રૂ. ૨૫૦૦૦)ની જરૂર છે. તેથી સર્વે જન બાધ્ધિએ વિનંતિ કરીએ છીએ કે આવા પુણ્યના કામમાં આપ આપનો ઉદાર હાથ યથાશક્તિ લખાવશો. આપ જાણો છો કે નવા દેરાસર બંધાવવા કરતાં જુનાના ઉદ્ધારમાં આઠમણે વધારે લાભ સમાયેલો છે અને આ દાખલામાં તો જુના તીર્થનો ઉદ્ધાર કરવાનો છે. એટલે તેમાં તો અનંત પ્રપચ શાસ્ત્રકારોએ કહેલું છે.

મગફર દેસાસરના સમારકામમાં જે સહયોગ ૩૧. ૩૦૧ તથા ૩૧. ૫૦૧ ની રકમ બરશે તેમના મુખ્યારક નામની આરસની તખ્તી અનુક્રમે મોટી તથા નાની દેરડી ઉપર લગાડી આપવામાં આવશે. માટે જે જેન ભાઈઓ અગર બહેનોને પોતા અથવા પોતાના વડી-લોનાં નામ આવા પુણ્યના કામમાં મદદ કરી અમર કરવાની છતાસા હોય તેમણે તેમનાં મુખ્યારક નામ તથા બરવા થારેડી રકમ શેઠ મણીભાઈ ગોકલભાઈ મુલચંદ કેકાણ્ ચંપાગલી મંબઈ જે શીરનામે મોટલી આપવા મહેરજાની કરવી.

૫૭૨ગઢ મલીકમાં એનસીમાં આવેલું છે. અને પ્રાંતીજ રેલવેના ઇડર સ્ટેશને ઉતરી
લાં જવાય છે. ઉતરવા માટે ધર્મશાળા વીગેરેની સારી સગવડ છે. વળા ઓ પુરીનાથજીનું
મોડું અને પુરાણું તીર્થ ખજુ નગરીકમાં આવેલું છે, કે જે તીર્થની યાત્રાનો લાભ પણ તે
સ્તેથી લઇ શકાય છે.

ધરુગઢના દેરાસરના જીર્ણોદ્ધારનું કામ નીચે લખેલા સદ્ગૃહસ્થોની દેખરેખ નીચે ચાલે છે.

શ્રી મણીભાઈ ગોહલભાઈ મુળગંદ. શ્રી કલ્યાણગંદ શાભાગંદ.

श्री नगीनलाल मंजुलाल. श्री नमयंद मालेयंद कपुरयंद.

શ્રેષ્ઠ દલગુણભાર્ગ વાઢીલાલ વીરચંદ.

તા. ૬. ૩૦! આજુજી દસાણજીને ફરી વિનંતિ કરતાં તેઓએ ઉપર લખાવેલી રકમ ઉપરાંત રૂ. ૩૦૦૦)ની રકમ મંજુર કરી છે તા. ૬-૫-૧૯૧૫.

વેળાએ માટે બહુજાં ઘાડી નકલો છે, માટે જલ્દી મંગાવી લેવા.

કુમારપાલ ચરિત્ર. (હિંદી).

(કર્તા મુનિશ્રી લલિત વિજયજી.)

શ્રીમદ્ દેવચંદ્રજી અને મેટરિયલ કુમારપાલના સમયે દેવોનાની કેવી ઉત્તમ સ્થિતિ હતી તે બાબત હોય અને આગામી ભવિષ્ય સુધારતું હોય તો આ ચરિત્ર જરૂર વાંચો તમને ઘણું જાણવાનું અને વિચારવાનું મળશે. ગ્રંથ હિંદી ભાષામાં છે છતાં મરત અને રંગિત છે. પૃષ્ઠ ૨૮૭ નિર્ણયમાન પ્રેસની સુદર છપાઇ. મનજીવત પાટ પૃષ્ઠ, ઉંચા કાગળ અને શ્રીમદ્ નિર્ણયમાન દસ્તખીના કોટા માથે ગ્રંથ વિશેષ ગૃહ કૃત ધરેલો છે, છતાં કિંમત માત્ર રૂ. ૦-૬-૦ પોષ્ટેજ જુડુ. (૦-૨-૦)

નોટ-મુકો ખપી જવાથી મેટર આપી નષ્ટ કરી છે

લુહિમલા આંકીસ, તાગોરીચમલ-અનંદાવાદ.

શ્રીમદ્ દેવચંદ્રજી કૃત ચોવીશી ગ્રંથ મેટર આપવાનો છે.

વીજનપુરનિવાસી શા. મુગચંદ રવિપત્નિના વીનમાં સકાંપેની રમ્મમાંથી તેમના ટ્રસ્ટી-ઓની આગામીમાર છપાવેલ શ્રીમદ્ દેવચંદ્રજી કૃત ચોવીશી, (ટમાચંદ) રીશી, મતચોવીશી તથા આનંદીપીકાનો ગ્રંથ રોપત બનીત પેટ મુટકા આમને પૃષ્ઠ ૬૨૫ પાખી આધારી સમગ્ર છાંટનું પૂરું એમ્બોઝ માથે મેટર આપવાનો છે મુતી મદાનગ્નઓએ પણ લખી મંગાવી લેવા અને જેન પુસ્તકાયથો તથા જાનમડાગે માટે પોટ ખર્ચના રૂ. ૦-૧-૬ મોડલી તથા જેન મુદ્રસ્થોએ પોષ્ટેજનો રૂ. ૦-૧-૬ તથા તામની કામનના જ્ઞાન ખાતે લેવાના ૦-૨-૦ મળી કુલ રૂ. ૦-૩-૬ મોડલી નીચે મુદી કરનાર પામેથી મંગાવી લેવા વિનંતી છે વેશ્યુષેમ લવી મંગાવનારને તે પ્રમાણે મોખવામાં આવશે

વકીલ મોહનલાલ હીમચંદ પાટરા—(ગુજરાત).

આખરે વિજય મળ્યો.

હીન્દીનીઆ (તા.જ.) ના હરદને મેણ બાણનું નથી ?

હીન્દીનીઆ નાની હામગી ઓજોને પ્રજા માથે છે. હીન્દીનીઆના હરદના મૂળ કારણ શોધી શકી તેના ઉપાયો પણ હીન્દીઓ ઉપર અજમારી અમે ખાતરી કરી છે કે હીન્દીનીઆનું હરદ પુરી રીતે મટી શકે છે હીન્દીનીઆ જીત નથી.

હીન્દીનીઆના હરદ ઉપર ખીજા ઉપાયો અજમાવ્યા પડ્યા આમારી સનાહ લ્યો

હીન્દીનીઆનું હરદ અમે ખાતરીપૂર્વક મેરદીથી મહારીમે જીએ વિશેષ હાકનનો ખુલાસો રમર થા પત્ર મારફતે કરો

લી. શા. વાડીલાલ ડાહ્યાભાઈ.

અમદાવાદ. (જાહેરીવાડ)

મુગ્ધમલ્લુ' હાલેલુ', આયુર્વેદ સિદ્ધાપદાલય.

જાહેર ખાખર.

ઈરિગઢના શ્રીખાવન છનાલયના દેરાસરના

છર્જોદ્ધાર માટે વિનંતિ.

સર્વે લેન બંધુઓને ખબર આપવામાં આવે છે કે ઈરિગઢ ઉપર આપણું એક ખાવન છનાલયનું દેરાસર છે તથા મૂળ નામકજી થી શાન્તીનાથજી છે. આ ખાવન છનાલયનાનું દેરાસર વિદ્યમ સંવત પહેલાનું બંધાવેલ છે એટલે તે બે અઢી દગ્ગર પર પર્વ ઉપર બંધાએલું પુરાણું તીર્થ છે એમ સંબળાય છે. ત્યાર પછી પરમ આદિત્ય રાજા કુમાર-પાળે તથા થી શોમસુંદર અરિ મહારાજના વખતમાં સંવત ૧૪૭૮ ના મુગારે ઈરિના રદીથ શેઠે ગોર્જાદજી શેઠે તે દેરાસરો છર્જોદ્ધાર કરાવ્યો હતો. તે હાલમાં અતિશય છર્જે તથા ખંડીત સ્થિતિમાં આવી ગયેલું હોવાથી તેનો ઉદ્ધાર કરવાનું કામ મુંબઈનિવાસી શ્રદ્ધ-સ્થોના યમથી ગઈ સાવથી માનું થયું છે.

છર્જોદ્ધારના કામ માટે રૂ. ૧૫૦૦૦) મુંબઈ શહેરમાંથી તથા રૂ. ૬૦૦૦) શેઠ

ખાનુરોગ
૩. બંજન સંમદ ભાગ ૫ મો તથા	...	૧૫૦	૦-૧-૦
નદીપિઠા	...	૬૪	૦-૬-૦
દેશમાનાનું વિમાન (આરણિ બીજી)	...	૧૫૦	૦-૪-૦
પદ્માભ બંજન સંમદ	...	૧૭૨	૦-૬-૦
રૂઝોધ	...	૧૨૪	૦-૩-૦
સ્વચાનદીપિકા	...	૧૧૨
ફૂલી સંમદ
ત્રણ ધર્મ સ્વરૂપ ભાગ ૧ હો	...	૪૦	૦-૧-૦
(આરણિ બીજી)	...	૪૦	૦-૧-૦
ભાગ ૨નો (આરણિ બીજી)	...	૧૦૮	૦-૧૨-૦
બંજન પદ્મસંમદ ભાગ ૬ હો...	...	૩૮૮	૦-૧૪-૦
ચનામુન	...	૨૬૮	૦-૧૪-૦
મિટીપક	...	૪૦૮	૧-૦-૦
લેન ઐતિહાસિક રામમાળા...	...	૧૩૨	૦-૩-૦
ભક્તમહાન્તિ (આરણિ બીજી)	...	૮૦૮	૨-૦-૦
ભક્તધન પદ્મસંમદ ભાવાર્થ	...	૧૪૨	૦-૮-૦
ભક્તસંમદ ભાગ ૭ મો	...	૧૪૨	૦-૨-૦
લેન ધર્મની પ્રાચીન અને અર્વાચીન સ્થિતિ	...	૨૮૭	૦-૬-૦
મારમાગ ચરિત્ર

અને નીચાની વાળા મનો શીલક નથી.

૧. અમદાવાદ—હુદિપ્રભા ઓરીસ—૨. નાગેરીસરાહ.
૨. મુંબઈ—મેમન મેપજી હીરજી કું.—૩. પાવણજી.

શ્રી અખ્યાતમાન પ્રસારક મંડળ—૪. અંખામળી.

જેન પ્રજા માટે એક નિર્ભય અને ભરૂસાપાત્ર ઠેકાણું!

કે જ્યાં અગાડી

અપટ્ટેટ ફેશનના

ના! મસીન પૉલીસ દાગીનાઓ

ફેશનોનો મોટો નથો તૈયાર રહે છે!

અને નિર્ભય રીતે સદનજ ચોખ્ખું અને સફાઈબંધ ફેન્સી કામ ધરા-
કોના સોનાનું કીકાયત મજુરીથી અને ઘણીજ ઝડપથી વાયદેસર
બનાવી આપવામાં આવે છે.

તૈયાર દાગીનાઓની મજુરી કાપી નાણાં પાછાં આપવાની
લખીત ગેરંટી મળે છે.

ઇંગ્લીશ જ્વેલરી, રોલ્ડગોલ્ડ જ્વેલરી, અને આંદીની સેંકડો
ફેશનેબલ ટ્રીબેનો જંગી સ્ટોક તૈયાર રહે છે. ખાસ વિલાયતથી
આવેલા ખીલીયાન કટના હીરાઓ, માણેક, પાના, વિગેરે ઝવેરાતનું
કામ ધરાકો અને વહેપારીઓનું સગવડ પડતી રીતે કરીએ છીએ.

રૉયલ જ્વેલરી માર્ટ.

પ્રોપ્રાયટર—ઝવેરી મુળચંદ આશારામ વૈરાટી.

૪૫૬ રીઓરોડ—અમદાવાદ.

ગોદરેજની તીજેરી અને મોતી.

ગોદરેજની તીજેરીના સંબંધમાં જવેરીઓ.

વારે વારે એવો સવાલ ઉઠાવે છે કે એ તીજેરીઓમાં આગની વખતે કાગળ બળતા નથી એ ખરું છે છતાં તીજેરીની અંદર મેલેલાં મોતીનું આખું ઉડી જાય કે નહિ.

ગયા નવેમ્બરમાં ગીરગામ બેંકરોડ ઉપર રોડ લાલજી દવાલના મકાનમાં મોટી આગ થઇ તે ઘરમાં રોક ગોરધનદાસ પટેલની માલીફીની એક તીજેરી ગોદરેજની બનાવેલી હતી અને તેમાં કાગળો ઉપરાંત મોતીની એક પોટલી હતી તે મોતીની હાલત આગ પછી કેવી હતી તે રોક ગોરધનદાસે ગોદરેજ ઉપર બહેલા નીચલા કાગળ ઉપરથી સમજી શકાશે—

મેસર્સ ગોદરેજ અને બાઇસ બેંગ-

થોડા દહાડા ઉપર ગીરગામ બેંકરોડના મારા ઘરમાં આગ લાગી તે વખતે મારા વપરાશમાં તમારી એક તીજેરી હતી. મારી રહેવાની જગ્યામાં સઘળું બળાને રાખ થઈ ગયું હતું અને જ્યાં આગ બહુ જોરમાં થઈ ત્યાં તમારી તીજેરી હતી. તીજેરીમાં કરન્સી મોટા અને ખતપત્તરો ઉપરાંત સોનાના ઘાગીના હતા અને થોડાંક છુટાં મોતીની એક પોટલી હતી. તીજેરી ગોદરેજની બનાવેલી એટલે સઉની ખાત્રી હતી કે કાગળો જરૂર સલામત રહેશે પણ મોતીની હાલત સારી રહેશે કે નહિ તે માટે કેટલાકેને શક હતો. તીજેરી બોલતાં હાજર રહેલાઓની અબજબી વચ્ચે કાગળો તેમજ મોતી સંપૂર્ણ સારી હાલતમાં મળી આવ્યાં હતાં અને મોતીના આખને જરાએ ઈજા થઈ હતી નહિ.

તા. ૨૮-૧૧-૧૪.

લી૦ સેવક,

ગોરધનદાસ વી. પટેલ.

કારખાનું:—ગેસ કંપની પાસે, પરેલ મુંબઈ.

શાખા:—રીચીરોડ—અમદાવાદ.

REGISTERED No B. 876

શ્રી લૈનવેતાળર મૂર્તિપૂજક બોર્ડ ળના ક્રિતાર્વે પ્રગટ થતું

વુદ્ધિપ્રભા.

LIGHT OF REASON.

જ્ઞાનવર્ણનચારિત્રાણિ મૌલ્યવાર્ગઃ

પુસ્તક ૫ મું. અક્ટોબર ૧૯૧૩ વીર સંવત ૨૪૩૨ અંક ૭ મો.

વિપયાનુક્રમણિકા.

વિષય.	પૃષ્ઠ.	વિષય	પૃષ્ઠ.
૧ શિખાનશું જ્ઞાનજે સાચી ...	૨૦૮	૮. પ્રજ્ઞાગ જ્ઞાન ...	૨૨૭
૨. લેખજ અને લેખો ...	૨૧૦	૧૦ પતિજે પાગવાના દશ નિયમો ...	૨૩૧
૩ ઉત્તમ જેતી, મધ્યમ લેપાર અને		૧૧. સારસ્વતચૂર્ણ ...	૨૩૨
કનિષ્ઠ આખી ...	૨૧૩	૧૨ કાન્ધુજ ...	૨૩૩
૪ મિદ્ધ કર્મ થાયે સરવધી, નહિ		આગારી જ્ઞાવના ..	૨૩૪
જ્ઞાત્ય સાધનથી ખરે ! ...	૨૧૫	ખરે આગનદેવા વિરેકિતશિક્ષા	૨૩૫
૫ પ્રાણી તરફ આપજે દયા જનાવરી		ઉદેશ્યાઓ યમી જીવને અમુક	
જે આપણી કુરુ છે ...	૨૧૭	ગતિજે જવાની સમજણ ..	૨૩૫
૬ તમે સુ કરી ચકો છો ...	૨૨૧	સદુપદેશ શિક્ષા ...	૨૩૬
૭ મુનિનાર રત્નનાથ ...	૨૨૪	વિત શિક્ષા ..	૨૩૭
૮ સ્ત્રીજે શા નાટે અમુક ? ...	૨૨૬	૧૩ ક્રૌંચ કાર્મની યોજના ...	૨૩૮

પ્રસિદ્ધકર્તા-શ્રી અધ્યાત્મજ્ઞાન પ્રમારક મંડલ.

વ્યવસ્થાપક-અમદાવાદ શ્રી લૈનવેતાળર મૂર્તિપૂજક બોર્ડ ળના-
તરફથી મુબીન્-અન્ડ, મેન્ડેલાલ અદ્યાભાઈ કાપરીઆ.
સુ. અમદાવાદ.

વાર્ષિક લત્રાજમ-પોટેજ સાથે રૂ ૧-૪-૦ રથાનિક ૧-૦-૦

અમદાવાદ-પા ' અયમ ક ન્યુનિસી ' પ્રી-પ્રિન પ્રેસમા પ્રીન દેવીદાસ જનશાલે પ્રાપ્ય

જૈનભાઈઓને ખુશ ખબર.

નવીન સંગવડ તેનો લાભ લેવા ચૂક્યો નહિ.

જૈનભાઈઓ ! આપ જાણીને ખુશ થશો કે જૈનપુરી તરીકે ઓળખાતા અમદાવાદમાં જૈનધર્મનાં તમામ જાતનાં પુસ્તકો એકજ સ્થળેથી મળી શકે તેનું કોઈ ખાતું યા તો હાલ નહોતી તે ખોટા પુરી પાડવાને અગોએ ચોક્કા માસ ચયાં જૈનધર્મનાં તમામ પુસ્તકો વેચવાની એક હાલ નીચેની સ્થળે ઉઘાડી છે.

અમારે ત્યાં જૈનધર્મના તમામ જાતના ગ્રંથો વ્યાજથી કોમતે મળે છે ઉપરાંત જલેર સંસ્થાઓ, જૈનશાળાઓ, સામઠાં ખરીદનાર ગ્રાહકો તથા વેપારીઓને ધણુંજ સાફ કમીશન આપવામાં આવે છે. કામ પાડી ખાત્રી કરવા બંધામણ છે.

નીચેના ઉત્તમ ગ્રંથો અવશ્ય મંગાવો.

સત્યામહાળા બા. ૧-૨-૩ દરેકના.	૧-૦-૦
„ બા. ૪ થો.	૧-૧-૦
અર્ચા ચિંતામણી સોનેરી (જૈની રાજ્યઓનો ઇતિહાસ.)	૧-૮-૦
પૂર્ણ સંગ્રહ બા. ૧-૨-૩-૪ ભોગા.	૧-૮-૦
ચોવીસી વીસી.	૧-૮-૦
શ્રીપાલ રાજનો રાસ મોરો ચિત્રોવાળા.	૨-૦-૦
અંદ રાજનો રાસ મોરો અર્થ સાથે વીસ્તારયુક્ત.	૨-૮-૦
„ નાનો પાકા પુકાનો.	૧-૦-૦
દેવ વંદન માળા.	૧-૦-૦
મહયા મુદ્રી (ઉત્તમ જૈન નોવેલ)	૧-૧૦-૦
રાજકુમારી સુદર્શના.	૦-૮-૦

તૈયાર છે !

તાકીદે મંગાવો !!

તૈયાર છે !!!

ડીમી ૧૦૧ ફોર્મ ૮૦૮ પાનાનો મહાન ગ્રંથ.

આનન્દધન પદ ભાવાર્થ સંગ્રહ.

શ્રીમદ્ આનન્દધનજીના આધ્યાત્મિક, વૈરાગ્યાદિક, ઉત્તમ રહસ્યવાળા ૧૦૮ પદો કે જેનો ભાવાર્થ સમજાવા અનેક મનુષ્યોની તીવ્ર જિજ્ઞાસા હતી તે પદો ઉપર શ્રીમદ્ શુદ્ધિ-સાગરજી મહારાજે સ્પષ્ટ રીતે વિસ્તારથી વિવેચન કરી જીજ્ઞાસા પૂર્ણ કરી છે. તે સાથે શ્રીમદ્જનું ચરિત્ર પણ ઉત્તમ રીતે દાખલ થયું છે. ઉચ્ચ-કાગળ, નિર્ણયસાગર પ્રેસની સુંદર છાપ ને મનોહર પાકી બાહ્ય-ડીંગ છતાં કી. માત્ર રૂ. ૨-૦-૦.

ઠે. રતનચોલ. } ઇશ્વરલાલ હરજીવનદાસે શાહ.
અમદાવાદ. } બુકસેલર એન્ડ જનરલ મરચન્ટ,

બુદ્ધિમભા.

The Light of Reason)

બ્રહ્માનન્દવિધાનકે પદુતરં શાન્તિગ્રહયોત્તકમ્ ।
 સત્યાસત્યવિવેકદં ભવમયમ્નાન્તિવ્યવચ્છેદકમ્ ॥
 મિથ્યામાર્ગનિવર્તકં વિજયતા સ્યાદ્વાદર્પમપદમ્ ।
 લોકે સૂર્યસમપ્રકાશકમિદં 'બુદ્ધિમભા' માસિકમ્ ॥

વર્ષ ૫ મું.

તા. ૧૫ ઓક્ટોબર સન ૧૯૧૩.

અ ક ૭ મો.

“ શિખામણ માનજે સાચી. ”

કવ્વાલિ.

ઘણા લોકો પીવે પાણી,	સરોવર સર્વ ઉપકારી,	
અરે નહીં ડોળ પાડે ચે,	શિખામણ માનજે સાચી	૧
ઘણી છે ડેરીની લુખો,	લલો ચોલી રહો આખો,	
કુહાડે છે ના મૂળો,	શિખામણ માનજે માચી	૨
અરે ચારો મળી લેગા,	કરી કલ્લોલ પખીઓ,	
લગકાચી ઉડાડિશ ના,	શિખામણ માનજે સાચી	૩
ઘણા પુષ્પોયકી ખીલ્યો,	મનોહર બાગ મોઘેરો,	
ઉખેડી નાખ નહીં મોઢે,	શિખામણ માનજે સાચી	૪
કરે વાતો ગગન સાથે,	હવેલી ઉચી છે એવી,	
અનિત્રે ખોદ ના પાયો,	શિખામણ માનજે સાચી	૫
ઘણા મન્તો લહે શાન્તિ,	સમાધિ ધ્યાનમા રહીને,	
સતાવીશ ના જઈને ત્યા,	શિખામણ માનજે સાચી	૬
અહો જે વૃક્ષની ડાળે,	લહે આનન્દ બેસીને,	
કુહાડે કાપ ના તેને,	શિખામણ માનજે સાચી	૭
ઘણો પોષ્યો કૃપા લાવી,	જણ્યો આત્માયકી ખ્યારે,	
નહીં દે હુ અ તેને રી રી	શિખામણ માનજે સાચી	૮
જગતની ઉપકારી ગો,	જગતને સુખ દેનારી,	
ગણ ના કાપ તેનું એ,	શિખામણ માનજે સાચી	૯

રહે ઉઘે સુવે બેસે, મહુડી રવ્ ભુવન જેવી,	
લગાડીશ આગ ના તેમાં, શિખામણ માનજે સાચી.	૧૦
પતાકા કીર્તિની લેવા, સગાંથી દ્રોહ રાખીને,	
કલકી થા નહીં દેવે, શિખામણ માનજે સાચી.	૧૧
અગાં બહાલાંતણી નિન્દા, કરીને મુખ્ય થાવાને,	
વગાડીશ ઢોલ નહીં ખોદું, શિખામણ માનજે સાચી.	૧૨
વધે છે પ્રાણ જેતાથી, જીવે છે પ્રાણ જેતાથી,	
કરીશ ના દ્રોહ તેનો રે, શિખામણ માનજે સાચી.	૧૩
ઉઘાડી આંખને જેણે, હૃદય ખુલ્લું કર્યું જેણે,	
વિઘાતક તેહનો થા ના, શિખામણ માનજે સાચી.	૧૪
પ્રભુના શાન્તશાસનમાં, ધમાધમ ત્યાગીને વહેજે,	
બુદ્ધયજ્ઞિ સાનમાં કહેવે, શિખામણ માનજે સાચી.	૧૫

લેખકો અને લેખો.

(લેખક મુનરાજ બુદ્ધિસાગરજી.)

લેખકો અને લેખો એ બાબત પર વિચાર ચલાવવાની જરૂર છે. દરેક લેખક કાર્પિયણ લેખ લખીને ફિનિયાનું તથા પોતાનું શુભાશુભ કરી શકે છે. લેખકો પોતાને લાભ કરી શકે છે અને જગતને પણ લાભ કરી શકે છે. તેમજ લેખકો પોતાની હાનિ કરે છે એટલું જ નહિ પણ તે જગતની હાનિ કરી શકે છે. મુંઢે મુંઢે મતિમિનના એ નિયમથી જોતાં સર્વ લેખકો એક સરખા હોતા નથી. સારા લેખક યવું એ ધાર્યા કરતાં ધણું મુશ્કિલ કાર્ય છે. લેખકના અનેક ભેદ પડે છે. દાનો લેખક, અજ્ઞાની લેખક, સ્વાર્થી લેખક, અસ્વાર્થી લેખક, દ્વેષી લેખક, અદ્વેષી લેખક, મધ્યસ્થ લેખક, અમધ્યસ્થ લેખક, પ્રાચીન સંસ્કૃત લેખક, મુધારક લેખક, સંસાર વિપયક લેખક, ધાર્મિક વિપય લેખક ઇત્યાદિ લેખકોના વિવિધ પ્રકારે અનેક ભેદ પડે છે.

લેખકો કેવા હોવા જોઈએ. પ્રથમ તો લેખકના ગુણ સંબંધી વિચાર કરતાં જણાવવાનું કે તે જે વિષય લખવા ધારે તેના પરિપૂર્ણ જાતા હોવો જોઈએ, સૂઝતા ગાંઠડાથી ગાંઠી બનનારની પેઠે તે ગમે ત્યાંથી થોડું થોડું લેખ અસંબંધપણે પોતાનો લેખ પૂર્ણ કરનાર ન હોવો જોઈએ. પોતાના લેખમાં અનેક પ્રકારનાં ભૂલો રહી હોય તેનું પોતાને ખાન ન હોય એવો લેખક ન હોવો જોઈએ. કેટલાક અજ્ઞાન લેખકો “ઉસમેબિ મેરા લગતા હૈ” ની પેઠે જે વિષય પોતે ન જાણતા હોય તેમાં મારું મારવા મંડી જાય છે અને તેથી ઉપ-લાસ્યને પાત્ર થાય છે. કેટલાક લેખકો લેખમાં જે બાવ લાવવાનો હોય છે તેનું જ્ઞાન ન હોવાથી તથા જેના હાથમાં મૂકવાનો હોય છે તેના અધિકારણ, અગ્ર હોવાથી બાજાની સ્થિતતા કરીને પોતાને વિદ્વાનમાં ખસાવવા માટે ગમે ત્યાંથી કિચક ચન્દોને ખેંચી આપીને બાવાનો આડંબર કરી દે છે. તેમનાં લેખો ખરેખર પાકિલા મોરના જેવા રોએ છે.

પાકેલા બોરમાંથી ઘણો ભાગ ત્યાગ કરવાનો હોય છે અને અન્ય ભાગ ગ્રહણ કરવા યોગ્ય છે, તે પ્રમાણે ભાવશૂન્ય કિલ્લેટ રાખ્દ રચનાવાળાં લેખોમાં પણ સમજી લેવું. એક કાળીની કાળી કન્યા હોય અને તેને સુંદર વસ્ત્રો ખંડેરાવવામાં આવે અને તે જટલી શોભી શકે તેટલોજ દુષ્ટ ભાવવાળો અને ભાષાના સુંગારવાળો લેખ શોભી શકે છે. એવા લેખને લખનારા લેખકો અવિવેકી લેખકો તરીકે ઓળખી શકાય.

જે લેખક પોતાનું પેટ ભરવાને કાઢની પરવંતતાથી પોતાના હૃદય વિરૂદ્ધ લખે છે તે આજીવિકા સ્થાવનારો પરતંત્ર લેખક ગણી શકાય, એવા આજીવિકાના અર્થો લેખકો દુષ્ટ મનુષ્યોના તામે હોય છે તે તેઓના હાથે ઘણાં કાળાં લખાય છે. જે લેખકો અને જગતના ઉપકારને માટે લેખો લખીએ છીએ એમ કથતા હોય, પણ પોતાના લેખથી જગતને લાભ ન થતો હોય અને ઉલટી હાનિ થતી હોય એવા લેખકો અજ્ઞ લેખકો તરીકે ગણી શકાય. જે લેખકો ધર્મ્યા આદિથી કાઢનાપર લેખમાં આકું અવળું લખીને હુમલો કરે અને ધર્મ્યાથી સામાની જાતિનિન્દા કરવા મંડી જાય તે તુચ્છ લેખકો ગણવા. જે લેખક કાઢની જાતિ નિન્દા વગેરે ન થાય અને પોતાના લેખથી જગતને શાન્તિ થાય એવો લેખ લખે છે તે શાન્ત લેખક ગણવો. જે લેખક અસહનતા શાસ્ત્રો અને તેનાજ વિચારોને વર્તમાનમાં કાઢી પણ જાતનો વિચાર કર્યા વિના લખે તે પુરાતન વિષય લખનાર લેખક ગણવો. જે લેખકો અન્યોના ગ્રંથોની સમાલોચના કરવા ટંક ને ટંક લખે છે અને પોતાની દૃષ્ટિ પ્રમાણે સૃષ્ટિ જેવું લખી દે છે તે મોઢી લેખક ગણવો. જે લેખક પોતાને જગમાં જાહેર કરવાને કાઢની નિન્દા અને કાઢ લેખકના ગ્રંથપર અછાજતા આક્ષેપ કરવા મંડી જાય છે તે આક્ષેપક લેખક ગણવો. જે લેખક કાઢ પણ ધર્મસમાજ વા રાતિસમાજમાં કશેશ ટંક ઉત્પન્ન થાય તેવો લેખ લખે તે સમાજદ્રોહી લેખક ગણવો. જે લેખક દરિદ્રાગી કાઢનાં પક્ષમાં પડીને એકજ પક્ષનું લખતો હોય તે દરિદ્રાગી લેખક ગણવો. જે લેખક જે પક્ષ પકડ્યો હોય તે તે ગદ્યાપુચ્છ પકડનારની પેઠે વળગી રહીને લખે અને જૂઠાને પણ સાચું કરવા મથે અને પોતાનો પક્ષ જૂઠો હોય તો પણ તેને ઉત્તમ કરવા મથે તે પક્ષપાતી લેખક ગણવો.

જે લેખકો દેશ અને રાજ વિરૂદ્ધ લેખો લખે છે તેઓ રાજ્યદ્રોહી લેખકો ગણવા. રાજ્યદ્રોહી લેખકો પોતે દુષ્ટતા ખાડામાં ઉતરે છે અને પોતાના સંબંધીઓનું પણ અહિત કરે છે. જે લેખકોમાં સંજનતા, સરલતા, શુદ્ધપ્રેમ, આનંદભાવ, નીતિ, પરાપકાર અને ગંભીરતા વગેરે આર્યગુણો ન હોય તે અનાર્ય લેખકો ગણવા. જે લેખકોમાં દયા, સત્ય, શુદ્ધપ્રેમ, નીતિ, પરાપકાર, પ્રમાણિકતા, ગંભીરતા અને સરલતા આદિ ગુણો હોય છે અને તે ગુણોને જોએ લેખોમાં ઉતારે છે અને તે પ્રમાણે વર્તે છે તેઓ આર્યલેખકો ગણવા. જે લેખકો લડાઈ ટંક અને ખુના મરડી થાય એવા લેખો લખે છે તેઓ રાક્ષસ લેખકો ગણવા. જેઓ સાધુઓ વગેરેની લેખોમાં નિન્દા કરે છે અને ધર્મની નિન્દા કરે છે તેઓ નાસ્તિક લેખકો ગણવા. દ્રવ્ય, સ્ત્રેષ, કાંલ અને ભાવને જાણીને સ્વપરના બધા માટે જોએ લેખો લખે છે તે દ્રવ્ય સ્ત્રેષ કાલ ભાવસુ લેખકો ગણવા. સાંસારિક લેખો લખનારાઓ સાંસારિક લેખકો ગણવા. ધાર્મિક વિષય સંબંધી લેખો લખનારાઓ ધાર્મિક લેખકો ગણવા છે. દ્રવ્ય સંબંધી લખનારા દ્રવ્યલેખકો ગણવા. ભાવ સંબંધી લખનારા ભાવલેખકો ગણવા. વ્યવહાર સંબંધી લેખો લખનારા વ્યવહાર લેખકો ગણવા. નિશ્ચય સંબંધી લેખો લખનારા નિશ્ચય લેખકો ગણવા.

સર્વ નયોની અપેક્ષાએ સ્વાદાદ દષ્ટિએ લેખો લખનારા સ્વાદાદ લેખકો જાણવાં અને એકાંત દષ્ટિએ લેખો લખનારા એકાંત લેખકો જાણવા.

પ્રસંગોપાત આ પ્રમાણે કહીને લેખકોમાં જે ગુણો હોવા જોઈએ તત્સંબંધી લખવામાં આવે છે. લેખક પોતાના મગજની સમતોલતા જાળવનારા હોવો જોઈએ. ક્ષણે ક્ષણે દુષ્ટિએ એવા જે લેખકો હોય છે તે ધડીમાં કચેશની હોળી સળંગાવી દે છે. લેખકમાં મગજની સમતોલતા જાળવવાનો ગુણ હોય છે તો તે પોતાના સાધ્યબિંદુને બૂસી શકતો નથી અને તે રાગ દ્વેષના પ્રસંગે પોતાના લેખમાં વિકાર પવા દેતો નથી. લેખકમાં મૈત્રીભાવના નામનો ગુણ હોવો જોઈએ. લેખકમાં મૈત્રીભાવના હોય છે તે ગમે તેવા શત્રુ સંબંધી પણ નિન્દા લખતાં ખચકાય છે અને તેના બવા માટે સારા શબ્દોને લખી શકે છે.

સત્ય પ્રિય અને તથ્ય એ ત્રણ ગુણ વડે યુક્ત એવા લેખ લખનારાઓ દુનિયામાં સારી અસર ઉત્પન્ન કરવા સમર્થ થાય છે. સત્ય હોય પણ જો તે અપ્રિય હોય અર્થાત્ સત્ય લખતાં વાંચકોને અપ્રિયતા લાગે વા તેઓની લાગણી દુખાય એવો લેખ હોય છે તે ઉપયોગી બની શકતો નથી. સત્ય પ્રિય એ બે ગુણ વડે યુક્ત લેખ હોય પણ તથ્ય ના હોય તો તે લેખ પણ જગતમાં ઉપયોગી બની શકતો નથી. લેખકમાં ઈર્ષ્યા દોષ ન રહેવો જોઈએ. લેખકમાં જો ઈર્ષ્યાદોષ હોય છે તો તે અન્યોની નિન્દા અને અન્યો પર આક્ષેપ કરીને જન સમાજ ઉપર ખરાબ અસર કરી શકે છે અને સમાજમાં અશાન્તિ, ક્રોધ, મારામારી, નિન્દા વગેરે ઉત્પન્ન કરી શકે છે. લેખકમાં સમાનતા નામનો ગુણ હોવો જોઈએ. પક્ષપાતી અને દષ્ટિરાગી મનુષ્ય ગમે તેવો લેખક હોય અને તેના લેખમાં ગમે તેવું લખવામાં આવ્યું હોય તો પણ વાંચકો તેના ઉપર લક્ષ રાખી શકતા નથી. વાંચકો તેનો લેખ વાંચતા પૂર્વે જ ખોટી હોંડે છે કે આ લેખક તો શ્લાઘા પક્ષનો અને શ્લાઘાનો દષ્ટિરાગી છે તેથી તેના લેખમાં તેવીજ આખતોનો પંચરંગી ખીચડો હોવાથી વાંચકોને તે વાંચવા ઉપર પ્રેમ થતો નથી, સમાનતા નામનો ગુણ જે લેખકમાં હોય છે તે લેખકના લેખમાં ઉત્તમતા અને સમાનતા ઝગકી રહે છે અને તે સત્યને સારી રીતે પોષી શકે છે. સમાનતા ગુણ જેનામાં ખીલ્યો હોય છે તે લેખક પોતાનું અને પરતું શ્લાઘા કરવા સમર્થ થાય છે. જે લેખકમાં સમાનતા ગુણ નથી હોતો તે અન્યને સારા વિચારો આપી શકવા સમર્થ થતો નથી. (અપૂર્ણ)

વિદ્યા મેળવવાને માટે ત્રણ ઉપાય છે. ૧) શુદ્ધો વિનય, (૨) પુરતો પૈસા, વિદ્યાની આપ લે કરવાથી. આનો પ્રથમ ઉપાય શ્રેષ્ઠ છે.

* * * * *

“Self is the only person that can ever bind the soul. Truth is the only angel that can bind the gates unroll. And when he comes to call thee, arise, and follow fast. His way may lie through darkness, but it leads to light at last.”

* * * * *

If parents are pure and upright they make easy for their children to be pure and upright.

If parents are vicious they make easy for their children to be vicious.

ઉત્તમ ખેતી, મધ્યમ વેપાર અને કનિષ્ઠ ચાકરી.

(લેખક:—શાં. રતિલાલ મગનલાલ.)

હુનિયામાં સ્વતંત્ર છવન, સ્વતંત્ર વિચાર, સ્વતંત્ર આચાર, અને શાન્તિનું મુખ્ય અર્પનાર ખેતી છે. દેશની પરિપૂર્ણ આબાદી કરનાર અને દેશમાંથી દુષ્કાળને હાંકી કાઢનાર ખેતી છે. શરીરમાં આત્મા એ જોમ મુખ્ય સત્તાધિકારી છે, તેમ આખી હુનિયાના છવોના ગુજરાનમાં ખેતી મુખ્ય સત્તાધિકારી છે. વ્યાપારના અનેક ભેદો અને તેની ઉચ્ચ પાથલો પણ ખેતી વિના યથ શકતી નથી. ખેતીના પદાર્થોનું રૂપાંતર કરનાર વ્યાપાર છે અને તે વ્યાપાર ખેતીના સામ્રાજ્યને તેની સ્પૃહા કરે છે; ચક્રવર્તિઓ—રાજધિરાજ્યો વિગેરે પણ ખેતી વિના પોતાનું બળ જમાવી શકે નહિ. આર્થવર્તનની ઉન્નતિનો આધાર ખેતી પર છે. ખેતીનાં સાધનો માટે જોવાં કે ગાય, ભેંસ, જળદ, જળ વિગેરેની જરૂર છે. ગાયો, બળદો વિગેરેથી ખેતીની ઉત્પત્તિ યથ શકે છે. આ દેશમાં ગાયો, બળદો. વિગેરે લાખો પશુઓનો કસાઈ ખાનાઓમાં નાશ થાય છે તેથી ખેતીને ઘણું નુકશાન પહોંચે છે. પશુઓના ખાતરથી ખેતી સારી પાકે છે. માટે દર વર્ષે કપાતાં લાખો પશુઓ બચે એવો બંદોબસ્ત થવાની જરૂર છે. કાન્સ જોવા માંસાહારી દેશમાં પણ ગાયોને વધ કરવાની મનાઈ છે કારણ કે તેઓ સમજે છે કે આપણે જે માંખણ, દુધ વિગેરે મનુષ્યને માદક આવનાર વસ્તુઓ આપનાર છે તેનો વધ ન કરવો એજ સાઈ છે. વળી સ્પીટક્રેન્ડ દેશમાં ગાયોને માટે સારી સંભાળ લેવાય છે. સાઈ ધાસ તપાસરાત્રીને દોરોને નાખે છે, અને ડાકટરો રાખે છે કારણ કે જો તેઓમાં રોગો ધર કરી રહેશે તો તેના દુધ અને માંખણ ખાનાર મનુષ્યો પણ રોગી અને નિર્માલ્ય થશે. આવી આવી રીતે ગાયો અને બીજા જનાવરો કેટલાં ઉપયોગી છે તે દરકાઈ વિચાર કરશે તો જલદી સમજી શકશે અને તેનાથીજ યતો ઉપકાર નહિ જુલે. વળી ખેતીનો આધાર જલ ઉપર છે. પ્રથમનાં રાજ્યો નહેરો, તળાવો, વાવો વિગેરે બંધાવીને ખેતીને ઉત્તેજન આપતા હતા અને હાલ પણ ગંગા અને સિંધુની પણ કેટલી નહેર છે. અને ગંગાની નહેર હુનિયાની મોટી નહેરોમાંની એક છે.

હાલમાં ચોમાસામાં પરાઈમણ પાણી નદીઓ દ્વારા સમુદ્રમાં વહી જાય છે. તેટલા પાણીને અનેક ઉપાયોથી રોકાવે ખેતીના ઉપયોગમાં લેવામાં આવે તો આર્થવર્તનમાં દુષ્કાલ પડવાનો સંભવ રહે નહિ અને લોકો સુખી રહે અને વ્યાપાર કે જે ખેતી ઉપર આધાર રાખે છે તે પણ ધમધેડાર ચાલે. વળી ખેતીનાં ઝોજરો પણ હાલનાં સુધરેલાં ઝોજરો વાપરવાને બનતી કોસીસ કરવી જોઈએ. જો કે તે ઝોજરોનું ખર્ચ હિંદુસ્તાનના ગરીબ ખેડુતોને ખરીદવા બારે મઠે પણ નવી ટળના ઝોજરોથી અને આપણા દેશી ઝોજરોથી દસ ધણો દરક પડી જાય છે. અમેરિકા દેશની આટલી આબાદીને કાઈ પણ કારણથી યથ હોય તો તેજ ખેતી છે ને આપણાં શાસ્ત્રોમાં પણ આપણે “ ખેતી ઉત્તમ છે ” એમ ઘણી વખત વાંચીએ છીએ અને ઇતિહાસપરથી પણ અસહન દરેક આર્થ કુટુંબો ખેતી કરતા હતા તે પણ માલમ પડે છે. આ રીતે ખેતીથી ઘણાંજ ફાયદા છે.

વ્યાપાર.

ખેતીને પ્રથમ પદ રાખતી પેઠે મળે છે. વ્યાપાર એ પ્રધાન સમ છે. દેશમાં બનતી વસ્તુનો ક્યવિક્ય કરીને પરદેશની સાથે વસ્તુઓનું રૂપાંતર કરી વ્યાપાર કરવાથી દેશને મહાન ફાયદો થાય છે. વ્યાપાર વિના દેશનો ઉદય યથા થકતો નથી અને જો દેશનો ઉદય કરવો હોય તો વ્યાપારને ખીલવવાની જરૂર છે. આપણા મુલુકનો એક મહાન પુરુષ કે જે મૈસુરના સુવરાજ છે, તેમણે પોતાના બાપલુમાં કહ્યું છે કે “ પાશ્ચિમાત્ય દેશનો ઉદય તેના હુન્નરકળા અને વ્યાપારથીજ યથેચ્છો છે અને આપણા હિંદુવાસીઓએ તેનાજ ઉપર પુરતું લક્ષ રાખવાની જરૂર છે, તે શીવાય દેશની આબાદી વધનાર નથી. ” જે દેશના લોકો વ્યાપારી છે તે દેશના લોકો સુખી છે એમ સમજવું. આર્યાવર્તના લોકો દુનિયા વર્ષ પૂર્વે વહાણોમાં ચઢી પરદેશમાં વ્યાપાર કરવા જતા હતા. સર્વ દેશના લોકો આર્યાવર્તમાં વસ્તુઓ ખરીદવા આવતા હતા. દેશમાં બનતી વસ્તુઓનો અદલો બદલો કરીને સર્વ વસ્તુઓને આણનાર અને લક્ષ્મી વડે બંડારો બરનાર વ્યાપાર છે. આર્યાવર્તના વ્યાપારો હાલ મંદ પડી ગયા છે અને તેથી દેશ ગરીબ સ્થિતિમાં આવી પડ્યો છે. તેનાં ઘણાં કારણો છે જેમાં થોડાક લક્ષમાં લેવા જેવાં છે. (૧) આજકાલ વિદ્યાનો શોખ તો ઘણાને લાગ્યો હશે. ખી. એ. સુધી, ઘણા બહુવા લાગ્યા છે. પણ આપણે ઘણા ખી. એ. બહુલા એટલે કાંઈક સાઈ જ્ઞાન મેળવેલા માણસોને અધકાતા જોઈએ છીએ. તેનું કારણ એ છે કે એક તો મૂળ ગરીબ અને બહુવા લાંબુ જીવ અને બપુના પછી હુન્નર વા કોઈ પણ થતો આર્ટ કરવાને માટે પૈસા ન હોય અને હોય એ બહુવામાં નાખ્યા હોય. વળી (૨) એક કેટલાક લોકો સારો હુન્નર જાણનાર હોય છે પણ પૈસા ટકાની સ્થિતિ નખળા હોય છે અને તેમને કોઈ મદદ કરતું નથી પણ જે લોકો હુન્નર જાણે છે તે તો જેમ તેમ કરીને પ્રવૃત્તિ માર્ગમાં વલા કરે છે. (૩) કોઈ પણ હુન્નરની કદર યતી નથી (૪) કોઈ પણ માણસ કાંઈક સાઈ કરી શકે એવો છે એવો વિશ્વાસ સુધી શકાય એવા માણસને મદદ કરવામાં આવે છે પણ તે માણસો કમનસીબે પહેલેજ વર્ષે નિષ્ફળ નિવડે છે અને તેથી મદદ કરનાર માણસો ત્યાંથીજ બંધ પડે છે એટલે તેના ઉત્સાહ ભાગી જાય છે, અને છેવટે તેનું કામ વિસારે પડે છે. આવાં ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણે ચાર અને ખીજાં કેટલાક કારણોને લીધે વેપાર ભાગી પડે છે. વળી કેટલાક લોકો પ્રમાણિક હોતા નથી, અને ખાલથી પ્રમાણિકપણાનો ડોળ કરી ભોતમાં તજાઈ સામાનો વિશ્વાસપાત્ર કરી નાખે છે અને જ્યારે આવા માણસો પકડાય છે ત્યારે પોતાને તો તુકશાન સદન કરવું પડે છે એટલું તો નહિ પણ તેના મદાન અને તેના વેપારને અને છેવટે દેશને પણ ધડા પડેલાડે છે. માટે આપણા વેપારીઓમાં અને યુરોપ, અમેરિકા, જાપાન આદિ વેપારીઓમાં આટલો તકાવત પડે છે અને દેશનો વ્યાપાર ઉત્તરિના ચિખરે નહિ પડેલવામાં કારણબુત થાય છે માટે ક્રમ વેપાર ખીલવવાની, વ્યાપારને ઉત્તેજન આપવાની અને નવી શોધ કરવાની જરૂર છે. વળી યજ્ઞાક લોકો-એવા માલમ પડે છે કે કોઈ પણ વ્યાપાર વા દુનિયા સાથે ચાલતો હોય તો દુનિયા લોકો તેમાં પડે છે અને છેવટે તેને નાશુદ કરી નાખે છે ત્યાં સુધી માણસો તે વ્યાપારમાં જોડાએ જાય છે પણ નથી સમજતા કે તેથી વ્યાપારની ખરાબી થાય છે, દેશની ખરાબી થાય છે. માટે તેમ ન કરતાં અને ગાડરીયા પ્રવાહની મારફત ન ચાલતાં પોતામાં રહેલા વીર્યને જોર આપી જગૃત કરી-એતન આપી અને તેને નવા દુનિયા શોધવામાં વાપરવાથીજ પોતાનું-વ્યાપારનું જનસમાજનું અને દેશનું પણ કલ્યાણ થાય છે.

કનિષ્ઠ ચાકરી.

ખેતી અને વ્યાપારથી કનિષ્ઠ નોકરી છે. તેનું કારણ છે કે નોકરીમાં શારીરિક મહેનત પડે છે. બુદ્ધિ, વિજ્ઞાન, કલાજ્ઞાન વિનાનો મનુષ્ય તે એક ગુલામ જેવો છે—તેપરના આધાર ઉપર ઉભો રહેવું પડે છે—અને તેને પોતાની જાતનો ટેક ગુમાવવો પડે છે—તેથી તે નોકરી કરે છે. ખેતી અને વ્યાપાર ખેડવાની જગ્યામાં શક્તિ ન હોય તેજ મનુષ્ય નોકરી કરે છે. ગમે તે જાતનો મનુષ્ય હોય પણ તે ગમે તે જાતની નોકરી કરવાથી પરત્ર જાને છે અને પોતાના વિચારોને વેચી તેપરની બુદ્ધિને અનુસરી પોતાના વિચારોને દાખી દે છે અને તે આત્માથી નહિ ઇચ્છાએથી સ્થિતિમાં આવવાથી કનિષ્ઠ ગણાય છે. નોકરી કરનાર મનુષ્યની અધિકારપરત્વે શરીરના પગની પેડે આવશ્યકતા સિદ્ધ કરે છે. ખેતી અને વ્યાપાર જે દેશમાં ધમધોધાર ચાલે છે એાં નોકરીઆત લોકોની સ્થિતિ સારી હોય છે.

નોકરીઆત મનુષ્યે પોતાના માલીકની એકનિષ્ઠાથી પ્રભાષીકપણું, આત્મા, સ્વામી સેવા વિગેરે સદ્ગુણોને ધારણ કરવા જોઈએ અને પોતાના માલીકની સેવા ચાકરી કરવી જોઈએ. દેશના ઉદ્યમાં ઉત્તમ નોકરો એ પણ એક અંગભૂત છે માટે તેઓની ઉચ્ચ દશા થાય તેવા ઉપાયો સેવા જોઈએ.

શાન્તિ ! શાન્તિ !! શાન્તિ !!!

સિદ્ધ કર્મ થાયે સત્ત્વથી,

નહિ બાહ્ય સાધનથી સ્વરે !

(લેખક:—દિલ્હિપુત્ર ૭. સાહ. માર્ચેકપુરવાળા, મુ. પાલીતાણા.)

ગયા અંક ૫ માંના ૪૯ ૧૫૮ થી ચાલુ.

(હરિગીત ૭૬.)

(૧૦)

દેહ રૂપી બંગ્ગો ખુબ, ઉપરથી શોભીત બન્ધો,
આજી, રક્ત, પિત્ત, અસ્થિ, મેદ આદિથી ચરુપો;
કીધું ન સુકૃત આવી જગમાં, વિટંબના ઠાલી કરે,
સિદ્ધ કર્મ થાયે સત્ત્વથી, નહિ બાહ્ય સાધનથી ખરે.

(૧૧)

આ વિશ્વ તો એવું બન્ધું, જ્યાં અનેક તરંગરે,
જેમ નાવ સિંધુને વિષે, તેમ તન બૂમિપર ખરે;
ખોટાં ખરાંને સાચ જૂઠાં, બોલી બોલીને બોલરે,
સિદ્ધ કર્મ થાયે સત્ત્વથી, નહિ બાહ્ય સાધનથી ખરે.

(૧૨)

સામર્થ્ય કેવા હતા જગમાં, હેમચંદ્ર આદિ તો,
મિઠાં ફળો ચાખે બધાં લે, ગુણી તણી પ્રસાદિ તો;
ધન્વિ જ્યથી વિજય નિથે, જગમાંહિ વિસ્તરે,
સિદ્ધ કર્મ થાયે સત્વથી, નહિ બાલ સાધનથી ખરે.

(૧૩)

પ્રાણી અધિક ને છે, પ્યારી ને વળી વહાલી,
નહિ રહે એ તારી પાસે, જગ ઘૂંટી ચાલી જતી;
મોટે તુ પ્રાણી મોહ મમતા, છોડે ભાષ કહું અરે,
સિદ્ધ કર્મ થાયે સત્વથી, નહિ બાલ સાધનથી ખરે.

(૧૪)

જે મૂર્ખ જન વિદ્વાનનો તે, વેષ અંગે ધારતો,
શુભ પાપ મેલી બાધમાં તે, પોથીએ બહુ મારતો;
ઉપદેશ દેતો સર્વને, ચારિત્ર શુદ્ધ નવિ કરે,
સિદ્ધ કર્મ થાયે સત્વથી, નહિ બાલ સાધનથી ખરે.

(૧૫)

હંસ તણી ગતી જોઇ, જુઓ કાગડો લોભાય રે,
પણ કાઈ કાળે તેહ ગતિશું, તેનાથી પંખાપરે !
ઉલટું તેમ કરવા યજી તો, આપ ગતિ પણ જાપરે;
સિદ્ધ કર્મ થાયે સત્વથી, નહિ બાલ સાધનથી ખરે.

(૧૬)

ન હોય જે રચણ ઝાડ ત્યાં જ્યમ, ઝોરડો વખણાય છે,
અગાની જનની આગળે, અદ્યત્ત ત્યમ પૂજાય છે;
પણ ગુણ દોષ જોવાય ત્યારે, ખરી કિંમત અંકાપરે,
સિદ્ધ કર્મ થાયે સત્વથી, નહિ બાલ સાધનથી ખરે.

(૧૭)

વાંચક બન્ધુ પ્રીતે કરી, લુહ્યવચ્ચિ ચર ગુણ ધરી,
અગાન રૂપ પિયાયને, કાઢી મૂકો દિમ્મત લહી;
સત કર્મ કાર્ય "દિલ્લખુશ" કરવા, કરનેડીને વિનતી કરે,
સિદ્ધ કર્મ થાયે સત્વથી, નહિ બાલ સાધનથી ખરે.

પેસાદાર ધવા કરતાં સદ્વર્તનવાળા ધવું તે ઘણુંજ લાભ દાયક છે. કારણ કે પેસાદાર પુરુષો ગરીબ સદ્વર્તનવાળા પુરુષના જેટલો જગતને ઉપકાર કરી શકતા નથી.

દરેક વિદ્યાર્થીએ તાડ અને બાવળ જેવા નહિ યતો આંખાના વૃક્ષ જેવા નમ્ર અને વિનયવાળા ધવું જોઈએ, જ્યાં સુધી વિદ્યાના ઉપાસકોમાં વિનય ગુણ આવ્યો નથી ત્યાં સુધી તેમણે ભવિષ્ય મેળવી છે એમ કહી સકાય નહિ કારણ કે વિનય તે વિદ્યાનો પ્રથમ ગુણ છે.

પ્રાણી તરફ આપણે દયા બતાવવી એ આપણી ફરજ છે.

(લેખક મી. હરિ-કુંજવિહાર ચક્રવાતી.)

અહિંસા પરમોધર્મઃ એ સૂત્ર સર્વ કોઈ જૈન બંધુઓને માન્ય છે એટલુંજ નહિ પણ દરેક ધર્મના ભક્તો કરતાં આપણે જૈન ભાષ્યો વધારે ઉત્સાહથી તેનું પાલન કરીએ છીએ. આપણે આ સૂત્રનું એટલી હદ સુધી પાલન કરીએ છીએ કે દરેક પ્રાણી તરફ આપણે દયા બતાવવી એ આપણી ફરજ-ધર્મ-છે. યુરોપ, અમેરિકા વિગેરે દેશોમાં હાલમાં ઘણા ઘણા માણસોએ માંસાહાર ત્યજ્યો છે તે પણ એટલા માટેજ કે પ્રાણી તરફ દયા બતાવવી એ દરેક માણસની ફરજ છે. જો કે બીજાં કારણોને લઈને માંસાહાર બંધ થયો હશે તોપણ તે બધામાં આ મુખ્ય છે એમ મ્હારું માનવું છે. ઘણા ઘણા વિદ્વાનો હાલના સમયમાં પ્રાણી હિંસા ન કરવા વિશે બાપણે આપે છે, પુસ્તકો લખે છે અને તે સંબંધી રૂઢિ જોડાં એ ચર્ચા છે કે યુરોપ કે અમેરિકા જ્યાં માંસાહારનો ખોરાક પુષ્કળ વપરાતો હતો તેમાં પ્રાણીઓનો વધ થતો ધીમે ધીમે ઘટ્યો છે અને તેથી માંસ ખોરાક તરીકે પ્રથમ વખતનું તેના કરતાં હાલમાં ઘણા યોગ્ય પ્રમાણમાં વપરાય છે. આપણા દેશમાં માંસાહાર કરનાર યોગ્ય હોવાથી પ્રાણીઓનો વધ યોગ્ય થાય છે. વસ્તુતઃ સ્થિતિ જોતાં જો કે ઘણા જગ્યા હજી પણ માંસનો ઉપયોગ કરે છે પણ તેનું પ્રમાણ હિન્દુસ્થાનની વસ્તીના પ્રમાણમાં યોગ્ય છે એમ મ્હારું માનવું છે. પ્રાણીઓમાં કેવી અજબ પ્રેરણાબુદ્ધિ છે એ વિશે ઘણા વિદ્વાનોએ વિવેચન કરેલું છે, તેનાં હું એક બે દૃષ્ટાંતો આપીશ, જેથી આપણને માલમ પડશે કે પ્રાણીઓની હિંસા કરવાથી આપણે અપૂર્વ કુદરતનો નાશ કરીએ છીએ.

યુરોપનો પ્રખ્યાત લેખક એડીસન પોતાના સ્પેક્ટેટર નંબર ૧૨૦-૧૨૧ માં પ્રાણીઓની પ્રેરણા બુદ્ધિ વિશે લખે છે તેના અવ્યસાર નીચે પ્રમાણે છે:—

“હું તેના નાના જનાવરો સાથે મ્હારો ઘણોખરો વખત ગુજાડું છું તેથી મ્હારો મિત્ર સર રોજર મ્હારી સાથે ઘણી વાર આનંદથી મને ઠપકો આપતો હતો. તેણે મને બે કે ત્રણ વખત તેનાં પક્ષીના માળા તપાસતાં પકડ્યો હતો અને ઘણા સમય તેનાં મરદાં અને તેમનાં બચ્ચાં પાસે કલાકોના કલાકો રહેતો તે પણ પકડી પાડ્યું હતું. તેના ઘરના દરેક પ્રાણીને હું જાતે ઓળખું છું એમ તે ઘણી વાર કહે છે. તેમાંનાં ઘણાં મ્હારાં માનીતાં પક્ષી છે તે તેનું માનવું હતું.”

“મ્હારે કયુલ કરવું જોઈએ કે ગ્રામ્ય જીવંતી ગુજરતાં જે માણસોને જે કુદરત વિશે વિચાર કરવાનો સમય મળે છે તે સમયનો હું ઘણા ઉત્સાહથી ઉપયોગ કરું છું અને હું ઘણોખરો મ્હારો અભ્યાસ કુદરતના ઇતિહાસના પુસ્તકોનો ચલાવું છું તેથી તે પુસ્તકોમાં જે જે સૂચનાઓ લેખકોએ કરેલી છે તે અને મ્હારા અનુભવમાં જે આવે છે તે બન્નેની વચ્ચે સરખામણી કર્યાં થિવાય રહી શકતો નથી.

“એક જાતના પક્ષીનો બાંધો બીજી જાતના પક્ષીઓ કરતાં તદ્દન જુદો હોય છે. તો પણ તેમના તંત્રોએ અને સ્નાયુઓમાં જરાએ તફાવત હોતો નથી. પોતાના બાળકોને ઉછેરવામાં વડીલ પક્ષીઓ કેટલી કેટલી સુધીજાતો લોભવે છે, તેના વિશે વિચાર કરવાથી આ-

પણને અચ્છો યથા શિવાય રહેશે નહિ. ઝીણા જંતુઓ અને જુદી જુદી - જાતની - માછલીઓ પોતાનાં ઇંડાં ગમે ત્યાં મુકે છે અને તેમની તેઓ દરકાર લેતા નથી. ખીજાં પ્રાણીઓ જેવાં કે સાપ-મગર અને શાહમૃગ પોતાનાં બચ્ચાંઓને માટે સુખદાયક જગ્યા શોધે છે અને ત્યાં ઇંડાં મુકે છે. ખીજાં પક્ષીઓ માળા બાંધે છે અને પોતાનાં ઇંડાં શેરે છે અને જ્યાં સુધી તે ઉડનાં શીખે છે ત્યાં સુધી તેમનું રક્ષણ કરે છે.

* ; * * * *

વડીલ પક્ષીઓમાં જ્યાં સુધી પ્રેમ ચાલે છે ત્યાં સુધી ધણા જુસ્સાવાળાં હોય છે અને તે પ્રેમનો જુરસો નાના પક્ષીના રક્ષણને જેટલી જરૂર હોય ત્યાં સુધીજ રહે છે. એ કંઈ નવાઈ જેવું નથી, પણ પક્ષીઓમાં આ કુદરતી પ્રેમ ખીજાં પ્રાણીઓ કરતાં ઘણાજ પ્રમાણમાં હોય છે. અને કુદરતે એટલી પણ સંભાળ રાખી છે કે આ પ્રેમ બચ્ચાંઓના પોપણને માટે ઉપયોગી થાય અને પછીથી વડીલ પક્ષીને તેમની દરકાર વધારે રહે નહિ એટલેજ રાખ્યો છે કારણ કે બાળક પક્ષી જ્યાં સુધી ઉડવા શીખ્યું નથી, અને જ્યાં સુધી પોતાની મેળે પોતાનું રક્ષણ કરી શકે નહિ ત્યાં સુધી તેમની મા તેમની સંભાળ લે છે; પણ તે ઉડતાં શીખે અને પોતાનો ચારો લાવવાને શક્તિવાન થાય કે તરતજ મા તેમને ધકેલી મુકે છે, અને આ પ્રેમ ઓછો થઈ જાય છે.

“માણસની જીંદગીના દરેક ભાગમાં બુદ્ધિનો અંશ જણાય છે, અને જનાવરો-પ્રાણીઓમાં આવી બુદ્ધિ હોતી નથી. ઘણા યોડા વિષયોમાં પ્રાણીઓ માણસ કરતાં વધારે ચતુરાઈ જણાવે છે. આનાં દર્શાવતી તરીકે આપણે એક દાખલો લઈએ.

“પોતાનાં બચ્ચાંઓ માટે એક સુરક્ષી અવાજ અને અવર જવર વિનાની જગ્યા માળો બાંધવાને કેવી સંભાળથી શોધે છે? પોતે તેમને ઢાંકી શકે એવી રીતે ઇંડાં મુક્યા પછી તેમને કેવી ચતુરાઈથી દરેક બાબતોએ ફેરવે છે કે જેથી તેમના દરેક ભાગને ગરમી લાગે. જ્યારે પોતે ચારો ચરવા જાય છે ત્યારે તે ઠંડાં થઈ ન જાય અને તેમાંના જીવ મરણને શરણ ન થાય મરિ કેવી નિયમિત રીતે પાછી ફરે છે. ઉનાળાના સમયમાં લગભગ બે કલાક સુધી પોતાના બચ્ચાં પાસે આવતી નથી; પણ શીયાળામાં જ્યારે ઇંડાં યોડા સમયમાંજ ઠંડાં થઈ જાય છે ત્યારે તે ઘણી ઉઘોમી બને છે અને પ્રથમનાં કરતાં અડધો સમયજ બહાર રહે છે. જ્યારે બચ્ચાંઓને બહાર નીકળવાનો સમય થાય છે ત્યારે કેવી કાળજીથી અને ધ્યાનપૂર્વક તે ઇંડું ફેરવે છે! તે કેવી ચતુરાઈથી જુદી જુદી ઋતુઓમાં પોતાનું રક્ષણ કરતાં, પોતાને વારંવાર ચારો લાવવા, અને જ્યારે પોતે બહાર જાય ત્યારે પોતાનો માળો ન ઠોડવાનું મહેનત લઈ શીખવે છે.

“ઉપર બતાવેલા વિષયોમાં ખીજી જાતનાં ધણાં પક્ષીઓ અસાધારણ ચતુરાઈ અને કલાપણ વાપરે છે. સુરક્ષી પણ પોતાનાં બચ્ચાંને વાસ્તે ઘણી ચતુરાઈ વાપરે છે પણ તેમને ઉછેરવા શિવાયની ખીજી પ્રેરણા બુદ્ધિ તેને ઘણા યોડા પ્રમાણમાં હોય છે. એક ચોક્કસ કક્કાને તે પોતાનું ઇંડું માની લે છે અને તેના ઉપર બેસે છે. પોતાનાં મુકેલાં ઇંડાં કાંઈ વધારે કે ઘટાડો થાય તે તેને માત્રમ પડતું નથી. પોતાના ઇંડામાં અને ખીજાં પ્રાણીના ઇંડામાં કાંઈ પણ તફાવત તે શોધી શકતી નથી, અને કદાચ કોઈ ઇંડામાંથી ખીજી જાતનું પક્ષી નીકળે તો તે પોતાના બચ્ચા પ્રમાણે પામે છે!”

આ પ્રેરણા બુદ્ધિ ધણા ઉંચા પ્રમાણમાં પ્રાણીઓને કુદરતે બહેલી છે, અને કોઈ કોઈ સમયે તો માણસની બુદ્ધિ કરતાં પણ વધારે સચોટ કામ કરી શકે છે. આથી આપણને હરકોઈ માણસને લાગે, છે કે પ્રાણીઓના નાશ કરવામાં આપણે કુદરતના મહાન ગુન્હેગાર થઈએ છીએ.

હવે હું વાંચકવૃંદ સમક્ષ ખીજે દાખલો રજુ કરું છું જેથી હરકોઈ માણસને માલમ પડશે કે નાના-અલ્પ જીવોમાં પણ કેવા પ્રકારની પ્રેરણા બુદ્ધિ રહેલી છે અને માણસ કરતાં કેવા ઉંચા પ્રકારની પોતાની જાંઘળી ગુજારે છે.

મી. કે. ડી. શરાફ, પોતાના ગ્રંથ ત્રિયારાજ નામના લેખમાં નીચે મુજબ જણાવે છે:

“પૃથ્વીપર વસતાં શહેરો તેમાં ચાલતી રાજ્યનીતિ અને પ્રજા વ્યવહાર અને પ્રાણીની નિત્ય ક્રિયા વિગેરેનું સૌ કોઈને કેટલેક દરજ્જે જ્ઞાન હોય છે, પરંતુ પૃથ્વીના પડોની નીચે વસેલા શહેરો અને તેના વસનારાઓ કેવા છે, ત્યાંની રાજ્યનીતિ અને પ્રજા વ્યવહાર અને પ્રત્યેક પ્રાણીની નિત્ય ક્રિયા વિગેરે કેવી રીતે ચાલી રહ્યું છે, એ ધણાની જાણ બહાર હોય એ સંભવીત છે.

જે કીડીઓને આપણે દરરોજ હજારો બલકે તેથી પણ વધારે ચગડી નાંખીએ છીએ તેઓ પોતાની જાંઘળી કેવા પ્રકારની ગાળે છે તે હવે આપણે જોઈએ.

આ જમીનની નીચે દેરા કરીને કીડીઓ રહે છે તે સર્વ કીડીઓના પ્રદેશ, અન્ય કીડીઓથી ધણીજ મોટી કીડી કે જે કીડી રાણી (Queen-ant) કહેવાય છે તેના તરફથી વસાવવામાં આવે છે. પ્રદેશમાં વસતા પ્રાણીઓ કીડીરાણી સિવાય ખીજાં કેટલીક માદા હોય છે, એ સિવાય અસંખ્ય અપૂર્ણ માદા અર્થાત્ જીવો પ્રજા ઉત્પન્ન કરી શકે નહિ તેવી સ્થિતિમાં હોય, તે છે. અપૂર્ણ માદાઓને આપણે કર્મકારોને નામે ઓળખીશું.

તખ્ત ઉપર રાણી છતાં ત્યાં ત્રિયારાજ ચાલે છે. અહીં કાંપદાં કાતુનું કે ન્યાય મંદિર નથી, શહેરની સુલેહ માટે પોલીસ નથી, કે ગુન્હેગારો માટે કારાગૃહો નથી. સંપ, શાંતિ, ખંત, દીર્ઘદષ્ટિ અને મિત-વ્યયિતા (Frugality) નાં અહીં સદા દૈન થાય છે.

કીડી રાણીનું કાર્ય શક્ત ઇડાંજ મુકવાનું છે તે બે પ્રકારનાં ઇડાં મુકે છે, એક જાતના ઇડાંમાંથી અસંખ્ય કર્મકારો ઉત્પન્ન થાય છે. નરની સંખ્યા માદાથી ઓછી હોય છે.

કર્મકારો બે પ્રકારના હોય છે. ખરા કર્મકારો (workers) અને ખીજા સૈનિકો (Sowars) હવેથી આ બે વર્ગને કર્મકારો અને સૈનિકોના નામે ઓળખીશું.

કર્મકારો કરતાં પાસેથી કીખી લાવેલી સિંધુકળાના બળથી પોતાના નગરનો કોટ, દરવાજા, અંદર ગૃહ-રસ્તા, સુરંગો, અનુસરતાં મંદિરો અને તેમાં જોઈતા ઝોરડા બનાવે છે. રાણી જે ઇડાં મુકે છે તેને શેવે છે. રાણી પોતાના રંજબુવનમાં પડી પડી ઇડાં મુક્યા કરે છે. ત્યાંથી કર્મકારો રહેાં દારે, ઇડાં માટે બનાવેલા ઝોરડાઓમાં લઈ જઈ મુકે છે અને શેવવા માટે એકસરખી ગરમી મળે છે કે નહિ તે તરફ ધ્યાન રાખે છે. જે ગરમી ધણી હોય તો વધારે ઊંચે બાજે ઝોરડામાં લઈ જાય છે. ઠંડી વધારે હોય તો ઉપરના બાજે આ-

વેલા ઝોરડામાં રાખે છે. ઇડાં શેવતાં તેમાંથી યેજના આકારનાં બચ્ચાં નીકળે છે. તે ઈડીને જરા પથ્ર મળતાં આવતાં નથી. તે પોતે ફરી પોતાનો ખોરાક લાવી શકતાં નથી એટલે કર્મકારોજ તેને ખવરાવે છે. પોતાના મોંના લાજ અવયવો (palpi) થી તેમને સાફ કરે છે ને તેમની પૂર્ણ સંભાળ લે છે. ત્યાર પછી અમુક દિવસે યેજમાંથી ઈડીનું સ્વરૂપ નીકળે છે. આ વખતે કર્મકારો તેમની પૂર્ણ સંભાળ લે છે. દરેક જાણ્ય એવી ખુખીથી પોતપોતાના કામે વળગી જાય છે કે કોઈને બોલે માલમ પડતો નથી ને નારાજ થવાનું કારણ મળતું નથી. અંધ સહોદર ભાવથી બંધાયેલા છે તેથી પરસ્પર એકેકને મદદ કરવા હમેશાં તત્પર રહે છે.

* * * * *

આ કર્મકારો પોતાના અંધ સહોદર ભાવથી કોઈ સાથી યાડી જાય તો તેને મોંમાં લપાડી ઘેર લઇ જાય છે અને સાળાં થાય ત્યાં સુધી તેમની આકરી કરે છે.

સૈનિકો પ્રદેશની સરહદપર રક્ષકોનું પ્રદેશથી થોડે દૂર ફરતા રહી જાસુઓનું અને કેટલાક અધારામાં રાણીના અંગરક્ષકોનું કાર્ય કરે છે. સૈનિકો કર્મકારોથી કદમાં મોટા હોય છે અને તેમના દંતો (Mantids) વધારે મોટા અને મજબુત હોય છે. ઈડીની હારોમાં થોડે થોડે અંતરે અકેક બંને એવી મોટી ઈડીઓ ચાલે છે. તેઓ કર્મકારોની હાર વીખરાય નહિ અને આગુબાગુ બચે છે કે નહિ તે જોવા છુટી ચાલતી જોવામાં આવે છે. બેઠ વર્ગમાં પૂરેપૂરો સ્વદેહ અભિમાન રહેલો છે. બધને સમૂંધે તૈયાર થઇ જાય છે. હુસ્મનના હુમલા વખત પોતાના પ્રદેશના રક્ષણાર્થે જગપુતાણીઓ માફક ઝડપે છે.

નર માદાને પાંખ હોય છે. તેઓ મુખ્ય રાણીથી કદમાં નાનાં હોય છે. અવાડ, આવણ બાદરવામાં સામટી બહાર નીકળે છે. નર માદાને બહાર નીકળતાંજ હવામાં ઉડી પરસ્પર લગ્નનો આરંભ કરે છે અને થોડીવાર અદશ્ય થઇ જાય છે. ત્યાં બેઠેલા ટુંક સમાગમ પછી જમીનપર પડવા માડે છે. નર જાંદગી ત્યાર પછી નકામી હોવાથી બહારજ મરણ પામે છે. પ્રજા ઉત્પન્ન કરવામાં સાધનવુત્ત યવા જેટલોજ તેમનો ખર્ચ હતો તે પુરૂં પતાં તેઓ જમીનપર તરફડી મરી જાય છે. આ પ્રમાણે તેઓ પ્રજા ઉત્પન્ન કરે છે.

* * * * *

મનુષ્યની અજ્ઞાન રસના વિષે શું કહેવું ? કયા કયા પોતે સ્વાદ શોધવા જાય છે ? એણે શું વસ્તુ છોડી છે ? ઈડી જેવી સાંત, ઉઘોગી, ખંતીલી, રાજ્યખક્તિ સમજનારી, ઉંચ સહોદર ભાવનું દર્શન દેનારી પાસે કાંઈ ગ્રંથજી કરવાને બદલે તેનો પાણુ સ્વાદ કાઢી જોનારા પડયા છે—આ યુરોપ તથા અમેરિકામાં પડયા છે.

* * * * *

આ ઉપરથી આપણે જોવાનું એટલુંજ કે આવાં શરૂ પ્રાણી કેવાં અપૂર્વ નીતિ અને સદ્બ્યવહાર પ્રુત્થાં મુકે છે. આથી હરકોઈને જાણી કે આપણે આ સંહિતા કોઈ પણ જાતનાં ગમે તેવાં અસ્થ પ્રાણીનો નાશ કરવામાં આપણે કુદરતના કેટલા અને કેવા અપરાધિ થઇએ છીએ, તેથીજ પ્રાણી તરફ દયા બતાવવી એ આપણી-હરકોઈની ફરજ-ધર્મ છે.

તમે શું કરી શકો છો.

(અનુસંધાન અંક ત્રીજાના પૃષ્ઠ ૭૮ થી.)

(લેખક વકીલ વર્ધમાન સ્વરૂપચંદ. અમદાવાદ.)

ઉત્તર—પરોક્ષ પ્રમાણના પાંચ ભેદ છે.

પ્રશ્ન—કયા કયા.

ઉત્તર—સ્મૃતિ, પ્રત્યભિજ્ઞાન, તર્ક, અનુમાન, અને આગમ.

પ્રશ્ન—સ્મૃતિ-પરોક્ષ પ્રમાણ એટલે શું ?

ઉત્તર—પૂર્વે અનુભવેલા પદાર્થને યાદ કરવું તેને સ્મૃતિ પરોક્ષ પ્રમાણ કહે છે.

પ્રશ્ન—પ્રત્યભિજ્ઞાન-પરોક્ષ પ્રમાણ એટલે શું ?

ઉત્તર—સ્મૃતિ અને પ્રત્યક્ષ પદાર્થમાં જે રૂપ જ્ઞાન તેને પ્રત્યભિજ્ઞાન કહે છે. ઉ-કાલે જોયો હતો તે આ માણસ.

પ્રશ્ન—પ્રત્યભિજ્ઞાન પરોક્ષ પ્રમાણના કેટલા ભેદ છે ?

ઉત્તર—એકત્વ પ્રત્યભિજ્ઞાન, અને સાદસ્ય પ્રત્યભિજ્ઞાન એમ બે ભેદ છે.

પ્રશ્ન—એકત્વ પ્રત્યભિજ્ઞાન એટલે શું ?

ઉત્તર—સ્મૃતિ અને પ્રત્યક્ષ પદાર્થમાં એકતા દેખાપ તેવું જોડે રૂપ જ્ઞાન, તેને એકત્વ પ્રત્યભિજ્ઞાન નામનું પરોક્ષ પ્રમાણ કહે છે. જી—કાલે જોયો હતો તેના આ માણસ છે.

પ્રશ્ન—સાદસ્ય પ્રત્યભિજ્ઞાન એટલે શું ?

ઉત્તર—સ્મૃતિ અને પ્રત્યક્ષ પદાર્થમાં સાદસ્ય રૂપે જણાવું જોડે રૂપ જ્ઞાનને સાદસ્ય પ્રત્યભિજ્ઞાન નામનું પરોક્ષ પ્રમાણ કહે છે. જી. કાલે જોયો હતો તેના જેવો આ કાઠ બીજો માણસ છે અથવા ગાયના જેવું રોઝ હોય છે.

પ્રશ્ન—તર્ક પરોક્ષ પ્રમાણ એટલે શું ?

ઉત્તર—વ્યાપ્તિ જ્ઞાન અથવા અવિનાં ભાવ સંબંધ જ્ઞાનને તર્ક પરોક્ષ પ્રમાણ કહે છે જી. જ્યાં સાધન હોય ત્યાં સાધ્ય હોવાજ નોંધવું; અને જ્યાં સાધન ના હોય ત્યાં સાધ્ય પણ નહિજ હોવો નોંધવું.

પ્રશ્ન—સાધ્ય એટલે શું ? અને તેના કેટલા ભેદ છે ?

ઉત્તર—ઈષ્ટ, અબાધિત અને અસિદ્ધ એમ સાધ્યનાં ત્રણ ભેદ છે.

પ્રશ્ન—ઈષ્ટ સાધ્ય એટલે શું ?

ઉત્તર—વાદી અને પ્રતિવાદી જે વસ્તુને સિદ્ધ કરવા ચાહે તેને ઈષ્ટ સાધ્ય કહે છે.

પ્રશ્ન—અબાધિત સાધ્ય એટલે શું ?

ઉત્તર—સાધ્ય પદાર્થ બીજા પ્રમાણથી બાધીત ન હોય અથવા બીજા શબ્દોમાં સાધ્ય પદાર્થને બીજા પ્રમાણથી દોષ આવે નહિ, તેને અબાધિત સાધ્ય કહે છે.

પ્રશ્ન—અસિદ્ધ સાધ્ય એટલે શું ?

ઉત્તર—જે સાધ્ય બીજા પ્રમાણથી સિદ્ધ થાય નહિ તેને અસિદ્ધ સાધ્ય કહે છે.

પ્રશ્ન—સાધન એટલે શું ?

ઉત્તર:—સાધ્યના હેતુબુત સાધન કહે છે.

પ્રશ્ન:—સાધનના કેટલાં બેદ છે ?

ઉત્તર:—સાધ્યના હેતુબુત સાધનને સાધન કહે છે. અને વિપરિત સાધનને સાધના-ભાસ અથવા હેતુભાસ અથવા સદોષ હેતુ કહે છે, કે સદોષ સાધન કહે છે એટલે કે નિદોષ સાધન અને સદોષ સાધન એમ બે બેદ છે.

પ્રશ્ન:—સદોષ હેતુ (સાધન) અથવા હેતુભાસના કેટલા બેદ છે ?

ઉત્તર:—અસિદ્ધ, વિરૂદ્ધ, અને કાન્તિક, (બ્યભિચારી) અને અકિચિત્કર એમ ચાર બેદ છે.

પ્રશ્ન:—અસિદ્ધ હેતુભાસ એટલે શું ?

ઉત્તર:—સાધન (હેતુ)નો અભાવ એટલે ગેરહાજરી અથવા તેની હાજરીમાં શક્ય એટલે સદેહ હોય તેને અસિદ્ધ હેતુભાસ કહે છે. જા:—“શબ્દ નિસ છે; કેમકે આપ્ત્યેથી જાણાય છે ” પરંતુ શબ્દ તો જ્ઞાનનો વિષય છે; તે આપ્ત્યનો વિષય હોઇ શકેજ નહીં.

પ્રશ્ન:—વિરૂદ્ધ હેતુભાસ એટલે શું ?

ઉત્તર:—વિરૂદ્ધ પદાર્થની સાથે સાધનની વ્યાપ્તિ હોય તેને વિરૂદ્ધ હેતુભાસ કહે છે. જા:—“શબ્દ નિસ છે; કારણ કે તે પરિણામી છે.” અહીંયાં “ પરણામી ”ની વ્યાપ્તિ અનિસની સાથે છે.

પ્રશ્ન:—અનેકાન્તિક અથવા બ્યભિચારી હેતુભાસ એટલે શું ? અને તેના કેટલા બેદ છે ?

ઉત્તર:—પક્ષ, સપક્ષ, અને વિપક્ષ એમ ત્રણ બેદ અનેકાન્તિક અથવા બ્યભિચારી હેતુભાસના છે.

પ્રશ્ન:—પક્ષ અનેકાન્તિક અથવા બ્યભિચારી હેતુભાસ એટલે શું ?

ઉત્તર:—જ્યાં સાધ્યને રહેવાની શંકા હોય તેને પક્ષ અનેકાન્તિક અથવા બ્યભિચારી હેતુભાસ કહે છે. જા:—“ આ કુવામાં ધુમાડો છે; કારણ કે તેમાં અગ્નિ છે.

પ્રશ્ન:—સપક્ષ અનેકાન્તિક હેતુભાસ એટલે શું ?

ઉત્તર:—જ્યાં સાધ્યના સદ્ભાવની હાજરી હોય; તેને સપક્ષ અનેકાન્તિક હેતુભાસ કહે છે. જા:—ધુમાડાનો સપક્ષ લીલાં લાકડાંમાં મળેલી અગ્નિ છે.

પ્રશ્ન:—વિપક્ષ અનેકાન્તિક હેતુભાસ એટલે શું ?

ઉત્તર:—જ્યાં સાધ્યના અભાવનો નિશ્ચય હોય તેને વિપક્ષ અનેકાન્તિક હેતુભાસ કહે છે. જા:—અગ્નિ વડે તપેલો લોહનો ગોળા.

પ્રશ્ન:—અકિચિત્કર હેતુભાસ એટલે શું ? અને તેના કેટલા બેદ છે.

ઉત્તર:—જે હેતુ કાંઈ પણ કાર્ય કરવામાં (સાધ્યની સિદ્ધિ) સમર્થ ન હોય તેને અકિચિત્કર હેતુભાસ કહે છે; અને સિદ્ધ સાધન તથા આધિત સાધન અથવા આધિત વિષય એમ તેના બે બેદ છે.

પ્રશ્ન:—સિદ્ધ સાધન-અકિચિત્કર હેતુભાસ એટલે શું ?

ઉત્તર:—જેના હેતુનો સાધ્ય સિદ્ધ હોય તેને સિદ્ધ સાધન-અકિચિત્કર હેતુભાસ કહે છે. જા:—અગ્નિ ગરમ છે; કારણકે સ્પર્શ ઇન્દ્રિય વડે એવી ખાતરી થાય છે.

પ્રશ્ન:—આધિત વિષય-અકિચિત્કર હેતુભાસ એટલે શું ? અને તેના કેટલા બેદ છે.

ઉત્તર:—જેના હેતુના સાધ્યમાં ખીન્ન પ્રમાણથી બાધા-રોધ આવે તેને બાધિત વિ-
વિધ-અકિંચિત્કર હેતુભાસ કહે છે; અને પ્રત્યક્ષ બાધિત, અનુમાન બાધિત આગમ બા-
ધિત, અને સ્વવચન બાધિત એમ તેના ચાર ભેદ છે.

પ્રશ્ન:—પ્રત્યક્ષબાધિત વિવિધ એટલે શું ?

ઉત્તર:—જેના સાધ્યમાં પ્રત્યક્ષ બાધા આવે તેને પ્રત્યક્ષ બાધિત વિવિધ અકિંચિત્કર
હેતુભાસ કહે છે; જી—“અગ્નિ ઠંડી છે; કારણકે તે દ્રવ્ય છે.”

પ્રશ્ન:—અનુમાન બાધિત વિવિધ એટલે શું ?

ઉત્તર:—જેના સાધ્યમાં અનુમાનથી-બાધા આવે તેને અનુમાન બાધિત વિવિધ અ-
કિંચિત્કર હેતુભાસ કહે છે; જી—“ધાસ ઇલાદિ કર્તાની બનાવેલી છે; કારણકે તે કાર્ય છે”
પરંતુ તેમાં આ બાધા આવે છે કે-ધાસ ઇલાદિ કોઈની બનાવેલી નથી; કારણકે તેનો
બનાવનાર કોઈ શરીરધારી નથી. જે જે વસ્તુઓ શરીરધારીની બનાવેલી નથી તે તે કર્તાની
બનાવેલી નથી. જેમકે-આકાશ.

પ્રશ્ન:—આગમ બાધિત વિવિધ-એટલે શું ?

ઉત્તર:—શાસ્ત્રથી જેનું સાધ્ય બાધિત હોય; તેને આગમ બાધિત વિવિધ-અકિંચિત્કર
હેતુભાસ કહે છે. જી:—પાપ સુખને આપે છે; કારણકે તે કર્મ છે. જે જે કર્મ હોય તે
સુખ આપે છે. જેમ પુન્ય કર્મ. આમાંથી શાસ્ત્રથી બાધા આવે છે; કારણકે શાસ્ત્રમાં પાપને
દુઃખ દેવાવાળું લખ્યું છે.

પ્રશ્ન:—સ્વવચન બાધિત વિવિધ એટલે શું ?

ઉત્તર:—જેના સાધ્યમાં આપણા વચન વડેજ બાધા આવે તેને સ્વવચન બાધિત
વિવિધ-અકિંચિત્કર હેતુભાસ કહે છે. જી—“મારી મા વધ્યા છે,” આમાં પોતાનાજ વ-
ચનથીજ બાધા આવે છે કારણકે પુરૂષનો સંયોગ થયા છતાં પણ તેને ગર્ભ રહેતો નથી.

નથીજ ગર્ભ તેવું હોય તેના બનાવનાર તમેજ છો. તમારૂં ભવિષ્ય સુધરશે કે બગડશે
તેનો મુખ્ય આધાર તમારા હૃદયમાંથી દરેક પળે નિકળતા સારા યા નરસા વિચારોજ છે.

પ્રિય વાંચક ? દરેક વસ્તુ કરતાં અમુલ્ય શ્રદ્ધા મેળવવા માટે તું પ્રયત્ન કરજે. શ્રદ્ધા
ઉપર તમારા વિજયનું મકાન બાંધેલો તો ખરેખર નિસ પદાર્થો વડે નિસતાના ખાક ઉપર
પાયો નાખેલો. અને તમે જે મકાન ચણેલો તે કદાપી નાશ પામશે નહિ.

આપણે હમેશાં ઉચ્ચ વિચાર રાખવા ભેષ્યો. જે આપણે આકાંક્ષા તરફ તીવ્ર
નાંખવા ઇચ્છીશું તો જે માણસ ઝાડ તરફ ફેંકવાની ઇચ્છા કરે છે તેના કરતાં આણુ જશે.

“પહેલું સુખ તે જાતે નર્વા” એ કહેવત હમેશાં યાદ રાખવી અને શરીર તંદુરસ્ત
રાખવું. જેમ પાણીની કીમત રણમાં મુસાફરી કરનારને માણમ પડે છે. તેવી રીતે જ્યાં સુધી
મનુષ્ય શરીરે તંદુરસ્ત હોય ત્યાં સુધી તંદુરસ્તીની કીમત માણમ પડતી નથી પરંતુ જ્યારે
રોગાથી માણસ પીડાય છે ત્યારેજ તેને તેની ખરી કીમત માણમ પડે છે.

દરેક કાર્ય કરવામાં હમેશાં આનંદો અને પ્રકૃતીત રહેવું. આપણે અજ લેતી વખતે જે
પ્રકૃતીત રહીએ તો આપણી પ્રાચીન કીર્તિ સારી થાય છે અને જે મનમાં ક્રોધ ઉત્પન્ન થાય તો
લોહીનું ઝેર થાય છે. માટે માતાએ પણ પોતાના બાળકને ધવરાવતી વખતે ક્રોધ કરવો નહિ.

સુવિચાર રત્નરાશિ

મુલ !

(લેખક વીર બાળક. મણિમ દિર—પાદરા)

જ્યાં જાઓ ત્યાં સુખનું સંકીર્તન કરો. દુઃખ સંબંધી વાતોનો પરિત્યાગ કરીને, જેને મળે તેની સાથે સુખનીજ વાતો કરો. વિપત્તિનું વાદળ તમારા અથવા અન્યના મસ્તક ઉપર ઝડપી રહેતું જુવે, તોપણ સુખનીજ વાતો કરો; વિપત્તિનું વાદળ તમારાપર ઘુટી પડતું હોય, અને શોકો જે રિયનિને, દુખના માથે ઝાડ ઉગ્યા જેવી ગણતા હોય તે સમયે પણ સુખ સંબંધીજ વાતો અને વિચારો કરો. સુખ પ્રાપ્ત હોય અથવા સુખ પ્રાપ્ત થવાનો સંભવ હોય ત્યારે અધિક સુખની વાત કરો. બીજાઓને જ્યારે શોકાતુર જુવે, ત્યારે તેમને પ્રસન્નતા પ્રકટાવવાનો સત્યાચ્છ કરો. તેમના શોકના વિષયની વાતો તેમના આગળ ન કાઢો. પણ સુખનીજ વાતો કાઢો, અને તેમનો શોક સત્તર ઝાછો પડે.

* * * * *

સ્થળે સ્થળે સુખ સંબંધીજ વાતો કરો, તે સર્વદા લાભનેજ કરે છે. અંધકાર દર્શાવવાનું છોકરી દર્શાવે સર્વને સર્વનો પ્રકાશજ દર્શાવે, અને સર્વ તમને પણ સર્વનોજ પ્રકાશ દર્શાવશે.

* * * * *

સર્વની આગળ સુખનીજ વાતો કાઢો. એથી તમારું આરોગ્ય સુધરશે, તમારી માનસિક શક્તિઓ અધિક તેજસ્વી થશે. અને તમે જ્યાં જશો ત્યાં સર્વ તમારા પ્રતિ આકર્ષાશે. દુઃખની નિરંતર વાતો કરવાથી ચરીર બેડોળ અને કંટુપ થાય છે. અને સુખનીજ નિરંતર વાતો કરવાથી ચરીરનું સૌંદર્ય વધે છે. વળી સુખની નિરંતર વાતો કરવાથી જે શારીરિક, માનસિક, અને આધ્યાત્મિક લાભ તમને થાય છે, તેજ લાભ તમારી સુખ સંબંધી વાતો જોઈને પ્રેમપૂર્વક સાંભળે છે તેમને થાય છે.

* * * * *

સુખનીજ વાતો કરો, તો તમારા મનને નિરંતર પ્રસન્ન રહેવાનો અભ્યાસ પડી જશે, તમારા ઉદાહરણથી બીજા હજારો, સુખનું સંકીર્તન કરતાં ચીખશે. એક દીપક કેટલા અસંખ્ય દીપકો પ્રકટાવે છે, એ શું તમે નથી જાણતા ? ઉત્તમ જીવન ગાળનારો એકજ મનુષ્ય, તેજ પ્રમાણે, પોતાના સંબંધથી, હજારોને ઉત્તમ જીવન ગાળનાર કરી મુકે છે.

બીજાઓને નાદિમત અને નિરાશ થયવા જોઈને તેમના આગળ તેમનામાં દિમત અને આશા પૂર્ણ વેગથી પુનઃ પ્રકટે એવી સુખનીજ વાતો કર્યા કરો. મરવેને માટે અવિશ્વમાં અસાધારણ સુખ રહેતું હોય છે. તેને વર્તમાનને આજુવાનો પ્રયત્ન નહિ કરવાથીજ, પણ મનુષ્યો દુષ્ટો રહે છે. તેમના આગળ સુખની વાતો કરીને બાવીમાં રહેલાં સુખને તેઓ જુવે તેમ કરો. જ્યારે મન નિરાશ અને નાદિમત થયેતું હોય છે. ત્યારે તે અંધ હોય છે તે રિયતીમાં તે કેવળ અંધકારજ જુવે છે. સુખની વાતો વડે મનમાં જ્યારે પ્રસન્નતાનો પ્રકાશ પ્રવેશાવવામાં આવે છે ત્યારે મનનું અંધત્વ નાશ થાય છે અને તેને નેત્ર આવે છે. તે પોતાના બાવીમાં રહેલા સુખને જોઈ શકે છે, અને તે પ્રાપ્ત કરવાના પ્રયત્નો આદરી શકે છે માટે સર્વ પ્રસન્ન, સર્વ સ્થળે તે સર્વની સાથે સુખનીજ વાતો કરો.

* * * * *

હજારો મનુષ્યોના અંતઃકરણોનો દુઃખમય અંધકાર ટાળવો અને સુખના માર્ગમાં તેમને પુરી દેવા, એના જેવું ઉત્તમ ખીજુ કયું સરળ અને સુગમ સત્કર્મ તમને જણાય છે? આવું સત્કર્મ કેવા અનવધિ ફળને ઉપજાવનાર હોવું જોઈએ.” આવું સત્કર્મ કરવામાં શું દ્રવ્યની કે એવાજ કોઈ શ્રમથી મળનાર સાધનની અગત્ય છે? ના એવા કોઈ સાધનની અગત્ય નથી. સુખનીજ જ્યાં ત્યાં વાતો કરો અને તમને સ્પષ્ટ થશે કે આવું સત્કર્મ તમે નિત્યજ વિના મુલ્યે કરી શકશો?

* * * કલેશ, કંકાસ, વિપત્તિ કે અવ્યવસ્થાના ભરસસુદ્રમાં તમે બેઠા હો તોપણ સુખનીજ વાતો કરશો જેથી કલેશ કંકાસ વિગેરે અદ્ય સમયમાંજ નિવૃત્ત થઈ જશે. દુઃખના વિષયની વાતો બદલીને સુખના વિષયની વાતો કાઢવી એ કામ કંઈ અઘરું નથી. કોઈએ પ્રથમ આવેવાની કરવી જોઈએ. તરતજ દુઃખની વાતો બંધ પડી જઈને સુખની વાતો ચાલવા માંડશે. સારી વાતો ચાલતી હોય છે, એટલામાં કોઈ ભૂતની વાત કાઢે છે, તો તુર્તજ સારી વાતો બંધ પડી ભૂતની વાતો ચાલવા માંડેલી શું તમે નથી અનુભવી? દુઃખની વાતો બંધ પાડીને સુખની વાતોનો પ્રસાર પણ એવીજ રીતે કરી શકાય છે. જ્યાં જાઓ ત્યાં સુખની વાતો કાઢવાની આગેવાની કરવાનું કદી પણ સુકશે ના.

* * * કહેણ દહાડા આવ્યા છે, વરસ વરસને ખાતું આવે છે, ધંધા રોજગારમાં રસકસ નથી વિગેરે વાતો જ્યારે નવરા બેઠા હોય ત્યારે કરી વાતાવરણને નિભાલ્ય ને શોકમય ન કરે પણ અબ્યુદયની અર્થાત્ ચડતીનાજ દિવસોની વાતો કરો. વરસ વરસને ખાતું આવતું હોય ને ધંધા રોજગારમાં રસકસ ન રહ્યા હોય તો મનુષ્યે પોતેજ પોતાના પ્રયત્નથી તેવી સ્થિતિ ટાળવાનો પ્રયત્ન કરવો જોઈએ. બંધિયમાં સારા દિવસ આવશે. એવી શ્રદ્ધા જો મનુષ્યમાં પ્રકટે છે તો સારા દિવસો આવવાના તે વિચારો કરે છે, તથા તેવા દિવસો માટે તે પ્રયત્નો પણ કરે છે. શ્રદ્ધાથીજ તેના મનમાં આશાના અંકુરો, ફુટે છે અને તેના પ્રયત્નને વેગ મળે છે, અને આવી શ્રદ્ધા સારા દિવસો આવવાની, મનુષ્યો આગળ વાતો કરવાથીજ પ્રગટે છે.

* * * આ વર્ષે વૃષ્ટિ ઘણીજ સારી થશે, એવું ખેડુતને કહેવાથી તે કેવો ઉત્સાહમાં આવી જાય છે? અને પ્રસન્નતાથી તે ખેતી કરવાનાં સર્વ સાધનો એકઠાં કરે છે. એથી ઉલટું વરસાદ નહિ આવવાની વાત તેમના હાથ પગ જાગી નાખે છે, અને તેના વિચારનું વાતાવરણ ચિંતામય કરી મુકે છે. દુઃખનાં કારણો એકજ ધર્મને જોટલાં હોયો ઉત્પન્ન કરે છે, તેના કરતાં દુઃખનો ભય વધારે દુઃખોને ઉપજાવે છે અને અબ્યુદયની વાતો કરવાથી દુઃખનો ભય દૂર કરી શકાય છે.

* * * આરોગ્યનીજ વાતો જ્યાં સાં કરો. ગામની હવા જમડી છે, હવે પ્લેગ, કોલેરા, તાવ, ચાલશે અને હવે ટીકણું થશે ને રમકડું થશે—એવી એવી વાતો ન કરતાં આરોગ્યની વાતો કરો. એ આરોગ્યનું સર્વોત્તમ ઔષધ છે. ખીજા કારણોથી જોટલા બંધાઈઓ પ્રસરે છે તેના કરતાં મંદવાડની વાતોથી વધારે પ્રસરે છે. લોકો જ્યારે મંદવાડની વાતો કરતા અને મંદવાડનું ચિન્તન કરતા બંધ પડી જશે ત્યારે તેમને મંદવાડ આવતો પણ બંધ પડી જશે. આરોગ્યનીજ વાતો કરો અને આરોગ્યનું જ ચિન્તન કરો તો તમે સ્થિર આરોગ્યનો અનુભવ કરશોજ.

સ્ત્રીજ્ઞાન માટે મળવું?

(લેખક-જસી કાલીદાસ-ડાહીબાઈ પાઠશાળા અમદાવાદ.)

બહુવાથી અનેક ગુણોની વૃદ્ધિ થાય છે, અને અનેક અવગુણો નાશ પામે છે. જ્યારે જ્ઞાન રૂપી સૂર્યનો ઉદય થાય છે, ત્યારે અજ્ઞાન રૂપી અધકાર નાશ પામે છે. જો સ્ત્રી પોતે બહેલી હોય તો પોતાનાં છોકરાંને કેળવણી સારી આપી શકે છે અને કેળવણી આપવાથી તે આગળ ઉપર સારે રસ્તે ચઢી શકે છે, બહેલી સ્ત્રી નિંદા કરતાં ખીજાને અટકાવે છે, અને પોતે સારે રસ્તે ચાલી ખીજી સ્ત્રીઓને તેવા રસ્તે દોરે છે. જેમ આંખાને કરી ન આવી હોય ત્યાં મુધી અકક રહે છે, અને કરીઓ આવે છે ત્યારે નીચો નમે છે તેવીજ રીતે જ્યાં મુધી જ્ઞાન નથી મેળવ્યું ત્યાં મુધી અભિમાન રહે છે, અને જ્યારે જ્ઞાન મેળવાય છે ત્યારે નમ્રતા અને વિનય વિગેરે ગુણો આવે છે. જ્ઞાન બહુવાથી ખરાબ વિચાર ટળી અત્યંત વિશુદ્ધ અધ્યવસાય થાય છે, તેથી સમકિત પ્રાપ્ત થાય છે અને પોતાના હિત અહિતનું સ્વરૂપ જાણી શકાય છે. જ્ઞાની આદરવા યોગ્ય આદરે છે અને ત્યાગ કરવા યોગ્ય ત્યાગ કરે છે. ચર્મચક્રુથી તો બાહ્ય વસ્તુ જણાય છે અને જ્ઞાન રૂપી ચક્રુ પ્રાપ્ત થાય તો અંતરંગની અરૂપી વસ્તુ જણાય છે. જ્ઞાનવાળો જીવ કપાય ન કરે, અને કદાપી કરે તો તરત શમી જાય છે. જ્ઞાનથી દેવ, ગુરુ, ધર્મ, ઓળખે અને શ્રાવકને દિવસમાં શું કાર્ય કરવાનું છે, તે પણ જાણે. સમકિત સહિત જ્ઞાન, ચારિત્ર, તત્કાળ મોક્ષનું કારણ છે.

બહુવાથી ચાતુર્ય આવે છે, દરિદ્રીપણ ટળી જાય છે, તેથી ઈર્ષની નિર્જરા પણી થાય છે. બહેલી સ્ત્રીઓ વખતને કિમતી માને છે. પોતાનાં છોકરાં પણ તેવાં થાય છે. જે સ્ત્રી બહેલી નથી તેનાં બાળબચ્ચાં પણ અમલુ હોય છે. બાળકને માબાપની કેળવણી સારી હોય તો છોકરાં પણ સારાં ઉપજે. કુટુંબજી શીખે નહિ, અને નાનપણમાંથી બહુતાં શીખે. તેને ગૃહવ્યવસ્થા કંઠે પડતી નથી. પોતાની ફરજ જાણે છે. અમલુ સ્ત્રીનાં છોકરાંને કેટલીક કુટુંબો જોવામાં આવે છે, ગાળો દે છે; ખરાબ વચન બોલે છે. બહુવાથી સારાં આચરણ આવે છે, ધર્મ ઉપર પ્રીતિ વધે છે અને આત્માનો વિચાર કરી અવગુણને ત્યાગ કરે છે.

સંસારમાં મુખી જીવન ગાળવાની ઈચ્છા રાખનાર દરેક પુરૂષે પોતાના વખતને આજસમાં ગુમાવવો નહિ. કારણ કે આજસુ બેશી રહેનારના મનમાં વિચારોના પ્રવાહો આવ્યા કરે છે અને તેથી તે માણસને ચેન પડતું નથી.

* * * * *

દીલગીર માણસને આખું જગત દુઃખરૂપ બોલે છે. પીળાઓ પથેલા માણસને દરેક વસ્તુ પીળાજ માણસ પડે છે.

* * * * *

મમત્વ અથવા હુંપણું એજ આત્માને કેદમાં નાખનાર કેદખાનું છે. તે કેદખાનાના દરવાજા ઉઘાડનાર સત્ય છે. માટે જ્યારે તે સત્યરૂપી દેવી તમને બોલાવા આવે ત્યારે ઉઠીને તરતજ તેની પાછળ જાજો. ઈશ્વર તેનો આર્થ અધકારમાં ધબકે જવાનો હોય પણ આખરે તો જરૂર તે પ્રકાશમાં લઈ જશે.

પરદારા ગમન.

(લેખક:—શાહ દલયુખબાઈ ગિરધરલાલ ખાલુકપુરવાળા, પાલીતાણા.)

(અનુસંધાન અંક ત્રીજાના પૃષ્ઠ ૮૮ થી.)

શ્લોક

લંકેશ્વરો જનક જાહરેન વાલી ।

તારાપહારકતયાપ્યથ કીચકાલ્યઃ ॥

પાંચાલિકા પ્રહણતો નિચનં જગામ ।

તથ્ચેતસપિ પરદારાર્તિ ન કાંક્ષેત્ ॥ ૭ ॥

બાવાર્ય:—લંકેશ્વર એટલે રાવણરાજાનું કુટુંબ જનકરાજની પુત્રી સીતાનું હરણ કરવાથી નાશ પામ્યું, તારાની અભિલાષાથી વાલીનું મરણ થયું, દ્રૌપદીની ઇચ્છાથી કિચક, બંધુ વર્ગ સહિત નાશ પામ્યો માટે પરદારા ગમનની ઇચ્છા કરવી નહિ (૭)

બન્ધુઓ ! પરદારાથી પ્રીત કરવાના લીધે પૈસાની ખુવારી, શરીરને ભયંકર હાની, ધર્મનો નાશ, આબરૂમાં ખામી તથા અકાળ મૃત્યુ વિગેરે ભયંકર દુઃખો આવી પડે છે, તે ખમયા છતાં પણ તેના પાસમાં સપડાયેલા કુટિલ મનુષ્યોથી તે નીચણ કપટયુક્ત માયા જલ્દ મુકી શકાતી નથી. તે તેવા મનુષ્યોને સરમાવા જેવું છે. ગમે તેવું પોતાનું નિર્મલ ચારિત્ર અને સદ્ગુણોમાં પ્રેમીપણું હોય છે, પરંતુ જ્યારથી તે પરસ્ત્રીના સંગનો રસિક થાય છે સારે તે સર્વ ભૂલી જઈ અવળા માર્ગે પર્યટન કર્યાં સિવાય રહેતો નથી તેથીજ રાની પુરુષોએ પરદારા સંગને સર્વ દુઃખોના મુળરૂપ જાણી બહિષ્કાર કરવાને સદુપદેશ આપેલો છે. પરસ્ત્રીના સેવનથી નિયત્વ છુદ્ધિ પ્રાપ્ત થતાં ઘુરત સદ્ગુણ, સંત સમાગમ, ધર્મપર પ્રીતિ તથા શુભ કામો કરવાં એ સઘળું નાશ પામે છે જેથી આ ભવમાં પણ સ્થિરતાને પ્રાપ્ત થતો નથી અને અન્ય ભવોમાં એ અનેકવાર તિર્યચાદિકોને પ્રાપ્ત થતાં અત્યંત કષ્ટો ભોગવવાને લીધે શાન્તિ મેળવી શકતો નથી. પોતાના મનને માંકડારૂપ બનાવી અસ્થિર-ચંચળ માયામાં ગમન કરવાને દોરે છે છતાં પણ ઇન્દ્રિયોને દુષ્ટ માર્ગે વૃત્તિ મળતી નથી જેથી વારંવાર લલચાંતો યકો જનસમાજમાં નિંદાને પ્રાપ્ત થઈ ઉન્નતિ ક્રમના કાર્યોમાં તેનું તે અપલક્ષણ વિદ્યારૂપ થઈ પડે છે અગાઉ કરેલાં સારાં કામોની પ્રતિષ્ઠા નાશ પામે છે, અને ભવિષ્યમાં આશા રખાતી નથી. આજસરખી દુરમનને વશ થઈ નબળાઇને પામે છે, તથા રાજ્યદંડ, લાજ, ભયદંડ અને યમદંડના સમ્પત પ્રહારો ખમવા પડે છે; છતાં વ્યભિચારની ઇચ્છા રાખી તે કામમાં આનંદ માનવો તે મોટી અજ્ઞાનતાની વાત છે. સ્વદારા અને પરદારા વચ્ચે સ્વભાવે એકજ છે. કર્મ પ્રમાણે વિવિધ જાતિ પુદ્ગલો ઉત્પન્ન થયેલાં છે. છતાં એકમાં અભાવ અને બીજામાં અધોઅધ્યતમક પ્રેમ રાખવો તે મૂર્ખ મનુષ્યને દુર્ગતિમાં જવાનું અને દુઃખોદધિમાં હુણવાનું જ લક્ષણ છે. આ ઉપર પ્રસંગોપાત અત્રે એક કુંક દષ્ટાંત જણાવવામાં આવે છે કે:—

એક રાજા ધણો વિધવાસક્ત હતો, તેને ઘણી રાણીઓ છતાં પોતાની નીચ દાનત એક પ્રધાનની સુદરી તરફ ખેંચાઈ. આ કારણને હિંદીને પ્રધાનને મુસાફરી મોકલ્યો, પછી

હમેશાં તેને ઘેર સમાચાર પુછવાને જ્ઞાને જવા આવવા લાગ્યો. પ્રધાનની પત્ની રામને પિતાજી કહીને કહેતી કે સર્વે કૃપાળતા છે. તોપણ રામ હમેશાં જઈ જુદી જુદી વાતો કરવા લાગ્યો. આથી તેને શિખામણ આપી જૂઠ્ઠા ભાગવા ખાતર પ્રધાન પત્નીએ એક તદ્દખીર રચી. રામને પોતાના ત્યાં ભોજન કરવાને ખેંચ કરી, રામને એજ જોઈતું હતું, તેથી તેણે કબુલ કર્યું. તે વખતે તેને કાળાં, લાલ, કાંખરાં, સફેદ, પીળાં, એમ વિવિધ રંગનાં વાસણોમાં દુધ ભરી રામ તરફ મૂક્યાં. રામએ આ વાસણો જોયાં તો તે ઉપર રૂમાક્ષો દાંડેલા તે પણ વાસણના રંગ પ્રમાણેજ હતા. આથી રામએ વિરમય ધર્મ પૂછ્યું કે સ્વધર્મા વાસણોમાં દુધ છે, છતાં વાસણ અને રૂમાલ જુદા જુદા રંગના રાખવાનું શું કારણ છે? તે સાંભળી પ્રધાન પત્નીએ કહ્યું કે, કાળી ગાયનું દુધ કાળા વાસણમાં અને ધોળા ગાયનું દુધ ધોળા વાસણમાં છે, એમ જોવા રંગની ગાયનું દુધ છે, તેનું વાસણ રાખેલ છે. રામ કહે એ તો દીક પણ તે તમામ દુધ છે. તો પછી તેમ કરવાનો હેતુ શો? પ્રધાન પત્નીએ કહ્યું તે તમામ દુધજ છે. હે પિતા! આપ સમજીને વિશેષ શું કહીએ? કાંઈ ધોળું પુદ્ગલ તો કાંઈ કાળું પુદ્ગલ, એમ જુદા જુદા પુદ્ગલોમાં વસતા આત્માઓનું સ્વરૂપ એકજ જાતનું હોય છે તેના સ્વરૂપમાં કાંઈ રૂપ રંગનો ભિન્ન ભાવ છેજ નહિ તેમજ વિષય સુખમાં પણ એકજ જાતનો અમિત આનંદ છતાં અઘાની મનુષ્યો મુખ્યતાથી સ્વદારા કરતાં, અનંત દુઃખના રથાન તથા કપટની ખાણરૂપ પરદારાનો સંગ કરવામાં વિશેષ આનંદ-સુખ માની બેસે છે. રામ આ ન્યાયથી સમજ્યો અને પોતે આવી રેવ તથા પરદારા ગમનની નીચ વર્તણૂક તજી દઈ પ્રધાન પત્નીની મારી માગી, તેને જ્ઞેન સમાન ગણી પોતાની સ્વદારાઓથીજ સતોષ માનવા લાગ્યો.

વાંચકો! ઉપરોક્ત ટુંક પણ બોધદાયક દૃષ્ટાંત ખરી રીતથી વિચારવા જેવું છે. પ્રધાન પત્નીએ દીર્ઘ દૃષ્ટિ વાપરીને રામને ઉદ્દેશ કરવા ખાતર બુદ્ધિ વાપરીને સમજાવેલ છે. આપણે પણ તેમાંથી ઉત્તમ બોધ ગ્રહણ કરી પરમતત્ત્વપણું છોડી દેવાની જરૂર છે. એકજ ધાતુપરથી જુદી જુદી જાતનાં ધર્મા પાત્રો મુગ્ધ પરિણામે એકજ છતાં પુદ્ગલો વિવિધ જાતનાં હોય છે. તો પછી રક્ત, માંસ અને ચર્મથી વ્યાપ્ત એવા આ નાશકારક અસ્થિર પુદ્ગલોપર સારા ખોટાનું મોહિતપણું રાખી નીચ કાર્યમાં મોહભાવ રાખવો એ બાજબી નથી. બુદ્ધિમાન પ્રજોએ તો વિચારવું જરૂર છે કે પોતાનું પુદ્ગલ પણ સુખ નહિ આપતાં વિપરીત આચરણમાં પ્રવર્તક છે તો પછી અન્ય પુદ્ગલોમાં તો સુખની આશાજ ક્યાંથી રાખી શકાય? વળી તે બહારના સ્વરૂપ સાથે અંતરના સ્વરૂપનો ખ્યાલ પણ તપાસવાનો છે. એક વિદ્વાન કવિ લખી ગયા છે કે—

— “મનહર હંદ.”

પરનારી સારી દેખી, ઝાઝી નવ કરો રોખી, વિચારી જુઓને પેખી, માંહે કામ કેવું છે; રગતથી ખુબ દાંસી, બર્બા દાડ માંસ માંદિ, દેખી મૂખે મોઢે ન્યાંદિ, જે નરક જેવું છે. માટે સદુ જન તમે, વિચારોને આવે સમે, મિથ્યા મન શીદ બમે, ચર્મકુંડ જેવું છે; કહે સજ્જન દાસ, મુખી હોને બધી આચ, ધર્મને રાખોને પાસ, સુખ દુઃખ સ્તેવું છે.

વળી વિષયવિચારી અનાની બનુએને એમ સમજવાનું નથી કે પરદારા ગમનથી સતોષ વૃત્તિ પ્રાપ્ત થાય છે. શાઓમાં યથાર્થજ જણાવેલું છે કે “વિષય સેવવાથી કઈ

કામ સમતો નથી પણ ઉલટો વધે છે. જેમકે પામર જનોની પાખા (ખસ) કંઈ હાયથી ખરજ કરવાને લીધે ઘટતી નથી. એ તો જેમ જેમ વધારે ખજુવામાં આવે તેમ તેમ ઉલટી વધ્યા કરે છે” તે મુજબ સમજ્યા વગર મિથ્યા ભરેથી કામને, શાંત કરવા ધમ્મતાં તેને બદલે પ્રજ્વલિત કરે છે. મદિરા (દારૂ) પાન કરવાથી વિશેષ કેક્ર ચઢતો જાય છે તેમ તેમ તેનું પાન કરવા કેદી બહુજ લલચાય છે. તે મુજબ વિષય રસને વધારવાથી ૧૬૦ પ્રતિદિન તેનો ચડસ વધતો જાય છે પણ કદાપિ ઘટતો નથી, તેથી તે મોહ મદિરાથી વિષય સુખમાંજ મસ્ત થયેલો મુર્ખ મનુષ્ય સારાસારનો વિચાર કરી શકતો નથી. કહ્યું છે કે—
 “કામાંઘો નૈવ પદ્યતિ:” કામાંધ કંઈ પણ જાણી શકવા સમર્થ થતો નથી. જન્માંધ વિગેરે ખીજા અંધો આ ભવમાં સુખ આપનારા લાજ, આખર વિગેરેથી ડરી તેને છોડતા નથી તેમજ પરભવના કષ્ટોથી પણ ડરતા રહે છે. પરંતુ કામાંધ મનુષ્યો તે બાબત જરાએ લક્ષ નહિ આપતાં પોતાનું આયુષ્ય પશુઓના જીવન મુજબ ગુજારી અમુલ્ય મનુષ્ય ભવ પામ્યા છતાં પણ અવિવેકથી પામયાલ યાય છે. પરદારા સંજયી આ ભવમાં તેમજ ખીજા ભવોમાં અત્યંત દુઃખ પ્રાપ્ત થાય છે. તે માટે આપણને શ્રેય માર્ગે નીતિથી ચલાવવા આપણા પૂજ્ય પુરૂષો ધણું જણાવી ગયા છે અને જણાવે પણ છે કે:—

સર્વસ્વહરણં વંધ, શરિયાવય વચ્છિદાં ॥

મૃતશ્ચ નરકં ધોરં, લભતે પારદારિકઃ ॥ ૮ ॥

ભાવાર્થ:—પરદારામાં આસક્ત પુરૂષો આ લોકમાં (રાજ તરફથી) સર્વ ધનનું હરણુ બંધન અને શરીરના અવયવોનું છેદન આદિ દુઃખો પામે છે તથા મરણુ બાદ ધોર નરકમાં જાય છે. તેનું વિચારી પરસ્ત્રી ગમનના નિંદીત કર્મને છોડી દેવું. (૮)

इह विनाश्य आत्मानं, कुलंकलंकयित्वा अकीर्त्याक्रांताः ॥

અતિ દુસ્સહ નરક દુઃસ્વામિ, તાપ તપ્તાઃ ધ્રમંતિભવે ॥ ૯ ॥

ભાવાર્થ:—પરસ્ત્રીની પ્રીતથી ઇહાં પોતાને બગાડી, કુળને કલંકિત કરી, અપક્રાંતિ પામીને બળતા સંસારમાં અતિ નહિ ખર્ચી શકાય એવી દુઃખ રૂપ અગ્નિના તાપમાં વૃષ્ટ થઈ જશે ભમ્યા કરે છે. (૯)

લાવण्य पुण्यावयवां, पदं सौंदर्यं संपदः ॥

કલા કલાપે કુશલા, મપિન્નહ્યાન્ પરસ્ત્રીયં ॥ ૧૦ ॥

ભાવાર્થ:—લાવણ્યતાએ કેરી પવિત્ર અવયવોવાળી, સૌંદર્યતાની સંપદના ધર સમાન અનેક કલાના સમુદાયમાં કેશલતાવાળી હોય તોપણ પરસ્ત્રીના ત્યાગ કરવો. (૧૦)

नासकत्या सेवनी याहि, स्वदारा अप्युपासकैः ॥

આકર: સર્વ પાપાનાં કિંપુર્નઃ, પરયોપિતઃ ॥ ૧૧ ॥

ભાવાર્થ:—આસક્તિ પૂર્વક પોતાની સ્ત્રી પણ સેવવી ન જોઈએ તો સર્વ પાપોની ખાણ સમાન પરસ્ત્રી માટે તો શું કહેવું? અર્થાત્ પરસ્ત્રી તો નજ સેવવી. (૧૧)

नपुसकत्वं तिर्यकत्वं, दौर्भाग्यं च भवेमवे ॥

ભવેન્નરાણાં ક્ષીણાં, ચાંડન્યકાંતાસક્તચેતસાં ॥ ૧૨ ॥

ભાનાર્ય;—ખીજ પુરોમાં અને ખીજ પરસ્ત્રીઓમાં આસક્ત રહેનાર મનવાળા સ્ત્રી પુરોમાંને ભવોભવમાં નપુ'સકપણું, 'તિર્યંચપણું, અને દૌભાગ્યપણું પ્રાપ્ત થાય છે, માટે પરદારા ગમનનો ત્યાગ કરવો જરૂરનો છે. (૧૨)

ખન્ધુઓ ! આ જણાવેલા નીતિના સ્વેદોમાં રાત્રી પુરોએ ઘણું લખ્યું છે. છતાં આપણા સમજવામાં આવતી નથી તેજ કમનસીબની નીસાની છે. નિઃસંદેહ રીતે સર્વ કોઈ જણાવી શકશે કે—પરદારા ગમનનું દુષ્ટ વ્યસન મહા નીચ છે તેના પાસમાં સપડાએલા પુરો દુનિયાના સઘળા નીતિમય આચારોથી ગ્રાપ્ત થાય છે, કામાંધપણાથી પરસ્ત્રીને વચ થઈ ખુશી રાખવા તેના હુકમ પ્રમાણે અનેક અકાર્યો કરવાં પડે છે તે એટલે સુધી કે તે પરસ્ત્રી કોઈનો વધ કરવા સુચવે તો તે કરવા પણ એ વિષયકોલુપ્ત કામાંધ પુરો સુકે નહિ. તેથી કુળને ક્ષત લગાડી અપાર દુઃખને પ્રાપ્ત થાય છે. આજ સુધીના પ્રાચીન દાખલાઓથી માલુમ પડે છે કે પરસ્ત્રી ગમનના નિંદ્ય કર્મથી ઘણા મનુષ્યો પોતાના અસુખ્ય જીવનનો નાશ કરી વિવિધ કષ્ટોથી છિન્ન ભિન્ન થઈ ગયા છે. પરદારા ગમનના અકર્તવ્યમાં જણીને તો યું પણ અજાણથી પરિચયમાં આવેલા પુરોએ સંકૃત્યનો નાશ થવાથી પોતાની જાંદગીનો અંત આણેલો છે. નંદ નામના મહાન તાપસે કામાંધપણાથી અંડાલણીને ભોગવી છેવટે હૃદય મશ્તુ ઉપડતાં પોતાના જીવતરને નીંદી શિશાપર મસ્તક પછાડી પાપી જીવનનો અંત આણ્યો હતો, તેમજ ગુજરાતનો ઘણી કરજરાગ પોતાના પ્રધાન માધવની સ્ત્રી રૂપસુંદરી પર મોહ પામવાથી પ્રધાનને બદાર ગામ મોકલી બળા-તારથી રૂપસુંદરીને મહેલમાં તેડાવી રૂઢણ કરી, તે વાંત માધવના જાણવામાં આવતાં ક્રોધાગ્ન થઈ દિલ્લીના અલ્લાહુદ્દીન બાદશાહ સાથે મસજત કરી ગુજરાત પર હુલ્લો કરાવ્યો. તેથી અલ્લાહુદ્દીને ગંરીમડી પ્રગ્લને ઘણું દુઃખ આપી, ગુજરાત તાપે કરી કરજ રાજની પટરાણી કોળાદિવીને તથા તેની પુત્રીને બેગમ કરવા પોતાના દેશમાં જોરજુલમથી લેઈ ગયો. તેથી કરજ અત્યંત દુઃખને પ્રાપ્ત થયો. તેવી રીતે પ્રાચીન સમયના તેમજ આધુનિક સમયમાં પરદારા ગમનથી મહાન કષ્ટોને પ્રાપ્ત થયાના ઘણા એક દાખલાઓ ઇતિહાસીક ગ્રંથોપરથી મળ્યા આવે છે તે વાંચીને જાણવા છતાં પણ તેનાથી અગ્રગ ન રહેવું એ કેટલું શોચનીય છે. સઘળા સદ્ગુણોથી અગ્રકૃત હોય છતાં એક પરસ્ત્રીથી આસક્તનો અવગુણ હોય તો સઘળા ગુણો પર મસીનો કુચો કરી જાય છે. પરત્રીગમનનું પાપ કોઈ ઉપાયે ઘોષ શકાતું નથી અને તેથી આ ભવ અને પરબંધ બંનેમાં દુઃખદ સ્થિતિએ આવી પડે છે. આ વિષયની પુટ્ટીમાં એક મહાશયે નીચેનું પદ લખી જણાવ્યું છે કે:—

પરદારા સાથે, પ્રીતી કરે તે નર દારે;

મુઆ પુરો જમના દૂતો, જમપુરોમાં મારેરે.

૫૨૦

જે પરનારી સાથે ચારી, કરી દશે તે દોશે,

તે પરનારીને પેટ તું, જરૂર જનમજ લેશેરે.

૫૨૦

વ્યભિચારી વામા તે નરને, નાખે ફારન કુટે;

લાં તેને જીવ નંતુ કરડે, રૂએ હવાને જુડેરે.

૫૨૦

અનેક ખીજ ગુનામાં, બુધ્ધાની માશી મળતી;

પણ આ જરૂર ગુનાની, માશી તો નવ વળતીરે.

૫૨૦

વાંચકો 'પરદારાના સગથી આ બન્નમાં વિપરીત અવસ્થા તથા પાપાનુબંધી દુઃખો પ્રાપ્ત થાય છે, અને બીજા બંનેમાં મહા ભયંકર નરકના ભોગી થવું પડે છે માટે "પરદારાના લીંગિયતું" પરનારીનું આર્થાંગન કરવું નહિ. કારણ કે "કામાંધીનાનાં ન ભયં ન લગ્ન" કામી જનોને ભય કે લગ્ન હોતાં નથી, તેથી તેઓ પોતાના સારાસારને વિચાર કરી શકતાં નથી. તે સ્વાભાવિકજ છે. પોતાની સ્ત્રી એજ પરમ પ્રીતિનું કારણ છે, અને તેનાથી સાંસારિક તથા ધાર્મિક ફરજો બજાવાય છે. માટે સ્વદાગમાં પ્રીતિભાવ રાખી પરદારાને કાળા નાગણુ સમાન ગણી તેનો સંગ છોડી દેવો. જાની મહાત્માઓ કથી ગયા છે કે—

"જે મનુષ્ય પોતાની વિવાહીત સ્ત્રીમાં સંતુષ્ટ થઇ પરસ્ત્રીથી વિમુખ રહે છે, તે ગૃહસ્થ છતાં પરદારાના બ્રહ્મચર્યપણાથી યતિ સમાન કહેવાય છે."

પતિએ પાળવાના દશ નિયમો.

(લેખક—પાદરાકર—મણિમંદિર—પાદરા.)

થીઓડોર પાર્કરે પોતાના લગ્ન પહેલાં પોતાને માટે નીચેના દશ નિયમો નક્કી કર્યા હતા—

સદ્ભાગ્યે મહાદેવ લગ્ન થાય છે તો મહારે માટે જ નીચેના દશ નિયમો પ્રભુસાક્ષીએ કરે છે, ને તે નિયમો—પ્રભુ સાક્ષીએ પાળવાની પ્રતિજ્ઞા કરે છે.

૧ યોગ્ય અને સમજ કારણુ શિવાય મહારી ખતીની ઇચ્છા ભરૂં કદી પણ વર્તીશ નહીં.

૨ સર્વ કૃત્યો—એકબા મનથી તેના માટે જ કરીશ.

૩ તેણીને કદી પણ મહેલું મારીશ નહીં.

૪ તેના તરફ તિરસ્કાર ભરી મુદ્રાએ કદીપણુ જોઇશ નહીં.

૫ સતત એક સરખી આજ્ઞાઓ કરી તેને કદી પણ ત્રાસ દઇશ નહીં.

૬ તેના હૃદયમાં ધાર્મિક વૃત્તિઓને વિનાશ થાય એવા પ્રયત્નો કરીશ.

૭ હમેશાં તેના સુખ દુઃખમાં ભાગીઓ થઇશ.

૮ તેની ક્ષુદ્ર, નજીવી, ભુલો યત્યે ક્ષેપણુ કરીશ.

૯ તેનાપર હમેશાં પ્રીતી રાખીશ. તેની મુર્તિ હૃદયમાં ધારણુ કરીશ અને હમેશાં તેનું રક્ષણુ કરીશ.

૧૦ પ્રભુ-પ્રાર્થના કરતાં સ્નેહયુક્ત હૃદયથી તેનાપર કૃપા કરવાની અને તેનાપર કષ્ટા કરવાની પ્રાર્થના કરીશ.

"આવી રીતે હું વર્તીશ તો પ્રભુ કૃપાથી અવસ્થ સુખી થઇશ."

થીઓડોર પાર્કરના કહેવામાં કેટલો તથ્યાસ છે તેનું નિદાન તો એક બે દીવસ આ નિયમ પાળી જોવાથીજ થઇ શકે. એટલા માટે પ્રત્યેક સ્ત્રીના પતિએ અવસ્થ અનુભવ સેવા મહારી સીકારસ છે.

કીર્તિ સ્તંભો, સ્મરણ સ્તંભા, દેરીઓ ચોંતરાઓ;
ના દેખો તો ક્ષુદ્રો તરીકે, તેમને લેખતા નહિ.
શું સ્તુતિઓ ? વિગત, જીવને લાવશે તે ફરીથી;
નાના તેતો કંઈ નહિ, માત્ર ભપકા ઉપરનો.

બાળેલા છે પ્રભુત નવરો, અત્ર એકાંત બૂમાં;
સુદર પુષ્પો મરૂબૂમિમાં, સુરબિને ખુલે છે.
મોટાં રત્નો ગભીર દરિયા, ની તળે વાસ રાખે;
સંજોગો હા ? પ્રતિકુલ બન્યા, ખ્યાતિમાં લાવવાને.

હાહા નકી દહન બૂમિ તું, ગર્વને છેદનારી;
મગરૂખીથી જીવકતાનાં, ગાત્ર શિથીલકારી.
જે જે આવે તું પર અરે, સર્વ વૈરાગી બનતા;
પસ્તાવાથી નીમીપબર સૌ, પાપથી શાંત પાતા.

આખરે હું ગૃહપ્રતિ ફર્યો, કાળ ઝાઝો તિલાથી;
રેરે માનવ અમર જાણી, ફાક શાને કુશે તું.
આયુષ તાઈ દાણીક જાણી, ધર્મમાં જોડ પ્રીતિ;
છોડી દે તું મગન મસ્તી, ઝોળખી સાઈ નરમું.

અમારી ભાવના.

:(લેખક:—ઝવેરી કલ્યાણચંદ કેશવલાલ. વડોદરા.)

અમે શ્રી વીર પ્રભુના પુત્રો ! પ્રભુ શ્રી વીર સમ પાશું !
ગુરુ વાણી હૃદય ધારી, પ્રભુના ગુણને ગાશું !
તજ ક્રોધ તણી અમ દ્રષ્ટિ, જુઠ વ્યાપાર બધો તજશું !
હમેશાં શુભ કરી કાર્યો, પ્રભુ ગુણને અનુસરશું !
કરીને મોહને દૂરે, ઉપાધિ આદિને હરશું !
હૃદયમાં સામ્યતા લાવી, પ્રભુ ધ્યાનજ અમે કરશું !
તજને દોષની દ્રષ્ટિ, બધા સદ્ગુણ અદલ્ય કરશું !
કદિ કંટક પજે વાગે-તયાપિ પન્યમાં ચલશું !
તજને અન્યની નિન્દા-કરૂણા ગંગમાં ન્દાશું !
રહીને સદ્ગુરુ સંગે, અમારી ઉત્થાપિ કરશું !
અનંતી આત્મની ચક્રિત-પ્રગટ કરશું રહી ધ્યાને !
કરી કલ્યાણ ભક્તિથી-સદાચિત્ર મુદ્રી વરશું !

પરને આઠ ન દેવા વિષે હિતશિક્ષા.

(દેખો ભાઈ મહા વિકલ સંસારી એ રાગ.)

દેખો ભાઈ આજ મહા દુઃખકારી ચેતનં ચેત વિચારી દેખો—૧૬.

વિષધરવત દેષીજન મીલકે, સજ્જન જનકે સતાવે;

હુદ કરમ કરનાર છુપાવી, પરને આજ ચંડાવે. દેખો—૧.

જગ મચાવે જગમાં ઝાઝો, ભિન્ન ભિન્ન મતિ બોલે;

માયા કેળવી હરપીત યાવે, નાચે હુળવત ટેળે. દેખો—૨.

વાદળ સચી સૂરજ ન છુપાવે, વાયુ ન મેર નચાવે;

સત્ય પ્રતિજ્ઞ જતો નવ ચળતા, નિર્મળ નામ દીપાવે. દેખો—૩.

સરખા દીન અપના નવ ધારો, સુખદુઃખ સમકુ આવે;

પરને અછતા આજ દધને, ચેતન હર્ષાત યાવે. દેખો—૪.

નિજ રમત પરપીડા ભારી, પ્રાણ પલકમાં જાવે;

સમજ સમજ મનવા અગાની, ભવ ભગણા અતિ યાવે. દેખો—૫.

જો નીજ હીતચીતકે તું માને, આજ દે તું ખીજને;

સત્ય પ્રીતિ કર વચન સુમાપીત, તનમય થા શુભ માને. દેખો—૬.

હુલેભ માનવ ભવ તું પામી, કાળ વ્યર્થ સુમાવે;

પરઉપકારી દયામય પછને, જેજે શિવપુર જાવે. દેખો—૭.

છ લેદ્યાઓ થકી જીવને અમુક ગાતિએ જવાની સમજણ.

લેખક—પાનાચંદ્રજીવંદ. માણેકપુર.)

હરિગીત છંદ.

અતિ રોદ્ર પરિણામી નીરંતર ક્રોધ માંહી ધમધમે,

વળી ધર્મ વર્જીત માન મત્સર કલેશ કરવો બહુ ગમે.

નિર્દય અતિશય દ્વેર રાખે કૃષ્ણલેશ્યાનો ધણી

અતિ ક્ષીણ નરકે જમન કરતો સહનં પોંડાઓ ધણી. ૧.

જો મંદ બુદ્ધિ આજસુ લલના વિશે રાચી રહે,

વિશ્વાસધાતિ વચંકો માની સદા કાધર અરે;

અતિ તિન મુહાએ કરી એકેંદ્રી રચાવર ઉપજે

તે નીચ લેશ્યાના ધણીને સહજ : ભાવો સંપન્ને ૨.

શોકે કરી બ્યાકુલ રોચી આત્મ પ્રશંસા કરે

પરનિંદ ટંટાખોર તે કાપેત લેશ્યાને ધરે,

ખર બેલ અશ્વાદિક પશુ પંખી તણા ભવ આદરે;

આરાધ ચેતન ધર્મશ્રી પ્રભુનીરને તું પળપળે. ૩.

વિદ્યા ગુણે પરિપૂર્ણ કાર્યો કાયમમતા પરિહરે,

દ્રષ્ટિ દયાળુ જેહની પરહિતમાં પ્રિતિ ધરે;

લાભે અલાભે મિત્રની પણ પ્રીતડી કાયમ રહે,

તે નીચ લેશ્યાવંત તેનો ભવ મનુષ્યનો તે કહે. ૪.

રહેતા અહોનિશ^૧ ભાવ ત્યાગી ક્ષમા ધરતા નિર્મલી,
જ્યાં શુદ્ધ શ્રી શુદ્ધેવની છે શેવના જેની બલી,
જે સદાનંદિ હિંમતી માર્તંગ મન વશમાં કરે;
યર્ષ પદ્મ લેસ્થાવંત નર તે દેવ પદ વેગે વરે. ૫.
જે રાગદ્વેશ વિમુક્ત યર્ષ જટ શોક નિંદા પરહરે,
પરમાત્મ ધ્યાને લીન જીવ અત્યંત નિર્મલતા ધરે,
તે શુદ્ધ લેસ્થાવંત પ્રાણી સકળ ક્રોધેનિ દહે,
જટ મૃત્યુ જન્મજરા નિવારી અચળ શિવપદને લહે. ૬
પરિણામ ધારા નિર્મલી ત્યાં બંધ ઓછા યામ છે,
વિચાર કરી ઐશ્વર્યોના બંધ તો બંધાય છે;
લેસ્થા કહિ પર તેહમાં વસતા દિહાં ચેતન તમે,
કર દીર્ઘ દ્રષ્ટિ પુર્ણચંદ્ર સકળ દુઃખમાં જટ સમે. ૭

સદુપદેશ શિક્ષા.

(લેખક:—પાનાચંદ જેચંદ—મુખર્ષિ.)

તોટક છંદ ૧૨ અક્ષર ૪^૧ સંગણ.

પર નિંદ વિશે જન જ્ઞાન ધરે, પરવિત ખચિત કદી ન હરે;
પરનારિ વિકારિ ન દ્રષ્ટિ કરે, જયવંત સદા સુખ શ્રેષ્ઠ વરે.

અતિ કલીષ્ટ કહેથી દુઝાય નહિ, આત રમાનયિ જે હરખાય નહિ;
દુરગંધથી જે અકળાય નહિ, ખુશખોથી જરા મહલાય નહિ.
નહિ રાગ ધરે નિજ મિત્ર પરે, નાહ દ્વેશ ધરે વળિ શત્રુ પરે;
સમભાવ સુભાવ વિરે રમતા, શુભ યોગિ ધરે અધિકી સમતા.

અપજા નિજ અંચળ ચક્ષુ કરે, તવકામિ પતંગ ઉતંગ બળે;
નયવા કર વાલ વિસાલ પડયા, ભરવા ઉગર્વા શિવપંથ ચડયા.

કપટે મધુરાં વયરો વસ્તી, પતિને વલિ પ્રેમયિ ભોગવતી;
વળિ સેહેજ રિસાય અને રડતી, કળિ દોષ સહે મહિલાની ગતી.

નવ યોવન વંત વિષે વસતા, પણ દામ કુતૂહલથી અસના;
લયલીન કર્યું ચિત્ત બ્રમભર્ષિ, અલગ દુનિવાથી ઉદારી યષ.

રસ લોહુપતા મનમાં ન તજી, વાલ સમ્મશ શીખ સદા ન બજી;
નવપાત અધ્યાત્મ સુધાનું કર્યું, તવ આપુષ દોહટ ધૂન ધર્યું.

સમજી રમણી નમણી તજતા, શુભ સંયમ થી જટ આદરતા;
મદ મોદ કયાય દુરે કરતા, શિવ મુદરિ વેગથી મેગવના.

હિતશિક્ષા

(લેખક—મહેતા મગનલાલ માધવજી. અમદાવાદ જૈનપ્રાચીન)

કવ્યાલિ.

- મુસાફર તું વિચારી લે, જીવન આ દુઃખનો દરિયો,
અનંતી વાર તું બટક્યો, કરી લેને કમાણી કંઈ. ૧
- અશાશ્વત છે બધી વસ્તુ, જરૂર આ સ્વપ્નની માયા,
સહજ તું સુખ છોડીને, કરી લેને કમાણી કંઈ. ૨
- ગણે જેને અતિ બહાલી, નકામી તે બધી વસ્તુ,
જગત જાળજા છોડીને, કરી લેને કમાણી કંઈ. ૩
- છલાછલ આ બરેલો છે, અરે તવઆત્મ આનંદે,
જતાં તું શોધતો ખીજે, કરી લેને કમાણી કંઈ. ૪
- યતો નિષ્કલ જ્યારે તું, અરે કસ્તૂરી મૂગ પેટે,
યતો ગમગીન ત્યારે તું, કરી લેને કમાણી કંઈ. ૫
- નહિ કોઈ વસ્તુ સાંસારિક, કરે જે આત્મનો ઉદ્ધાર,
મુસાફર સત્ય શોધીને, કરી લેને કમાણી કંઈ. ૬
- બમે શીદ લક્ષ્મીની પાછળ, કુધાતુર વૃક્ષની માફક,
નહિ તે તારી યાનારી, કરી લેને કમાણી કંઈ. ૭
- દીસે લક્ષ્મી અરે ચંચળ, અરે લપટ નારી તે,
અનિશ્ચય વ્યુત્કલિ જેવી, તજીને કર કમાણી કંઈ. ૮
- મુરખ તું કીર્તિ મેળવવા, કયા કાંઈ ધણાં મારે,
મજે જે કીર્તિ તેથી શું, કરી, લેને કમાણી કંઈ. ૯
- નીતિયા કાર્ય કરજે તું, નીતિ એ સ્વર્ગની સીડી,
તજીને તું અનીતિને, કરી લેને કમાણી કંઈ. ૧૦
- મહાન્તો બાપતા આવ્યા, નહિ સુખ ક્યાંઈ સંસારે,
છલાછલ કલેશથી દુઃનિયા, કરી લેને કમાણી કંઈ. ૧૧
- કરી લે સદ્ગુરુ સેવા, અરે સન્માર્ગ મેળવવા,
સુસંગ જ પાપ નિવારક, કરી લેને કમાણી કંઈ. ૧૨

इति ॐ शान्ति, शान्ति, शान्ति.

કૅટલ ફાર્મની યોજના.

તેની ઉપજ-ખર્ચ અને હિસાબ. ચોખ્ખો નફો સેંકડે ટકા રપ.

મે. સાહેબ,

વિ. કે જામે જમશેદ, સાંજવર્તમાન, અખજારે સોદાગર, ગુજરાતી પંચ ધિગેરે જાણીતાં વર્તમાન પત્રોમાં મારો તા. ૧૧-૮-૧૩ નો “આપણા દેશમાં ચોખ્ખું દુધ તથા ધી મેળવવાની એક યોજના”ના મયાજાવાળો એક આર્થિક પ્રસિદ્ધ થયેલો છે. તે ઉપરથી જામે જમશેદના તા. ૨૦-૮-૧૩ ના અંકમાં મી. ઝોન્સ નામની સંજ્ઞાવાળા એક ગૃહસ્થે તેના ઉપર લંબાણથી વિવેચન કરેલું છે તથા મારા આ આર્થિક માટે દરેક રીતે અતુભાદન આપેલું છે, તે માટે તે ગૃહસ્થનો હું ઉપકૃત થયો છું. તે ઉપરાંત આ આર્થિક કેટલાએક વાંચનારાઓ ઉપર એટલી બધી અસર કરી છે કે તેમાંના અમુક ગૃહસ્થોએ આ જાગત માટે મારા સાથે પત્ર વ્યવહાર શરૂ કર્યો છે તે ઉપરથી તેઓ આ યોજના હાથ ઉપર ધરી તેના ફાયદાઓનો લાભ લેવા તૈયાર થઈ ગયા હોય એવું જણાય છે. ખરેખર આવી રીતે કેટલ ફાર્મ કાઢી જાનવરોને બચાવવા માટે તથા તેની ઝોલાદ સુધારવા માટે પ્રયત્ન કરવામાં આવે તો તેથી જાનવરોનું રક્ષણ થવાથી આપણી ખેતીવાડીને ઘણો ફાયદો પામી તેમજ ધી, દહીં, દુધ, આદિ બેળસેજવાળા પદાર્થો મળે છે તે પદાર્થોના ઉપયોગથી આપણી તંદુરસ્તીને જે સહન કરવું પડે છે તેમાંથી બચવાને આપણે પણ તક મેળવી શકીએ તેમાં જરા પણ શંક નથી. તેથી જો શ્રીમંત ગૃહસ્થો આ સલાહ ઉપયોગનો જાણી તેના ઉપર વિચાર ચક્રાવી કેટલ ફાર્મ ઉધાડવાની યોજના હાથ ધરશે તો તેથી તેઓ મોટો નફો મેળવી શકશે. ઉપરાંત હજારો જાનવરોનું રક્ષણ કરી શકશે તેમાં જરા પણ શંક નથી. આપણા લોકપ્રીય અને ક્રમદા વીચારના નામદાર ગવર્નર સાહેબ જહાદુર લૉર્ડ વેર્કીંગટન સાહેબના પ્રમુખપણા નીચે પુના ખાતે ભરાયેલી ખેતીવાડીની કોન્ફરન્સની તા. ૧૪-૮-૧૩ની મીટીંગમાં પણ આ વિષય ઉપર તેમાં માગ લેનારા વિદ્વાન સભ્યોએ આ સલાહ અગત્યનો ગણ્યો છે અને નામદાર દયાળુ ગવર્નર સાહેબે પણ બેળસેજવાળાં દુધો વીગેરે મજવાનાં મુખ્ય બે કારણોમાંનું એક મુખ્ય કારણ જાનવરોની થતી હતતને આભારી હોવાનો પોતાનો અભિપ્રાય આપી તે કતવ્ય બંધ કરવા માટે તથા આર્થિક ઉપયોગી ખાતાંઓ ઉધાડવા માટે તે નામદાર બલામણુ કરી છે, કે જેનો અમલ તે નામદાર ગેજેટર્સ ખાતે કરી બતાવી લોકોને જાનવરોની ઝોલાદ સુધારવા તથા તેના રક્ષણ કરવાથી થતા ફાયદાઓ Practical રીતે દર્શાવી આપવા તે નામદાર દયાળુ નરવીરે કમર કસી છે અને તે નામદારના વિચારોનો દેશી રાજાઓ પણ અમલ કરે તો દેશની આબાદીમાં ઘણો વધારો થાય, કારણ કે આ વિષય ઉપર ચર્ચા કરતાં પોતાની એડીટરીયલ નોંધમાં સાંજવર્તમાન પોતાના તા. ૧૭-૮-૧૩ ના અંકમાં દોરોને બચાવવા માટે બાર દહને જનસમાજને બલામણુ કરે છે, અને કસાબની દુર છરીથી ઉઠરતી ઝોલાદનો કચડાણ નીકળી જાય છે અને તેથી બલિષ્ઠમાં દોરોની અછત જણાય છે તેથી સાવચેત રહેવા તથા તેવાં નિર્દોષ જાનવરો, તથા વાછરડાંઓ અને નાના પાડાઓના લોકોની નદી વહેતી બંધ કરવા માટે પગલાંઓ ભરવા સાંજ વર્તમાનના દયાળુ એડીટર સાહેબે આપણું લક્ષ્ય ખેંચ્યું છે કે જેના ઉપર વિચાર કરી તેનો અમલ કરવાની ખાસ જરૂર છે. જાનવરોના રક્ષણનો સલાહ બાળુ ઉપર સુધી માત્ર પોતાના સ્વાર્થ અને પોતાના દેશની આબાદી ખાતરજ આ સલાહ દરેક દિંદીવારીએ હાથ ધરવો એ ડાહ્યાખુ બરેખું ગણ્યો તેમાં જરા પણ શંક નથી.

મોટા પાયા ઉપર જે આવું કાર્મ હવાડવું હોય તે સરઘ્યાતમાં ૧૦૦૦ ભેંસો ખરીદવી જોઈએ કે જેની દરેકની રૂ. ૧૦૦) પ્રમાણે કોમત ગણતાં રૂ. ૧૦૦૦૦૦) પાયા અને તે ઉપરાંત રૂ. ૫૦૦૦૦) ખીજા પ્રાથમિક ખર્ચના જાંઘએ તેથી કુલ રૂ. ૧૫૦૦૦૦) ની યાપણી સરઘ્યાતમાં આવું કાર્મ હવાડવું હોય તે તેથી નીચે પ્રમાણે ઉપજામાંથી ખર્ચ બાદ જતાં સેકડે ટકા ૨૫) નો ચોખ્ખો અને દેખીતો નફો થવા પામે.

સરઘ્યાતની યાપણ (Capital) રૂ. ૧૫૦૦૦૦) ની રકમમાંથી નીચેના અડસંડા (Estimate) પ્રમાણે તેના ઉપયોગ થઈ શકે.

૧૦૦૦૦૦ ભેંસો ૧૦૦ ની ખરીદી દરેકની કોમત રૂ. ૧૦૦) પ્રમાણે.

૨૦૦૦૦ ભેંસો માટે ૫૦૦ વીધાં જમીન લેવા પડે તેના.

૫૦૦૦ પાકા ૫૦ ની ખરીદીના દરેકના રૂ. ૧૦૦ પ્રમાણે.

૧૦૦૦૦ છાપરાં વીગેરે બાંધવાના ખર્ચના.

૩૦૦૦ પરચુરણ સામાન વીગેરે ખર્ચના.

૧૨૦૦૦ મોસમમાં માલ, ધાસ, વીગેરે ખરીદવા બદલ યાપણના (Reserve Fund)

૧૫૦૦૦૦

એ રકમમાંથી જે ઉપજ તથા ખર્ચ મામ તેની માહીતી મેળવવા વાંચનાર ગૃહસ્થોને નીચેના હિસાબનો અડસંડા (Estimate) વાંચવા વિનંતિ કરૂં છું.

ઉપજ

ખર્ચ

જ	ઉ
૧૦૦૦૦) પાકા તથા પાકીઓની ઉપજના	૧૦૦૦) દરવરસે ભેંસોને ચરવા માટે ખીડના
૫૦૦) જામના ચામડાંના	૫૦૦) ખીડના વેરા વીગેરે ખર્ચના
૨૦૦૦) ઉપરની જમીનના પેદાશના	૧૦૮૦૦) ભેંસોને સુકું તથા લીધું ધાસ દીવસના
૧૨૦૦૦૦) ફુલ, ધી, છત્રાદી દર ૫૦૦ ઢોર દીઠ	૪૦૦૦) ધાસ રતલ ૧૦ પ્રમાણે રાતના
રૂ. ૧) પ્રમાણે	૪૫૦૦૦) અનાજ ખોળ વીગેરેના
૫૬૨૫) ખાતર દરેક જાનવરો દીઠ પૈત્રણ પ્રમાણે	૩૦૦૦) વીલાય ત્યારે જોળ વીગેરેના
૧૮૭૫) પરચુરણ ઉપજ તથા Reserve Fund નું બ્યાજ.	૫૦૦૦) મરણની નુકસાનીના સેકડે ટકા ૫ પ્રમાણે
	૯૦૦૦) નોકર ૫૦ ને દર માસે રૂ. ૧૫) પ્રમાણે માસ ૧૨ ના
૧૪૦૦૦૦ કુલ ઉપજ.	૧૦૦૦) મહેતા વીગેરે તથા ડેડસ્ટોક
૧૦૨૦૦૦ ખર્ચ બાદ.	૯૦૦૦) યાપણ (Capital) રૂ. ૧૫૦૦૦૦ નું બ્યાજના
૦૩૮૦૦૦ નફો.	૭૦૦) અણધાર્યા ખર્ચના
	૮૦૦૦) પાકાના ખર્ચના
	૫૦૦) કન્ડીજન્ટ ખર્ચના
	૫૦૦) વાસણો સુધારવા તથા રીપેર ખર્ચના
	૧૨૦૦) વેટરીનરી સર્જન તથા કમ્પાઉન્ડર અને ડ્રેસરના પગારના
	૨૮૦૦) દવાદાર ખર્ચના

સરકારમાં એ રીતે રૂ. ૧૫૦૦૦૦) ની ધાપણ ઉપર આપણે રૂ. ૩૮૦૦૦) નો નફો મેળવી રાખીએ અને બીજા વર્ષે બ્યારે દોરો લેવાની જરૂર ન પડે તેમજ બીજા દોરો લેવાય તેની ઉપજ થવા લાગે તેથી દર વર્ષે ઉપજમાં વધારો થાય તેમાં પણ રોક નથી. વળી આ જો આંકડો અત્રે રજુ કરવામાં આવ્યો તે તમામ બહુજન વધારેમાં વધારે પ્રમાંજીમાં હિસાબ રજુ કરીને સુકવામાં આવ્યો છે. જેથી ૧૫૦૦૦૦ ની ધાપણ ઉપર ૪૦૦૦૦) રૂપિયાનો વાર્ષિક નફો થવાનો દેખીતી રીતે સંભવ છે. વળી કાફીઆવાડમાં ગીર, પ્રદેશ કે જેણે કુખ્યાળના છેલ્લા વર્ષમાં મુખ્ય ધવાકાને ઘાસ મુરં પાડેલું છે તે દેશમાં જે આવું કાર્મ ખોલવામાં આવ્યું હોય તો ઘાસચારો અને પાણી તથા નોકર, માણસો બહુજન સસ્તા મળે અને રૂ. ૪૫૦૦૦ થી ૫૦૦૦૦ નફા યામ, કારણ કે ગીરમાં ઘાસચારો અને પાણી પુષ્કળ મળે છે. ગુજરાતમાં પડોદરા, કાકર, ધરમપુર, વાંસદા વીગેરે સ્થળે પણ ઘાસની પુરી છુટ છે.

જેવી રીતે નામદાર ગવર્નર લૉર્ડ વેલીંગ્ટન સાહેબ બદાહુરે આ અગત્યની જન હાથ ધરેલી છે તેવી રીતે પોત પોતાના રાજ્યની આમાદી માટે દરેક કેળવાયલા રાજ્ય કર્તાઓએ પણ આ સવાલ અગત્યનો ગણી પોતાના રાજ્ય તરફથી આવાં ફેટલ કાર્મ ઉઘાડવાની ખાસ જરૂર છે. મારા આચારી. મેનેજર રા. રા. હાનસાલ વિ. પરમાનંદલાલ નાણાવડી કે જેઓ બે વર્ષ ઉપર સ્વ. જુનાગઢમાં ડિપ્રીક્ટ વેટરનરી ઓફીસર તરીકે કામ કરતા હતા તેઓના કહેવા ઉપરથી જણાય છે કે સ્વ. જુનાગઢના નામદાર એડમીનીસ્ટ્રેટર બદાહુર મી. એચ. ડી. રેન્ડોલ્ફ સાહેબે પણ આવું ખાતું જુનાગઢ રાજ્યમાં ખોલ્યું હતું કે જેના ઉપર દેખરેખ રાખવા માટે એક વેટરનરી સર્જનને ખાસ બદાલ કરવામાં આવ્યા હતા. મતલબ એ રીતે તે રાજ્યમાં ફેટલ કંમ્પની યોજના છેલ્લા બે ત્રણ વર્ષથી ચાલુ છે. તેવીજ રીતે બીજા દેશી રાજ્યો તેમજ શ્રીમંત ગદરચોની મોટી યોજનાથી માંડી એક એક સાધારણ ગદરચોની ચોડી મુડીના વેપારમાં પણ ઘણો ફાયદો થાય તે કાંઈ પણ રીતે અવાસ્તવિક નથી. મતલબ આ દેખીતા નશાવાળા વેપારનો લાભ દેશના જુદા જુદા ભાગી માંડી ન્દાનાં ગામડાંવાળાઓએ પણ લેવો જોઈએ.

ઉપર બેલીવાડીની ખાસવણી અર્થે તેમજ મેળસેળવાળાં કુખ, લીધી તંદુરસ્તી જમવાનો જો બધ છે તેમાંથી દેશના વનનીઓને જગ્યાની લેવા અર્થે અને ગરીબ ખીયાસાં ગિરોઈ અને નિરાધાર ઉપકારી પ્રાણીઓના રક્ષણ અર્થે જ્યાં રાજ્યકર્તાઓ, શ્રીમંત શેઠીઆઓ, અને સાધારણ સ્થિતિવાળા ગદરચો આ વાત ધ્યાનમાં લઈ તેનો અમલ કરવામાં પાછી પાતી બરો નહિ એવી આચારી સાથે આ નિર્ણય સમાપ્ત કરવા જઈ વડેલું.

૩૦૯ શોક બજાર, મુંબઈ નં. ૨
શ્રી જીવદયા જ્ઞાન પ્રસારક ફંડ
તા. ૧-૧૦-૧૩.

લલ્લુભાઈ ગુલામચંદ ઝવેરી.

જોન. મેનેજર.

શ્રી જીવદયા જ્ઞાન પ્રસારક ફંડ—મુંબઈ.

કાલે કુખી જોઈ આપણે કુખી નહિ થવું, પણ બેને કુખમાંથી જગ્યાવાને માટે પ્રયત્ન કરવો.

જો મુખોને પ્રદાન અને સફળતા જનાવવા રોય તો પ્રથમ માથાપે કનમ અને સફળતા જનાવું જોઈએ, કારણ કે જાગડોમાં અનુકરણીય ગુણ થેટ પદ બોગવે છે.

પરીક્ષા લેખથી યાતી.

કવચાલિ.

પરીક્ષા બોલથી યાતી,	હૃદયમાં તે બહિર આવે,	૧
અસાધુસાધુનોકોની,	પરીક્ષા લેખથી યાતી.	
હૃદયમાં કલેશની હોળી,	બળે ઈર્ષ્યા હૃદયમાં ને,	૨
પ્રગટ યાતી ગમે ત્યારે,	પરીક્ષા લેખથી યાતી.	
ચઠાવે દેવનાં અશ્વે,	જણાવું સર્વમાં કાળું,	૩
લખાતું લેખમાં કાળું,	પરીક્ષા લેખથી યાતી.	
સ્વપક્ષે સત્યતા બાળે,	લખાતું રાગથી સાફ,	૪
સ્વપક્ષરાગીલેખકની,	પરીક્ષા લેખથી યાતી.	
લખાતું રાગથી જૂઠું,	લખાતું દેવથી જૂઠું,	૫
લખાતું અત્યથી જૂઠું,	પરીક્ષા લેખથી યાતી.	
સુજનતા ફેટલા અશે,	પુરાઈ ફેટલા અશે,	૬
રણુ શું ચિત્તમાં તેની,	પરીક્ષા લેખથી યાતી.	
મહત્તા ફેટલા અશે,	વિચારક ફેટલા અશે,	૭
ગુણી વા કુર્ગુણીની તો,	પરીક્ષા લેખથી યાતી,	
હૃદયને બાહ્યમાં શું છે,	ગુણાતુરાગ છે વા નહીં,	૮
ખરેખર દોષદષ્ટાની,	પરીક્ષા લેખથી યાતી.	
હૃદયમાં ચાન્તતા છે વા ના,	રણુ ઉદ્ધતપણું મનમાં,	૯
અધાન્તિ લેખકોની તો,	પરીક્ષા લેખથી યાતી.	
ચહે છે અન્યને વા નહીં,	અહો મધ્યસ્થ છે વા નહીં.	૧૦
જગતનો મિત્ર છે વા નહીં,	પરીક્ષા લેખથી યાતી.	
જગતનો લાભ દેનારો,	જગતને દાનિ કરનારો.	૧૧
બળોપણુનહીંગણોતેની,	પરીક્ષા લેખથી યાતી.	
યથો એ કામમાં બાતુ,	યથો વા ધૂમકેતુ એ,	૧૨
યથો શું બાટ વા ગપ્પી,	પરીક્ષા લેખથી યાતી.	
બન્યો અન્યાયી વા ન્યાયી,	સગવનો નણુ છે વાનહીં,	૧૩
હાંછળિયો અહો ધીરો,	પરીક્ષા લેખથી યાતી.	
ધણા છે શ્વાનના જેવા,	ધણા છે જૂંડના જેવા,	૧૪
ધણા છે હામના જેવા,	પરીક્ષા લેખથી યાતી.	
ધણા છે કાગડા જેવા,	ધણા છે રાક્ષસો જેવા,	૧૫
ધણા છે જૂતના જેવા,	પરીક્ષા લેખથી યાતી.	
લખીને કલેશ કરનારા,	ધમાધમ ખૂન લખનારા,	૧૬
પયઃપૂરા જ જોનારા,	પરીક્ષા લેખથી યાતી.	
હસાહસ ખૂન લખનારા,	સવામય લેખ લખનારા,	૧૭
લખીને જે ભરનારા,	પરીક્ષા લેખથી યાતી.	
ધણા છે તોપના જેવા,	ધણા છે દારૂના જેવા,	૧૮
ધણા છે દુગ્ધના જેવા,	પરીક્ષા લેખથી યાતી.	
લખીને ચાન્તિ કરનારા,	રક્ત મધ્યસ્થ લખનારા,	૧૯
સદ સાફ જ લખનારા,	પરીક્ષા લેખથી યાતી;	
નયોની બહુ અપેક્ષાએ,	જણાવી સત્ય લખનારા,	૨૦
બુદ્ધયધિ માધુ લેખકની,	પરીક્ષા લેખથી યાતી.	

“ પાછલ આવો. ”

ઠ્ઠાલા વેગે આવોરે એ રાગ.

પુંડે પુંડે આવોરે—ચઢા ભક્તિ લાવોરે.	
આણા શિર ધારીને હોજ,	
માનો મન બકતાધીન ભગવાન.	પુંડે પુંડે. ૧
હૈડે હિમ્મત ધારોરે—કામ ક્રોધ મારોરે,	
સરખા દેખો સર્વને હોજ;	
આશાવણુ સૌની કરો યુગ સેવ.	પુંડે પુંડે. ૨
રાખો રૂડી રીતિરે—શુદ્ધ પ્રીતિ નીતિરે,	
વિશ્વને ધર માનશે હોજ;	
વર્તો સૌની સાથે જીવની સમાન.	પુંડે પુંડે. ૩
સમતા નિત્ય રાખોરે, સાચું પ્રિય બાખોરે,	
રખાવો ચિત્ત આત્મભણિજ;	
કર્મે યોગી પૂરા બનો નિષ્કામ.	પુંડે પુંડે. ૪
સૌતું સાઈ બાવોરે,	
ધ્યાનગંગા ઠ્ઠાવોરે;	
વૈરાગ્યે આલો વાટમાં હોજ,	
બુદ્ધિસાગર પ્રયુ મજ્યાનો જમાન.	પુંડે પુંડે. ૫

ઠ્ઠાલાં પુસ્તકો.

આઠા મુરતિ મોહનગારી ચિદાનંદ મહાવીર તારી—એ રાગ.

ઠ્ઠાલાં પુસ્તકો (આગમો) અમારાં,	
ઘણાં પ્રાણુ થકી પ્યારાં, ઘણાં પ્રાણુ થકી પ્યારાં ઘણાં ઠ્ઠાલાં;	
સાને સમજાવીને સાચું, સિખામણુ દેનારાં,	
પાર્શ્વમણિથી અનંત અધિકાં, શુદ્ધ રૂપ કરનારાં.	ઠ્ઠાલાં. ૧
બોધરૂપ અમૃતને આપી, સુખ દિલમાં બરનારાં,	
સાચું જૂઠું સર્વ બતાવી, વિવેકને દેનારાં.	ઠ્ઠાલાં. ૨
સાખી.	

મૌન મિત્રતા ધારીને, રહો પાસે નિશ્ચયિય,	
વીજામો એકાન્તનાં, માનું વિશ્વાસીય;	
સાચા સમકિતને દેનારાં, સર્વે કુર્બાનો હરનારાં.	ઠ્ઠાલાં. ૩

બુદ્ધિપ્રભા.

(The Light of Reason)

બ્રહ્માનન્દવિધાનકે પટુતરં શાન્તિપ્રદ્યોતકમ્ ।
સત્યાસત્યવિવેકદં ભવમપ્રાન્તિવ્યવચ્છેદકમ્ ॥
મિથ્યામાર્ગનિવર્તકં વિજયતાં સ્યાદ્વાદર્પમદમ્ ।
લોકે સૂર્યસમપ્રકાશકમિદં 'બુદ્ધિપ્રભા' માસિકમ્ ॥

વર્ષ ૫ મું.

તા. ૧૫ નવેમ્બર સન ૧૯૨૩.

અંક ૮ મો.

દુઃખી દુનિયા.

બહાસા વેગે આવોરે એની લય.

- દુનિયા મવેં દુઃખીરે,
કોઇ ન વાતે સુખીરે;
અનુભવ્યું જાનથી હોઇ,
સુખનાં ચટકાં રળી જાતાં ક્ષણવાર. દુનિયા. ૧
- શોધી શોધી પાક્યારે,
પચોટક પાક્યારે;
નિસાસા અંતે નાખીયા હોઇ,
બોલ્યા હાય સુખ ન મળીયું જરાય. દુનિયા. ૨
- ભગવાના ભોગી લોકોરે,
પાડે અંતે પોકોરે;
હાય સુખ નહિ મળ્યું હોઇ,
એળે આયુ ગાળ્યુ કહી પસ્તાય. દુનિયા. ૩
- દુઃખમાં દોનું બોએરે,
ખરેખર મોહેરે;
બળ્યા ન ભગવંતને દોઇ,
બાજીગર બાજી અંતે તો ધૂનની ધૂન. દુનિયા. ૪
- ચક્રવર્તી રાણારે,
અંતે સહુ પસ્તાણારે;
સુખ ન સાચું બાલમાં દોઇ,
બુદ્ધિસાગર પ્રયુ અજનયથી સુખ. દુનિયા. ૫

“ પાછલ આવો. ”

વહાલા વેગે આવોરે એ રાગ.

પુંકે પુંકે આવોરે—અદા બક્તિ લાવોરે.	
આણા શિર ધારીને હોણ,	
માનો મન બક્તાધીન ભગવાન.	પુંકે પુંકે. ૧
હેડે હિમ્મત ધારોરે—કામ ક્રોધ મારોરે,	
સરખા દેખો સર્વને હોણ;	
આઘાવણ સૌની કરો શુભ સેવ.	પુંકે પુંકે. ૨
રાખો રૂકી રીતિરે—શુદ્ધ પ્રીતિ નીતિરે,	
વિશ્વને ધર માનશે હોણ;	
વર્તો સૌની સાથે છવની સમાન.	પુંકે પુંકે. ૩
સમતા નિત્ય રાખોરે, સાચું પ્રિય ભાખોરે,	
રખાવો ચિત્ત આત્મભાદોણ;	
કર્મ યોગી પૂરા બનો નિષ્કામ.	પુંકે પુંકે. ૪
સૌનું સાઈ ભાવોરે,	
ધ્યાનગંગા વહાવોરે;	
વેરાગ્યે માલો વાટમાં હોણ,	
શુદ્ધિસાગર પ્રભુ મળ્યાનો જમાન.	પુંકે પુંકે. ૫

વહાલાં પુસ્તકો.

આદા મુરતિ મોહનગારી ચિદાનંદ મહાવીર તારી—એ રાગ.

વહાલાં પુસ્તકો (આગમો) અમારાં,	
ધણાં પ્રાણ યજી ખારાં, ધણાં પ્રાણ યજી ખારાં ધણાં વહાલાં;	
સાને સમજવીને સાચું, સિખામણ દેનારાં,	
પાર્શ્વમણિયો અનંત અધિકાં, શુદ્ધ રૂપ કરનારાં.	વહાલાં. ૧
બોધરૂપ અમૃતને આપી, રૂપ દિશમાં બરનારાં,	
સાચું જુઠું સર્વ બતાવી, વિવેકને દેનારાં.	વહાલાં. ૨

૧. રાખી.

મોન મિતતા ધારીને, રડો પાસે નિઘડિય,	
વીસામે એકાન્તનાં, માનું વિશ્વાસીય;	
સાચા સમક્ષિતને દેનારાં, સર્વે કુરુજો દરનારાં.	વહાલાં. ૩

અન્તરુ બાહ્ય મુક્તાધરી, કરાવનારાં . . . બેશ,
 જીવનનાં સાથી બની, સમગ્રજી આપો હમેશ;
 મોટા જગમાંહી મીનારા, ગાની કરકમત્રે કરનારાં. વ્હાલાં. ૪
 પુસ્તક સ્વર્ગગા બંડી, પુસ્તક સ્વર્ગ વિમાન,
 માનસ દિવ્ય સરોવરો, આનન્દસૃષ્ટિ તાન;
 ચેતન ઉપવન ખીલવનારાં, આનન્દ રસમાં ઝીલવનારાં. વ્હાલાં. ૫
 સર્વ તત્ત્વ સમગ્રવીને, ઉધારો દિલ્લદાર,
 આનન્દ રેલમહેલમાં, સાથી સદા તૈયાર;
 મનની ચિન્તા સહુ હરનારાં, ધૈર્ય શાન્તિને કરનારાં. વ્હાલાં.
 ખટપટ ઉપાધિ વિના, કરતાં મનથી વાત,
 દર્શન જ્ઞાન ચારિત્રી, દેખાડો શુભવાટ;
 જુદિસાગર પ્રેમી સારાં, બેબોબવમાંહી આધારાં. વ્હાલાં. ૭

લેખકો અને લેખો.

લેખક:-યોગનિષ્ઠ મુનિરાજ શ્રી જુદિસાગરજી મહારાજ.

લેખકોમાં સમાનતા શુદ્ધ ને ને અંશે ખીલ્યો હોય છે તે તે અંશે તેઓ પોતાના લેખોમાં સમાનતાને પોથી શકે છે અને અન્યોની સાથે સમાન ભાવથી વર્તી શકે છે.

લેખકોમાં, શુદ્ધાનુરાગ નામનો શુદ્ધ ખીલ્યો હોય છે તો તેઓ "પારકાનાં ઘોર સ્વાદોં અને પોતાનાં ઘોર મીઠાં" એવી પદ્ધતિતાને ધારણ કરી શકતા નથી. શુદ્ધાનુરાગી લેખક અન્યોના શુદ્ધોનો રાગ ધારણ કરી શકે છે અને કોઈના સંબંધી કંઈ લખતાં પહેલાં તેની તેનામાં રહેલા શુદ્ધોપર પહેલી નજર પડે છે, અને દોષોપર અલક્ષ્ય રહે છે. શુદ્ધાનુરાગી લેખકમાં શુદ્ધોને શુદ્ધરૂપે જોવાની શક્તિ પ્રગટવાથી ગમે તેવા પ્રતિકુલ પ્રસંગોમાં પણ તે અન્યોના શુદ્ધોને દોષરૂપે દેખી શકતો નથી અને તેમ લખી શકતો નથી. શુદ્ધાનુરાગી આખી દુનિયામાંથી શુદ્ધોને જોવા સમર્થ થાય છે અને તેનો શુદ્ધોમાં સંપન્ન હોવાથી તેની આંખ આગળ શુદ્ધોની મૂર્તિ ખડી થાય છે. શુદ્ધાનુરાગી લેખક કોઈના લેખ વા અન્યની સમાલોચના કરવા મારે છે તો તેમાં રહેલા શુદ્ધોનું સારી રીતે પ્રકટન કરી શકે છે, અને લોકોની આગળ શુદ્ધોની શોધ કરીને મૂકે છે તેથી લોકોને શુદ્ધોનો ભાગ મકલ્પ કરવામાં પણ પરિશ્રમ પડતો નથી. દોષાનુરાગી લેખક ખરેખર શુદ્ધાનુરાગી લેખકથી વિરુદ્ધ પ્રકૃતિનો હોય છે. દોષાનુરાગી લેખક કોઈના સંબંધી કંઈ લખે છે તેમાં દોષોને ચિતરવામાં તેની દૃષ્ટિ રહે છે અને કોઈ અન્ય વા લેખની સમાલોચના કરે છે તેમાં તે લેખ્યું શુદ્ધો તરફ દૃષ્ટિ ન ફેંકતાં લેખ્યુંદોષો તરફ પોતાની દૃષ્ટિ ફેંકે છે તેમજ છતાં વા આજ્ઞા દોષો વડે અન્ય કર્તાની મૂર્ખતા બતાવવા પ્રયત્ન કરે છે. આ દુનિયામાં કોઈ લેખક સર્વજ્ઞ નથી. લેખકો અન્યોની રચના કરતાં ખૂબ કરી શકે તેઓને તે ભૂલો યોગ્ય સુદૃષ્ટોમાં વિવેક પૂર્વક અને તો જણાવવી જોઈએ પણ નિમ્નુર શબ્દોથી તેની ઝાટકણી કાઢીને તેની નિર્મિતિ નિન્દા થાય

એવા હુમલાઓ ન કરવા જોઈએ. કોઈ પણ લેખકે કંઈ પણ લખનાં પહેલાં મારાથી જ્યાં કારણથી શું લખાય છે તેનો વિચાર કરવો જોઈએ. કોઈ વગેરેનો જીરસો આપ્યો હોય તે વખતે લેખકે શાન્ત રહેવું જોઈએ. કોઈ લેખકે કંઈ પણ જીરસાથી એકદમ લખ્યું તેને એકદમ ન છપાવતાં કેટલાક દિવસની વાર કરવી અને પશ્ચાત્ તે લેખ વાંચી જવો અને તે વખતે વિવેકથી યોગ્ય વિચાર કરીને યોગ્ય લાગે તે છપાવવું.

લેખક મધ્યસ્થ હોય છે તો તે કોઈ પણ જામતના પક્ષપાતમાં પડ્યા વિના દરેક જામતમાંનો મધ્યસ્થ દૃષ્ટિથી વિચાર કરી શકે છે અને જે સત્ય લાગે છે તેને લખવા પ્રયત્ન પામ્ય છે. મધ્યસ્થ લેખક કોઈ પણ જામતના પક્ષપાતમાં પડતો નથી અને તે દરેક વસ્તુ ઓની સત્યતાપૂર્વક પરીક્ષા કરી શકે છે. મધ્યસ્થ લેખક સાચું તે મ્હાઈ એ સૂત્રને અનુસરી ચાલે છે. પક્ષપાતના અભાવે તે સત્યને સમજવાને અને સત્યને લખવા સમર્થ થાય છે. મધ્યસ્થ મનુષ્ય જન્મે તરફનો વિચાર કરે છે અને તેમાં સત્યાસત્ય શું રહ્યું છે તેનો પક્ષમાં પડ્યા વિના વિચાર કરી શકે છે, અને કોઈના પક્ષમાં પડ્યા વિના મધ્યસ્થ-પણાથી સત્યને લખી શકે છે. લેખકના શબ્દોમાં જે મધ્યસ્થતા હોય છે તો તેનો લેખ સાક્ષરોમાં પ્રથમ નજરે આવે છે. મધ્યસ્થ લેખક શાન્તિથી સ્વપરતું હિત યાય તેવો માર્ગ લખી શકે છે અને પક્ષપાતી લેખક પોતાનું ખરું પારકામાં કંઈ પણ ખર્ચ નથી એવું સાર્ગ-ધપણાથી લખી દે છે તેથી દેખતી દુનિયા તેની પરીક્ષા ઝટ કરી શકે છે. મધ્યસ્થ મનુષ્ય પોતાના મગજને કાણમાં રાખીને અને મગજની સમતોલ દશા જાળવીને લેખ્ય વિષયને લખે છે અને તે જે લખે છે તેમાં સત્ય દલીલોને આગળ કરીને લખે છે તેથી તેમાં ઘણો સત્યનો ભાગ ઝળગી શકે છે. મધ્યસ્થ લેખક જનરું એ ધારવા કરતાં ઘણું મુશ્કેલ કાર્ય છે. અનેક લાલચોને અને ઇંટ સંબંધીની દરકાર કરવામાં નથી આવતી ત્યારે મધ્યસ્થપણાથી લખી શકાય છે. આ પારકું અને આ મ્હાઈ એવી પક્ષપાત બુદ્ધિ રજો છે ત્યારે હૃદયમાં સત્ય બુદ્ધિનો પ્રકાશ યાય છે અને તેથી મધ્યસ્થ લેખકના લેખથી દુનિયાને ઘણો લાભ પ્રાપ્ત થાય છે. મધ્યસ્થ લેખોને બંને પક્ષપાતી લેખકો વા પક્ષપાતી વાચકો દિસાળમાં ન ગંજે તેથી કંઈ મધ્યસ્થ લેખ અને મધ્યસ્થ લેખકની મહત્તામાંની ન્યૂનતા યતી નથી. મધ્યસ્થ લેખક આખી દુનિયામાં પોતાનો સત્ય લેખ પ્રકાશવત્ બાબતશાળી બને છે.

લેખકમાં સહનશીલતા નામનો ગુણ હોવો જોઈએ. જે લેખકમાં સહનશીલતા નથી તે ખખખ ખોલકો, કુસ્ત્રુ પ્રસંગે આડું અડધું કંઈકું કંઈ લખી દે છે અને તેથી તે પાછળથી પશ્ચાત્તાપ આદિ પાત્ર બને છે. સામાન્ય લોકોમાં એવી કહેણી ચાલે છે કે “સો વાર લખવું અને એકવાર લખવું” સો વાર લખવું અને એકવાર લખવું-સેંકડોવાર લખવું પણ લખવું હોય ત્યારે સેંકડોવાર વિચાર કરીને એકવાર લખવું-લેખકને દુશ્મનો હોય છે. આ જગતમાં કોઈને દુશ્મન નથી એવું તો કોઈ હોવું નથી. લેખ લખતી વખતે પોતાના પ્રતિપક્ષીઓ સામે ખરાબ દૃષ્ટિ ન હોવી જોઈએ. પોતાનાથી વિરુદ્ધ પક્ષીઓ હોય તેઓના સંબંધી બુદ્ધિ લખવાના વિચારો કદિ કરવા ન જોઈએ. પ્રતિપક્ષીઓમાં જે જે કંઈ સારું હોય તેનો કદિ અનાદર ન કરવો જોઈએ. લેખિની લખાડતાં પૂર્વે સર્વ જગતપર કળ્યા અને મૈત્રી જાવના બાવની અને અસહન શીલતાને દૂર કરી સમાધારણ કરી જે કંઈ લેખ્ય હોય તે લખવા પ્રયત્ન થવું જોઈએ.

લેખકોએ રચનું ગજ કરીને લખવાની ટેવ ન રાખતી નેહએ. રચનું ગજ કરીને લખનારા લેખકોનું પ્રમાણિક્ષણ રહેતું નથી. રચનું ગજ કરીને લખનાર પોતાના માથે અસત્યતાને સ્થાપન કરે છે જે વસ્તુ જેવા-રૂપમાં હોય તેને તેવા રૂપે લખનાર લેખક ખરી પ્રતિજ્ઞાને યાત્ર કરી શકે છે. કોઈ પણ બાબતમાં રચનું ગજ કરીને લખવાથી રજ નેટલું જે મૂળ હોય છે તેની સત્યતા સંબંધી વાચકોને ચંકા પડે છે અને તેથી તે લેખક ગમે તેવું સત્ય લખે તોપણ વાચકોને એકદમ તેના લખેલા ઉપર વિશ્વાસ આવતો નથી.

લેખકમાં અવસોકન શક્તિ હોવી નેહએ. જે લેખકમાં અવસોકન શક્તિ નથી તે વસ્તુનું પુરેપુરું સ્વરૂપ લખી શકતો નથી. લેખકે જે જે પદાર્થો સંબંધી કંઈ લખવું હોય તેનું અવસોકન કરવું નેહએ. જેણે કમળની ઘણી જાતવાને અવસોધી નથી તે કમળના વર્ણનમાં શું લખી શકે!!! જેણે ઘણું અવસોકન કર્યું છે તે પોતાના લેખને ઉત્તમ બનાવવા સમર્થ થાય છે. લેખકમાં બહુ અતત્વ નામનો ગુણ હોવો નેહએ. જેણે દરેક બાબત સંબંધી આત્મ પુરો પાસેથી ઘણું ઘણું જાંચવું હોય છે તે જે બાબત સંબંધી લખે છે તેમાં ઘણું જાણવા યોગ્ય લખી શકે છે. જે લેખકો બહુશ્રુત હોતા નથી તેઓ જે વસ્તુ સંબંધી કંઈ લખે છે તેમાં વિશેષ જાણવા યોગ્ય બાબત લાવી શકતા નથી. જે લેખકે ઘણાં પુસ્તકોનો અભ્યાસ કર્યો હોય અને ઘણાં પુસ્તકો વાંચ્યાં હોય તે લેખક જે બાબતનો ઉલ્લેખ કરે છે તેમાં ઘણી જાણવાની ખીના લખે છે. લેખકે જે કંઈ લખવું તે સાદી ભાષામાં આ બાબત્વપુરો વાગ લેઈ શકે એવી રીતે લખવું નેહએ. કેટલાક લેખકો પોતાની વિદ્વતાનો અન્યોપર આભાસ પાડવા માટે કિંચિત્ શબ્દોનો પ્રયોગ કરે છે અને શબ્દોપોમાંના અપરિચિત શબ્દોનો પ્રયોગ કરીને વાચકોને શ્રમ કરાવે છે. જે જે પૂરે મઠા પુરો થઈ ગયા છે તેઓએ સરલ પરિચિત શબ્દોમાં પોતાના જ્ઞાનને મનુષ્યોની આગળ દિવને ખાતર રજી કર્યું છે.

જ્ઞાની લેખકો સરલ પરિચિત શબ્દો અને વાક્યોથી પોતાના લેખને લેખોમાં લખે છે. સંસ્કૃત ભાષામાં સાક્ષર લેખક તરીકે બમવાન ઉભાસ્વાતિશ્ચતું દષ્ટાંત આપવું તે ખરેખર યોગ્ય છે. પૂજ્યપાદ શ્રી ઉભાસ્વાતિ વાચકે તત્પર્ય સૂત્રોના શબ્દોને સરલ અને પરિચિત શબ્દોમાં ગુંથ્યાં છે. સંસ્કૃત ભાષાનો સામાન્ય વિદ્વાન પણ સહેજે એમના રચિત સૂત્રના શબ્દાર્થને જાણવા શક્તિમાન થાય છે. જ્ઞાની નહાત્માઓ સરલ પરિચિત સાદા શબ્દોમાં અપૂર્વભાવ લાવી શકે છે. અદ્ય શબ્દ અને ભાવ ધણો એજ જ્ઞાનીઓની અગાધ બુદ્ધિનું પરિણામ છે. શ્રી સુધર્માસ્વામીરચિત આવસ્યક સૂત્રમાં માગધી ભાષાના સરળ પરિચિત શબ્દો દેખવામાં આવે છે પણ તેનો અર્થ તો અનંતગણો થાય છે. આગમેમાં સરલ શબ્દો અને બહુ અર્થ દેખવામાં આવે છે. જ્ઞાની લેખકો સામાન્ય લોકો પોતાના લખેલા ભાવાર્થને સારી રીતે સમજી શકે અને તેનો સદુપયોગ થાય એજ દૃષ્ટિથી લેખોને સાદા પરિચિત સરલ ભાષામાં લખે છે. શ્રી હેમચંદ્ર સુરિ મહાવિદ્વાન હતા. ચાર ખંડના વિદ્વાનો તેમની વિદ્વતા એટલી અવાજ નહોતી કરે છે. તેમણે સિદ્ધહંમ વ્યાકરણ રચ્યું છે. તેમાં જેમ બને તેમ પરિચિત અકિંચિત શબ્દો વાપરવાનો પ્રયત્ન કર્યો છે અને તેમાંથી ગંભીરાર્થ જેમ જેમ ઉઠા ઉતરવામાં આવે તેમ તેમ માણમ પડે એવી રીતે તેની રચના કરી છે. શ્રી હેમચંદ્ર પ્રભુએ યોગશાસ્ત્ર, પરિચિત પદ્ય, અને ત્રિપણિચક્રાકા પુરુષ ચંચિત વગેરે મન્યોમાં સાદા પરિચિત શબ્દોને વાપર્યાં છે. જે તેમના મનમાં એવી ધમ્મજા થઈ હોત કે મારા મન્યોમાં કિંચિત અને અપરિચિત શબ્દો વાપરું અને લેખને ફૂટ કરી દઉં. આ પ્રમાણે

ને ધારત તો કૃતચિત્ત સદાચં શૈલીયુક્ત ગ્રન્થો લખી શકત, પણ એ શૈલી શિષ્ટાચારયુક્ત અને જગતના વાયકાને લાભ દેનારી નહોતી માટે તેનો ત્યાગ કરીને સરલ પરિચિત યોગ્ય એવાં શબ્દોથી ગ્રન્થોને લખી જગતપર તેમણે અનવધિ ઉપકાર કર્યો છે. શ્રીહરિભદ્રસૂરિ મહારાજની કૃતઓ પણ સરલ પરિચિત સાદા શબ્દ શૈલીથી અર્થકૃત યથેચ્છી અવલોકવામાં આવે છે. શ્રીમદ્ દેવેન્દ્રસૂરિજી મહારાજની કૃતિઓમાં પણ ઉપર પ્રમાણે સરલ પરિચિત તરિત અર્થનું ભાન કરનારા શબ્દો અને વાક્યો અવલોકવામાં આવે છે. ગુર્જર ભાષામાં લેખો લખનારા લેખકોએ પૂર્વે સાદા શબ્દોનો ધણો ઉપયોગ કર્યો છે. નરસિંહ મહેતા, પ્રેમાનંદ, દયાનંદ, ભોળેભગત, અખો, સામઘ, ધીરો વગેરે જે હિન્દુ ગુર્જર ભાષા લેખકકવિઓ પદ ગયા છે તેમણે કિલ્લ શબ્દોનો પ્રાયઃ ઉપયોગ કર્યો નથી. સામાન્ય પ્રાકૃત મનુષ્યો પણ જે લેખો-ગ્રન્થોને સહેલાઈથી વાંચી શકે એમ લખવા ઉત્તમ લેખકો લક્ષ રાખે છે અને એ લાભપ્રદ શિષ્ટાચાર છે એમ તેઓ માને છે. જૈનોમાં શ્રીમદ્ આનંદધનજી, શ્રીમદ્ યશોવિજયજી, શ્રીમદ્ વિનયવિજયજી, શ્રીમદ્ દેવચંદ્રજી, શ્રીમદ્ જિનહર્ષ, શ્રીમદ્ માનવિજય, શ્રીમદ્ જ્ઞાનવિમલ-સૂરિ વગેરેએ સ્તવનો, સજ્જનો, રાસાઓ વગેરે લખ્યા છે તેમાં પરિચિત સરલ શબ્દોનો ધણો ઉપયોગ કર્યો છે અને તેઓએ શબ્દોની કિલ્લતા કરીને કૃત પાંડિત્ય દર્શાવવા પ્રયત્ન કર્યો નથી. શ્રી ઉદયરાલ અને શ્રી મણિચંદ્રજી વગેરેની સજ્જાઓને સામાન્ય અનુષ્ઠ પ્રાકૃત મનુષ્યો પણ સહેલાઈથી સમજવા શક્તિમાન થાય છે અને તેમાં વૈરાગ્યરસથી લક્ષ્ય એવાં વાક્યોરૂપ ગિષ્ઠાનોને જમીને પોતાના આત્માની તુષિ કરે છે. કિલ્લ શબ્દો વાપરીને કેટલાક લેખકો પોતાના લેખને બિશ્વદ્રશ જેવા બનાવી દે છે. બિશ્વદ્રશનો ગર્ભ તેને પકાવી બાગી ખાતાં જેટલો કંટાળો પડે છે તેટલોજ કિલ્લ લેખોમાંથી બાવાઈ ખેંચવાને સામાન્ય વાચકોને કંટાળો થાય છે. સરલ પરિચિત શબ્દોમાં ધણો ભાવ લાવનારા લેખકોના લેખો શેલકી, લાડુ અને દુધપાકના જેવી ઉત્તમતાને ધારણ કરી શકે છે. વ્યાસ સુનિની રચેલી ભગવદ્ ગીતામાં કિલ્લ શબ્દોનો પ્રયોગ કરવામાં આવ્યો નથી તેમાં સરલ શબ્દો, સરલ વાક્યો અને સરલ સમાસો દેખાય છે. કાલીદાસ પંડિતના કાવ્યોમાં સરલ શબ્દો, પરિચિત શબ્દો, સરલ સમાસો દેખાય છે તેથી તેમાં સામાન્ય સંસ્કૃત ભાષાના વિદ્વાનો પણ પ્રવેશ કરી શકે છે અને તેથી સર્વ કાવ્યોની આદ્યમાં રઘુવંશ કાવ્ય બહુવાનો સર્વત્ર રીવાજ પ્રચલિત અવલોકવામાં આવે છે.

સામાન્ય રીતે સહેલથી પૂર્વની શિષ્ટજનોની રૂઢીનાં દર્શનો ઉપર પ્રમાણે જણાવીને કહેવું પડે છે કે લેખક બધુઓએ સર્વ મનુષ્યો સરલતાથી સમજી શકે એવી રીતે શબ્દોનો પ્રયોગ કરવો જોઈએ. જે લેખમાં શબ્દ કાઠિન્ય આદિ કિલ્લતા હોતી નથી તે લેખક શિષ્ટાચાર અને જગતના હિતનો જ્ઞાતા છે એમ અવગોચરું. કેટલાક લેખકો દેખાદેખીએ પોતાને વિદ્વાનમાં ખપાવવાને ખાતર મારી રૂઢીને કિલ્લ અપરિચિત શબ્દોના ખીચકાને લેખમાં ઘટારોપ દેખાડવા બરી દે છે. પોતાની સ્વાભાવિક બોલવાની ભાષામાં જે જે શબ્દો આવતા હોય તેના કરતાં લેખમાં અત્યંત અપરિચિત દુઃસાધ્યાર્થ કિલ્લ શબ્દોને મારી મચડી લાવવાથી કંઈ વિદ્વાની પદવી પ્રાપ્ત થઈ શકતી નથી.

... લેખકે કોઈ પણ પદાર્થનું વિવેચન કરતાં પૂર્વે તેની ભૂત દશા અને વર્તમાન દશાપર પૂર્ણ વિચાર કરવો જોઈએ. સાદાર લેખકો જે વસ્તુ સંબંધી કંઈ લખવા ધારે છે તેમાં સરલ શબ્દોમાં અપૂર્વ ભાવ લાવવા પ્રયત્ન કરે છે. ઉત્તમ લેખકોના લેખોમાં ઉડા ઉતરીને અવલોકીએ હીએ તો તેમાં અપૂર્વ ભાવ રહેલો છે એમ માણુમ પડે છે. (અપૂર્ણ.)

મહત્વકાર્ય સમીક્ષા.

(લેખક શેઠ જયસિંહ પ્રેમાભાઈ, કપડવંશીજી.)

શું વિષયમાં એક મનુષ્ય મહત્ત્વનું કાર્ય કરી શકે તેમ છે ? હા, એકજ મનુષ્ય મહત્ત્વ કાર્ય કરી શકવા સમર્થ છે. જે મનુષ્ય ધારે તે કાર્યને કરી શકે છે. દાખલા તરીકે—એડી-સન તરફ દ્રષ્ટિ ફેરવો તે એકલોજ શોધ કરે છે. વિચારના તેના મંદિરમાં કેટલા મનુષ્ય મદદ દરતા હોય છે ! તે એકલોજ વિચાર કરે છે અને શોધ આગળ ચલાવે જાય છે, તેવીજ રીતે યોગના સામર્થ્યને પ્રગટ કરનાર પેલા યોગીની તરફ દ્રષ્ટિ ફેરવો. ત્યાં કાણુ કાણુ છે ? તે એકલોજ માલમ પડે છે. અને તે એકલોજ અલૌકિક સામર્થ્યને પ્રાપ્ત કરી શકે છે, એક લેખક તરફ દ્રષ્ટિ ફેરવો. તે એકલો અનેક પ્રકારનું જ્ઞાન મળે એવા અંધને રચે છે અને અનેકને હિત થાય એવા વિચારોને દર્શાવે છે. દાખલા તરીકે મી. મલખારીએ અનેક સંસાર સુધારાના વિચાર કરી પોતે એકલાનાજ પ્રયત્નથી અન્યના હૃદયમાં તેમજ સરકારના હૃદયમાં પણ ઠસાવીને પોતાના વિચારને અમલમાં મુકવાને સર્વ ફરજ પાડી અને તે પોતે એકલોજ તેમ કર્યું. તેમણે ધાર્યું તો પોતે એકલે પાર પાડ્યું. અનેક અંધો દારા, આસીકદારા તેમજ પોતાના સંબંધીઓ દારા. તેવીજ રીતે ગોખલેના દાખલો લઈએ, તેમના દેશહિતના વિચારને તે કેવા પોતે એકલાજ પાર પાડે છે તે તરફ દ્રષ્ટિ કરો. તેવીજ રીતે શ્રીરાજશાહ મહેતાનો દાખલો લઈ શકાય. તેવીજ રીતે હાલના તેમજ પૂર્વનો એટલે કે પ્રથમ યુદ્ધ ગમેલ અનેક મહાન પુરુષના દાખલા તપાસો. તેઓએ ધારેલાં કાર્ય પોતે એકલાજ પાર પાડવા સમર્થ યઈ શક્યા છે અને એ રીતેજ અનેક મહત્ત્વના કાર્યોનો નીવેડો આવેલ છે અર્થાત્ જે મનુષ્ય ધારે તો અનેક મહત્ત્વનાં કાર્યો પોતે એકલોજ પાર પાડવા સમર્થ યઈ શકે તેમ છે. સર્વ એકલોજ સર્વત્ર પ્રકાશને આપે છે. કળીશાળ સર્વત્ર શ્રીમદ્ હેમચંદ્રાચાર્ય મહારાજે એકલાએજ સર્વત્ર ધર્મનો ધોણ પ્રસારાવી દીધો હતો. એક એજ સંખ્યા પૂર્ણ છે તેમાંજ પૂર્ણતા રહેતી છે અનેકના ભાગ યઈ શકે છે પણ એકનો વિભાગ છે નહિ. અનેક અતુરમાણું પણ એકથીજ શરૂ થાય છે અર્થાત્ જે મૂળ શોધવા માંડીએ તો એક આવી અડકવું પડે છે તેવીજ રીતે એક મનુષ્યજ સર્વ કરવા સમર્થ છે.

પ્રીય વાંચક ! તમે પ્રત્યેક એક હોવા છતાં તમે તે કાર્ય કરી શકવા સમર્થ છો. તેમજ સર્વોત્તમ મહાન કાર્યને કરી શકો છો. એ ઉપર આધાર ન રાખો અર્થાત્ ખીનના આધારની કંઈજ જરૂર નથી, તમે એકલાજ સર્વથી અધીક છો અર્થાત્ તમે એકલાજ, સર્વ હેતુ સિદ્ધ કરી શકો તેમ છો. માટે તમે એક છો એમ જાણી પ્રસન્નતાનેજ સેવો.

કોઈ પણ મહાન કાર્ય કરવાને સંખ્યાગ્રંથ મનુષ્યોની જરૂર નથી. જ્યારે એક મનુષ્ય અનેકનો ઉપરી થવાને લાયક છે તો પછી, અધીક મનુષ્યોજ મોટું કામ કરી શકે એમ કેમ કહી શકાય. તારા તો અનેક હોય છે પણ એકજ અંદ્ર સર્વત્ર અધિકારનો નાશ કરી નાંખે તેમજ એકલા અંદ્રે સર્વત્ર તિમિરનો નાશ કર્યો.

જેને કોઈ પણ મોટું કાર્ય કરવાનો હત્તાક, હેંશ અને વેગ છે તે મનુષ્યને ખીનની

સહાયની અપેક્ષા રાખવાની જરૂર નથી. તેવા મનુષ્યે અન્ય મનુષ્યની મદદની વાટ જોવી નહિ.

યથાર્થ ઉદ્યોગી મનુષ્ય અમુક ભારી મદદમાં આવે તોજ ભારાથી ફસાણું કાર્ય સિદ્ધ થાય તેવો વિચાર પણ કરવો નહિ.

તમારે અન્યના આશ્રયની જરૂર નથી. તમે તમારા સામર્થ્યનું જાણપણું પૂર્ણ રીતે ન હોવાથીજ તમને આશ્રય લેવા વૃત્તિ થાય છે. તમારા સામર્થ્યને જાણી પછી તમે એકલાજ ગમે તે કાર્ય કરી શકવા સમર્થ છો. તમારામાં રહેલ શક્તિઓને જન્યત કરો તે કરનાર પણ કેવલ તમેજ છો. તમારે દ્રઢપણે માનવું કે પ્રત્યેક કાર્ય કરવાનું સામર્થ્ય તમારામાં રહેલ છે. આમ માની પ્રત્યેક કાર્ય કરવામાં ઉત્સાહથી આગળ વધો. તમે જે કાર્ય કરવા ધારો તે અવસ્થા કરી શકશો. શ્રદ્ધાપૂર્વક માની કાર્ય કરવા આરંભ કરો. કાર્યની સિદ્ધિને અર્થે પ્રત્યેક ક્ષણે મનુષ્યે આગળ ને આગળજ વધ્યા જવું. કોઈ પણ પ્રકારની શંકાને મનમાં રથાન આપવું નહિ. ધણા મનુષ્યો કાર્ય કરવામાં આગળ ન વધતાં શંકા અને ભયને ધરી વારંવાર પાછું જુએ છે અને આમ યતાં કાર્ય સિદ્ધિ ધણ શકતી નથી. માનો કે એક દોડવાની સરત રમાય છે. હવે જો એ દોડે છે તેઓ જો પાછું વળી જુએ તો પાછળ પડી જાય છે. તેમજ કાર્યમાં જોઓ પાછું વળીને જુએ અર્થાત્ શંકાને રથાન આપે તેઓ કાર્ય સિદ્ધિ કરી શકતા નથી માટે આગળ ને આગળ વધો. ભય, વિપત્તિ કે વિઘ્નના વિચારને ન કરો. વિઘ્ન આવે તેને ભારી હઠાવવું એજ મનુષ્યને યોગ્ય છે. વિઘ્ન અને વિપત્તિ કરતાં તમારામાં વિશેષ જગ છે એમ સમજી તેમને તમારા ઉપર ન ચડી બેસવા દેતાં તમે તેમના ઉપર ચડી બેસો. આવે વખતે ધૈર્ય રાખી તમારા કાર્યમાં આગળ ને આગળ વધો. માઠોંઓનીએ જો પ્રયત્નમાં પાછળ ડોહીઓં ધસી હોત તો શું તારના દોરડા વિનાના મૃદેશાની વિલા અસ્તીત્વમાં આવી હોત કે ? વિજયની દિશા આગળ છે. પરાજયની દિશા પાછળની છે. ઉદયની દિશા પૂર્વની છે. અસ્તંતી દિશા પશ્ચિમની છે. વિજય ધમ્મી આગળ ને આગળ જોવું. નેત્ર આગળ છે પણ બોલીએ નથી માટે આગળ ને આગળ જુઓ. પાછળ વળી જોવું એ વિજયથી પાછા પડવાનું છે. લડાઈમાં શો બેગોંએજ લડાય છે. અને જોઓ પીક ફેરવે છે તેઓ જરૂર પરાજય પામે છે. કદાચ પાછા દઢવાની જરૂર છે તેવા પ્રસંગે ચોક્કસ સામે મોટેજ પાછા હડે પણ પીક ફેરવતા નથી. તેમજ તમે આગળ ને આગળ દ્રષ્ટિ રાખો. આજ કાલ મનુષ્યો કેટલાંક કાર્ય કરવા પહેલાં વિઘ્નના વિચારને કરે છે તેથી અનેક કાર્યો તેઓ કરી શકતાં નથી. કાર્યને આદરે, વિઘ્નને ભારી હઠાવે, તમે એકલાજ અનંત જગવાળા છો. તમે ધારો તે કાર્ય પાર પાડી શકશો. આમ છે ત્યારે એનો એકલોજ મનુષ્ય મદદવનાં કાર્ય પાર પાડી શકે તેમ છે.

પુસ્તકોપર ગ્રેમ—જો મનુષ્યો પુસ્તકોપર ગ્રેમ કરે છે તેને વિદ્યાસુ મિત્રોની, દિતકર ઉપદેશકોની, આનંદી સંબંધીઓની અને ચાંતવન કરનાર પુરોનોની કહી પણ જરૂર પડતી નથી, પુસ્તકોના અબ્યાસથી, વાંચનથી અને ગનનથી સર્વ કાળમાં, સર્વ અવસ્થામાં દરેક મનુષ્યને તેના વડે પોતાનું મનરંજન કરવાનું બની શકે છે. (Bero)

જો મને દિ'દુસ્તાનની સંપત્તિ આપવાને કોઈ કહે તો યજ્ઞ દુ મારો વાંચનનો છંદ કાઢને આપું નહિ. (Gibson)

માણસો શું છે અને માણસ ધર્મ શું છે ?

(લેખક-વકીલ વર્ધમાન સ્વરૂપચંદ-અમદાવાદ.)

જે કાન, જે આંખ અને એક નાકવાળો તે માણસ નહિ, કારણ કે તે તો વાંદરાને પણ છેજ. બોલી શકે તે માણસ નહિ કારણ કે નિર્લેપ વાછંત્રો અને પશુ પક્ષીઓ પણ બોલે છે.

બાર ઉપાડે, ને એકથી બીજા ગામ જાય તે ખરો માણસ નહિ કારણ કે તે તો બારવાહક પ્રાણીઓ આખી જીંદગી પર્યંત કરીને પોતાના જીવનનો ભોગ આપે છે.

એકાદા શેકની નોકરી કરી પેટ ભરનારો ખરો માણસ નહિ કારણ કે સ્વાન પણ ભરવાડના વાડાને સાચવી મુખે પેટ ભરે છે.

માંસાહારીઓ સામે દ્રષ્ટિ રાખી વનસ્પતિ આહારની હક્ષેપતામાં કુલાહને અમો ખરા માણસ હોએ એમ માનનાર પણ ખરો માણસ નથી કારણ આખી જીંદગી સુધી માંસને નહીં સ્પર્શ કરનારાં (ખાનારાં) અનાજનાં ધનેર- (કીકડાં) ઢાંકડાં, વાંદરાં, ખી-સકોલી વિગેરે કેવળ વનસ્પતિ આહારીજ હોવા છતાં તેઓ ખરાં માણસ કહેવાતાં નથી. માણસજાત વનસ્પતિ આહારને માટેજ સરજાય છેતાં માંસાહારના કુળ પરંપરાથી જુલાવામાં પડી મનુષ્યપણાને વ્યર્થ ગુમાવે છે તે ખાતે દયા કરવા જેવી છે કારણ કે તેઓને હજી ખૂં જ્ઞાન થયું નથી.

લાખો વર્ષ સુધીનું અનુભવેલું સ્વપ્ન અપ્પમ ઉઘડયા પછી જેમ જતું રહે છે તેમ કુલ પરંપરાના જુલાવામાં ચાલતી જુલ ખૂં જ્ઞાન જ્યારે ઘશે સારે તેઓ માંસાહારને જરૂર જુલીજ જનારા છે.

આ વાતનો ખરો મર્મ નહિ સમજનારાઓ માંસાહારીઓ પ્રત્યે નફરત કરતા દેખાય છે. તેઓ પોતે અગ્નાની હોવાથી દયા કરવા જેવા છે.

સામાના જ્ઞાનનું ઝોછાપણાને, અજ્ઞાનને, કે જુલના સ્વરૂપને નહિ સમજી શકનારા પણ બ્રહ્મજીવોના, જ્યેષ્ઠ સ્વાત વિનાના હોવાથી તેઓ નફરતખેર અને અભિમાની હોવાથી તેમની પણ દયા કરવી ખાસ જરૂરની છે.

નફરત, ધિકારની લાગણી, સામાને હલકો ગણવો, પોતાની પ્રશંસા કરવી, પોતે પણ અગ્નાની હોવા છતાં જ્ઞાનીપણાને વ્યર્થ સંતોષ માનનારા બ્રાહ્મજીવોમાં આ લક્ષણો જજાય છે તેઓ સામાને કુખી કરનારા અને પોતે કુખી યનારા હોય છે.

તેવા ઘાડા અજ્ઞાનમાં- જુલા પડેલાઓને ખરા જ્ઞાનમાં લાવવાને પાશ્વિમાલ પ્રગ્મ પેકીના સમર્થ વિદ્વાનો નિરંતર અગ્રાધ પ્રયત્ન કરી રહ્યા છે, અને તેમની ફતેહમંદીમાં દીનપ્રતિદીન આગળ વધતા જાય છેજ.

પરિણામ પણ એજ આવ્યું છે કે દીનપ્રતિદીન માંસાહારી વર્ગમાંથી બદલાઈને સંખ્યા-બંધ હોડા વનસ્પતિ આહારને સ્વીકારે છે એટલુંજ નહિ પણ માંસાહારને જન્મ પર્યંતના માટે ત્યજે છે.

આધુનિક તેવા વિદ્વાનો કરતાં હિંદના ધર્મશુરુઓ વધે તેવા જણાતા નથી, નિશાળના

રસ્તાપર આપણે જોઈશું તો આપણને એ બાબત જોવાને મળે છે. તેમાંની એક તો એકે કુટલાક છોકરાઓ જેઓ પોતાની લાયકાત ઉંચા દરજ્જાવાળા વધારવાની કોમત સમજ્યા છે. તેઓ હંમેશર અપાઠથી નિશાળ બણી જાય છે અને બીજી બાબત એ જણાય છે કે:- ઉંચા દરજ્જાની લાયકાતની કોમતને નહિ સમજનારા બાળકોને નિશાળે જવાની જરૂર પણ ધમ્મી જણાવતા નથી, એટલુંજ નહિ પણ તે નિશાળે જવાની ના પાડે છે, તેમનાં વાલીઓ તેમને ઘસડીને રોતાને કક્કળતાં નિશાળમાં જતરજરતીથી મુકી આવે છે ત્યાં પણ તેમને ગમતું નથી. ત્યાં અપાઠા શિક્ષણપર પણ તેઓ લક્ષ આપતા નથી અને તેમના જેવાજ અજ્ઞાન સોજાતીઓની સાથે વાર્તા વિનોદની ગમતમાં રુકુટ ટાઇમ પુરો કરે છે. પરિણામ એ આવે છે કે તેમનાપર પુરતું રક્ષણ રહે છે તો તેઓને તેમની બુદ્ધ સમજાય છે, વિચારો બદલાઈ જાય છે, અને વિદ્યાનુ યતાં પોતાની બાળપણની નાદાની તરફ તેમને ધિક્કાર આવે છે. લાયકાત વિના ઉન્નતિ યતીજ નથી. ઉદ્યોગ અને કષ્ટ વેદ્યા વિના લાયકાત પ્રાપ્ત યતી નથી અને અજ્ઞાનીઓને ઉદ્યોગ અને તેમાં પડતી તકલીફ પસંદ પડતી નથી તેથી તેઓ ઉન્નતિને પાત્ર યતા નથી.

આપણે ગતિમાન છીએ. અત્યંત કાળથી સ્થિર થયાજ નથી. ઉંચી, નીચી કે અડી દરકોઈ ગતિમાં આપણે નિરંતર ગતિમાન થવા કરીએ છીએ.

મુલાપર મૂકેલા બદખલતા પાણી ભરેલા વાસણમાં એરેલા ચોખા નિરંતર ગતિમાન જોઈએ છીએ તેમ સર્વ પ્રાણી આ દુનિયામાં અસ્થિર પણે ભ્રમ્યાજ કરે છે. જો આ ઉંચે જતા નથી તેઓ આડા કે નીચા જનારા છે. એ નિર્વિવાદ છે. તેવીજ રીતે માણસો ઉંચા દરજ્જાપર જનારા નથી. તેઓ આડા કે નીચે જનારા છે. આડા જનારા વક્ર કહેવાય છે અને નીચે જનારા નીચ કહેવાય છે.

વક્રના ઉપર કાણુ ચલાવવાની વિદ્યાનોમાં સક્તિ છે અને તેઓ તેમના સંસર્ગમાં રહી વિદ્યાનો યદ્ય શકે છે.

નીચ માણસો પણ ઘણા સારા સંબંધમાં આવે તો ઘણી મુશ્કેલીએ કંઈક વધુ વખત જતાં પણ તેઓ લાયકાત ધરાવનારા ઉંચા દરજ્જાવાળા યદ્ય શકે છે.

જેને જ્ઞાન છે તે પ્રાણીઓ બચ્ચાંને જન્મ આપનારાં છે અને જેને જ્ઞાન કેખાતા નથી અને ધુપી આકૃતિવાળા જ્ઞાન જેને છે તેઓ છંડાં મુકે છે પણ તે બચ્ચાંને જન્મ આપનારાં નથી.

વનસ્પતિ આદારી પ્રાણીઓનું યોગબાણુ કરાવનારો એક કુદરતનો કાયદો છે કે:- જો આ બે હોડ વડે ચુસીને પાણી પીનારાં છે તેઓ વનસ્પતિના ઉપરજ નિર્વાહ કરી શકવાની લાયકાત ધરાવનારાં છે અને જીમ વડે ચાટીને ખાણી પીનારાં છે. તેઓ માંસાદારી, મહાનુ કુર પ્રકૃતિનાં જંતુથી બચંદર પ્રાણીઓ ગણાય છે, તેમનો ભરોસો રાખી શકાયજ નહિ અને માણસપણે ભરોસો રાખી બેસે તો દરકોઈ વખતે ઠગાકતો એટલે કે લોખંખમાં આવી પડવાનો ભયજ કાયમ રહે છે.

ચાટીને પાણી પીનારાં જંતુમાં બીલાડાં જો આ માણસજાતના નિકટના સંબંધમાં રહેનારાં હોવાથી-જો તેઓ વનસ્પતિ આદારી માણસના સંસર્ગમાં રહે છે તો તે એકાદ જીવાત્મ ઉમેદવારની જેડે પોતે માંસાદારની પંક્તિમાં સરજાયેલા હોવા છતાં વનસ્પતિ આદાર પર નિર્વાહ કરીને પોતાની લાયકાત ઉંચા દરજ્જાવાળા વધારવાની ખરી કોમત સમજેલા

સભ્ય- વિદ્યાર્થી તરીકે હવે ભર્યું અને માન ભર્યું જીવન-આ કુદરતની નિશાળમાં પુરું કરતા જણાય છે.

પોતાની ઉન્નતિને નહિ સમજી શકનારાં બાળ પ્રાણીઓ કે જેઓ વક્ર અને નીચ ગતિને અખત્યાર કરનારાં છે તેઓ આ કુદરતની નિશાળમાં સતત ઉદ્યમ અને પરિશ્રમ વેળીને વીર પુરૂષની પેઠે ઉન્નતિના માર્ગને અખત્યાર કરવાને અશક્ત અને નાદાન છે. તે પ્રાણીઓ જે કે યનસ્પતિ આહારને માટે સરગ્ગયેલાં હોય તેટલી ઉન્નતિ પામ્યાં છે છતાં માંસાહાર કુટુંબોમાં જન્મના કારણસર તેમના સંસર્ગ દોષે તેઓ પણ ઉન્નતિ માર્ગના અગળવા રહેવામાં આનંદી હોય છે, કદાચ તેમને ઉન્નતિના માર્ગ ઉપર ચંદવાનો માર્ગ ખતાવવામાં આવે તો તેઓને હઠીલા નિશાળીઆની જેમ દુરાગ્રહ બરેમી હા કરે છે અને વક્ર કે નીચો માર્ગ પસંદ કરે છે.

પ્રાચીન ઇતિહાસ યાંચનારાઓની જાણમાં છે કે:-આ દુનિયા પર એવાં પણ રાજ્યો કોઈ કોઈ સ્થળે થઈ ગયાં છે કે તેઓ પોતાના રાજ્યમાં માંસાહારને સખ્ત નજરથી જોતા હતા અને માંસાહાર બંધ યાકવા માટે કાયદાના બળથી સઘળાં કતલખાનાં બંધ પાડવામાં આવતાં હતાં, એટલુંજ નહિ પણ કોઈ જાતની જીવ હિંસાં યાચ તેના પ્રકારનો "અમર પડક" એટલે સર્વ પ્રાણીને અમર વચન યોગ્ય વખતના માટે પણ આપવામાં માન સમજતા હતા. અને જે રાજ્ય અગમ્યદાન આપવાના દીર્ઘકાળનાં પ્રસંગોને અહો-ભાંચ માનવું હતું તેનેજ સાર્વભૌમ અથવા ચક્રવર્તિ રાજ્ય એ નામથી તેમના તરફ ઘણીજ માન બરી પૂજ્ય ધ્રાગણ્ય પ્રજા વર્ગની કાયમ યતી હતી.

શાં કારણથી માંસાહારની બહી જગતમાં પ્રસરી તેવું કારણ તપાસતાં ધણું કારણો નજરે આવે છે.

કોઈ પણ પ્રાણીની જીંદગી-જીવન નાશ કર્યા વિના માંસ મળી શકે નહિ.

આપણા જીવનને સવારમાંથી બપોર સુધી ક્ષણિક દક્ષિ આપી ટકાવી રાખવા માટે એકાદ બીજા પ્રાણીના જીવનનો સંદંતરના માટે નાશ કરવો-એ શું સ્વાર્થીપૂર્ણ નથી ? કોઈના જીવનનો નાશ કર્યા છતાં પણ બપોર યથા કે સાંજે તો પાછા ભુખ્યાં થવાય એટલે ફરીથી બીજા જીવનનો નાશ કરવો તે કોઈ રીતે ન્યાયીપણ્ કહેવાય ? એકાદ વખતના ક્ષણિક ભોજનની દક્ષિ માટે કોઈને મરણનું દુઃખ આપવું તે શું મોટામાં મોટો ગુન્હો નથી ? છેજ.

કોઈ પ્રાણી પોતાના એકાદ વખતના આહારના માટે આપણા એકાદ દીકરાનો વધ કરી પોતાનો આહાર કરે, પછી બીજા ટંકના ઘોરાક માટે આપણા બીજા દીકરાનો વધ કરે તો શું આ રીત આપણે પસંદ કરશું ? નહિજ.

વીરત્વ અને ગાંભીર્યમાં ઉદ્ધતાઈ અને સિતમગીરી હોય નહિ.

બીજા પ્રાણીઓને દુઃખ આપવાની ઉદ્ધતાઈ અને સિતમગીરી જ્યાં જણાતી હોય ત્યાં વીરત્વ કે ગાંભીર્ય ગણાતુંજ નથી.

વીરત્વ, અને ગાંભીર્યને દયાનો ચણગાર હોય તોજ તે ગુણો શોભા આવે છે.

દયા વિનાનું વીરત્વ તે ખરૂં વીરત્વ નથી પણ તે નિર્દયત્વ છે.

દયા વિનાનું ગાંભીર્ય તે ખરૂં ગાંભીર્ય નથી પણ તે ખાચરાપણું છે.

સમર્થની આગળ સધળાં અસમર્થ પ્રાણીઓ ગરીબ છે, ગરીબને મારખોસ કરવી તે વીરત્વ નહિ પણ નાદાની, નીચ, વફતાનું પરિણામ છે.

અસમર્થ માણસોને સમર્થ માણસો, સારણુ, વારણુ* ઇત્યાદિ આકરા લાગે તેવા ઉપાયોથી પણ તેમને સમર્થ બનાવવામાં તેમને થતો આઘાત પણ તેમને દીતકર લેવાથી ઉત્તમ છે.

એવા ઉત્તમ ઇલાજને અખત્યાર કરવા તે માણસનું બુદ્ધિ છે તોપણ ધૂર્તપણે જેવે બદાને ગરીબોને ત્રાસ આપવો તે તો દુષ્ણુજ છે.

ધૂર્તપણાનો જ્યાં સુધી ત્યાગ કરે નહિ ત્યાં સુધી કોઈ ખરો માણસ થવાને પાત્ર નથી. નીચ અને વફપણું જ્યાં સુધી તરે નહિ ત્યાં સુધી કોઈ ખરો માણસ થવાને પાત્ર નથી. નીચા સ્થળમાં—એટલે કે નીચમાં પ્રવૃત્તિ કરનાર પ્રાણીને કુવારાના બળથી ગમે તેટલે ઉંચે ચઢાવવામાં આવે તોપણ પાછું ભોંય પર પડી નીચાણુના પ્રદેશમાંજ જવાની પ્રવૃત્તિ કરે છે. તેમ કુદરતના ક્રમમાં ઉંચી ગતિએ ફેંકાયેલા (માણસ તરીકે ઉત્તમ સ્થિતિએ સરળચેષ્ટા) પ્રાણીઓમાંથી પણ કેટલાકો માંસાહારી કુટુંબના સંસર્ગ દોષે માંસાહારી પણ અને પક્ષી જેવા હલકા અને નીચ સ્થાનની ચોખ્ખતાનું સેવન કરે છે. તેમને વારંવાર વિદ્વાનો પોતાની છાંદગીનો ભોગ આપીને પણ સમજાવે છે. છતાં હકામતને છોડતા નથી. તે તેમનું શ્રદ્ધપણું સુચવાય છે.

કેટલાંક પ્રાણીઓ પેટે ચાલનારાં, બુજ્યાં ચાલનારાં, ચાર પગે ચાલનારાં, આઠપગે હાલનારાં અને જળમાં તરનારાં છે. તે સર્વમાં માણસ જાત એ તદન વિલક્ષણ જાતનું પ્રાણી છે, તે વિલક્ષણતા એ છે કે:—તે સધળા પ્રાણી આડાં (—આ લીટી જેવાં) રહેનારાં છે. અને માણસ સીધો—(| આ લીટી જેવો) રહેનાર છે. આડાં ચાલનારાં જળચર, સ્થળચર, ખેચર એ નામેથી ઓળખાય છે તો પણ સ્થળચર પેટી, માણસજાત સીધો ટટાર રહેવાને પાત્ર છે.

જે કુદરતમાં સીધો રહેવાને પાત્ર છે તેણે સંપૂર્ણ સીધા યવું જોઈએ, સધળી જાતની વફતા અને નીચતા જેમ અને તેમ દૂર કરવીજ જોઈએ. તે દૂર કરવામાં સતત ઉદ્યોગ અને પરિશ્રમ સદન કરવાની ચક્રિતને વીરત્વનું લક્ષણ કહે છે. વીરત્વ એજ મનુષ્યત્વ છે.

ખરા વીરત્વનાં લક્ષણ નીચે મુજબનાં છે. (૧) સપણું નીચ, અને વફતા દૂર કરી સંપૂર્ણ ઉમતિના શીખરપર આરુઢ યદ્ય પૂર્ણ માણસ જનવું. (૨) પરાપકાર દૃષ્ટિથી ખીજાઓને તેવા પૂર્ણ માણસ બનાવવાની સતત કોશીસ કરવી. તેમાં સધળાં સંકટો અદીનપણે સદન કરવાં. (૩) આ બે અથવા બેમાંનું એકે અને ચોડું પણ ના બની શકે એવી સ્થિતિમાં મુકાય ત્યારે મ્હોતની રાહ જોયા વિના તેમજ ખાધા પીધા વિના ખીજાં હિનિવામાં ચાલ્યા જવું.

* વિધી નિષેધનો માર્ગ રાજ્ય પ્રદાશાસિક આકરા-ઇલાજોનો ઉપયોગ એ માત્ર હિંદુ જુદિયે નિવાર્ધો પ્રત્યે આપીદરની જેમ કરવામાં આવતા ઉપાયો. આ ચાર ઉપાય છે. સારણુ (વિધી વારણુ. નિષેધ ચોવણુ ઉદાદરણુ અને પ્રતિચોવણુ. (વારંવાર ઉદાદરણુ આપવાં તે.) આ વોધ આપવાના ચાર ઉપાય છે.

રહસ્ય.

(સેખક-શેઠ જ્યોતિષે પ્રેમાભાષ. કપડવણુજ.)

ગમે તેવા ગુપ્ત રહસ્યને મનુષ્યજ શોધી કાઢવાને સમર્થ છે અર્થાત્ જો તે પ્રયત્ન કરે છે તો ગમે તે વસ્તુને સાધ્ય કરી શકે છે. પૂર્વે અનેક ગુપ્ત ગણાતી વસ્તુઓ આજે પ્રકટ થઇ છે. કુદરતી નિયમે કશું પણ ગુપ્ત રહી શકે તેવું છેજ નહિ. મનુષ્ય જે રહસ્ય જાણવા પ્રયત્ન કરે છે તે રહસ્યનો પ્રકાશ ધીમે ધીમે તેના અંતઃકરણમાં પડે છે. દાખલા તરીકે-વૈદ્ય વિદ્યામાં પૂર્વે અનેક રોગ અસાધ્ય મનાતા તે આજે ડાકટરોએ પ્રયાસ કરી સિદ્ધ કરી આપ્યું છે કે સાધ્ય છે અને આ દાખલો ફક્ત ઇંગ્રેજી માન્યતાને લક્ષનેજ અવ મુક્યો છે. તેઓ પ્રથમ કોલેરા તથા પ્લેગને અસાધ્ય રોગ તેમજ બપોર રોગ ગણતા. જો કે તે બપોર તો છેજ પણ અસાધ્ય નથી રહ્યો. તેવીજ રીતે સાયન્સ વિદ્યાની બાબતમાં પણ બન્યું છે. આ સર્વ સાચી બન્યું છે ? પ્રયત્નથીજ. માટે પ્રયત્નથીજ સર્વ સાધ્ય થઇ શકે તેમ છે, “ અમુક તો યાવ તેવું નથી ” એ વાક્ય કાયરને માટેજ છે. પ્રયત્ન શીસને તો સર્વ યાવ તેવુંજ છે. “ અમુક વાર્તા તો આપણા જીવથી યાવજ નહિ ” એ વાક્ય પ્રયત્નશીલ મનુષ્યના મુખમાં શોભે નહિ. દુર્બલ અને હીન મનુષ્યના મુખમાં બન્ને શોભે. અર્ખંડ પ્રયત્નથીજ સર્વત્ર થઇ શકવા સમર્થ છે. મનુષ્યમાં સર્વ જાણવાની શક્તિ રહેલ છે. કોઇ પહેલી ચોપડીજ જાણે છે તો બીજો સાત ચોપડી જાણે છે, વળી કોઇ બી. એ. એલ. એલ. બી. એ પ્રકારે સર્વ આગળ આગળ જ્ઞાનમાં જાણે છે. આપણે જાણીએ છીએ કે અનેક મનુષ્યોએ સર્વજ્ઞતા પ્રાપ્ત કરેલ હતું તે સાચી ? પ્રયત્નથીજ. જો તેઓ પ્રયત્ન સેવ્યા વિના બેસી રહ્યા હોત તો શું તેઓ તે મેળવી શક્યા હોત કે—સારે શું તેઓના અને આપણા આત્મામાં ફેર છે ? નહિ—બીજકુલ નહિ. આત્મા તો સર્વનો સત્તાએ એક સરખોજ છે ફક્ત તેના ઉપરના કર્મના વાળાથી તેની મુગ શક્તી દ્વાર્ષ ગઇ છે તે પ્રયત્નથી કર્મના દલીઆ છુટે તેમ છે. જો પ્રમાદની સેડ તાણી મુતા તો તેમાંનું કાંઈજ બને તેમ નથી. પ્રયત્નથીજ ગમે તેવા નીચાગીત કર્મના બંધને પણ તોડી શકવા મનુષ્ય સમર્થ છે. ગમે તેવા બાબતે ફેરવવા મનુષ્ય સમર્થ છે. પ્રયત્નથી અને તેના જ્ઞાનથી આ સર્વ થઇ શકે તેમ છે.

દાખલા તરીકે એડીસને ફોનોગ્રાફ જાણવા યત્ન કર્યો તો તેવું જ્ઞાન તેને મળ્યું. પોતાની શોધમાં વીજળી યથો. લ્યુઇસ જે કૃષી ચાલનું જ્ઞાન જાણવા યત્ન કર્યો તો તેથી તે તે સંજ્ઞાથી જ્ઞાન મેળવી આજે કૃષી ચાલમાં અનેક પ્રકારે વિજ્ઞાની નીવડયો. જેવા કે—ગુલાબને કાંઠા વિનાનું બનાવવું—યોરને કાંઠા વિના બનવવા અને તેનો ઉપયોગ દોરાદીકને ખાવા માટે કરાવવો. અમુક પ્રકારનાં જાડને સંયોગી નવાં જાડ ઉત્પન્ન કરવાં વિગેરે તે ધારે તે કરી શકે છે—પોતાની ઇચ્છા પ્રમાણેજ જાડનેજ ઉછેરે છે. આ સર્વ સાચી ? તેવું જ્ઞાન મેળવવાથી અને પ્રયત્ન કરવાથી. પ્રયત્નજ અસત્યને સત્ય કરવા સમર્થ છે એટલે કે જે અસત્ય, ન થઇ શકે એવું ગણાતું હોય છે, તે સત્ય, શક્ય થઇ શકે એવું ગણાય છે. પૂર્વે રહેલ અસત્ય હતી આજ સત્ય છે એ આદી અનેક દાખલા કહી શકાય.

વાન, દ્રઢ આગ્રહી અંતઃકરણ સુખના, શાંતિના, શાનના, પ્રેમના એ આદિ અનેક શુભ વિચારને સેવી શકે છે. આત્મા કે જે સત્તાએ પરમાત્મા છે તેથી પરમાત્માપણું પ્રાપ્ત કરવા અર્થે એવી વાતો પૂર્ણ સ્વતંત્રતા પ્રાપ્ત કરવા અર્થે અંતઃકરણને બળવાન, દ્રઢ, આગ્રહી તેમજ નિર્વિકારી બનાવે. આમ યશો તોજ તમો સ્વતંત્રતાને મેળવી શકશે.

ખરેખર અસુક ક્રિયા ખોટી નથી એવું જાણવા છતાં પણ તે ન કરતાં, અર્થાત્ તે તે ન સેવતાં બંધનને સેવે છે. અત્ર બંધનની વ્યાખ્યા ઉપર જેને બંધન કહેલ છે તેથી જુદી છે. અર્થાત્ અત્ર એવી વ્યાખ્યા કરી બંધન શબ્દ મુકેલ છે કે— પ્રયત્નીત રૂઢીનો અથવા તે કરીએ છીએ તેજ રીત છે એવા બંધનને આ પ્રકારનું બંધન તમારી ઉન્નતિના કમનાં વિધનકારી છે. તેથી તેવા બંધનનો ત્યાગ કરવો અગત્યનો છે, અથવા બંધનનો ત્યાગ કરી સત્ય ક્રિયા કે જેને તમો ખરેખર સત્યરૂપે કરવા યોગ્ય છે એવું જાણો છો તેને આદરે કે તત્કાલ તમને સુખનું બાન યશે. અગાનતાએ કરીને ઉપરના બંધનને તમો તજી શકતા નથી અને તેથી તમે તમાર ખર હીત સાધી શકતા નથી અને આવા બંધનને તમો સ્વીકારો છો અને તમારા અંતઃકરણને દુર્બળ બનાવે છે. આમ છતાં તમારા વિકાસમાં તેમજ ઉન્નતિમાં પણ વિધનને સેવો છો. આમાં બંધનને જ્યાં સુધી નીવારવામાં નહિ આવે ત્યાં સુધી અંતઃકરણમાં ખર બળ પણ પ્રકટ યશે નહિ. આવાં બંધનોએ જગતમાં કેટલા બળનો નાશ કર્યો છે તે જગતમાં કોણુ સમજી શકે તેમ છે ?

સ્વતંત્રતા મેળવવા માટે અંતઃકરણમાં જે બળની જરૂર છે તે બળ આવા બંધનના સેવનથી નાશ યાય છે અને જ્યાં સુધી અંતઃકરણમાં બળ પ્રકટનું નથી ત્યાં સુધી શાન તથા યથેચ્છ સુખની પ્રાપ્તિ યતી નથી. મનુષ્યને આવા બંધન પણ શોક તથા બયના વિચારને લઇનેજ યજ ગયેલ હોય છે તે આ પ્રકારે કે—અસુક હું કરીશ તો મારી હાંસી તો નહિ યાય ને અથવા અપવાદ તો નહિ આવે એ આદિ અનેક પ્રકારે મનુષ્યનું મન અવ્યવસ્થીત રહે છે. કોઈપણ કારણ વિનાના નિશ્ચયો અનેક પ્રકારે મનુષ્ય બાંધે છે. તેના હેતુનો બુદ્ધિમાન વિચાર કરે છે ત્યારે અંદર કચુંજ તત્ત્વ હોતું નથી તેમ છતાં કરવા યોગ્ય ક્રિયા ન કરવા યોગ્ય મનાયલી વાતને લઇને તેઓ કરવાની હીંમત કરી શકતા નથી. કદાચ તેમાંથી વિકાસ અગર ઉન્નતિ યાવ તેમ હોય તોપણ પ્રયોજન વિનાની ક્રિયા કરી સામર્થ્ય-માંથી ધટાડો દરે છે. સુદૃઢપણે અવલોકન કરતાં જણાય છે કે મનુષ્ય અનેક હુદ્દ બંધનને સેવે છે અને યોગ્ય ક્રિયા સાધતો નથી અને તેથી આ જન્મની ઉન્નતિ સાધી શકતો નથી તેમજ કર્મ બંધનને પણ વધારતો જ જાય છે. જગત જે કે તત્ત્વના, વિદ્યાના, કલાના, દેશોદય, ઐશીશય, ખાલ કેળવણી, ગાયનકલા, શાસ્ત્રવિદ્યા-વિગેરે અનેક બાબતમાં આગળ વધેલ છે પણ આવા હુદ્દ બંધનને તોડવા હજી જોઇએ તેવું કોઇ બાબતેજ સમર્થ યાય છે.

આવા પ્રકારની બાલ સ્થુલ સ્વતંત્રતાં પણ હજી તે મેળવવા જ્યારે જગત આગળ હાલમાં વધેલ માલમ નથી પડતું તો પછી પૂર્ણ સ્વતંત્રતા મેળવવા તો ક્યાંથી આગળ પ્રયત્ન વધેલ હોય ! પૂર્વે કદાચ બસે જગત તે બાબતમાં આગળ વધેલ દશે પણ ચાલુ સમયમાં તો જગત તે બાબતમાં પહોતજ માલમ પડે છે. કદાચ કોઇ વીરલા પુરૂષો પ્રયત્નને સેવતા દશે પણ સર્વ સામાન્ય આવા સ્થુલ બયજ જ્યાં સુધી મનુષ્યનું અંતઃકરણ કારણ દરે છે ત્યાં સુધી તે દુર્બલ મનનોજ છે તેથી અનેક નીર્ણ બાબ-

તોમાં પણ તે લોક બચથી ડરી આગળ વધી શકતો નથી. દાખલા તરીકે-ધારો કે એક મનુષ્યને રૂપાની યાજ્ઞમાં નીસ જમવાની ઇચ્છા છે તેમજ તે પ્રમાણે કરવાને તે શક્તિમાન છે તેમજ તેની પાસે ને ચીજ પણ છે છતાં તે લોક બચથી ડરી તેમ કરતો નથી. જો કે તે કાંઈ પણ જાતના દોષરૂપ નથી તોપણ અદાન લોક બચથી ડરી આગ પોતાનું ધારેલ કાર્ય નથી કરતો. કહો આથી શું વધુ મનુષ્યની નીર્ભયતાને દાખલો આપીએ? મનુષ્યોને પોતાની વૃત્તિઓ અનેક નિર્દોષ ક્રિયા કરવાને હોય છે તોપણ તેમના મનની દુર્ભજતાને લાઇ પાછો પડે છે. નિર્દોષ ઇચ્છાઓથી અનેક બળનો ક્ષય થાય છે અને ઉન્નતી થઇ શકતી નથી. માટે આવા બંધનને તોડવાજ અને પોતાની નિર્દોષ ઇચ્છાઓને ક્રિયામાં મુકવા. લોક બચતો વિચાર તો મનમાં રાખવો નહિ એટલે કે લોક બચને ત્યજવો અને આવા બંધનનું સેવન ન કરવું પણ પોતાની નિર્દોષ ઇચ્છાઓનું ધણુજ ઉત્સાહ, વેગ, આગ્રહ વિગેરેથી સેવન કરી પાર પાડવી. કર્મનાં બંધનજ એકલાં મનુષ્યને હાની કરે છે એમ નહિ પણ આવાં પ્રકારનાં લોક બંધન પણ મનુષ્યના ઉન્નતિ તેમજ વિકાસક્રમમાં હાનીને કરે છે એ ઉપર્યુક્ત સત્ય સિદ્ધ થયું. મનુષ્યનું સર્વોચ્ચ હિત કરનાર સદા તેનું આંતરજ છે. તે કદી અહિતકરને પ્રગટ કરતું નથી. નિરંતર તે તો હિતકર ઇચ્છાઓજ પ્રગટ કરવા પ્રયત્ન કરે છે. આમ છે માટેજ અંતર નિર્દોષ ગણાય છે અને તેથી તેની ખરી નિર્દોષ ઇચ્છાઓને અટકાવવી એ ગદા પાપ છે. બહારના સંબંધને લઇને ખોટી વૃત્તિ કરવા તરફ મન આકર્ષાય છે પણ તે ઉપશ્ચક વિચારજ હોય છે. ખરેખર અંતર તો અંદરથી ડંખે છે. આવે વખતે અન્ય સંબંધીએ બેવડી રીતે તેને હિતબોધ આપવો ધરીત છે. કેટલીક વખતે અમુક અંશે લોકબચ હિતકર હોય છે પણ તે દરેક બાબતમાં તો નહિજ. નિર્દોષ ઇચ્છાઓને પાર પાડવામાં જો લોકબચથી અટકાવજ થતો હોય તો તેનો ત્યાગજ કરવો.

અયોગ્ય પ્રકારે વર્તવાથી, અપરીત માર્ગે વહન કરવાથી કાંઈ સ્વતંત્રતા મળી શકતી નથી અથવા એનું ફલ કરી કહેવું કે હું મારી સ્વતંત્ર ઇચ્છાને પોપુ છું તે તદ્દન ખોટું છે. તે ઇચ્છાઓ તે સ્વતંત્ર ઇચ્છાઓ નથી પણ કર્મના બંધનરૂપ હોઇ પરતંત્ર ઇચ્છાઓ છે એટલે કે નીચ કર્મોદ્યમે લઇને તેવી ઇચ્છાઓ યાય છે. બહેને તે કર્મને તોડી ખરેખર સ્વતંત્રાજ પ્રાપ્ત કરવી છે તો આવી અયોગ્ય ઇચ્છાઓને દાખી દેવી. આ જગતના સર્વે પદાર્થના સંબંધેજ કરી કંઈ પૂર્ણ સ્વતંત્રા મેળવી શકાય નહિ. જેવા કે ધન, ગૃહ, સગાં, સંબંધી, સ્ત્રી, પુત્ર આદિ પરિવાર સ્વતંત્રતા મેળવવાને માટે તો મુળ ગુણ, જ્ઞાનદર્શન અને ચારિત્રરૂપ ત્રણ રત્નનુંજ સેવન કરવું જોઇએ તેજ આદરણીય છે, કારણ કે ખરેખર સ્વતંત્ર આત્માજ છે અને તેના મુળ ગુણનાજ સેવનથી તે નામાકૃતિ રમતી રાખવાથી અને તેનોજ સાર અદ્વૈત કરવાથી ખરી સ્વતંત્રતા મળે છે. તેમજ આ જન્મ પણ મુખમાં જ્ઞાનદમાં અને શાન્તિમાં પસાર યાય છે, ઉચ્ચ તત્વ પ્રાપ્ત યાય છે અને એજ પ્રમાણે નિવૃત્તિથી અતે શુદ્ધતત્વ, પરમતત્વ પ્રાપ્ત યાય છે સારેજ આત્મા કોઈ પણ બંધન વિનાનો હોય છે. ત્યાંજ તે ખરે જ્યોતી રૂપે સ્થિત યાય છે અને પોતાના મુળ સ્વભાવિક ગુણમાંજ રમથુ-તો તત્ત્વ હોય છે. અંતરમાંથી સ્ફુરેલ ક્રિયાજ નિર્દોષ હોય છે કારણ કે તેને કોઇની પરવા હોતી નથી. એજ ક્રિયા કરવાથી લાભ તેમજ હિત યાય છે અને તેથી બજ વધે છે-સામર્થ્ય વધે છે. જેઓને અંતર આત્મામાં વિશ્વાસ નથી તેઓજ ઉન્નતિને સાધી શકતા નથી.

જેઓ આ બહારના સ્થૂળ પદાર્થ ઉપર આધાર રાખે છે કે જે પદાર્થ કદી પણ પૂર્ણ સુખ મળે છે નહિ કે જેથી સુખને ને ઉન્નતિને અર્થ શકે તેથી તેઓ ભ્રમમાં ન સાધે એમાં શી નવાઈ! અંતરઆત્મા ઉપર સંપૂર્ણ વિશ્વાસ રાખો. ત્યારે તે સંબંધે શંકાનું સ્થાન ન આપે. તમારી સર્વ ઇચ્છાઓ તેનાજ આશરામાં સિદ્ધ થાય છે. એના આશરાથી બધા પામવાનું કર્મજ કારણ નથી. તે પ્રેમ સ્વરૂપ છે ને તમારા અંતઃકરણનું બધું જાણે છે અને તે પ્રમાણે તમો કરી શકો તેટલાજ સામર્થ્યની ઇચ્છા પ્રકટાવે છે અને તેથી તે ઇચ્છાને પાર પાડવી એજ હિતરૂપ છે. આત્માજ પૂર્ણ સ્વતંત્ર છે તેથી તમે તેના નીકટના સંબંધને સેવો તો તમે પણ તેજ ગુણને પ્રાપ્ત કરો તેમાં શી નવાઈ! નાનું જાણક જેમ માતાથી વેગળું હોય છે ત્યારે બચને પામે છે પણ નીકટમાં તો નીર્ભયનેજ ધારણ કરે છે તેમજ તમો પણ આત્માના નીકટ સંબંધને નીર્ભય રહી શકો તેમ છો અને જો તેના સંબંધથી દુર ને દુર નાસશો તો બધાજ તમારામાં વાસો કરશે. જે બંધન સેવવાથી કશો લાભજ નથી એવાં કર્મરૂપ બંધન તેમ જગત વ્યવહારરૂપ બંધનને સેવી ક્યો બુદ્ધિમાન ઇતિહાસી સિદ્ધ કરી શકે તેમ છે? લોકિક ઉન્નતિ તેમજ વિકાસ જગતના વ્યવહારિક બંધન તોડી તમારા બળ ઉપર બ્રુમતા હશે તોજ મળશે; તેમજ અલોકિક સુખ, અનંત સુખ, આનંદ, અનંત સંપત્તિ, નીરાબાધ સુખ પણ કર્મ બંધનને તોડવાથીજ મળશે. તમે જે નીર્દોષ ક્રીયાને સેવસો તે તમારું હિત કરશે એટલુંજ નહિ પણ અન્યનું અહિત કરવા સમર્થ થઈ શકે તેમ નથી કારણ તમારી ઇચ્છા અન્યનું અહિત કરવા પર નથી અર્થાત્ તમે કોઈનું પણ અહિત ઇચ્છતા નથી. આ ગાથે લક્ષમાં રાખવા લાયક બાબત એ છે કે સત્સમાગમ, સદ્ગુરુનો મેળો અત્ર યથેચ્છ ભને પ્રાપ્ત કરવા અર્થે વધુ હિતકર હોઈ શકે તેમ છે. માટે તમો વિવેકી તેમજ વિનયી નની સત્સમાગમથી સદ્ગુરુનું સેવન કરતા રહેશો. સજ્જન પુરો કોઈના અહિત કરવા તરફ હોતા નથી તેમજ જ્ઞાનવંત હોઈ અગોચર ઇચ્છાઓને પણ પોષતા નથી તમે પણ તેમના સંબંધે અત્યંત લાભ મેળવશો અને આ રીતે તેમનો સંબંધ હિતકર નીવડશે. ક્રોધ, મોહ, દ્વેષ, આદિ દુર્ગુણોને ત્યજી સદ્ગુણો જેવા કે પ્રેમ, સંતોષ, સદ્ ઉદય આદિનું સેવન કરો. અંતઃકરણને બળવાન બનાવો. દુર્બળતાનો નાશ કરો. તેવા વિચારને તમારા હૃદય પ્રદેશમાં સ્થાન આપશો નહિ અને નિશ્ચય માનજો કે એથી તમારો ઉદયજ, ઉન્નતિજ થશે.

પ્રિય વાંચક! આ વિષય ગહન હોઈ ઉપદેશ વાંચી જવાથી તેનું રહસ્ય સમજાય તેમ નથી માટે તેનું મનન પૂર્વક તમારા અંતર આત્માના ઉડાણ પ્રદેશમાં ઉતરી વિષયનું રહસ્ય જાણવા પ્રયત્ન કરશો. તમો તે જાણવા સમર્થ છો પણ ઉપર્યુક્ત તેનું અંતર આત્મામાં મનન કરવાથીજ.

અત્ર વિષય તાત્પર્ય એ છે કે-વ્યવહારનાં તેમજ મનનાં બંધનને સેવી તમારી ઉન્નતિને ગુમાવતા નહિ. નિર્દોષ ક્રિયા કરતાં સંકોચાનું નહિ, વિવેકનું વિસ્મરણ ન કરવું; તેમજ સમુદાય અને જનસંગને અહિતકર ન હોય અથવા તેવા કૃત્યથી અન્યનું અહિત ન થતું હોય તેવા કૃત્યોનું સ્વતંત્રપણે પાલન કરવું. સ્થિતિ તેમજ સમયનો વિવેક પણ રાખવો, પ્રિય વાંચક! વ્યવહારિક તેમજ કર્મનાં બંધનને તોડવા પ્રયત્નને આદરો ને તમારા જીવનની, મનુષ્ય જન્મની સાર્યકતા કરો.

કાવ્ય કુંજ.

સ્તવન.

(લેખક: મી. હરિ. કુંજવિહાર ચક્રવાતી.)

(મહેમાન..... એ લય.)

હે નાય તમે મુજ સ્વામી,

તારો મને આ લવથી (૨)

પ્રભુ આપો તમારી સેવા, ભક્તિ કરવા દો દેવા;

આપી શીંગ વધુ મેવારે.

તારો૦

પ્રભુ સાચા તમે છો સ્વામી, મુને દો ગુણ અંતરંગમી;

નથી આપ (માં) કેં ખામીરે.

તારો૦

વાલમજી બ્રહ્મા વળીએ, 'હરિ' હાથ પ્રભુએ 'બ્રહ્મીએ;

(જેથી) પાપ સરે આજોષએરે.

તારો૦

મદદ કરને મદદ કરને.

("ધાયનેખર" નામના ઇંગ્લીશ કાવ્યના આધારે.)

રચનાર-મહેતા મગનલાલ માધવજી-જૈન યોડીંગ-અમદાવાદ.

કુવાલી.

હૃદયમાં અધિથી ચક્રચુર, શરીરે વ્યાધિથી ભરપુર;

નથી આરામ લવસેચન, નથી આધાર કંઈ જેને;

ભમે જે દુઃખનો માર્થો, નહિ સુઝ કંઈ પડે જેને,

ખરેખર રનેહી તે તારો, મદદ કરને મદદ કરને.

૧

ગમડતો હા! ગરીબ પેશો, થયેશો બીડથી ભારે;

હુધાના ઉઘ તાપે જે, થયો દુર્લભ શરીરવાળો;

ગૃહે ગૃહે અટન કરતો, અરે જે વ્યત્નને માટે,

ખરેખર મિત્ર તે તારો, મદદ કરને મદદ કરને.

૨

આહો! આ! છર્ચુ જન પેશો, વળી ગમ છે કમર જેની,

થયો જે ભક્ષ વ્યાધિનો, ઉપાધિ જેહને વગગી;

ગણે જે વર્ષ પોતાનાં, થયાં માત્રો સિધિલ જેનાં,

ખરેખર બન્ધુ તે તારો, મદદ કરને મદદ કરને.

૩

સંબંધીથી વિખુટો જે, નિરાશ્રીત એકલો ભટકે,

ગરીબડી ગામ વિધવાઓ, સકળ સુખથી વિહીન જેઓ.

ખીચારાં છોકરાં જેઓ, પીતામાતાથી વિહીનરે,

ખરે તે તો કુટુમ્બીઓ, મદદ કરને મદદ કરને.

૪

દુઃખી નિર્ભાગી શુદામો, શુદામીમાં મર્યા જેઓ,

પરાધીન છે વિચારોમાં, શરીર પણ બેડીમાં જેહું;

નહિ આશા કંઈ જોને, મરણ જોતું સમીપજ છે,
 ખરેખર બાત તે તારો, મદદ કરને મદદ કરને. ૫
 મનુજ તું જો કદી દેખે, ઉતરતો ઘુઝળી કંઈ માં;
 દશાનો છે યયો ને બક્ષ, નશીબે જોલને પટકયો,
 વિવેકી યધ વિચારી જો, અરે તે ક્ષુદ્ર^૧ પ્રાણી છે,
 ખરેખર બાંકુ તે તારો, મદદ કરને મદદ કરને. ૬
 નહિ તરછોડ નહિ તરછોડ, અદા કર કરજ તારી તું,
 વિસામો યા દુઃખીનો તું, લધ કંઈ ભાગ દુઃખમાં તું;
 દુઃખીને આપજો ઝોસડ, નિરોગીને ન આપીશ તું,
 યધને એમ કૃત કૃત, મગનમાં તું સદા રહેજો. ૭

દૈવ પ્રતિકુલ્લ અષ્ટક.

(લેખક પાનાચંદ જ્યંદ, ઝવેરી જાગર સુબાઇ.)

દેખો બાઇ ખરા વિકલ સસારી-એ દેશી.

દેખો બાઇ કર્મતણી ગતિ ન્યારી,

સાચુ સકળ જન યાય પલકમાં;

ભાગ્ય દશા બલિહારી, દેખો બાઇ-એ ટેક.

નિર્ભેળ હોય કલકીત જગમે,

ધર ધર માન ખુવારી;

મિત્ર કુમિત્ર યાય પ્રિયાનિજ,

અન્ય પુરુષી યારી.

દેખો બાઇ. ૧

સકળ સંબંધ પ્રતિકુળ ભાસે,

નિર્ધન આતહી લાચારી;

કામ ભજે નહીં શાન્ત થવાનો,

દુઃખ સાગર સંસારી.

દેખો બાઇ. ૨

સજ્જન હોદ્દે જગમાં શીરતે,

ચોરાદિક સહુ ધારે;

વધ બંધાદિક બધકી આપદ,

કોણ કરમકું વારે.

દેખો બાઇ. ૩

નાચ નચાવે નાટકીયા પરે,

લજ્જા હિન બનાવે;

કોણ ટકી શકે કર્મ દાવા નલે,

હરિ^૨ હરને^૩ હકાવે.

દેખો બાઇ. ૪

સત્યવંત હરિચંદ્ર, તારામતિ,

ચંદન રાય કરાવે;

સાયર નીર સતિ મલ્યાગિરી,
 કાપગલ? બાન જીવાને. દેખો બાહ. ૫
 શાણી અંજના વન ભટકાવે,
 કલાવતિ કરને કટાવે;
 સુદરનિને આજ ચડાવે,
 કર્મ શું રેંટ ફિરાવે, દેખો બાહ. ૬
 ગ્રહ અવળા મતિ અવળા ચાવે,
 લાભ ત્યાં હાની જણાવે;
 વિશ્વાસી થઈએ જેના તે,
 પુરત કલેશ કરાવે. દેખો બાહ. ૭
 મુખિયા પરની પીડ ન જણે,
 જણે પ્રસુતા નારી;
 અનુભવ ગમ્ય વિચાર કરે તવ,
 પાનાચંદ બચ બારી. દેખો બાહ. ૮

અધિર સંસાર.

અત્યંત ઉપદેશિક હોવાના લીધે પ્રાચિન કૃતિ ઉપરથી

(સંશોધક:-દિલખુશ. ૯૭૦ શાહ, માણેકપુરવાળા મુ. પાલીતાણા.)

ધી જૈનધર્મ જાણી કરી, બવિ જૂઝારે,

આ સંસાર અસાર, બવિક પ્રતિ બઝારે; એ રેક.

- સાર નહિ ધણુમેં કિચો, બવિં હુખનો એ બંડાર. બવિકં (૧)
- અધિર પદાર્થ ઉત્પન્ના, બવિં હિંસે તે સહુ જાય; બવિકં
- જલ પર્વોટાની પરે, બવિં ક્ષણુમેં ખેડ યાય. બવિકં (૨)
- ધન ધન કરતા સૌ ગયા, બવિં ધન ન ગયું કિણુ સાય; બવિકં
- કોણુ રાણુ કોણુ રાજવી, બવિં ગયા પસારી હાય. બવિકં (૩)
- કાયા પણ આ કારમી, બવિં વિણુસંતા નહિ વાર; બવિકં
- સડે પડે ક્ષણુ એકમાં, બવિં જેમ સનત કુમાર. બવિકં (૪)
- નારી એ છે માહરી, બવિં મન કો જણે એમ; બવિકં
- નિજ સ્વારય અણુપ્રગટે, બવિં તોડી નાખે ગ્રેમ. બવિકં (૫)
- સ્નેહ ધણો મામડી તણો, બવિં જીવ થકી પણ હોય; બવિકં
- ચુદલણી માંડયો મારવા, બવિં અદ્વિદત્તને જોય. બવિકં (૬)
- વાસો લાગે પુત્રને, બવિં જન્મ સંબંધે ખાપ; બવિકં
- અવયવ છેદા પુત્રના, બવિં કનકકેતુ કિયો પાપ. બવિકં (૭)
- પિતા પુત્રને કારણે, બવિં સુખના કરે ઉપાય; બવિકં
- વૈર વરો તપ કોણિકે, બવિં હણીએ એણિક સાય. બવિકં (૮)

નેહ ન કીજે કારમે,	ભવિં	કિણુહીયું ચિત્ત હાય;	ભવિકં	
વાહ્યા તે વૈરી હુવે,	ભવિં	તાય, ભાય કોણુ માય,	ભવિકં	(૯)
મનુષ્ય જન્મ પામી કરી,	ભવિં	છોડી સયલ ઉપાધિ;	ભવિકં	
દુઃખ કારક જાણી સહુ,	ભવિં	મનમાં ધરો સમાધિ.	ભવિકં	(૧૦)
માનવ જન્મ ફલેભ છે,	ભવિં	વલીજિનભાપિત ધર્મ;	ભવિકં	
સામગ્રી પણ દોહલી,	ભવિં	તજવો મિથ્યા ભર્મ.	ભવિકં	(૧૧)
આવધુ સો વર્ષતું,	ભવિં	અદ્ધ રાત્રિમાં જાય;	ભવિકં	
તદદ્ધ બાળ યુવાનમે,	ભવિં	જરા વ્યાધિ દુઃખ માંય.	ભવિકં	(૧૨)
નિષ્કળ જથે આવધુ,	ભવિં	ધર્મે વિના છણુ રીત;	ભવિકં	
પણ પ્રાણી જાણે નહિ,	ભવિં	ગોહ મગન મદ પ્રીત.	ભવિકં	(૧૩)
એક જનમ સુખ કારણે,	ભવિં	નસ્કાયુષ કલ્પાંત;	ભવિકં	
તો કિમ પાતક કીજ્યે,	ભવિં	ભય છાંડી નિર્ચાંત.	ભવિકં	(૧૪)
પાતકના ફલ પાડુઆ,	ભવિં	જન્મ મરણ દુઃખ હોય;	ભવિકં	
ભમે ધણો સંસારમે,	ભવિં	શરણુ ન થાયે કોય.	ભવિકં	(૧૫)
શરણુ એક જિનધર્મનું,	ભવિં	મ્હોટા એહ મદંત;	ભવિકં	
જેહથી ફૂગીતિ નવિ પડે,	ભવિં	પામે સુખ અનંત.	ભવિકં	(૧૬)
ધર્મ કરો જેમ નિસ્તરો,	ભવિં	કહે સદ્ગુરુ એમ;	ભવિકં	
ધ્યાન ધરો નિજ હર્ષયું,	ભવિં	જિમ પામે સુખ ક્ષેમ.	ભવિકં	(૧૭)

મહાત્માના વચનમાં પળ અપૂર્વ સત્ય સમાયેલું છે.

(મી. હરિ. કુંજવિહાર ચક્રવાતી)

આજના સુધારાના સમયમાં જેમ આપણા મહાન પૂર્વજોમાં ગુરુ શ્રદ્ધા-એટલે કે ગુરુઓના વચન ઉપર અત્યંત શ્રદ્ધા-હતી તેવી શ્રદ્ધા જાગ્યે થોડા માણસોમાંજ હોય છે. અલબત્ત ઘણા બાવી પુરો હશે-ઘણા બહોળા હશે પણ આગળની શ્રદ્ધા-ખરા અંતઃકરણની શ્રદ્ધા કવચિતજ હાલમાં માલમ પડે છે. હાલના જમાનાના સુધરેલા ગૃહસ્થો જેને ગુજરાતનો ગાડરીઓ પ્રવાહ કહે છે તેવીજ શ્રદ્ધા વિષે હું બોલું છું તેઓ જાણી છે કે આજના જમાનામાં આપણા ગુજરાતી બહુઓ ધર્મમાં અંધ શ્રદ્ધા-રાખીનેજ બધા વિષયોમાં આગળ પડે છે. જે જે કામો તેઓ કરે છે તે તે અંધમાં કામો પોતાની ઇચ્છા વિરુદ્ધ પણ રહીને અનુસરીને તેઓ કરે છે. હું આ બાબત વિષે કંઈ પણ ચર્ચા ચલાવતો નથી પણ ગુરુઓ જે જે વચન કહે છે તેમાં અતુલ ગૃહ રહસ્ય સત્ય સમાયેલું છે તે વિષે હું બોલવા માંડું છું. આ વિષે હું એક મહારા અનુભવની અને એક પ્રસંગે અનેલી ખરી વાત કહેવા માંડું છું તે નીચે પ્રમાણે છે.

એક સમયે એમ બન્યું કે એક શેઠ લોટો લખને ભાગેજે ગયા હતા. આ ગામની એક બાળુએ એક ન્હાનો ઝરો વહેતો હતો. ભાગેજેથી પાછા વળતા પોતાના હાથ પગ ધોવાને અને લોટો માંજવાને તેઓ ઝરામાં ઉતર્યા. ત્યાં છીનારા ઉપર તેઓ લોટો માંજ-

વાના કામમાં પડ્યા હતા તે સમયે એક સાધુ યોગી પણ ઝરાના તરે પોતાનો લોટા માંજતા હતા. શેઠને સંત-સાધુ-યોગી પુરુષમાં પુષ્કળ શ્રદ્ધા હતી. તેમના દરેક વચનમાં ધણું સત્ય સમાયેલું છે તે તે શેઠ ખરા મનથી માનતો હતો. હવે એમ બન્યું કે ઝરાની તરે એક બગસો એક પત્થર ઉપર સંભાળથી પોતાની ચાંચ ધસતો હતો. વચમાં વચમાં થોડું થોડું ઝરામાંથી પાણી લઇને આડી ને સીધી ખરોખર રીતે પોતાની ચાંચ બગસો ધસતો હતો. આથી તે મહાત્મા જે લોટા માંજતા હતા તેમના મુખમાંથી અચાનક નીચેના શબ્દો નીકળ્યા:-

“ ધસત ધસત તુમ બહોત ધસત દે,

ધસત લેકર પાણી;

કીસ કારણ તુમ બહોત ધસત દે,

ઝોહી વાત મેં જાણી,

રામા ! ઝોહી વાત મેં જાણી. ”

આ શબ્દો સાંભળી શેઠે વિચાર કર્યો કે આ સાધુ મહારાજ મહારા વિષે બોલ્યા માટે મ્હારે તે મનન કરવા લાયક છે. આવું સમજી શેઠે તો તે હુલો મોઢે ગોખવા માંડ્યો અને રસ્તામાં જતાં જતાં તેમને તે શબ્દો મોઢે ધબ ગયા અને ઘેર ગયા ત્યાં નાહતાં ધોતાં બેસતાં ઉડતાં આના. આજ શબ્દો બોલવા લાગ્યા ધરના માણસોએ જાણ્યું કે શેઠ તો ગાંડા જેવા થયા છે અને લાવરી કર કર કરે છે.

હવે એમ થયું છે કે શેઠને ત્યાં બે સ્ત્રીઓ છે; તેમાં એક નવી અને બીજી જુની. પોતાની જુની સ્ત્રી કાંઈ સંતાન ન હોવાને લીધે શેઠે શ્રીધી લગ્ન કર્યું હતું. સ્વાભાવિક એવો નિયમ છે કે જુની સ્ત્રી કરતાં નવી સ્ત્રીનું ધરમાં ચક્ષુષ્ય વધારે હોય છે અને જ્યાં એકથી વધારે સ્ત્રીઓ ધરમાં આવી કે તરતજ ધરમાં કંકાસ થાય છે. જુઠ્ઠાં સાચાં સાંભળવાં પડે છે. એક બીજાની સ્ત્રીઓ અદેખાં કરે છે અને પોતે સારી દેખાઈ બીજાને ક્યારે હલકી પાડું એવી તે દરેક સ્ત્રીઓને ઇચ્છા હોય છે. જ્યાં છોકરાંની વહુ કે દેરાણી જોડાણી કે નણુંદ બોળાઈ વચ્ચે એવું હોય છે તો બન્ને શોકયો વચ્ચે જ્યાં એકજ ધરમાં રહેવાનું હોય તેમાં કાંઈ નવાઈ નથી. આમ હોવાથી શેઠના ધરમાં નવીનું ચક્ષુષ્ય વધારે હતું અને જુનીને કોઈ હિસાબમાં ગણતું નહિ. આથી બીજારી જુની ભૈરી રોજ પોતાની શોક્યને કે શેઠને હેરાન કરવાનો લાગ શોષતી હતી. આમ ધણા દીવસ વીતી ગયા પણ કાંઈ પણ લાગ જુનીને મળ્યો નહિ, ત્યારે તેણે શેઠના હંજમ રામાને સાધ્યો. રામો બહુ બાહોશ હંજમ હતો અને એવી સદાચથી હંજમત કરતો કે હંજમત કરાવતી વખતે હંજમત કરાવનારને ખજર નહિ પડતી કે રામાએ હંજમત કરી છે. હવે ગાંધગભાઈને તેમાં આવો હુશીયાર ગાંધજી તેમાં વળી કહેવું શું ? શેઠાણીએ રામાને બોલાવ્યો. ઝોરડી ચાકરડી કેને બંધ કરાવી અને સમજાવવા માંડ્યો. પૈસા દેખી મુનીવર ચલે તો ગાંધગભાઈનો શો હિસાબ ? શેઠાણીએ રામાને રૂપીઆ પાંચસેની લાલચ બતાવી, અને કહ્યું કે જ્યારે તું શેઠની હંજમત કરવા આવે ત્યારે એવી સદાચથી શેઠના ગળા ઉપર અસો મુકી દે કે જે શેઠને ખજરજ પડે નહિ અને જે કામ સહીસદામત પાર ઉતર્યું તો રૂપીયા પાંચસેની પાપડી બધાનીશ. રામો લલચાયો અને કામ પુરવાર કરવાનું વચન આપ્યું. વળી શેઠાણીએ સલાહ આપી કે વાત કોઇના કાને જાય નહિ ત્યારે રામાબાઈ બોલ્યા “ વાહ વાહ ! એ શું બોલ્યાં ? વાત તે કાંઈ કોઇના મોઢે થાય ? એતો તમે ને હું બેજ જાણીએ. ”

ઉપર પ્રમાંણે નક્કી કર્યા પછી રામો ઘેર ગયો. રવીવાર આવ્યો ને શેઠને હંજમત કરાવવાની ઐટલે રામો સવારમાં બગલમાં કાપળી ભારી મેડા ઉપર ચઢ્યો. શીયાળાનો દીવસ અને શેઠ, ઐટલે ટાઢ વાયજ. વારતે અમાશીમાં ગયા. શેઠે ઝીણું ઘોતીયું ઐટલું અને હંજમત કરાવવા મેડાં. રામો આજે પાંચસે રૂપીઆ મળવાના છે તેના વિચારમાં નીચે બેઠો. કાપળી છોડી, અંદરથી પયરી ને અસેાં કાઢ્યો અને અસેા ધસવા માંડ્યો. વચમાં પાણી લે અને અસાને ધસે. આ વખતે શેઠના મુખમાંથી મહાત્માએ કહેલી કડી નીકળી.

“ ધસત ધસત તુમ બહોત ધસત હૈ. ”

રામાએ જાણ્યું કે મહારા વિષે કહે છે તેથી એતો મહલાતો મહલાતો ધસવાજ લાગ્યો. હાપનાં આંગળાં ઉપર ધારને તપાસે ને અસાને ધસે. વચમાં થોડું પાણી પણ લે એટલે શેઠે આગળ ચલાવ્યું—

“ ધસત ધસત તુમ બહોત ધસત હૈ,

ધસત લે કર પાણી;

કીસ કારણુ તુમ બહોત ધસત હૈ. ”

આ શબ્દ સાંભળીને રામાનાં તો હાંજળ ગમડી ગયા. તે વિચારવા લાગ્યો એ શેઠ શું કહે છે ? રખેને વાત જાણી ગયા હોય. મહારા તો રૂપીઆના રૂપીઆ જરો ને છોકરો વિના કારણુ ભૂમે મરશે. છે મોટો શેઠ, આ તેમાં વળી દરબાર સરકારમાં લાગ વગવાળો ! રખેને મામાની કોટડીમાં પુરાવે નહિ !

ત્યાંતો શેઠે જાન વધાર્યું તો—

“ ધસત ધસત તુમ બહોત ધસત હૈ,

ધસત લેકર પાણી;

કીસ કારણુ તુમ બહોત ધસત હૈ,

ઝોહી વાત મેં જાણી;

રામા ! ઝોહી વાત મેં જાણી. ”

વિચારા રામાના હાયમાંથી અસેા ને પયરી બોંધ પડી ગયાં. આખા શરીર ચરચર ધ્રુજવા લાગ્યો અને બોલ્યો—

“ બાપજી ! એમાં મહારે શું ? મહોટી શેઠાણીએ પાંચસે રૂપીઆ આપવાના કર્યા હતા તેથી હું લલચાયો, પણ હું શું જાણું કે તમે તો જાણતા હશો ? બાપજી ફરીથી હું કદી આવું કરીશ નહિ ? મને સરકારમાં લઈ ના જરો ? કહેતા હો તો શેઠાણીને પણ પુછાવું ? ”

શેઠે ઠાવકું મ્હોં રાખી બધું સાંભળ્યું. મનમાં સમજ્યા કે કોઈ ગોટાળો છે. શેઠાણીનું નામ આવ્યું એટલે વધારે બહેમે બરાયા અને ધણે વધારે આંખવા વિચાર કર્યો. અને મનની વાત મનમાં જ રાખી બોલ્યા—

“ બોલ, હરામખોર ! શું છે આ બધું ? કહી દે સાચે સાચું નહિ તો બોલાવું છું. પટાવાળાને ?

રામો ગભરાયો. જે વાત બની હતી તે અચવી છતિ સુધી કીધી અને શેઠને કરગરી પડ્યો. શેઠને દયા આવી અને જવા દીધો પણ સાચે ધમકી પણ આપી કે આવું કામ કદી પણ કરવું નહિ. પોતાનામાં શેઠે વિચાર કર્યો કે “ વાહ ભાઈ, વાહ ! શું મહાત્માની કૃપા ! તેમના એક એક શબ્દમાં શું રહસ્ય રહેલું છે ? જો તે મહાત્માના શબ્દો મેં સાંભ-

બ્યા. ન. હોત અને સાંભળ્યા પછી મોઢે ન કર્યા હોત તો હું આજે આ દુનીયા ઉપર હતો નહતો પણ જાત ! ધન્ય મહાત્મા ધન્ય ! હું તમારા વિષે જેટલું માન ન રાખું, એટલું જોણું ! બાપજી બધાને આમજી ઉપદેશ આપજો. ”

આ વાત, ઉપરથી શું સાર લેવો એતો વાંચકદ્વયે અજાણ્યું નથી તોપણ બે બોલ કહીએ તો પ્રાસંગિક કહેવાશે, જેને આપણે ધર્મકેપદેશક કહીએ, જેઓ સદા આપણી આપણા ધર્મની ઉત્તરિ કરવા તત્પર છે એવા મહાત્માના પછી ભલે તે ગમે તેવું, કહે તોપણ વચનો ઉપર શ્રદ્ધા રાખવાથી અને તે સાંભળી તેને મનન કરવાથી આપણને માલમ પડશે કે તેના એક એક અક્ષરમાં પણ ધણુંજ સત્ય સમાયેલું હોય છે. ઉપરના જેવાં ઘણાંએ દ્રશ્યંતો શાસ્ત્રોમાંથી મળી આવશે. અને તે ઉપરથી આપણને એમ જણાશે કે મહાત્માના દરેકે દરેક શબ્દમાં-તે અર્થવાળા હોય કે પ્રસંગ શિવાય બોલાયેલા હોય તોપણ તેમાંથી આપણને ધણું શીખવાનું મળે છે.

જેઓ સુધારાવાળા થયા છે-જેઓનો મુખ્ય આશય ખીમ ધર્મના સંપ્તોને પોતાના ધર્મમાં લાવવા પછી ભલે તે ધર્મના સિદ્ધાંતો સમજતો હોય કે ના હોય પણ પોતાના જેવો કરવો તેવા લોકના કહેવા ઉપર ખીલકૂલ આધાર નહિ રાખતાં પોતાનાજ ધર્મના સિદ્ધાંતોમાં કાળને અનુસરીને સુધારો વધારો-કરી પોતાના ધર્મને વધુ ને વધુ ફેલાવવામાં સઘળા મંચે એવી ઓં લેખકની અંતઃકરણપૂર્વક વાચકદ્વય પ્રત્યે પ્રાર્થના છે. પોતાનો ધર્મ સુધારો પોતાના કુટુંબીઓની-પોતાના સગા-જાલાની-પોતાના મિત્રોની-અને પોતાની ઓંત ઓંત પછી પોતાના દેશની ઉત્તરિ કરવામાં દરેક માણસ મંચે એવી વાચકદ્વયને પ્રાર્થના કરવામાં આવે છે. આ ઉત્તરિ ક્યારે થાય કે જ્યારે પોતામાં પોતાના ધર્મ પ્રત્યે-પોતાના ધર્મશુદ્ધ પ્રત્યે પૂજ્યભાવ થાય ત્યારેજ અને તે પૂજ્યભાવ ક્યારે ઉપજે કે જ્યારે તે શુદ્ધ મહાત્માના શબ્દો ઉપર આપણી પૂર્ણ શ્રદ્ધા હોય ત્યારેજ !!!

વાસ્તે હે પ્રિય વાંચક ! તું તારા શુદ્ધ પ્રત્યે-ધર્મ પ્રત્યે-માનની લાગણીથી-અને પૂજ્ય-ભાવથી-અપૂર્વ શ્રદ્ધાથી જો !!!

કવિતા લખનાર શોખિન મહાશયોને પ્રાર્થના અને

ગુજરાતી પિંગળનો અનુવાદ.

(લેખક પાનાચંદ જ્યેષ્ઠ-મુંબાઇ.)

વર્તમાનપત્રો, માસિકો, ચોપાનિયાં વિગેરેમાં આવતી કેટલીએક કવિતાઓ દ્રષ્ટિગ્રાચ્ય કરતાં મયાળે ત્રોટક, લુન્ગી, ઉપજાંતિ, વસંતતિલકા વિગેરે જંદોનાં નામ આપવામાં આવે છે અને તે અક્ષરભેગ માત્રાભેગ એમ બે પ્રકારે છંદ શૈલિથી તપાસતાં લખનાર મહાશય બિલકૂલ તે યકી અજાણ્ય છે એમ સ્પષ્ટ જણાઈ આવે છે. અત્યુક્ત માસિકપર કવિતા મોઢવી આપનાર અને કવિતા દાખલ કરનાર જનને છંદ શાસ્ત્રનું પુરતું જ્ઞાન હોય તો સોનું ને સુગંધ કહેવાય પણ અન્ય જનો પાસે નાખીમાં અને સારા વિદ્વાનોના પરિચયવાળાં માસિકો વિગેરે હાંસીપાત્ર થાય તો શરમાવા જેવું છે. કદાચ લખનાર મહાશયોના ઉદ્દગાર મતેારજક તથા અનુપ્રાસ મગતા હોય છે પણ છંદ નામ કશું-તો છંદ શૈલીની પણ કાળજી રાખવાની જરૂર છે. છંદ શૈલીની માહિતી નથી ને તેવાજ રાગમાં કાવ્ય લખવું છે તો જરૂરથી છંદ

શબ્દને બદલે આલ એવો શબ્દ મુકવામાં આવે તો લખનારની ગિલકુલ લુલ્લ ગણવામાં આવતી નથી જેમકે હરિગીત છંદ તેને બદલે હરિગીતની આલ એમ લખવું.

૨. સંસ્કૃતમાં કાવ્ય રચવાને માટે બુદ્ધ બુદ્ધ અથવા રચાયા છે તેમાંથી ઉપરી દશ પતરામ કવિએ ગુજરાતી પાંગલ રચિ છે તેનો અનુવાદક અત્રે મહાશયેના લાભને માટે કિમિત આપવામાં આવે છે.

૩ પ્રથમ લઘુ ગુરૂની સમજણ.

હરવ= ઇ ડ ને અકાર એ લઘુ અક્ષર કહેવાય.

દીર્ઘ= ઈ ડ ને આ એ ગુરૂ અક્ષર કહેવાય.

જેમકે ક ખ ગ કિ ખિ ગિ કે ખુ ગુ એ સરવે લઘુ અક્ષર કહેવાય.

કા ખા ગા કી ખી ગી કે ખૂ ગૂ એ ગુરૂ અક્ષર કહેવાય.

એ પ્રકારે દરેક અક્ષરમાં સમજી લેવું પણ એટલું વિશેષ છે કે જોડા અક્ષરની પહેલાં ને લઘુ હોય તો લઘુના બદલે ગુરૂ થાય છે.

(ધર્મ) એ શબ્દમાં રહેને 'મ' જોડા અક્ષર તો તેના પહેલાં રહેલો લઘુ ને 'ધ' તેના ગુરૂ થાય છે.

લઘુ ગુરૂ ઉપરથી માત્રાઓની સમજણ.

લઘુની એક માત્રાને ગુરૂને બે માત્રા ગણવી. માત્રામેળ છંદમાં માત્રાઓ ગણીને તપાસવી અને તેના તાળ તપાસવા.

આઠ ગણ્ય છપ્પો.

માતાજી તે મગજી નગર તે નગજી પ્રમાણે,

ભોજન તે ભજી ભગજી જગાત જગજી વણિ જણો.

સમતા તે ગણ સગજી યશસ્વી મગજી ગણી ને,

રામજી ગણો રગજી તગજી તાતાર ભણીને.

૧	મગજી	માતાજી	ગુરૂ	ગુરૂ	ગુરૂ
૨	નગજી	નગર	લઘુ	લઘુ	લઘુ
૩	ભગજી	ભોજન	ગુરૂ	લઘુ	લઘુ
૪	જગજી	જગાત	લઘુ	ગુરૂ	લઘુ
૫	સગજી	સમતા	લઘુ	લઘુ	ગુરૂ
૬	યગજી	યશસ્વી	લઘુ	ગુરૂ	ગુરૂ
૭	રગજી	રામજી	ગુરૂ	લઘુ	ગુરૂ
૮	તગજી	તાતાર	ગુરૂ	ગુરૂ	લઘુ

પ્રથમ અક્ષર મેળ છંદ બનાવવાની રીત.

જોડક છંદ અક્ષર ૧૨ યસગજી ૪

પર નિંદ વિશે જન જોન ધરે,

પર ચિત્ત ખચિત્ત કદી ન હરે.

પર નારિવિકારિન દ્રષ્ટો કરે,

જયવંત સદા સુખ શ્રેષ્ઠ વરે.

૧. દરેક માત્રા મેળ છંદમાં તાળ આવે છે તે માત્રા મેળ છંદ કહીયું.

૨. ત્રણ અક્ષર મળીને ગણ કહેવાય.

૩. જોડા અક્ષર પહેલાં લઘુ છે તે ગુરૂ થયા.

૪. લઘુ લઘુ ને ગુરૂ.

દરેક પાદમાં બાર અક્ષર ગણી લેવા, પછી ચાર સગણ કીધા છે તેના માટે પાંચમો ગણ લેવો તેમાં સમતા એમ છે તે બે લઘુને એક ગુરુ (જે ઠેકાણે બે લઘુ ને એક ગુરુ હોય ત્યાં સગણ છે એમ સમજી લેવું) એ પ્રમાણે ચારે સગણ સાથે આવે, ત્યારે ત્રોટકછંદ રચાય. ત્રણ અક્ષર મળીને ગણ કહેવાય એવા ચાર ગણના બાર અક્ષરે કરીને ત્રોટકછંદ રચી શકાય.

ખીજા પાદમાં વિ અને ચિ એમને ગુરુ માનવા. આગળ આવી ગયું છે કે જોડા અક્ષર પહેલાં જો લઘુ હોય તે લઘુનો ગુરુ થાય છે. ત્રીજા પાદમાં ન લઘુ છે પણ ગુરુ થાય છે. છી ગુરુ છે પણ તે ઠેકાણે અર્ધચંદ્રાકાર ચિન્હ છે તે લઘુ જણાવવા નિમિત્તે મુકેલું છે કારણકે છી શબ્દ દીર્ઘ ધકારાન્ત છે. સંસ્કૃત કોશમાં આકારાન્ત, ધકારાન્ત, દીર્ઘ ધકારાન્ત, ઉકારાન્ત, દીર્ઘ ઉકારાન્ત દરેક શબ્દોમાં ખુલ્લુ જણાઈ આવે છે નથી કરી દરેક શબ્દો ગોઠવવામાં સવળ પડે છે પણ બાયામાં દરેક શબ્દને માટે કંઈ ચોક્કસ કહી શકાતું નથી પણ ઉચ્ચાર યકી હ્રસ્વ ધકારાન્ત કે દીર્ઘ ધકારાન્ત વિગેરે સ્પષ્ટમાં લઈ ગોઠવવાની કાળજી રાખવી પડે છે.

(અપૂર્ણ.)

દિલખુશ ઉપદેશીક પદ.

(૧)

(લેખક—ડી. જી. શાહ માણેરપુરવાળા મુ. પાલીતાણા.)

જુલજુલા છંદ.

હાં ત્યા જીવડા જંગળથી જાગીને, કેમ ઉઘી રહ્યો અધિર જગમાં; ઉઠ. ૧
ક્યાંથી તું આવીઓ જાણે તું ક્યાં વળી, પ્રશ્ન પુછજે તુજ ઉદયમાં.
સંસારના ખેતમાં સત્ય ક્યાં દેખતો, કાર્ય કીધું. તે શું અહીં આવી; ઉઠ. ૨
લાડીને ગાડીમાં મોજ તું માણતો. અજાનથી દુઃખને મુખ લાવી.
મોહ વૈરી તણા પાસમાં તું પડ્યો, માત પિતા અને પ્રેમી દારા;
ભ્રાત ભગીની વળા કુટુંબ આ મોહનું, બધાવશે કર્મના તુજ ભારા; ઉઠ. ૩
સ્વાર્થ સૌ સાધવા પ્રેમ ખતજાવતા, માન માયાની લગ્ની લગાડી;
લાગે અમૃત સમુ અજાનતા ભાસથી, કર્મકે પાસ નાંખે જમાડી. ઉઠ. ૪
જીવિત આ જાણ તું સ્વપ્નસમ લાગતું, સમય આવે જરૂર જાતું;
આવીને જન્મ તણું તેડું ઉમુ રહે, તે સમે દુઃખ દરિએ દુઃખાણું. ઉઠ. ૫
આવીઓ તે સમે એકમે તું હતો, છોડી પણ એકલા તારે જાતું;
ધર્મ એક આવતો મિત્ર પરબવ તણો, તે વિના કંઈ આવે અકાંડ. ઉઠ. ૬
કુટુંબ વૈભવને પરિવાર પ્રેમી સદુ, યુદ્ધિને જીવડા ચાલી જશો;
ધર્મ કીધો નહિ લાભ લીધો નહિ, દ્રવ્ય અધર્મનું ધૂનધાણી યારો. ઉઠ. ૭
પુણ્ય વિષુ પ્રાણીઆ જન્મ તુને જાણશે, મુદ્દગરો મારશે કંઈ આપી;
અવનીમાં તે જઈ કામ જુડાં કર્યા, પાસ અધર્મમાં નીતિને ઉથાપી. ઉઠ. ૮
કહે અધ્યા મુરખા કામે તું શું ગયો, અહીંથી ધારીને મૃત્યુ લોકે;
ધર્મના પ્દાને તું કમ યથો જગનમાં, છોડીએ નહિ હવે રડીસ પોકે. ઉઠ. ૯
માટે વિચારીને હિત દેશે ધરી, કર ધર્મની સેવના શુભ યારો; ઉઠ. ૧૦
જુલજુલિય સંગથી “દિલખુશ” આ કહે, ધર્મે સદા ભવદુઃખ જશે. ઉઠ. ૧૦

દંપતી જોડું.

(લે. પાનાચંદ જ્યેષ્ઠ મુંબાઇ.)

(ગજલ).

સંસારે સુખ દુઃખોમા,	પતિ પત્નિ સદા રનેહી;	1
રહે સમભાવમાં સામે,	પુરણ પુન્યે મળે જોડું.	1
શુભાશુભ કર્મના લીધે,	જીવન શાતા અશાતામા;	
નચાવે દૈવ શુ કરતું,	પુરણ પુન્યે મળે જોડું.	2
પતિ નહિ અન્ય પત્નિથી,	સતિ પાણુ તિમહીજ ધારે;	
વહે વૃત્તિ સદા ધર્મે,	પુરણ પુન્યે મળે જોડું.	3
ઉંમર રાણા હતા કુલા,	સતિ મયણાતણુ સ્વામિ,	
કસોટી હેમતી કાધી,	પુરણ પુન્યે મળે જોડું.	4
મહિયારી વેશને ધારી,	પતિનો રનેહ મેળવવા;	
સુખી તે જોડહું જગમા,	પુરણ પુન્યે મળે જોડું.	5
સુધારે કતને નારી,	સુધારે કંત નારીને;	
વિશયવાન્છા કરે અળગી,	પુરણ પુન્યે મળે જોડું.	6
વિનય વિનયા અચળ કિર્તી,	મનોબળ જોડહું જગજ;	
ધર્મિજીત વસ્તુ મળે ક્ષણમા,	પુરણ પુન્યે મળે જોડું.	7

માધ્યમિક કેલવળી.

(અનુસંધાન ગત અંક ૬ કુના પાને ૧૯૨ મે થી.)

(લેખક એક શિક્ષક—ગોધાવી.)

A man who takes up any-pursuit without knowing what advances others have made in it works at a great disadvantage.

De Quincey.

હી કવીન્સી કહે છે કે “અન્ય મનુષ્યોએ તે વિષયમાં કેટલી પ્રગતિ કરી છે તે જાણ્યા વિના જે મનુષ્ય કોઈ પણ કામ માથે લે છે તેને ઘણો ગેરલાભ થાય છે.”

દરેક ધંધાદારીએ પોતાના ધંધામાં કુશળતા પ્રાપ્ત કરવા માટે તે ધંધામાં જે મહાન સુધારકો અને વિદ્વાનો થયા હોય તેમના વિશે જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવું જોઈએ. તેઓએ પોતાના ધંધામાં જમાનાથી જે પ્રગતિ અથવા સુધારા વધારા થયા હોય તે વિશે માહિતિ મેળવવી જોઈએ. જ્યારે પ્રસ્તુત સત્ય દરેક ધંધાદારીને લાગુ પડે છે તો પછી શિક્ષણનો ધંધો જેમાં પ્રોફેસર વસ્તુ જે વિદ્યાર્થીના મન સાથે શિક્ષકને સંબંધ છે એવા અગત્યના વિષયમાં તો તે ખાસ આવશ્યક થઈ પડે છે. શિક્ષણનો અભ્યાસ ન કરેલો હોવાથી તે વિષયનાં મૂળતત્ત્વોના જ્ઞાનના અભાવે અસિક્ષિત untrained શિક્ષકની દૃષ્ટિ ટુંકી થઈ જાય છે. તે નજીવી બાબતને પ્રાધાન્ય આપે છે અને તેનું પરિણામ એ થાય છે કે અગત્યની બાબતો રહી જાય છે. અભ્યાસથી પ્રાપ્ત કરેલા જ્ઞાનના અભાવે તે એકમાં પડે છે અને તેનું શિક્ષણ યોગિક અને

નિરસ થાય છે. ઘણીખરી બાબતોમાં તે એવી ભૂત કરે છે કે જે ભૂતો શિક્ષણના નિયમો વડે ભૂતો તરીકે સિદ્ધ થઈ હોય છે. અન્ય કોઈ પણ વિષય કરતાં કેળવણીના વિષયમાં જે વસ્તુ (બાળકનું મન) સાથે શિક્ષકને કામ કરવાનું હોય છે તેની લાવકાતનો ખ્યાલ તેને હોવાની ખાસ અગત્ય છે. શિક્ષકને શિષ્ય વર્ગના મન સાથે અને મનને શરીર સાથે સંબંધ હોવાથી પરોક્ષ રીતે શિષ્ય વર્ગના શરીર સાથે પણ સંબંધ હોવાથી એ આવશ્યક છે કે શિષ્ય વર્ગની શારીરિક અને માનસિક શક્તિઓના તથા જે નિયમાનુસાર તેમનો વિકાસ થઈ શકે તેનો ખ્યાલ હોવાની જરૂર છે. આથી દરેક શિક્ષકે માનસશાસ્ત્ર Psychology નું ખાસ અધ્યયન કરવું જોઈએ. પ્રસ્તુત શાસ્ત્રના નિયમને અનુસરીને શિક્ષકે વિચારવું જોઈએ કે કઈ પદ્ધતિના ઉપયોગથી તે અસ્થ અમે પોતાનું કાર્ય સિદ્ધ કરી શકે અને શિક્ષણને રસિક અને સરળ બનાવી શકે. પ્રસિદ્ધ વિદ્વાન લેન્ડન કહે છે કે “He who shortens the way to learning lengthens life.” “જે શિક્ષક જ્ઞાન મેળવવાનો માર્ગ સરળ અર્થાત સંક્ષિપ્ત કરે છે તે શિષ્યની જીંદગી લંબાવે છે.” જે શિક્ષક પદ્ધતિસરનું નહોય તો પરિણામ એ થાય છે કે વિદ્યાર્થી અમિત થઈ કંટાળે છે અને શિક્ષકને પણ શ્રમ પડે છે. વિદ્યાર્થી શ્રમથી સરળ થાય છે. જે શિક્ષક માર્ગના જ્ઞાન વિના આંખો મીચીને પ્રવાણ કરે છે તેને કંટાળવું પડે છે અને ઘણી મુશ્કેલીઓ સહન કરવી પડે છે. પોતાની ભૂલને સુધારવી પડે છે અને પ્રસ્તુત ભૂતોના અને તેના પરિણામરૂપ નિષ્ફળતાના અનુભવથી તેને વારંવાર શિક્ષણ પદ્ધતિમાં ફેરફાર અને સુધારો કરવો પડે છે. આ રીતે અનુભવ મેળવતાં તેનો ઘણો સમય નિર્ધર્ય અતિત થાય છે અને તે છતાં ઘણે સમયે પણ તેને લાભ ખડુંજ અસ્થ થાય છે. અંગ્રેજીમાં કહેવત છે કે “Experience teaches fools” “અનુભવ-મહાવરો ખૂંખેને શીખવે છે.” અહિં અનુભવ રાખ-મહાવરા Mere practice ના અર્થમાં વપરાયેલો દૃષ્ટિગોચર થાય છે. કોઈ પણ બાબતનો અભ્યાસ કર્યા વિના તે કાર્ય કરવા ઘણા સમય સુધી ચલ કરવો તેને મહાવરો practice એ નામથી અવકારમાં આપણે જાણખીએ છીએ. છતાં અનુભવ experience એ રાખનો ફેરવાક લોકો ખોટા અર્થ કરે છે. તેઓ કોઈ પણ વિષયના મહાવરાના જ્ઞાન empiricism ને અનુભવ experience એ નામથી અવકારે છે. આ ભૂલના યોગે empiric ઉંટ વૈધ અને experienced અનુભવી બન્નેની સમાન ગણના થતી દૃષ્ટિગોચર થાય છે. આનું પરિણામ એ થાય છે કે શિક્ષણના અભ્યાસ પ્રયે ઉપેક્ષા રજાખાતિક રીતે ચાલી જોવામાં આવે છે.

માર્ગ જાણ્યા વિના તે (અનુભવ) માર્ગે પ્રવાણ કરવું અને તે અજાનના પરિણામ રૂપ સર્વે મુશ્કેલીઓનો અનુભવ મેળવવો અને ત્યારબાદ તેથી દૂર રહેતાં શીખવું તે કરતાં તે માર્ગના બોમીયાની સલાહ પ્રમાણે વર્તવું એ સુગ પુરૂષોને માટે બ્યાજખી અને કિતકર છે. સુગ પુરૂષો અનુભવથી શીખવાને પસંદ કરતા નથી. તેઓ સાચાતથીજ તે વિષયને લગતી સર્વે ઉપયોગી બાબતોની માહિતિ મેળવે છે. જેથી તેમની સુસાદરી સરળ અને સુગમ થાય છે. શિક્ષણના વિષયમાં પણ ઉપરનું સત્વ યોગ્ય રીતે લાગુ પડી શકે છે. જે શિક્ષક અગાઉથી શિક્ષણ-શાસ્ત્રનું અધ્યયન કરીને, તે પ્રમાણે મહાવરો પાડ્યો હોય તો તે પોતાની અગાઉ થઈ ગયેલા વિદ્વાનો અને સુધારકોના અનુભવ, ચતુરાઈ અને શોધના લાભ પ્રાપ્ત કરી શકે અને પોતાના ધંધામાં જલદી સફળતા મેળવી શકે. તે પોતે આનંદ મેળવી, શિષ્યવર્ગનો બોલો જોણો કરી શકે. પરંતુ આધુનિક સંધોગો જોતાં માધ્યમિક (અને ખાસ કરીને આંધ્ર-ગુજરાતી) શિક્ષણના ધંધામાં કોઈ પણ પ્રકારની તાલીમની કે ધંધાને

લગતી જાણતના અભ્યાસની અગત્ય યોગ્ય રીતે મનાતી નથી. પ્રોફેસર લેન્ડન કહે છે કે—
The strange thing is that teaching is about the only art, which is supposed not to need earnest study and constant painstaking practice to learn efficiently. There are still many, it is to be feared, who see nothing in teaching beyond simply telling children what they have to learn, and who look upon knowledge of a subject as the only necessary condition for teaching it. No amount of earnestness or exertion will enable a person, who has not learned by laborious efforts how to do so, to paint a picture or play a musical instrument. Why should it be expected that teaching alone will come by intuition? And the matter becomes stranger still when we consider the immense importance of the issues at stake; and take into account the terrible waste of time and efforts and the mischief done to young minds as a result of bad teaching.

“એ વિસ્મયજનક છે કે માત્ર શિક્ષણનો જ ધંધો એવો છે કે જેમાં યોગ્ય જ્ઞાન મેળવવાને સતત અને ઉદ્યોગી મદાવરાતી અને આતુર અભ્યાસની અગત્ય મનાતી નથી. એ ભયભરેલું છે કે અદ્યાપિ પર્યંત ધણા મનુષ્યો છે કે જેઓ શિષ્યને શીખવવાના વિષયને તેની આગળ માત્ર ખોલી જવા ઉપરાંત તેમાં કંઈ વિશેષતા હોય એમ માનતા નથી. તેઓ (શીખવવાના) વિષયના જ્ઞાનને શિક્ષણને (શીખવવાને) યોગ્ય સ્થિતિમાં હોય એમ માને છે. સખ્ત પ્રયત્નવડે ચિત્રકળાનો કે વાદ્ય યંત્ર વગાડવાનો અભ્યાસ કર્યા વિના ગમે તેટલી આતુરતા રાખવાથી કે ઉદ્યોગ કરવાથી કોઇ પણ મનુષ્ય ચિત્ર કાઢવામાં કે વાદ્ય યંત્ર વગાડવામાં સફળ થતો નથી તો શિક્ષણકળાનું જ્ઞાન સ્વતઃ સ્વાભાવિક અને પ્રાપ્ત થઇ શકે એવી કલ્પના કરતી તે નિરર્થક છે. આ ઉપરાંત કેળવણી જેવા મુદ્દાના સવાલની અત્યંત ઉપયોગિતા વિષે અને ખરાબ શિક્ષણના પરિણામે કુમળા મગજને જે નુકશાન થાય છે તેનો અને સમય અને બળનો જે ભયંકર મિથ્યા વ્યય થાય છે તેનો વિચાર કરતાં શિક્ષણકળાનું જ્ઞાન સદૃજ પ્રાપ્ત થઇ શકે એવી કલ્પના કરતી એ વિશેષ વિસ્મયજનક જણાશે.”
પ્રોફેસર લેન્ડન મદાવરાતા સિદ્ધાંતના પક્ષકારોને યોગ્ય રાષ્ટ્રમાં ન્યાય આપેલો છે. ‘સિદ્ધાંતોના જ્ઞાન વિનાનું શિક્ષણ ખરાબ નીવડે છે જે બાળકના કુમળા મગજને નુકશાન કરે છે, ખરાબ શિક્ષણથી શિષ્ય અને શિક્ષક ઉભયનો સમય અને બળ નફામાં ખરચાય છે.

“Teachers no less than doctors must go through a course of professional training, Froebel” ફ્રોબેલ કહે છે કે “વૈદ્ય કરતાં શિક્ષકને ધંધાની તાલીમ લેવાની કંઈ ઓછી અગત્ય નથી.”

“The teacher has immense influence, and that to turn this influence to good account he must have made a study of his profession and have learnt ‘the best that has been thought and done’ in it. Every occupation in life has a traditional capital of

knowledge and experience, and those who intend to follow the business, whatever it may be, are required to go through some kind of training Mulcaster.

“શિક્ષકની આસર બહુ ઊંડી ચાલ છે તેથી તે આસરવડે સારો લાભ ઉત્પન્ન કરવાને તેણે પોતાના ધંધાને અભ્યાસ કરવો જોઈએ અને તે વિષયમાં જોએએ શ્રેષ્ઠ વિચારો અને જે ઉત્તમ કાર્યો કર્યા હોય તેની તેને માહિતી હોવી જોઈએ. જીંદગીના દરેક ધંધામાં અનુભવ અને જ્ઞાનનું પરંપરાગત જડોળ હોય છે અને જોએને અમુક ધંધો કરવાનો હોય છે તેમણે તે ધંધો ગમે તે પ્રકારનો હોય તોપણ તેની કોષ્ઠયથી પ્રકારે તાલીમ લેવી જોઈએ—મલ્કેસ્ટર. આ પરથી ધંધાની કેળવણી લેવાની અગત્ય સિદ્ધ થાય છે છતાં મહાવરાના સિદ્ધાંતના પક્ષકારો એમ કહ્યના કરે છે કે “Practice makes a man perfect” “મહાવરાવડે માણસ સંપૂર્ણ થઈ શકે છે.” પ્રસ્તુત કહેવતના આધારે તેઓ એવી કહ્યના કરે છે કે ધણી વર્ષના મહાવરાવડે અનુભવ પ્રાપ્ત થઈ શકે છે કે જે અનુભવ ધંધાના શાસ્ત્રીય જ્ઞાનની ગરજ પણ સારી શકે. પરંતુ મહાવરા વડે સંપૂર્ણતા મળી શકે એમ કહેવા કરતાં એમ કહેવું એ ભ્રામ્યમુક્તા થઈ શકે કે ખરાબ રીતે કાર્ય કરવાના મહાવરાવડે માત્ર અકુશળ કારીગરીરૂપી કસ્પિત સતોષની પૂર્ણતાજ પ્રાપ્ત કરી શકાય. લોર્ડ બેકન કહે છે કે “I doubt not but learned man with mean experience would encel men of long experience without learning and outshoot them in their own bow.”

મને સંદેહ નથી કે અલ્પ અનુભવવાળા વિદ્વાનો જ્ઞાન વિનાના પણ દીર્ઘ અનુભવવાળા મનુષ્યો કરતાં શ્રેષ્ઠ હોઈ શકે અને તેમના ઉદ્દેશમાં તેઓ શ્રેષ્ઠતા મેળવી શકે.

વળી તે કહે છે કે “Remote but superficial generalities do but offer scorn to practical men.” (Lord Bacon.)

દૂરના અને ઉપરચોટીયા અનુભાનો રહિવાળા મનુષ્યોમાં જ્ઞાન માટે તીવ્રરસકાર ઉત્પન્ન કરે છે. શાળાની રીઝીટી ટેવાયલા શિક્ષકો એક પ્રકારના નુકરાનકારક શ્રેડમાં પડે છે, અને જે શિક્ષકો હજી રીઝીટી ધણી સમય મુઢી ટેવાઈ ગયેલા હોય છે તેમની દૃષ્ટિની મર્યાદા બંધાઈ જાય છે. (અપૂર્ણ.)

સુવિચાર રત્નરાશિ.

(અનુસંધાન ગતીકે ૨૩૫ પૃષ્ઠ થી.)

(લેખક:—વીરબાળક—મણિમંદિર—પાદરા.)

જ્યારે તમારા મિત્રો કે સંબંધીઓ પોતાના કે બીજાઓના મંદવાડની લાંબી લાંબી કથાઓ બારે રસથી તમને કહેવા માંડે—ત્યારે તત્કાળ આરોગ્યની વાત કાઢીને ડોહોલાયલા પાણીને સ્વચ્છ કરો. આરોગ્યનીજ વાતો માત્ર કહેવાનો અને સાંભળવાનો આગ્રહ કરો. મંદવાડ કરતાં આરોગ્ય વધારે વ્યાપેલું તથા વધારે બુદ્ધવાન છે અને તેથી વાતો કરવા માટે, અત્યંત મહત્ત્વનો વિષય તે છે એ સિદ્ધ કરો. જેનું પ્રમાણ અધિક હોય, તેનોજ પક્ષ

બલવાન ગણાય છે. મદવાડ કરતાં આરોગ્યનું પ્રમાણુ અધિક છે માટે આરોગ્ય બળવાન છે. આરોગ્યની વાતોવડે આરોગ્યતા અધિક પ્રમાણુને, વિશેષ અધિક કરો.

* * * * *
જ્યારે જગતમાં દુર્ગુણ અને દુરાચાર, અધિક પ્રમાણુમાં જેવામાં આવે, ત્યારે સદ્ગુણને સદાચારનીજ વાતો કરો. જ્યારે સદ્ગુણ અને સદાચાર વધુ પ્રમાણુમાં જેવામાં આવે ત્યારે પણ તેથી અધીક પ્રમાણુમાં, સદ્ગુણ ને સદાચારની વાતો કરો. સદ્ગુણની વાતો કરવાથી, લોકો સદ્ગુણ સંબંધી વિચારો કરતા યશે. તેઓ સદ્ગુણના લાભનું ચિંતન કરતા યશે, વિચારને ચિન્તન કરવા માંડતા ચોડાજ સમયમાં તેઓને સદ્ગુણ પ્રાપ્ત કરવાની ઇચ્છા યશે, અને મનુષ્યોને સદ્ગુણી ચવાની જ્યારે ઇચ્છા પ્રકટે છે ત્યારે તેઓ સદ્ગુણી ચવાનો પ્રયત્ન કરે છે—અને અતે તે સદ્ગુણી યાય છેજ.

* * * * *
નિરંતર સદ્ગુણની વાતો કરવાથી, તમે હજારો મનુષ્યોનાં મન શુદ્ધ કરી શકશો અને આ હજારો પાછા ખીજ લાખોનાં મન તેવીજ રીતે શુદ્ધ કરશે. આથી સદ્ગુણનીજ વાતો કરવાથી તમે જગતનું જે કલ્યાણ કરો છો, તેની સિમાજ નથી.

* * * * *
જ્યારે જગત અસત્ય અને હાપ્રપંચથી ભરેલું જણાય અને ધૌર કળિકાળ પ્રસરી રહેલો જાણે ત્યારે પણ સત્યનુંજ અને સત્યના મહિમાનુંજ ગાન કરો. અસત્ય વ્યાપવાથી, સત્ય કંઈ નાશ પામતું નથી. સત્યનો સર્વજ્ઞ, સર્વ સામર્થ્યયુક્ત વ્યાપીજ રહ્યું છે, તેને દ્રષ્ટિએ આશુવા માટે તેનીજ વાતો કરો. અસત્યનાં ને હાપ્રપંચનાં ચિત્રો લોકો આગળજ ધરો કાચકે અસત્ય ને હાપ્રપંચનાં ચિત્રો નિરંતર તેમની આગળ ધરવાથી તેમના હૃદય પર તેની છાપ પડે છે, અને અજણપણે તેમના મનને માર્ગમાં દોરાય છે. લોકોના વિચારોના પ્રવાહની દિશા તમે બદલી શકો એમ છે. નિરંતર સદ્ગુણની વાતો કર્યાં કરવાથી, સમગ્ર મનુષ્ય પ્રજાને, સદ્ગુણમાં પ્રીતિવાળી તમે કરી શકશો, અને તેમ યતાં કળિકાળમાં પણ તમે સત્યયુગને પ્રવર્તેલો જ્ઞેશો.

* * * * *
વિચારોનું આરોગ્યપર દ્રઢ પરિણામ યાય છે. જેવો વિચારોનો ઉદ્ભવ યંવા માટે છે તેવોજ રક્તાભિસરણુનો પ્રયોગ વિચારોને સાનુકૂળ થઈ વહેવા માટે છે. સુખના વિચારો સુખના કરેલા ને દુઃખના વિચારો તે દુઃખના જરેલા રક્તાભિસરણુને જોરથી શરૂ કરે છે માટે જ્યાં જ્યાં ત્યાં હમેશાં અખિલ વિશ્વમાં સુખ સુખ ને સુખ પ્રસરાવવા સાથે સુખનાજ વિચારો ફેલાવો ને તમે સુખ પ્રસરાવનાર, પ્રદાતા પાડનાર—સૂર્યપ્રીરણુ યશો.

* * * * *
હમેશાં સ્મરણુમાં રાખશો કે તમે જે પ્રકારે વાતો કરો છો, તે પ્રકારે તમે મનુષ્યના મનને દોરી શકો છો. તમારા શબ્દો જે દિશાને દર્શાવે છે તે દિશામાં તેનું મન ગયા શીવાય રહેતુંજ નથી. દોષની, દુરાચારની, વાધિઓની, અને વિપત્તિની વાતો કર્યાં કરો અને ધણા મનુષ્યો તે તરફ તથાયા જવાના. સદ્ગુણની, સદાચારની, આરોગ્યની અને સંપત્તિની વાતો કર્યાં કરો અને ધણા મનુષ્યો સદ્ગુણ, સદાચાર, આરોગ્ય ને સંપત્તિ તરફ આકર્ષાઈ તે પ્રાપ્ત કરવા મથવાના, અને આ પક્ષમાં તે વિચારો દર્શાવનાર તમે પોતે પણ તે વિચારોના પરિણામના ફલથી વિયુખ રહેવાના નહિજ.

આ માસમાં આવેલી મદદ.

- ૨૦-૦-૦ સા. લક્ષ્મિચંદ કાલીદાસ દ. પાંડરાવાળા વડીલ મોહનલાલ હેમચંદના તંત્ર
અર્થી અગ્રેના સા. મણીલાલ લક્ષ્મીભાઈને ત્યાંથી લાગ્યા.
- ૧૭૧-૦-૦ શ્રી મુઆઈમાં વસ્તા નીચેના સદ્ગૃહસ્થોના માસિક મદદના માસ બારમાંના કે
જેરી રતીલાલ લાલભાઈના જવાબથી સા. વડીલાલ દલસુંખભાઈને ત્યાંથી મુઆઈ
- ૧૦-૦-૦ જેરી મણીલાલ સવચંદ.
- ૧૦-૦-૦ જેરી ભોળાભાઈ બાપાલાલ.
- ૧૦-૦-૦ જેરી સારાભાઈ દરિયાઈ.
- ૧૦-૦-૦ જેરી અમૃતલાલ મોહોદાલાલભાઈ.
- ૧૦-૦-૦ જેરી ભોળીલાલ મોહોદાલાલભાઈ.
- ૧૧-૦-૦ જેરી સારાભાઈ ભોળીલાલ.
- ૧૧-૦-૦ જેરી ચંદુલાલ છોટાલાલ.
- ૧૦-૦-૦ શેઠ મનલાલ કંકુચંદ.
- ૧૦-૦-૦ જેરી લાલભાઈ માણેકલાલ.
- ૧૦-૦-૦ જેરી લાલભાઈ કસ્તાણુભાઈ.
- ૧૦-૦-૦ જેરી રતીલાલ લાલભાઈ.
- ૧૦-૦-૦ સા. ભોળાભાઈ ભોળીલાલ.
- ૭-૦-૦ જેરી મોહનલાલ લક્ષ્મીભાઈ તપાં ખીજ દલાસોના મળીને.
- ૭-૦-૦ શેર દલાલ મોહનલાલ અને અમૃતલાલ.
- ૫-૦-૦ જેરી કેશવલાલ મોહોદાલાલભાઈ.
- ૧૦-૦-૦ જેરી મોહનલાલ હેમચંદ.
- ૧૦-૦-૦ જેરી લાલભાઈ મનલાલ.
- ૧૦-૦-૦ જેરી લાલભાઈ મનલાલ બા. પટેલ માસના બાકી રહેલા તે.
- ૮-૦-૦ એક સદ્ગૃહસ્થની વતી સા. મનલાલ વિરચંદ.
૬. સા. માણેકલાલ ચંદુભાઈ. અમદાવાદ.
- ૫૦-૦-૦ મહેમ બાઈ હિરાકંવર સવાઈભાઈ રાખચંદની વિધવા તરફથી કેશવલાલ
સવાઈભાઈ. ૬. સા. શ્રોમચંદ હડીચીંગ. અમદાવાદ.

૨૮૫-૦-૦

જમણ:—સા. ૨૭-૧૦-૧૯૧૩ (મનરેસ) ના દિવસે અગ્રેના હુજુમાવાડાના
સા. છોટાલાલ સુનરીભાઈને ત્યાં વિધાર્થીઓને જમાવવામાં આવ્યા હતા.

પરચુરુજી:—સા. જનલાલ જેરચંદના ટૂંકી વડીલ મોહનલાલ મોહનરામ તરફથી
૫૫૫ કરવાના કંતાન, પોતીયા, ખેસ રજી કુચ નંબ ૧૧) બોર્ડીંગને આપવામાં આવ્યા છે.

REGISTERED No. B. 876.

શ્રી જૈનચેતાંબર મૂર્તિપૂજક બોર્ડીંગના હુતાર્થે પ્રગટ થતું

બુદ્ધિપ્રભા.

LIGHT OF REASON.

જ્ઞાનદર્શનચારિત્રાણિ મોક્ષમાર્ગઃ

પુસ્તક ૫ મું. હાંસેમ્વર ૧૯૧૩ વીર સંવત ૨૪૩૯ અંક ૧ મો.

વિષયાનુક્રમણિકા.

વિષય.	પૃષ્ઠ.	વિષય.	પૃષ્ઠ.
૧. પ્રાચીન ગુર્જર બાપામાં જૈન સાહિત્ય ૨૭૩		૬. જગત. ૨૯૦	
૨. પૂર્વાચાર્ય તથા સંવેગી સાધુઓએ ચારિત્ર માર્ગ સંબંધી જે બોલો શ્વ કાષ્ઠાઓ પૂર્વે કર્યા હતા તે જુની પાનાઓમાંથી સાર રૂપે અને કેટલાક બોલો હિનારવામાં આવે છે. ૨૭૬		૭. સ્વામા સંગ સવેગ ૨૯૫	
૩. સ્વૂદ્ધ પ્રેમ અને સૂક્ષ્મ પ્રેમ. ... ૨૭૮		૮. સમયને જાગૃત્વો. ૨૯૬	
૪. દિવ્ય પિતૃમંડિત. ૨૮૧		૯. દિવ્ય દર્શન... .. ૨૯૭	
૫. મનુષ્ય. ૨૮૯		૧૦. જ્ઞાતાના અવસાન પછી. ... ૨૯૯	
		૧૧. પેલાપુરમાં આચાર્ય પદવી અને તે નિમિત્તે થયેલો મહોત્સવ ... ૩૦૦	
		૧૨. માનવ દિત્તોષ. ૩૦૩	
		૧૩. જીવન જગમાં સફળ તુંજ હો ... ૩૦૪	

પ્રસિદ્ધકર્તા-શ્રી અધ્યાત્મજ્ઞાન પ્રસારક મંડલ.

વ્યવસ્થાપક-અમદાવાદ શ્રી જૈનચેતાંબર મૂર્તિપૂજક બોર્ડીંગ-
તરફથી મુખીન્ટેન્ડન્ટ, શંકરલાલ, હાહાભાઈ કાપરીઆ.
મુ. અમદાવાદ.

વાર્ષિક લવાજમ-પોષ્ટેજ સાથે રૂ. ૧-૪-૦ સ્થાનિક ૧-૦-૦

અમદાવાદ-થી " ગાયમડ જ્યુબિલી " પ્રીન્સિપ પ્રેસમાં પરીખ દેવીદાસ છપનવાલે છાપ્યું

જાણવાનેગ વર્તમાન.

ચાલુ માસ અનેક સ્થળે ઓઝાસવ-મહોત્સવોમાં અને- તેવાજ ખીજી શુભ દા પસાર થયો છે અને સુપ્રસિદ્ધ દાનેશ્વરી રોડ મનસુખભાષને લાં રોડ માણેકલાસભાષના સમ પ્રસંગે તેઓશ્રીને લાં ઉજમણની રચના હતમ-પ્રકારની કરવામાં આવી હતી. વરધોડા વગેરેના દાંડ અને લોકની મેદની બહુજ હતી. આસપાસના ગામોના અને રોડશ્રીના નાણીતા સંબંધીઓ સારી સંખ્યામાં પધાર્યા હતા. રોડશ્રી તરફથી નેકારસી અને જમણા યમાં દતાં તથા અષ્ટાતરી સ્નાન બજાવવામાં આવ્યું હતું તથા જુદે જુદે ઉપાશ્રયે ઉપધાન ક્રિયા ચાલતી હતી જે પૂર્ણ થવાથી માત્ર પહેરવાના વરધોડા જુદે જુદે દીવસે ચડ્યા હતા.

પેંધાપુર મધ્યે-આવન જનાલપના દેરાસરની પ્રતિષ્ઠા સારી ધામધુમ-પૂર્વક થઇ છે. ઉપજ રૂ. ૨૨૦૦૦ જેટલી થઇ છે. ૯ નોકારસીઓ થઇ હતી. ત્યાર બાદ રોડ શ્રી મનસુખ-ભાષ બજાભાષના સ્મરણાર્થે તેમના રેનેદીઓએ પેંધાપુરમાં એક કેગવણીને ઉત્તેજન આપનાર સંસ્થા ખોલવા રૂંડ કરેલ જેમાં લગભગ રૂ. ૨૫૦૦૦) થયેલા છે તે રૂંડ તરફથી-પેંધાપુર રોડ મનસુખભાષ બજાભાષ ઝંગ્લો વનોડ્યુલર રૂંડ ખોલવામાં આવી છે. ત્યાર બાદ યોડાજ દીવસમાં યોગનિષ શ્રીમદ્ સુત્રી મહારાજ શ્રી જુદિસાગરજી મહારાજને આચાર્ય પદવી આપવાનો મહોત્સવ તાંના સંધે થણી ધામધુમ પૂર્વક કર્યો છે જે પ્રસંગે પણ બે નોકારસીઓ અને પ્રભાવનાઓ થઈ હતી.

આજ રીતે અન્ય કેટલાક સ્થળોએ ઉપાધ્યાય-પ્રવંતક-પન્થાસાદિ પદ્ધતિઓ આપવાની શુભ ક્રિયાઓ થઇ છે.

આ માસમાં “ જૈન ઍડવોકેટ ” નામે એક અંકવાડીકર્મનં અત્રથી પ્રગટ થયું છે. આખુજ જૈન મંદિરમાં યુરોપીઅન વીઝીટરોને ચામડાના જુટ બદલી તેને બદલે કેનવા-સના સ્લીપર પહેરીને દાખલ થવાની બદાલી દિંદી સરકારે આપી છે.

દાની ત્રીઃ-પ્રયાગતી એક કાયસ્થ સ્ત્રીએ પોતાની તાતિમાં વિદ્યા પ્રચાર માટે રૂ. પાંચ લાખનું દાન કર્યું છે.

સેટ આપવાની છે.

રા. રા. રોડ જગાભાઈ દલપતભાઈ ખી. એ. તરફથી ‘ જૈન ધર્મની પ્રાચીન અને અર્વાચીન સ્થિતિ ’ નામના પ્રસ્તાવની ૩૦૦ નકલો, ફરેક જૈન લાયબ્રેરી, જૈનચાળા તથા પૂજ્ય મુનિ મહારાજને પોતાના ટપાલ ખરચથી સેટ આપવા માટે અમને મળી છે માટે જમને જોઇએ તેઓએ નીચેના સ્થળેથી પોસ્ટ દાર્ડ લખી મંગાવી લેવી.

ઉપરની ચોપડીની ખીજી આટલિની (૧૦૦૦) નકલ રા. રા. રોડ જ-મનાદાસ નેકાભાઈ તરફથી અત્ર સંદેરમાં યોગ્ય સ્થળે મશત પહેંચવા માટે અમને મળી છે તે ખાતર શ્રીયુત્ રોડને પન્થવાદ થતે છે.

વ્યવસ્થાપક “ જુદિપ્રભા.”

દે. નાગોરીસરાદ-અમદાવાદ.

बुद्धिप्रभा.

(The Light of Reason)

ब्रह्मानन्दविधानके पटुतरं शान्तिग्रहद्योतकम् ।
सत्यासत्यविवेकदं भवभयभ्रान्तिव्यवच्छेदकम् ॥
मिथ्यामार्गनिवर्तकं विजयतां स्याद्वादधर्ममदम् ।
लोके सूर्यसमप्रकाशकमिदं 'बुद्धिप्रभा' मासिकम् ॥

वर्ष ५ शु.

ता. १५ दीसेम्बर सन १८९३.

अंक ८ भा.

प्राचीन गुर्जरभाषामां जैन साहित्य.

आत्मशिक्षा.

* दोहरा.

(संशोधक जेनाचार्य योगनिष्ठ बुद्धिसागरसूरिजी.)

आपस्वरूप विचार तुं, जो होए दिइडे सान ।

करणी तेहूयी कीजीए, जिम बाधे जगवान ॥ २८ ॥

बडपण धर्म थाइ नही, जोवन एलि जाय ।

वचवेगल धसमस करी, पछी फरि पस्ताय ॥ २९ ॥

जरा आवी योवन गयो, शिर पलिया ते कैस ।

ललुतां तो छंडी नहों, न कयों धर्म लवलेस ॥ ३० ॥

पंचेद्रि जिहां पडवडां, रोग जरा नावंत ।

योवन विचली आवे सदा, करो धर्म माहांत ॥ ३१ ॥

हुंती हाथ न वाचरयो, संवल न फियो साथ ।

आथे गेइ चीतीयो, पछे घसे निज हाथ ॥ ३२ ॥

धन जोवन नर रूपनो, गर्व करे ते गमार ।

कृष्ण बलभद्र द्वारिका, जाता न लागी बार ॥ ३३ ॥

* श्री आत्मशिक्षा नामक लघु राज्यना कर्तो श्री विजयदेवसूरिना वखतमां विद्यमान हता. सगभग त्रणसो वर्ष पूर्व जैन कनिनीं गुजराती भाषा अंतरे तेनो सार बांचकोने समजाय ते मात्रे मासिकमां तेनो उतारो करवामां आब्यो छे. तेना कर्ता कोण छे ते छेवटे दर्गाव्यु छे. अमदावाद इवरीवाडो, लहेरीया पोखना रहीस. श्रोता पानाचंदभाइ के जे थोडा वर्ष पर मृत्यु पाव्या छे. जेमजी पासेपी थोक टीपण मल्ल्य हतं. तेसांयी मात्रे उतारो करवामां आब्यो ते

आठ पहर तुं धसमसी, धन (कारण) देशांतर जाय ।
 सो धन मेल्युं ताहरुं, ओरज कोइ खाय ॥ ३४ ॥
 आंखतणे फरुकडे, उथलपाथल थाय ।
 इशु जाणी जीव चापडा, म करीश ममता माय ॥ ३५ ॥
 माया सुख संसारमां, ते सुख सही असार ।
 धर्म पसाइ सुख मली, ते सुख न आवे पार ॥ ३६ ॥
 नयन फरुके जिहां लगे, तिहां ताहरु सहु फोय ।
 नयन फरुकत जय रही, तव आध ओरज कोय ॥ ३७ ॥
 पाप कीया जीऊ तें बहु, धर्म न कीओ लगार ।
 नर्क पडयो जमकर चढयो, पडयो तिहां करे पोकार ॥ ३८ ॥
 फो दन राणो राजीओ, को दन भयो तुं देव ।
 फो दिन रांक तुं अवतयों, करतो ओरज सेव ॥ ३९ ॥
 फो दिन कोडी परवयों, फो दिन नहि को पास ।
 फो दिन घर घर एकलो, भन्यो सही थुं दास ॥ ४० ॥
 फो दिन सुखासन पालखी, जलमची चकडोल ।
 रथपाला आगल चले, नित्य नित्य करत कलोल ॥ ४१ ॥
 फो दिन धूर कपूर तुं, भावत नहीं लगार ।
 फो दिन रोटी कारणें, भमे ते घर घरवार ॥ ४२ ॥
 हीर चीर अंगज पहिरीयां, चुआचंदन बहु लाय ।
 सोतन जतन करत भयो, खीणमांही विषटाय ॥ ४३ ॥
 सातमी गोख तुं शोभतो, कामनी भोगविलास ।
 एक दिन ओहि आविसि, रहणोहि वनवास ॥ ४४ ॥
 रुपी देवकुमार सम, देखत मोहे नरनार ।
 सो नर खीण एकमां वली, चली जली होवे छार ॥ ४५ ॥
 जे विना पडोय न जायती, सो वरसासो जाय ।
 ते बल्लभ विसरी गयो, ओर मुं चीतवे छार ॥ ४६ ॥
 देखत सब जग जातु हें, धिर न रहेवे कोय ।
 इशु जाणी भलुं कीजीए, हीये विमासी जोय ॥ ४७ ॥
 सुरपति सवे सेवा करे, राय रांणा नरनार ।
 आयप होती आत्मा, जातं न लागे चार ॥ ४८ ॥
 देखत न अंधा हुआ, जे घीट्या मोहजाल ।
 भण्या गण्या मूरख वली, नरनारी घालगोपाल ॥ ४९ ॥

रात दिवसं निज प्रिया सुं, तुं रमतो मनरंग ।
 जे जोई ते पूरतो, उलट आणी अंग ॥ ५० ॥
 सो रामा जीड ताहरी, क्षिणमांही विघटाय ।
 स्वार्थे पहाँचत जब रह्यो, तब फेरी घेरी थाय ॥ ५१ ॥
 समुद्रद्वीप सांवर सबे, पाम्या केइ पार ।
 नारी हृदय दोय आगलां, को नवी पाम्या पार ॥ ५२ ॥
 ब्रह्मा नारायण इधर, इंद्र चंद्र नर कोड ।
 ललना वचन हुवा लालची, रह्या ते वे करजोड ॥ ५३ ॥
 नारी वदन सोदामणी, पण वाघणी अवतार ।
 जे नर एहने वंश पड्या, तस लुस्या घरवार ॥ ५४ ॥
 हस्त मुखे दीसे भर्त्ता, करते कारमो नेह ।
 कनकलता बाहिर जिसी, अमंतर पितल तेह ॥ ५५ ॥
 पहिली प्रीति करे रंगसुं, मीठा बोली नार ।
 नरदास करियो आपणो, पछे मूके टाकर मार ॥ ५६ ॥
 नारी मदन तलाबडी, बुड्यो सचल संसार ।
 काढण हारो को नही, बुडावुं वन वार ॥ ५७ ॥
 बीस बीसाना जे नरा, कोइ नही तसवंक ।
 पण नारी संगत तेहने, निश्चे चढे कलंक ॥ ५८ ॥
 मुंज अने चंड प्रद्योतना, दासीपति पाम्या नाम ।
 अभयकुमार बुद्धि आगलो, तेह ठग्यो अभिराम ॥ ५९ ॥
 नारी नहीरे बापडी, पण ए निपनी बेल ।
 जो मुख वांच्छे मुक्तिना, तो नारी संगत मेल ॥ ६० ॥
 नारी जगमां ते भली, जियो जाया पुरुष रतन ।
 ते सतीने नित्य पाये नमुं, जगमां ते धन्य धन्य ॥ ६१ ॥
 पाप घट पूरण भरी, तें लीयो शिर भार ।
 ते किम छटीश जीवडा, न करी धर्म लगार ॥ ६२ ॥
 तो इसुं जाणे कुडकपट, बल बलय तु छांड ।
 ते छांडीने जीवडा, जिन धर्मसुं चित्त मांड ॥ ६३ ॥
 जेणे वचने पर दुखीयो, जेणे होये प्राणी घात ।
 कलेशे पडे नीज आवमा, तज्यो उत्तम ते बात ॥ ६४ ॥
 जीमतीम परसुख दीजीए, दुख न दीजे कोई ।
 दुख दीजे दुख पामीए, सुख दीजेज सुख होय ॥ ६५ ॥

પરનાત નિંદા જે કરે, ઓર કૂઠા દીધે આલ ।
 મર્મ પ્રકાશે પરતળા, ઈર્ષા મલો ચંડાલ ॥ ૬૬ ॥
 પટમાસીને પારણે, એકસીતુ લહે આહાર ।
 કરતો નિંદા નવ ટલે, તસ દુર્ગતિ અવતાર ॥ ૬૭ ॥
 છાર ઉપર જીમ લીંપણુ, ત્યમ ક્રોધી તપ કીધ ।
 તસ જપ તપ સંયમ મુધા, એકે કાજ ન સીધ ॥ ૬૮ ॥
 પૂરવ કોઢને આડશે, પાલે ચારિત્ર્ય સાર ।
 સુકૃત સર્વે તેહનું, ક્ષિણમાં હોવે છાર ॥ ૬૯ ॥
 પર અવગુણ સર્પવસમા, અવગુણ નિજ મેઠુ સમાન ।
 તો કાં કરે નિંદા પારકી, મૂરખ આળી નીજ સાંન ॥ ૭૦ ॥
 પરઅવગુણ જીમ લેખીએ, તીમ પરગુણ તું જોય ।
 પરગુણ લેતાં જીવઢા, અલ્પ અજરામર હોય ॥ ૭૧ ॥
 ક્રોધી નર અલે સદા, કહીય ન ચતરે રીસ ।
 તે છોડી દૂર આતમા, રહીએ જોયણ પળવીસ ॥ ૭૨ ॥
 ગુણ કીધા માને નહિ, અને અવગુણ માંઢી મૂલ ।
 તે નર સંગત છાંઢીએ, પગપથ માયાશૂલ ॥ ૭૩ ॥
 નિંદા કરે જે આપણી, તે જીવો જગમાંય ।
 મલમૂત્ર ધોડે પરતળા, પછે અધોગતિ જાય ॥ ૭૪ ॥
 જે મલમૂત્ર ધોડે સદા, ગુણવંતના નિશદિશ ।
 તે દુર્જન જીવો ઘણું, જગમાં ક્રોઢ વરીસ ॥ ૭૫ ॥

પૂર્વાચાર્ય તથા સંવેગીસાધુઓએ ચારિત્રમાર્ગ સંબંધી જેં ચોલોરુપ
 કાયદાઓ પૂર્વે કર્યા હતા તે જૂના પાનાઓમાંથી સારરુપે
 અત્ર કૈટલાક ચોલો ઉતારવામાં આવે છે.

(સંશ્રાવક શાસ્ત્ર વિચારક જૈનાચાર્ય યોગનિષ્ઠ મુનિ બુદ્ધિસાગરચરિત્ર મહારાજ.)
 સંવેગીસાધુ યોગ્ય વ્યવહાર મર્ધાદાના યોગિમાંના સારરૂપ યોલો.
 યથા પદરૂપ આચાર્ય કપાધ્યાય વિના નાણે અંગ પૂજા ન કરાવવી.
 પદરૂપ વિના સોતરી રૂપેરી સાગનાં જરમર ચંદુઆ અધાવવા નહિ.
 જોણે જે શિષ્ય પ્રતિચોધ્યા હોય તે પદરૂપને પુછીને તેને દેવો.
 કાષ્ટ શિષ્ય ગુરૂથી કમજો યથા પરસખાદામાં જાય ત્યારે તેના ગુરૂની આજ્ઞા વિના
 તેને ન સંમદવો અને વાંકવ દોરે વ્યવહારે વાંકવો પણ નહિ અને ગુરૂનો અવરૂપવાદી
 પ્રત્યનીકતા કરીને જાય તે વારે વેપ લેખને ઠાઠી મરૂવે.

સામાન્ય યતિએ, અધિક વસ્તુનું પુંઠીયું ન રાખવું પડ્યે પણ યથાયોગ્યપણે કારણ જાણી ચાર માસ ઉપરાંત ન રાખવું. પર્વદિને દૃષ્ટિ પડિશેહણા કરવી.

માસ કલ્પ પાલટવો. ગોચરી વસતિ સ્થાંડિલ ભૂમિકા પલટાય તેમ પાલટવો. રોગાદિક કારણે જ્યણા તથા એક સામાચારીએ એક માંડલીના એક પરિણતિને ઘેર ઉપરાઉપરી ન જવું.

સામાન્યયતિએ સ્ત્રીયાદિકને ઘેર જઈ બહુવંતું નહિ. તેની સાથે આલાપ સંલાપ ન કરવો. જો અક્ષરાદિક પુછે તો ઉપાશ્રય મધ્યે કહેવો.

સામાન્યયતિએ હજાર સ્ત્રોકથી અધિક લખાવવું નહીં. તોપણ લેખકને ઘેર જવું આવવું નહીં, પુસ્તક વેચાતા લેવા આશ્રીપણ ક્યવિક્ય ગૃહસ્થ હાથે કરવો કરાવવો પણ સ્વયં સંયતે ન કરવો.

વયોવર્ષ ૬૦ દીક્ષા પર્યાય વર્ષ વીસ તથા બાર વર્ષ વિના એકસે જવું આવવું, સ્ત્રીયાદિકને બહુવંતું નિષેધ. રોગાદિક કારણે જ્યણા, ઉપાશ્રય મધ્યે આવ્યા તે બોલાવવાની જ્યણા.

થાપના ધર કલ્પી હોય ત્યાં નિલ આહારાર્થે ન જવું.

સામાન્યયતિએ સ્ત્રીને આલોચના ન દેવી.

સામાન્યયતિએ વાટે વોહાવો ન લેવો. વિશેષ કારણે જ્યણા. ગૃહસ્થાદિક સાથે આવીનેસે તો ના નથી. તથા સંવચ્છરી પાડકમ્પો સંવચ્છરીદાને સ્વસમવાથી પરસમવાથી ટાલવો નહિ. અને, તીર્થકરની ભક્તિએ સ્વગચ્છી પરગચ્છી ન જવો. શુણ્ઠાતુરાગ વધતે અંગીકાર કરવો.

રાત્રે ધર્મ, જગરિકા ન ચતી હોય તિહાં યતિએ ન રહેવું.

સાધ્વી ન કરવી. કદાચિત્ સ્વયંબંધિની હોય તો આલીસ વર્ષ પછી દેવાની જ્યણા અને પરગચ્છી આવે તો વડેરાને પુછીને રાખવી.

ગીતાર્થ વિના વ્યાખ્યાન ન કરવું. જઘન્યથી સમવાયાંગ સૂત્રગમા મેલવી જાણે, સંસ્કૃત બાધાનિપુણ શ્રદ્ધાવંત શુદ્ધ પ્રપંક, કુશીલ નહિ. સુશીલગચ્છ નાયકતો ક્ષિપ્તથી તે ગીતાર્થ વ્યાખ્યાન કરવાનો અધિકારી. એકલી શ્રાવિકાની પર્યાય આગળ વ્યાખ્યાન ન કરવું.

વિશેષ કારણ વિના પહિલી છ ધડી દીન પાછલી ધડીચાર મધ્યે આહાર ન કરવો. પારંજ્યાદિકને કામે સીતલ બેકતાદિકની જ્યણા.

ધરૂપર્વાએ વિગંધ ન લેવી વિશેષ તપાદિકની જ્યણા.

નવ દીક્ષિત શિષ્યે ગૃહસ્થ ગૃહસ્થિણી સાથે આલાપ સંલાપ ન કરવો. ગૃહસ્થ ગૃહે બહુવા બહુવાદિકે જવાનો પ્રસંગ ન કરવા દેવો.

આપધાદિક દ્રવ્ય એકના ઘરથી લેઈ સ્વનિશ્રાએ, ગૃહાંતરે ન મૂકવો.

સાત ક્ષેત્રને નામે દ્રવ્ય જે આવકે કર્યા હોય ત્યાંથી લેઈ અપર આવક પોતાનો મેળાપી હોય તેના ઘરે યતિએ ઉઠીરણા કરી મૂકાવવો નહિ. ગૃહસ્થ મજો મૂકે તે વાડ. તીર્થાદિકને કામે વિશેષ કારણે જ્યણા.

ઈત્યાદિક મર્યાદા પટક સર્વ સર્વેગી સમુદાયે જાળવા પળાવવા.

પંડિત જપસોમગણિમતમ, પંડિતે જસવિજ્યગણિમતમ, પંડિત સંતવિજ્યગણિમતમ, અદ્ધિવિમલગણિમતમ.

સ્થૂલ પ્રેમ, અને સૂક્ષ્મ પ્રેમ !

એક પત્ર !

પ્રિય સખે ! કલ્પનાશક્તિના એક વિચિત્ર પ્રભાવનું આ પત્રમાં મ્હારે તને દિગ્દર્શન કરાવવાનું છે. ખરે ! એક કલ્પનાસ્તો ! હા કલ્પના, તો પણ વિશુદ્ધ નિર્મલ હૃદયની કલ્પનાના સુવલિત પ્રસાદમાં ત્હને પણ કંઈ ભાગ આપવો ઉચિત લાગે છે.

જીવન ! ગઈ કાલે શરદ્ફૂલિમાની રાત્રિ હતી. રાત્રિના બાર વાગ્યા હતા. મધ્ય નીચાનો શાંત-સુંદર સમય વહો જતો હતો. ચંદ્ર બારીમાંથી હમારા પત્રંગ ઉપર ડોળીયાં કરતો હતો. સરસ્વતીચંદ્રના ચોથા ભાગનું એક પ્રકરણ વાંચવાનું બંધ કરી, ચથિરેખા, મ્હારા પગ પાસે બેસી ચંદ્રને નિહાળતી, કલ્પનાની પાંખોપર ઉડતી હતી, અને નૂતન વિચાર પ્રદેશોમાં નિરંકુશ રિત્યા સખે વિરહતી હતી. તેના મુખપરની ઘડી ઘડી બદલાતી રેખાઓથી તેના હૃદયના મંત્ર હું વાંચતો હતો. અતે તે હસી પડી અને બોલી “ બહાલા ! આ ચંદ્ર ના કહે છે ! ” “ શું ના કહે ? ” મ્હેં પુછ્યું. અને તે જવાબ કેરી વીચીત્ર કલ્પનો કુંજમ તું કંઈ કળી શકે છે ? ચથિરેખાએ શું કહ્યું ? “ સ્થૂલ પ્રેમ અને સૂક્ષ્મ પ્રેમ જેવું કંઈ નથી. ” એ તેની કલ્પનાનો સાર. અતે પ્રેમનાં તત્ત્વો પ્રવક્તરણનાં, બમ્મે કલ્પનાની કુંજમાં વિહાર કર્યો, કુંજનાં જણે જણે-વેલીએ વેલીએ ને ડાળાએ ડાળાએ બમણુ કર્યું ! અને તે વિહારના ફળમાં એજ નીકળ્યું કે “ સ્થૂલ કે સૂક્ષ્મ પ્રેમ જેવું કંઈ છેજ નહિ. ”

સખે ! પ્રેમનાં રહસ્ય કોણ વધારે રહમજે છે ? શાસ્ત્રીની પોથીઓ ઉઠેલતો જડ તત્ત્વશાસ્ત્રી, કે સ્ત્રીના હૃદય પરાગમાં મગ્ન રસીક જામર ? વિષ્ણુ વ્યાપક શાંતિમાં, ધન્વિયોના વ્યાપાર લીન થાય છે, ત્યારે પ્રેમીઓના સંયુક્ત હૃદયમાંથી-હડી હડી આત્માની એકરતામાંથી દિવ્ય શબ્દોમાં દિવ્ય સંગીત ઝરે છે ! વિચાર તથા ભાવની પરે અગણિત તારાઓ ચમકી રહે છે, અને એ સંગીતમાં, એ વિચારમાં, એ ભાવમાં, પ્રેમનાં હ્રદાંગૂર રહસ્ય શુદ્ધ પ્રેમીઓ નીરખે છે ! અનુભવે છે, તથા આત્મામાં સંગ્રહી લે છે. પ્રેમ અવિચ્છીન છે, પ્રેમના વિભાગ કરનાર તત્ત્વશાસ્ત્રીઓ પ્રેમનું ખડું રહસ્ય રહમજ્યા નથી. પ્રેમ સ્થૂલ પણ નથી, પ્રેમ સૂક્ષ્મ પણ નથી. ત્યારે પ્રેમ કેવો છે ? પ્રેમ શું છે ?

જડ શરીરના જડભોગ ભોગવનાર દંપતી વચ્ચેનો પ્રેમ એ સ્થૂલ પ્રેમ ગણાય છે. સ્ત્રીપુરુષ વચ્ચેના આવા સંબંધને પ્રેમનું નામ આપનાર દંભીઓ પ્રેમની જટલી અવગણના કરે છે, તેટલીજ અવગણના “ પ્રાણુ પ્રાણુની ચેતનાએ પ્રેમ ”-એ સૂક્ષ્મ પ્રેમ, એ સત્ત્વને સ્વિકારનાર પણ કરે છે.

જડભોગ, માનસિક વિજ્ઞાસ, અને આત્માની ચેતનાએ પ્રેમનાં આવશ્યક તત્ત્વ નથી. ખડું છે કે જ્યાં પ્રેમ હોય છે ત્યાં આ તત્ત્વોમાંના કોઈને કોઈ હોય છે, પરંતુ એ તત્ત્વો પ્રેમનાં અનુસંગી તત્ત્વો છે-પ્રેમનાં આવશ્યક અંગ નથી. પ્રેમનો બાહ્ય આવિર્ભાવ આ તત્ત્વ દ્વારાજ થાય છે. પણ પ્રેમનો આત્મા એ સર્વ તત્ત્વથી કંઈ ભિન્નજ છે. પ્રેમના આત્માના સ્વરૂપનું નિરૂપણ કરવાનો આ પ્રયત્ન છે.

સખે ! “ આત્માનું સ્વરૂપ ” એ શબ્દથી ગમરાણ્ય નહિ. x x x x x પ્રેમનો આત્મા એટલે પ્રેમનાં આવશ્યક અંગ, તેમના સ્વરૂપનું દિગ્દર્શન આપણે કરવાનું છે. સખે !

પ્રેમ એટલે સ્ત્રીપુરુષ વચ્ચેનો (માત્ર એ વ્યક્તિ વચ્ચેનો) એક પ્રકારનો સંબંધ, એ તત્ત્વ તો સર્વ માન્ય છે. પરંતુ એ સંબંધ કેવા પ્રકારનો છે તે આપણે જોવાનું છે. સ્ત્રી વ્યક્તિ અને પુરુષ વ્યક્તિ વચ્ચેનો સંબંધ અન્ય જનોના જ્ઞાન માટે પ્રગટપણે સ્વિકારવામાં આવે છે સારે તે લગ્ન કહેવાય છે. વ્યક્તિ વ્યક્તિ વચ્ચેનો સંબંધ, જનસમાજના સંગમાં આવતાં, આમ લગ્નરૂપે કુપાંતર પામે છે. પ્રેમનો બાહ્ય આધાર એ દ્રષ્ટિગોચર થાય છે તે આવી રીતે જનસમાજના સ્પર્શથી રંગીત થયેલો હોય છે.

સ્થૂળભોગ-માનસિક વિલાસ-પ્રાણુની ચેતનાએ સર્વ પ્રેમનાં બાહ્યભાવ પામતાં, બાહ્ય છે અને એ સર્વ અંગ, સમાજના સ્પર્શથી રંગીત થયેલાં હોય છે. પ્રેમનાં શુદ્ધ તત્ત્વ એ અંગથી કંઈ ભિન્નજ છે અને પ્રેમના વિભાગ (સૂક્ષ્મ પ્રેમ-તથા સૂક્ષ્મ પ્રેમ) જનસમાજના સ્પર્શથી દુષિત થયેલા અંગને અનુસરીને પડેલા હોય છે માટે અનિત્ય છે. આપણે જોને સ્થૂળ પ્રેમ અગર સૂક્ષ્મ પ્રેમને નામે જાણખીએ છીએ તે માત્ર પ્રેમનો આભાસ છે. જડ શરીરની શક્તિમાં ન્યુનતા યતાં જડભોગ નાથ પામે છે. માનસિક શક્તિઓના ક્ષય યતાં માનસિક વિલાસ ધરે છે, તથા જીવનમાંના અનિવાર્ય કષ્ટ પ્રસંગોના આઘાત યતાં, તથા તેના ધા ખમતાં પ્રાણુની ચેતના પણ ન્યૂન થાય છે તેટલાજ માટે આ સર્વ અંગ અનિત્ય છે પણ પ્રેમને આપણે નિત્ય કહીએ છીએ, અને પ્રેમ નિત્ય છે તેથીજ આ સર્વ અંગથી ભિન્ન છે.

મનુષ્ય પોતાની આંતરવૃત્તિઓ તથા સૃષ્ટિના સર્વ બાહ્ય પ્રસંગો, જનસમાજના નેત્ર દ્વારાજ નિરખે છે. અગણિત વર્ષથી સમાજમાં રહેવાના અભ્યાસથી, આ પરિણામે થયેલું છે. સમાજનાં બંધન દૂર કરી-વશ માત્રને તેના શુદ્ધ સ્વરૂપમાં જોવાનું કાર્ય અતિ વીરટ તથા સૂક્ષ્મ થયેલું છે.

નીતિશ્રેયમાં આવું શુદ્ધ સ્વરૂપ નીરખવાનો પ્રયાસ શિષ્યોએ પ્રથમ કર્યો હતો અને પ્રેમના વિશાળ-અતિ દુર્ગમ ક્ષેત્રમાં તેઓજ પ્રયાસ આજે આપણે આદરીએ છીએ.

સખે ! પ્રેમનું સ્વરૂપ સદમજાવતાં મ્હેં તને ન્હોતું કહ્યું કે લગ્નથી એક યતાં સ્ત્રી પુરુષ ઉપર, સૃષ્ટિની ઉત્પત્તિના કર્તવ્યનો બોલો છે. સ્થૂળ ભોગથી, સ્થૂળ દેહને જન્મ આપી સૃષ્ટિમાં મનુષ્ય જાતિને વધારવી, માનસિક ભોગથી સૃષ્ટિની માનસિક શક્તિને પોષવી, તથા ચેતનાના વિકાસમાં સૃષ્ટિમાં ચેતના પૂરવી એ કંઈ પ્રેમનાં સર્વાંગ-તે સર્વ ધર્મે-કહી શકાય નહિ.

“ અરે પ્રીતિ પ્રીતિ, જગત્ જન જેને કહી મરે; ”

“ તપાસી જોતાં તો, મતજ્ઞ તણી વાતજ કરે. ”

“ તો તે જોજ કુમુદ શશિમાં પ્રેમની દિવ્યતા તું ! ”

“ જે પ્રીતિથી જીવન સધળું અર્પે તું હા પતંગ ! ”

આહા ! એ તો જનહૃદયને રીખવે દિવ્ય કંઈ ! ”

પ્રેમની પરિપૂર્ણ બ્યાખ્યા યદ્યપિ મુશ્કેલ છે અને જેમ (પાદરાકરનો લેખ) કહે છે તેમ-

“ સ્થૂળ જગતને માટે તો સૂક્ષ્મ પ્રેમ સદા અપૂર્ણ છે. તે સર્વેના હૃદયમાં ઉત્પન્ન થયે જીવતા નથી. સ્થૂળ પ્રેમની માયામાં વીરજાયેલા જીવોથી તે બહુજો જોતો નથી. પૃથ્વીમાં તે સમાતો નથી. એક બવથી પુરો થતો નથી તે અલયથી તે પૃથક્ નથી અને

એવા ઉત્કૃષ્ટ-સૂક્ષ્મ પ્રેમનો હેતુ માનવીઓની સ્થૂણ વાંચનાઓની તમિમાં નથી-પણ સૂક્ષ્મ બનવા બનાવવામાં-સ્વને-આત્માને ઓગળવામાં-તેને પૂજવા પામવામાં-પરમાત્માની પાસે જવાના યત્નમાં છે. જ્યાં માનુષિ કિચ્છતાનો કીચક, પવિત્ર-સૂક્ષ્મ પ્રેમીઓનાં ચરણ યુગળ મલિન કરતો નથી એવા સોહં-તત્ત્વમાસિ ને અહં દ્વલ્લક્ષિમન્ । ના ધોર ઉચ્ચારો-ગર્જ-રવોથી જે ભૂમિ સુદર બની રહી છે, જ્યાં પરમાર્થ-દયા-વિશ્વપ્રેમ-સ્વાર્થથી-ઘડાવું-સ્હેવું-ને દિવ્યતાનાં દર્શન થયાં કરે છે એવી દિવ્ય ભૂમિકા પ્રત્યે જવામાંજ સૂક્ષ્મ પ્રેમનો હેતુ સમાવલો છે ને તે હેતુનું સાર્યક તે સૂક્ષ્મ પ્રેમ-ને તેજ હેતુનો ધ્વંસ થઈ-તેથી પ્રતિકૂળ પ્રતિભા પ્રાપ્તી થાય તે સ્થૂળ પ્રેમ સ્વમજવું.” (૧૯૧૩ નો સોંજનો પત્તી અંક પા. ૧૮૯ પાદરાશર.)

સખે ! હજુ પણ શશિરેખા કહે છે કે, મનુષ્યની વણ મ્હોરી, વાંચનાઓ કેટલીએ રહી જતી હશે તેની ગણતરી કોણે કરી છે ? વન વનમાં કોકિલાનાં ગાન, મનુષ્યના શવજી-પુરમાં અયડાયાં શીવાય કેટલાંય ત્વરમતાં હશે ?

સમુદ્રનો ઉત્તર હૃદય ક્ષોભ મનુષ્યને દક્ષિણોચર થયા વિના, ચંદ્રિકા સાથે મુઃવિવાસ કરતો હશે તેની પણ માનવી કેટલી કષ્ટના કરી શકશે ? “માનવ જીવન માં સૃષ્ટિ સૌંદર્યનાં પ્રાણનો અધૂરો અધૂરો છે” શશિરેખા ! હજુ પણ મને કહે છે કે, તેના કષોળમાં પ્રસરી રહેતી સુરખી, મ્હોં કેટલીવાર તીરખી નથી ? કોકિલા મ્હોરનું પ્રાણન કરે ત્યારે મ્હોરની મીઠાશની, તે લલિત કંઠમાં કેટલી અભિ વર્ધતી હશે તે કાણુ જાણે છે ? તેવીજ રીતે હા ! પ્રેમના ચેતન્ય દ્વારા બહિર ભાવ પામતાં ચિન્હ કોણે કેટલાં નિરખ્યાં હશે ?

છવનસખે ! પ્રેમનું શુદ્ધ અને અતિમહન એવું સૂક્ષ્મ સ્વરૂપ હું તને શી રીતે સ્ક્રમઃ નથી શકું ? તેમના વિભાગ સૂક્ષ્મ તથા સ્થૂળ પ્રેમના વિભાગના સ્વરૂપો કેમ કરી સોધાત્માર કરી શકું ? મ્હાફે હૃદય આવીને ખેલ, ત્હારા પોતાના હૃદયમાં ત્હારી સૂક્ષ્મ દ્રષ્ટિથી તપાસી જો તે તને પ્રેમનાં તત્ત્વનો અનુભવ પશે. હું તેમને જાણી શકીશ—અનુભવી શકીશ ખરી પણ દર્શાવી શકીશ નહિ. જડ વાણી તે મનુષ્યના ઉંડા ઉંડા ગૂઢભાવ શી રીતે દર્શાવી શકે ? તોપણ, બાલકના બાલરવિદ્યા મુખ મંડલની આસપાસ, મનોહર ચાંદલીઓની આસપાસ, મહા તપસ્વી તેજપૂર્ણ યોગીના વદનની આસપાસ, બાલરવિનાં રક્ષિતની આસપાસ, અને ભીતી લલિત દેહવસ્ત્રીની આસપાસ પ્રેમનું જે ચાંત તેજ પ્રસરી રહે છે, તેજ પ્રેમના અસ્તિત્વનું એક સખત પ્રમાણ છે. એવો રમ્ય તેજપૂર્ણ જેણે તીરખ્યો નથી તે પ્રેમી નથી.

પ્રેમ સ્થૂળ નથી, પ્રેમ સૂક્ષ્મ નથી, પ્રેમ આ નથી, પ્રેમ તે નથી. એજ રીતે પ્રેમનું સ્વરૂપ દર્શાવી શકાય ? વેદાંતીને નૈત્તિ નૈત્તિ કહીને બ્રહ્મનું સ્વરૂપ દર્શાવતાં હું નથી જોયા ? “પ્રેમ એ બ્રહ્મ છે, બ્રહ્મથી પણ કંઈક અધિક છે, સૃષ્ટિની સર્વ ઉચ્ચ શક્તિઓનો સાર એ પ્રેમ.”

સખે ! ત્યારે માટે નવાં તે શાં ગીત મોકલું ? આ બારી પાસેના આંખામાં બેડી બેડી કાચલ ટડકે છે તે ગીત ત્હારે માટે વધારે સારું છે.

“ખારા ખારા સાગર મા ઉલેચાવરો;”

“જલધિના જલચરને મા પજવરો,”

“સાગરમાં એક છે વીરડી મીઠડી;”

“અમૃત આરે ત્વડાં માંડશું હું પવડી.”

સખે ! વધી આ સંબંધી આગળ ઉપર. હમણાં તો થવું થયું.

સદા સર્વદા ત્વમારોજ.

પ્રવાસી.

દિવ્ય પિતૃભક્તિ !

(પાદરાકર.)

મનુષ્ય માત્રને, આ અખિલ વિશ્વમાં, સદાસર્વદા-દેરક સ્થિતિમાં-એ કોઇ પણ વધારેમાં વધારે પૂજ્ય-વધ-પરોપકારી-હોય તો તે માતા-પિતાજ છે અને એ તો સર્વ માન્ય વાર્તા છે, અને પ્રાચીન અને અર્વાચીન જમાનાએ કથારનીએ સ્વિકારેલી સત્ય ખીના છે કે, આપણને જન્મ આપી-પાળાપોષી-વિવાદાન દઇ-આટલી સારી સ્થિતિએ લાવવાના ઉપકારના બદલામાં તેમના પર ગમે તેટલા પ્રત્યુપકાર કરીએ-અરે કહો કે આપણા ચામડાના બેડા શીવડાવી તેમને પહેરાવીએ, તો પણ તેમના ઉપકારોનો બદલો વળતો મુશ્કેલજ છે.

માબાપને પોતાને ખભે કાવડમાં બેસાડી ભારતવર્ષનાં સમગ્ર તીર્થોમાં દેરવી-પિતૃ ભક્તિનું અપૂર્વ દર્શન શિખવનાર પિતૃભક્તિ શ્રવણ-પિતાના ફક્ત એકજ વચનને ખાતર-અપૂર્વ વૈભવ વિલાસને સૌભાગ્ય સમૃદ્ધિ યુક્ત રાજ્યને લાત મારી-વન વન રખડનાર રામચંદ્રજી ! પિતાને માછી કન્યાને પરણવાના માર્ગને મોકળો કરી-મુખી કરી તેમને સંતોષ આપવાની ખાતર આ જન્મ કુંવારા રહી રાજ્યપાટને રામ રામ કરનાર-ભીષ્મ બાદિ ભારતવર્ષની વિભૂતિઓનું સ્મરણ કરાવનાર અરોહ પુત્ર કુણ્ડલનું અતિ ઉત્કટ-પિતૃભક્તિનું, હૃદય દ્રાવક જીવન ચરિત્ર આજરોજ વાંચકો સન્મુખ સાદર કરવા ઇચ્છા રાખી છે.

૪૦ સં ૫૦ પૂર્વે ૨૩૨-૨૩૨ ના અરસામાં મહારાજ અરોહ નામના મહા પરોપકારી-વિશ્વવિખ્યાત-જ્ઞાનસંપન્ન-સાર્વભૌમ રાજા આ ભારતવર્ષને અત્યંત કરી રહ્યા હતા. બહિ-રાંતર સૌદર્યતા સંયુક્ત-પતિવ્રતા રાણી અસંધિમિત્રા તેમના અંતઃપુરને વિભૂષિત કરતી હતી. આવા સર્વ ગુણસંપન્ન-વિશુદ્ધ પ્રેમભાવના ભર્યા દંપતીની સંતતી કેવી આદર્શ હોય તેનો વિચાર વિવેકી વાંચકો તમેજ કરો. રાજપુત્ર કુણ્ડલ-રાજા અરોહનો એકનો એક-નેત્રમણી-કુલદિપક પુત્ર હતો. તે અતિશય સુંદર-ગુણવાન-શરવીર અને વિનયી હતો. રાજાનો તેમજ પ્રજાજનોનો તેનાપર અતિશય ચાહ અને પ્રેમ હતો. અને એ બવિધનો રાજા મહારાજા અરોહ કરતાં પણ વિશેષ ન્યાયી-દયાળુ અને પરોપકારી થશે એમ સર્વેને લાગતું હતું. સાર્વભૌમ અરોહ રાજા જેવા પ્રતાપી પિતાના પુત્રના સુખ-સમૃદ્ધિ-સાલ્કાથી અને આનંદમાં શી ખામી હોય વાજ? પણ ના! વાંચક! રખે એવા વિચારોમાં દોરાતા. “ નથી સાલ્કાથી સદાય ક્રોધની ટકી ટકી. ” એ સૂત્રાનુસાર રાજકુમાર કુણ્ડલને પણ બન્યું. રાજકુમારપર હમેશાં અગ્નિ વર્ષાવતી તેની માયાજી માવડી-રાજ્યનું સૌભાગ્ય-ને રાજાનું પરમ ધન-તે રાણી આ નશ્વર જગતને ત્યાગ કરી ગયાં. સંસારમાં બાળકોને જે કંઈ પણ સુખ હોય તો તે માયાજી માવડીનુંજ મિષ્ટ સુખ છે. ‘ મા-તે-મા. ’ બહે ગાંડી ઘેલી પણ મા-“ માના રેડીઆમાં બાલક સમાય-પણ બાપના રાજ્યમાં ન સમાય ” એ સૂત્ર જગપ્રસિદ્ધજ છે. માતા પુત્રને નિઃસ્વાર્થ પ્રેમથી ચાલ છે ને તેના સુખ દુઃખ વખતે ખરા નિર્ભય હૃદયથી તેને આશ્વાસન આપે છે. અરે! માના તે શા શુભ ગાઇએ. બાળક માટે ગાંડી ઘેલી ફરતી માવડી, બાલક માટે પથ્થર તેટલા દેવ ગણી પૂજતી માવડી, બાળક માટે અડધી અડધી અધીરી થતી માવડી તારાં તે શાં યશોમાન ગાઇએ-બસ તને તો નમીજ પડાય છે.

માતાના મરણથી કુણ્ણલના દુઃખનો પારજ રહ્યો નહિ. તેમજ રાજ પશુ અત્યંત દુઃખી થઈ ગયો. તે કુણ્ણલને કોઈ વાતે પણ ઝોણું આવવા દેતો નહિ. વખતના વહેતા સાથે રાજ્યે બીજી રાણી સાથે લગ્ન કર્યું. રાણી તિલ્લપરક્ષિતા એક પરમ રૂપવતી રમણિ હતી પણ તે સુંદરતા બાહ્ય હતી. આંતરીક સુંદરતા બીજકુલજ હતી નહિ.

રાજ પશુ તેની બાહ્ય સુંદરતાપરજ મોહ પામ્યો હતો. સુંદરતા ને સદ્ગુણ એ બે વસ્તુઓનો મિશ્રયોગ બાહ્યવશાતજ સાંપડે છે. આ નવી પણ સુંદર રાણી અત્યંત વિધથી, સ્વાર્થી, દુષ્ટ સ્વભાવની અને દેશીલી હતી. તે કયે વખતે કયું પાપ કરશે કે શું પ્રપંચ ઉઠાવશે તે અગમ્ય હતું. તેને સદ્ગુણી મનુષ્યોનો ખાસ દ્રેષ રહેતો. સર્વ સદ્ગુણી માણસો તેના શત્રુ તે સમજતી. અને આપણો રાજકુણ્ણલ પણ તેને શત્રુ સમાનજ બાસતો. અને ગમે તેમ તો પણ તે સાવકીમાજ કેની ?

“સાવકી મા—”

“માયાનો ધા—”

“ખાતો ખા—”

“નહિ તો ચુલામાં જા—”

તેને હમેશાં કુણ્ણલ ખુસતો હતો. તેનો સુંદર મહેરા, નિરોગી દેહ ને પરમ સૌભાગ્ય જોઈને બળી જતી. અરેરે ! બિચારા રાજકુમારની તેમાં શું કસુર હતી ? તેની દેહલતા સુંદર હોય, તેનું સૌભાગ્ય પરમ ઉત્તમ હોય તેમાં કુણ્ણલનો શો વાંક ? પણ અપરમાતા-એ રાખ્ડો-માંજ એવી ખૂબી છે કે, તેની આંખને તે સર્વ અપ્રિયજ લાગે તો પછી આ રાણી શા માટે તેમાંથી અપવાદરૂપ બની રહે ? વળી અધુરામાં પુરૂ રાણીએ કુણ્ણલને કંઈક આઘાત કરી હશે તે તેનાથી માન્ય થઈ નહિ હોય, સારથી તો તે તેની વેત્તલમાંજ ફરતી. ક્યારે દાવ આવે કે કુમારનો ઘડોઢાડવો કરી નખાય ! એવી શુભાશા (!) તે રાખતી હતી. તેણે પ્રથમ તેનાપરથી રાજનું મન બગાડી તેને રાજ્યમાંથી દૂર કરાવવા કરાવ કર્યો ! રાજને બંબેરવા માંડયો ને તેનાપરથી રાજનો બાવ કમતી થવા લાગ્યો. મીઠું મીઠું બોલી રાણીએ રાજના મગજપર પોતાનો કાચુ સંપૂર્ણ જગાવી દીધો. કહો કે રાજને તેણે વશ કરી લીધો ને પોતાનો હેતુ સાધ્ય કરી લીધો. ખરે સુંદર સ્વરૂપ ! તે શું ઝોણી ખાનાખરાખી કરી છે કે કુણ્ણલનું સુધારે ? હમેશાંની કારણથી રાજની મતિ પણ બદલાઈ ગઈ ને તેણે પણ નિશ્ચય કર્યો કે કુણ્ણલને પરદેશમાં કઢાડવો.

અરેરે ! પુત્ર વત્સલ રાજ ! ત્હારો પુત્ર ગ્રેમ કયાં ગયો ? ત્હારી રાણીનું સ્મરણ કર ! શું તે ગઈ એટલે તેનો તું મરી ગયો ? શું તું નવીનોજ બની ગયો ? રે ! રાજન ! ત્હારી વિદ્વતા-ત્હારી બુદ્ધિમત્તા કયાં સંતાઈ ગયાં ? પુત્રગ્રેમ-ન્યાય-દયા-નીતિ નાશી ગયાં ને વિધથી રાજ એક વિધથી દુષ્ટનું રમકડું-અરે હથિયાર બન્યો.

ઝો ! અપરમાતાના રંકપુત્રોના પિતા ચેતને આ દ્રષ્ટાંતથી તમો સારો ધડો લેજો. સ્ત્રીના મૃત્યુથી તેને વિસ્મૃતિના પડદા તજે ઢાંકી છઈ નવીના મોહપાશમાં ફસાઈ, તમારા પુત્રો તમારી નવી સ્ત્રીના પ્રપંચથી અન્યાય ના પામે-સરસ્વતીચંદ્રમાંની “ પેલા બાબુની કયા ” જેવું ન થાય તેનો તપાસ રાખજો.

નવી રાણી તેનું સુંદર સ્વરૂપ-દિવ્ય સુવાવર્યા ને મીઠા મીઠા સખ્દો બોલનાર પછી પુણ્ણલ શું ? રાજ રાણીનું રમકડું થઈ પડ્યો. રાણી બોલી કે પરમેશ્વરજ બોલ્યા. રાણીને

રાજના ગુપ્ત મંત્રો, પટકર્ણુ યવાજ પામતા નહિ ને તેનો અમલ દુર્તજ થતો. રાણીના બંભેરવાથી રાજ્યે એક દીવસ હુકમ કર્યો કે કુણાલે પત્નીસહ કુમુદપુર છોડી ત્યાંથી પાંચસો ગાઉ દુર તક્ષશિલા ગામ તરફ જવું. ત્યાંના સુખાની જગ્યાપર રાજકુમારની નિમ-
લુંક યઈ. પોતાના પિતા, પહેલાં તો તેને પલ્લવાર પથ્થુ નેત્રોથી દુર કરતો નહિ, તેનાજ તરફથી આવી આગા સાંભળી રાજકુમાર વિસ્મિત થયો પરંતુ આ હુકમ યવામાં પોતાની સાવકી માતાનોજ ઉપકાર થયો હશે ! એમ સમજી તેણે તત્કાળ તક્ષશિલાનો રસ્તો પકડ્યો.

તેને પોતાના બાપની ફરી ગયેલી પ્રકૃતિ સંબંધીજ લાગ્યા કરતું હતું. શું આ અ-
પરમાતાનોજ પ્રસાદ હશે ? એવા સવાલો હૃદયને પુછતો પુછતોજ તે દૈવનાપર બહુસો રાખી આવ્યો. હામ ! અપરમાતા ! તેં કેને શાંતિથી ખેસવા દીધા. અરેરે ! બિચારા સર-
સ્વતીચંદ્ર ! અપરમાતાના પરાક્રમેજ તમારે છતાં વૈભવે ફકીરીવેશમાં ગામે ગામ ને હુંગરે
હુંગર રજળવું પડ્યું ને ? કુમુદ જેવા રત્નનો ત્યાગ કરવો પડ્યો ને ? અરેરે મહાત્મા ધુ-
વજ ! બરી સભામાં—પિતા જેવા પિતાના બોળામાંથી ધક્કો મારી—સુક્રામળ દેહને ગાળી
નાંખવા—વન વગડાના હિંસક પશુઓ ભેગા રહેવા મોક્ષલાનો ઉપકાર એ તમારી અપર-
માતાનોજ કેના ! મહાત્મા રામચંદ્રજી ! રાજ્યનો ત્યાગ કરી—વનવન રખડાવનાર—ભયંકર
યુદ્ધ કરાવનાર—તથા અપાર કષ્ટો સહન કરાવનાર તમારાં અપરમાતાજ કેના ! અપરમા-
તાએ કર્યાં એાછી નામના કરી છે ?

અશોક રાજ દિવસે દિવસે નખલો થતો જતો હતો. જટ્ટાવરમાએ પોતાનો અમલ
અને પ્રભાવ બતાવવાં શરૂ કર્યાં હતાં. આવી વખતે પુત્ર પાસે રહે તેની કેટલી બધી આ-
વશ્યકતા હતી ! કુણાલને ધણુંય લાગતું—પિતાની સેવા—શુશ્રુષા આગા ઉઠાવવા આ વખતે
પિતાની નીકટ રહેવાની જરૂરીયાત તે સારી પેઠે સમજતો. બહે હજારો નોકર ચાકરો હા-
જર હોય પણ પિતાની શું હાજરો વખતસર પુરી પાડવી પડશે તે પુત્ર સ્વમંજે તેનો
લક્ષ્યાંશ ભાગ પણ નોકરો સહમજી શકે નહિજ પણ બિચારો કુણાલ ! પિતાએ ‘જી’ એમ
કહ્યું એટલે તે ગયો.

રામચંદ્રજીને દશરથે ક્યારે રાજી પ્રુક્ષીથી રજા આપી હતી પણ પિતાની આગા શિર-
સાવંધ કરી લેવી (પછી ભલે તે ગમે તેવી આગા હોય.) એ સત્પુત્રનું કર્તવ્ય ગણાય.

રાજપુત્ર કુણાલે પિતૃઆજ્ઞાનું દુર્તજ પાલન કર્યું ને જતી વખતે પિતાનો આશિર્વાદ
લેવા તે ગયો. આ સમયે રાજા અશોકને કેટલું બધું પરમાવધિ હુન્મ થયું હશે ? તે કોણ
કહી શકે ? તેણે કુણાલને ધણાજ પ્રેમથી પોતાની છાતી સાથે દબાવ્યો. તેનું માથું સુધુંઃ
તથા બાજુપર લઈ જઈ જણાવ્યું—“પુત્ર ! મ્હારી તરફથી જે આશિર્વાદ કે આજ્ઞાપત્રો
આવે તેની પ્રથમ સંપૂર્ણ ખાત્રી થયા બાદજ તે અમલમાં લાવજ ને તે પત્રો મ્હારા
પોતાનાજ છે કે નહિ ! તેની ખાત્રી બરી નીશાની માટે તને ચોક્કસ નીશાની કહી રાખું છું.
કે દરેક પત્ર પર લાખની સીલ મારી તેના પર મ્હારા આગાજા બે દાંત બેસાડી મ્હોર
કરીશ. જે પત્રો પર સીલ કરી મ્હોર કરી હોય તેજ પત્રો ત્હારે મ્હારા ખરા પત્રો માની
તે પ્રમાણે વર્તન કરવું. જા બેટા. ત્હારું કલ્યાણ થાઓ ” આટલું બોલતાં તો રાજા અને
કુણાલના નેત્રોમાંથી અશ્રુ—અવિરલપણે ખરવા લાગ્યાં. કેલના ગર્ભ જેવો સુકુમાર—કંઈપને
પથ જીતી લે તેવો સુંદર રાજપુત્ર પરદેશ જાય—પોતાની આંખ આગળથી ઈચ્છા વિરૂદ્ધ દૂર
યાય એ ક્યા રાજથી સહન યાય ? પરંતુ હાથ સુંદરતા ! ત્હંજ અનેક રાજ્યોને પૂત્ર

વિયોગ કરાવી રાજ્યમાં અનેક જાતિના કલહો કરાવ્યા છે. ધિઃકાર છે સાવકી માતાઓ હામને ધિઃકાર છે તમારા પ્રપંચ કુશળ ચારિત્રને તથા દેખી સ્વભાવને ! જ્યારે સ્ત્રી સાવકી માતાના રૂપમાં બદલાઈ જાય છે ત્યારે તે માનુષી મટી પીણાચી બની જાય છે. અમે કહીશું કે ધિઃકાર છે તેવી માતાઓને.

સાવકી માતાઓ ! તમે અનેક પ્રપંચો કરીને, અનેક સુકુમાર હૃદયોમાં અગ્નિની ધગ-ધગતી લોહરાક્ષાકાઓ ખોસી દીધી છે ! રાજ્ય નવી રાણીની સુંદરતામાં લુબ્ધ હતાં છતાં તે સાવકીમાતાના પ્રપંચોને જાણી ગયો હતો, તોપણ તે કંઈ પણ ખોલી શક્યો નહતો. તેણે ક્લેશનું મોઢું કાળું કરવાના ઇરાદેજ આ માર્ગ સ્વિકાર્યો હતો.

રાજપુત્ર પણ જાણી ગયો કે પિતા મહારાપર ગુસ્સે નધી પણ સાવકી માતા પોતાનો ધાત કંઈ વખતે કરશે-કરાવશે તે અગમ્ય છે, એમ જાણીનેજ પ્રીય પિતાએ પોતાને તેનાથી દૂર કહેવાની ગોઠવણ કરી હશે એવું રાજપુત્રને જણાયું. ખરેખર ! ભક્તિ તે આતુંજ નામ ! અવજાનો સવલો અર્થે બેવાય છે. એ પિતૃ ભક્ત રાજકુમાર પોતાની સુંદર સુકુમાર પત્નીને લક્ષ્મી તક્ષશિલા તરફ ચાલી નીકળ્યો.

નવી રાણી તિસ્થરક્ષિતાએ રાજપુત્રને રાજધી દૂર કાઢ્યો તેનું કારણ નીરાણુંજ હતું. તે સાવકી માતા હતી તેથી રાજપુત્રપર તેને ગુસ્સો તો હતોજ પણ તેથીજ તે અટકી બેસવા ધારતી નહતી. હવે તેણે રાજપુત્રનું બીજકુલ કાઢણ કાઢવા ધાર્યું, ને તેનો રસ્તો બ્રહ્મણ કર્યો. કુમાર કુણાલ તક્ષશિલા ગયા બાદ રાણીએ છ માસ સ્વસ્થતાથી કાઠી નાંખ્યા ને પછી પોતાની શેત્રંજની રમત શરૂ કરી.

તેણે હવે એક પત્ર તૈયાર કર્યો ને તે તક્ષશિલાના એક બીજ સ્થાનિક અમલદારને મોકલવા ગોઠવણ કરી. રાજ્ય હમેશાં જેવી રીતે કામજો તૈયાર કરતો તેવી રીતેજ રાણીએ આ પત્ર બીડી લાખની સીલ કરી તૈયાર કર્યો હતો કારણ રાજના ચિરપરિચયથી રાણી રાજની દીનચર્યા કે કૃતીથી અચ્છાન રહેતી નહિ. હવે માત્ર રાજના આગ્રહા બે દાંતની મ્હોર કરાવવાનું બાકી હતું તે પણ રાણીએ ઘણાજ પ્રપંચથી કરાવી લીધું. એક દીવસ રાજના બાણમાં કેરી પદાર્થ નાંખી તેને બેભાન કરી નાંખી પેલા લાખના સીલપર રાજના બે દાંત દાબી દીધા. તે આ રીતે લાખના સીલપર મ્હોર બરાબર થઇ રહી. રાણીનું કામ બરાબર પાર ઉતર્યું. તે ક્ષતેહ પામી. તેનો દાવ જીતી. તેણે જેમ રાજ પોતાના કુમારપર આગ્રાપત્ર મોકલે તેવીજ રીતે આ કુલાએ તે પત્ર રાજપુત્ર કુણાલપર રાજના ખાસ નોકર સાથે રવાના કરી દીધો.

વાંચક ! આ પત્રમાં શું લખાયું હતું ? કંઈ કલ્પનાં આવે છે ? અરેરે ! તેમાં બિથારા નિરપરાધી કુણાલના સર્વનાશના વર્તમાન હતા તે આગળપર વાંચકને સાદર કરીશું.

પત્ર લખ જનાર નોકરે તે પત્ર સુરક્ષિતપણે તક્ષશિલા જઈ કુણાલના હાથ નીચેના અધિકારીને આપ્યો. અધિકારીએ મત્રપર-પોતાનું શીરનાયું વાંચ્યું ને અબળ થઇ રહ્યો. કારણ અધાપિ તેના સરનામાનો પત્ર આવ્યોજ નહતો. સર્વ પત્રો રાજકુમાર કુણાલના સરનામાનાજ આવતા ને આજે આમ-કેમ ? હશે ! પત્ર ફોડી જેવામાં હસ્કત નધી એમ વિચારી અધિકારીએ ધડકતે દીવે તે પત્ર ફાડ્યો, ને વાંચ્યો પણ રે હાથ ! તે પત્ર વાંચતાંજ તેના હૃદયને વિજળીના જેવો સખ્ત આંચકો લાગ્યો. એવો તે શો મજકુર સમાચારો હતો. તે પત્ર નીચે મુજબ હતો.

શ્રીમન્ મહારાજ અશોકવર્ધન તરફતું આજ્ઞાપત્ર.

મુકામ તક્ષશિલા. તત્ત્વ રાજ્ય સેવા કુશળ-વિશ્વાસુ રાજ્ય ભક્ત શિલાદિત્ય તરફ ભારત-વર્ષા સામ્રાટ શ્રીમાન મહારાજાધિરાજ અશોક વર્ધન તરફથી આજ્ઞા ફરમાવવામાં આવે છે કે-આ પત્ર મળતાંજ રાજકુમાર કુલાલનાં બન્ને નેત્રો લોખંડના નપાવેલા સળીઆથી ફાડી નાંખવાં તથા તે આંધળાને તથા તેની પત્ની બેઢને દિવસક પશુઓથી નિવાસિત જંગલમાં હાંપી મુકવાં.

ખાસ કારણને લીધેજ આ આજ્ઞા ફરમાવવામાં આવે છે, ને કોઈ પણ કારણે અમારી આજ્ઞાનો અસ્વિકાર કરવામાં આવતાંજ તમારા પ્રાણ સંશયમાં રહ્યોજવા.

આજ્ઞાનો અમલ સત્વર કરવો.

કુસુંભપુર.

}

સહી.

મહારાજ અશોકવર્ધન.

વાચક! વાંચી રહો! મહારાજ અશોકનું આજ્ઞાપત્ર!!! બિચારો અમલદાર તો એક સંજેમરમરના પુતળા જેવો જડ બની ગયો ને વિચાર કરવા લાગ્યો કે ના! ના! આ પત્ર ખરો હોયજ નહિ. ખોટું. બીજકુલ જનાવડી આ પત્ર છે. નિઃશંસય: કંઈ કાવતું જણાય છે, કારણ કે રાજકુમાર તક્ષશિલા આવ્યા ત્યારથીજ સર્વ પ્રજા આનંદમાં રહેતી હતી. કોઈને કોઈ પ્રકારનો અન્યાય, ત્રાસ કે બુલ્લમ થતો નહિ. ઉઘટી સર્વ પ્રજા રાજકુમારને તેની ન્યાય પ્રિયતા ઉદ્ધરતા તથા હઠાપણને લીધે ધન્યવાદ આપતી હતી. તે તેવાજ રાજાનું દીર્ઘ સાશન ધ્વજીતી; તેથી અશોક રાજા તે પોતાના એકથી એક પણ આવા સદ્-શુભ પુત્રને આવી ઝોર શીક્ષા કરવાનું કંઈ પણ કારણ નથી તેથી આ પત્ર ફાડી, નાંખી સ્વસ્થ બેસવું એ દીક જણાય છે. પણ વળી રાજ્યના કાયદાનો વિચાર તેને આવવા લાગ્યો. કારણ ગમે તેવી તોપણ રાજ્યકર્તાની આજ્ઞાનું અપમાન તેને કરવાનું હતું! છતાં પણ ગમે તેવી ભયંકર શિક્ષા ખમવી પણ સુકુમાર કુલાલનાં નેત્ર ફાડી નાંખવાનું ભયંકર કામ તો તે નજ કરી શક્યો, ને તે ખાના ખરાબી કરનાર પત્ર તેણે ફાડી નાંખ્યો.

પણ તેનું પરિણામ બહુજ ભયંકર નીવડ્યું. તે પત્ર અધિકારીના જોડે નહોતો કુલાલને જણાયો નહિ. તે પત્ર પરની મ્હોર કુલાલે જોઈ તો મ્હોર પર આખાદ બે દાંત બેઠેલા નજરે પડ્યા તેથી તે પત્ર જનાવડ નહિ પણ ખરેખરજ મહારાજની આજ્ઞા છે એમ રાજકુમારે નક્કી માન્યું. તેણે તુર્તજ તે અધિકારીને બોલાવ્યો અને દ્રઢતાથી જણાવ્યું કે મહારાજ! મારા પૂજ્ય પિતાની આજ્ઞા હું મરણાંત ઉલ્લંઘન કરીશ નહિ અને તમને ઉલ્લંઘન કરવા દમ્પશ નહિ. તમે હમણાં ને હમણાંજ મહારાજની આજ્ઞા પ્રમાણે વર્તો.

પણ બિચારા અધિકારીના હાથ તે હલ્લ વિદ્યારક-કાર્ય કેમ કરી શકે? એક સુકુમાર પુષ્પવર-નિર્દોષ કુમારપર એવો સખ્ત પ્રહાર કયો હાથ કરી શકે વા? તેણે કહ્યું-મહારાજ! આપની તેમજ મ્હોટા મહારાજ બન્નેની આજ્ઞાનું હું ઉલ્લંઘન કરું છું. એ માટે આપ મને ગમે તે શાસન ફરમાવી શકશો-પણ આપનાં નેત્રને સ્પર્શ કરવાનું સાહસ હું કદાપી કરી શકીશ નહિ.

પરંતુ કુલાલનો નિશ્ચય અડગ હતો કે “દેહાંત યતાં પણ પિતૃ આજ્ઞાનું ઉલ્લંઘન કરવું નહિ.” રાજકુમારે પોતેજ લોખંડના બે સળીઆ અગ્નિમાં ધમધમતા કરી-પોતાને હાથેજ-હસ્તાં હસ્તાં પોતાનાં બન્ને સુકુમાર નેત્રોમાં ખોસી દીધાં, ને બીજાજ ક્ષણે તે હસતો-રમતો યુવાન-સુકુમાર રાજકુમાર અધત્વને પ્રાપ્ત થયો ને પોતાની પલ્લિ લઈને પોતે જાતેજ ઘેર અરણ્યમાં ચાલ્યો ગયો. અહા! કેવી દિવ્ય પિતૃ બક્તિ? વાચક! જગતમાં

જો કોઈ પણ ખરો પિતૃભક્ત પુત્ર હોય તો તે કુણાવળ હોવો જોઈએ. પિતાની આજ્ઞા તે ઇશ્વરની આજ્ઞા સમજીને તેણે તેનું પાલન કર્યું છે. દિલ્લીગીરીના એક રાખ્દ, દુઃખનો એક સુસ્કાર કે ક્રોધનો એક હરફ પણ ઉચ્ચાર્યા વિના-હસતાં હસતાં આવી કઠોર પિતૃ આજ્ઞાનું પરિપાલન કરવામાં તેણે એક પણ પણ વિલંબ લગાડ્યો નથી. ધન્ય છે એ ઉત્કટ પિતૃભક્ત રાજકુમારને. અરે ! કોઈ ગરીબી કે સંકટમાં ઉછરેલો પુત્ર-પિતૃ આજ્ઞા પાળે તો તેને ઝાણું લાગે પણ જે વિલાસ વૈભવમાંજ ઉછર્યો છે, જેની દેહલતા માંખણ જેવી થઈ છે, જેને છોક્ર આવતાં સોંકડો દાસદાસીઓ ખમાખમા કરતી હાજર થઈ જાય છે, જે ભાવીનો રાજા છે. એવા સુકુમાર રાજકુમારને અત્યંત દુઃખ દરીયામાં-પિતૃભક્તિની ખાતર યાહોમ કરતાં વિલંબ ન લાગ્યો ! એમને ધન્ય છે. વળી ધન્ય છે તેની પતિવ્રતા પત્નીને ! તેણીએ પણ પોતાના પતિને પિતૃ આજ્ઞા પાલન કરતાં રોક્યો નહિ. પણ ધીરજ રાખી શાંતિથી તેની સાથે અરણ્યમાં ચાલી નીકળી. અહો ! દેવી ! તને પણ ખરેખર ધન્ય છે ! પતિની ઇચ્છાને માન આપી પોતે પણ અરણ્યનાં ઘોર દુઃખો સહન કરવા કટિબદ્ધ થઈ. આજની સ્ત્રીઓ ! અમે તમને કુણાલની પતિની આ વખતની સ્થિતિ ધૈર્યતા-શાંત ચિત્ત-વૃત્તિ-અને પતિભક્તિ તરફ લક્ષ આપવા કહીએ છીએ. જુવો ! જુવો ! કુણાલ પત્ની કેવી પતિભક્તિવાળી અને સહનશીલ છે. કેવા પ્રકારનાં દુઃખ સહન કરવા તે તૈયાર થઈ છે ! જુવો આ અર્ધ રાજપુત્ર ને કુણાલ પત્ની ! કુણાલ પત્ની પતિને દોરતી ચાલી જાય છે. અહો ! આદર્શ પુત્ર-આદર્શ પુત્ર વધુ અને આદર્શ દંપતિ-તમને પ્રજ્ઞામ. ઓ ! આજના પાશ્ચાત્ય વિદ્યાથી અમૃત બનેલા દેશનના દાસ થયેલા-યુવાન પુત્રો !

પિતૃભક્ત કુણાલનું દ્રષ્ટાંત જોઈને તમારા જીવન સાથે તેનું જીવન સરખાવો. ક્યાં તમારી ઉચ્છૃંખલતા, પિતૃઆજ્ઞાને અવગણના કરવાની વૃત્તિઓ ! ક્યાં તમારો વડિલો પ્રત્યેનો અવિનય અને ક્યાં રાજકુમાર કુણાલની પિતૃભક્તિ !

અરે ! આજના જુવાનીઆને પિતૃઆજ્ઞા પાળવી પડે, પિતાના ખાતર કંઈ અંગ વડ વેઠવી પડે, કે પિતાના કપડા સાંભળવા પડે, તો તેમના 'નાકનાં ટીચકાં' નડીયાદ તરફ રવાના થાય છે. અરે ! કેટલાક પુત્રો તો મેલાધેલા પિતાના પુત્ર કહેવરાવવા માટે પણ લાજમરે છે. હાય ! અધમ પુત્રો ! તમને જન્મ આપી આ સ્થિતિએ પિતાને શું આપદલેલો તમે આપો છો ? જુઓ ? જુઓ ? આ કુણાલ તરફ ને કંઈક નવીન માઠ. શીખો !

રાજપુત્ર કુણાલ અને તેની સુંદર યુવાન પત્ની ! આટલા દિવસ સુધી સુખ અને આનંદમાં મજા કરતા હતા. અનેક દાસ દાસીઓથી વીટલાઈ સ્વર્ગ સુખ અનુભવતા હતા. ઇચ્છાનુસાર ભોજન શયનને વિહાર કરતાં હતાં. આજે તેમની કસોટીનો વખત આવી લાગ્યો છે. સુખ પછી દુઃખ આવે છે એ સત્ત્વ અહીં સાક્ષાત્કાર થાય છે. એ નિયમાનુસાર તેમને આજે દુઃખનો રાશી દાખી નાખવા ડોકીઆં કરી રહ્યો છે. પરંતુ તે ગભરાયાં-અકળાયાં કે દુષ્ટી યતાં નથી. દુઃખને દુઃખ માનતાં નથી પણ પિતૃઆજ્ઞાનું પાલન કરે છે. ખરે !

“પડે સંકટની શ્રેણી,”

“દુખોના કુંગરા આવે !”

“ધરો સમભાવ અંતરમાં”

“પ્રભુનો માર્ગ સાચો એ !”

પાદરાકર.

“ સદા સંસારમાં સુખ દુઃખ સરખાં ખાની લઈએ ! ”

(મહુમ સાક્ષર ડાહ્યાભાઈ.)

એ સૂત્રને અતુસરતાં તેઓએ ઘેર અરણ્યમાં પ્રવેશ કર્યો. તક્ષશિલાની ગરીબડી પ્રજા અને સમગ્ર અધિકારી મંડળને રડતાં મુકીને તેઓ જંગલનાં હિંસક પશુઓનાં સુખ આગળ પહોંચી ગયાં પરંતુ જેઓની મુખશ્રીપર પિતૃમંડિતની પ્રતિમા હવાઈ રહી છે એવા તે દેવી દંપતી તરફ જે હિંસક પશુઓએ દ્રષ્ટિ સરખી પણ કરી નહિ. પતિ પત્ની બન્ને જથ્થુ જંગલમાં આમ તેમ ફરી વનફોનોતો આહાર કરે છે. હથેળીમાં લઇને ખોખે ખોખે પાણી પીએ છે. રાત્રે પાંદડાં અને ઘાસની પધારીમાં સુવે છે. અંધ પતિને કવચિત્ વિનોદને અર્થે પત્ની મધુરા સાદે નીતિ બર્ચી-સુલલિત ગીતડાં ગાઇ સંભળાવે છે. ફરતાં ફરતાં વળાંકોકાદ ગામ આવી ચડે છે તો ત્યાં ભિક્ષા માગી પેટ ભરે છે. એમ દીર્ઘકાળ ફરતાં ફરતાં અના-પાસે દૈવ થોગે તેઓ તેજ કુરુપપુરમાં આવી પહોંચ્યાં કે જ્યાં રાજ્ય અશોક રાજ્ય કરે છે. ભિક્ષા માગતાં માગતાં-તેઓ કેટલાંક ગાયનો ગાતાં આઠ્યાં જતાં હતાં. ગાયનો ગાવાથી લોકો તેમને ગ્રેમથી અન્નવસ્ત્ર આપે છે.

સંગીત-ને તે પણ વળાંક એક રાજકુમારના સુખે ગાવાતું કેટલું મધુર હોય ! તદ્-પરાંત કુણાલ બાહ્યાવસ્થાથીજ મોટા મોટા ગવૈયાઓની સોખત યથેવી હોવાથી ઘણું સુલલિત ગાઇ શકતો હતો. કુણાલને આ ગાયન રાજ્ય અશોકે બાહ્યાવસ્થામાંજ શીખ-વાડ્યું હતું જે તેને કંઠમાં હતું. આજે કુસુમપૂરમાં આવ્યા પછી એક રાજ્યમહલ પાસે ઉભો ઉભો અંધ કુણાલ તેજ ગાયન ગાતો હતો. રાજ્ય દિવાનખાનાની બારી પાસેજ એક રત્ન જડીત સોફા પર બેઠો હતો તેણે પેલું ગાયન સાંભળ્યું.

રાજ્યને તે ગાયન સાંભળતાંજ વિદ્યુત-પ્રકાશની પેઠેજ પોતાનો પુત્ર સાંભળ્યો. તે અવાજ પોતાના રાજપુત્રનોજ છે એમ તેને નક્કી લાગ્યું-રાજ્યએ તુર્તજ નોકરને આજ્ઞા કરી કે “ અરે ! કોણ છે રે ! નીચે પેલો કોઇ બીખારી ધણા મીઠા સ્વરે ગાયન ગાય છે તેને મહારી પાસે લઇ આવ ! તે મને ઘણુંજ પસંદ પડ્યું છે. ”

મહારાજની આજ્ઞા યતાંજ નોકરો દોડયા અને ગાયન ગાનાર બિહુકાને મહારાજ સન્મુખ હાજર કર્યા. અશોક રાજ્યને બિહુકાને જ્ઞેતાંજ શંકા ઉત્પન્ન થઈ પરંતુ તેમની આવી કંગાળ સ્થિતિ થાય અને આવી દીન સ્થિતિમાં અહીં આવે એવો કંઈ સંભવ જણાયો નહિ. મોઢાનો ચહેરો તો ધણાયતો મળતો આવે છે તેથી વિશેષ ખાત્રી કર્યા શિવામ તેમને કંઈ પણ કહેવું ઉચિત જણાયું નહિ. તેથી રાજ્યે બિહુકાને પુછ્યું—

“ અરે ! તું ક્યાંનો રહેનાર છું ? ત્હાઈ નામ શું ? તું જે ગાયન ગાય છે ? તે તને કોણ શીખાવ્યું ? શું તું કહેશે કે ? ” આ પ્રશ્ન સાંભળતાંજ કુણાલ હસ્યો અને ક્ષણવાર સ્તબ્ધ થયો. પછી તેણે એક નવું ગાયન જોડી કહાડી તેમાં એવું ગાયું કે તે પોતે એક મોટા સાર્વભૌમ રાજ્યનો પાટવી પૂત્ર હતો. રાજ્યની આજ્ઞાથી તે પિતાની નજર આગળથી દૂર થયો પરંતુ પછીથી કોઈ કારણને લીધે તેના શત્રુઓએ કંઈ બંનેરણી કરી, અને રાજ્યને હાથે અધિકારીઓને પત્ર લખાવી તેની આંખોમાં ઉંઢા ઉંઢા સળાંઆ ભેં-કાવી, પત્ની સાથે જંગલમાં કાઢી મુકાવ્યો. પ્રથમ તો કારભારીઓએ તે પત્ર ખોટા કરાવ્યો પણ રાજપુત્રે પોતેજ તે પત્રપર રાજ્યના દાંતની મ્હોર જોઇ ખાત્રી કરી પોતેજ પિતાની આજ્ઞા માન્ય કરવા પોતાનેજ હાથે આંખો ફેડી પત્ની સાથે અરણ્યમાં આવ્યો ગયો. લાંબી બીજ માગતો માગતો, દુઃખ અને દરિદ્ર વેઠતો વેઠતો દૈવથેણે અહિં આવી ચડ્યો છે. ”

આ હૃદયને મેદી નાંખનારી હકીકત સાંભળતાંજ રાજ્યએ પુત્રને ઝાળખ્યો ને છૂર્તજ સોદાપરથી હઠીને પુત્રને છાતી સરસો આંખી દીધો. રાજાનાં નેત્રોમાંથી ચોધાર આંસુ પડવા લાગ્યાં; ને સર્વત્ર દિલગીરી પ્રસરી રહી. રાજ્યએ કહ્યું, બેટા ! કુણાલ ! ત્હને કોઈએ દસા-બેસા છે ! ખોટા પત્રપરથી તું આવી માડી સ્થિતિએ શા માટે પહોંચ્યો ? મ્હને જરાક તો ખબર કરવી હતી ! ત્હારી પાસે તે પત્ર છે કે બેટા ? હોય તો મને આપ !”

કુણાલે પિતાને ઝાળખીને હાસ્ય વદને કહ્યું, “ હ્યો આ પત્ર ! અહો ! પિતાશુ ! એમાં દુઃખ હું માનતોજ નથી. આપના બે દાંતની મ્હોર મ્હારી નજરે પડ્યા બાદ હું જે આત્માનું પાલન કરવામાં સિધિલ બનું તો મ્હારી જનેતા લાજે ! આપની આજ્ઞા શિરોમાન્ય કરવી એજ મ્હારી ફરજ ! પણ તેમાં આપ શું કરો ? માણસના કર્મોનુસાર સર્વ સૂત્ર ચાલ્યાં કરે છે તેમાં મનુષ્ય તો માત્ર નિમિત્ત રૂપ છે. પાપર પ્રાણી શું કરી શકે છે. પૂર્વભવ સંચિત અનુસાર સુખરૂપ મળે છે. તેમાં નિમિત્ત યનારનો વાંક કાઢવો એ તો કેવલ ભ્રમ છે. પિતાશુ આપને મ્હારા પ્રણામ છે.” એમ કહીને પિતાના ચરણમાં સ્ત્રીશ બુઝાવી લાંબો થઈ પડ્યો.

જેના મુખપર નિર્દોષ હાસ્યની પ્રતિભા ફેલાઈ રહી છે એવા કુણાલ તથારાજાના હૃદયની દશાનું કારણપરસથી છળકાટું ચિત્ર ક્યા ચિતારાની નિર્માલ્ય પીછી ચીતરી શકે વાર ?

કુણાલની પાસેથી પત્ર મળતાંજ રાજ્યએ તે બરાબર તપાસ્યો. પોતાના દાંતની મ્હોર તપાસીને આંસુથી છલકાતે નેત્રે તે સંધાપલો પત્ર વાંચવા માંડ્યો. વાંચીને તેણે જાણી લીધું કે આ દુઃખકાર્ય માત્ર રાણી તિલ્લપરસિતાનુંજ છે. દુષ્ટા-આંડાલણીએજ આ પાપકૃત્ય કર્યું છે. મ્હારા રત્ન જેવા રાજપુત્રને અપમાન કરીને તથા સુઝ સુક્રમાર પુત્ર વધુને દ્વેષભાવથી અતિશય બાદ એવા દુઃખ દરિયામાં ફેંકી દીધાં છે. હવે તેને જીવતી રહેવા દેવામાં સાર નથી કારણ બીજી વખતે તે શું નહિ કરે તે સમજી શકાતું નથી. રાજ્યએ પુત્ર તથા પુત્ર વધુને પહેરવેશ વગેરે બદલાવીને તેઓને દિવ્ય વસ્ત્રાભૂષણથી વિભૂષિત કર્યાં. પદ્મવારમાં બિશ્લુકો રાજકુમાર અને યુવરાણી બની ગયાં.

પુનઃ તે દિવ્ય પિતૃભક્ત રાજકુમાર તથા તેની પત્ની પુર્વાવસ્થાને પ્રાપ્ત થયો. તેના મુખ પર દિવ્ય પ્રતિભા વિલસી રહી. પણ હાય ! તે નેત્ર યુગ્મ ! તે સ્નિગ્ધ અભિ બર્પા રસપૂર્ણ લોચનીયાં ! ક્યાં છે તેનાં બે જીવન-નેત્ર રત્નો ? ગયાં સદા સર્વદાને માટે ગયાં ! પિતૃભક્તિ કેટલી મોંઘી ને મુશ્કેલ છે તે વાંચક તમેજ જુઓ.

રાણીને પકડી મંગાવીને-સખ્ત શબ્દોમાં ઠપકો આપીને દેહાંત દંડની શિક્ષા કરી. તે અભિમાની ગુસ્સો કરનારી દુષ્ટા દ્વેષી રાણીનો પ્રાણ અને શરીર પણ વારમાં પરલાક પહોંચી ગયાં.

રાણીના પરલોકવાસના વર્તમાન કુણાલના જાણવામાં આવતાંજ બહુજ ખિન્ન થયો અને પોતાના માટે રાણીનો ધાત થયો. ને તેના નિમિત્તરૂપ પોતે યવા માટે પોતાના આત્માને તે નિંદવા લાગ્યો પણ યવાનું તે થઈ ચુક્યું હતું.

હવેજ રાજાની આંખ ઉઘડી. તે વિષમવાસનાનો ત્યાગ કરી વૃત્તિઓ સાત્વિક કરી બુદ્ધ ગુરૂની ઉપાસના કરવા લાગ્યો. તે તેજ દયાળુ ગુરૂએ રાજપુત્ર કુણાલને નેત્રો આપી દેખતો કર્યો. પાપીને પાપની યોગ્ય સજા થઈ અને કુણાલ તે દિવ્ય પિતૃભક્ત રાજકુમાર પાછો પિતાની ભક્તિ તથા પ્રજાજનોપર રાજ્ય કરવા લાગ્યો.

વાંચક મિત્ર ! પિતૃભક્તિ-દિવ્ય પિતૃભક્તિ-નું કેવું ક્રમદા દ્રષ્ટાંત ! આવી દિવ્ય પિતૃ-ભક્તિ પ્રત્યેક પુત્રને પ્રાપ્ત થાઓ એ આજ્ઞા સાથે મ્હારી કલમ હવે વિરમે છે.

મનુષ્ય.

(લેખક—એક સ્ત્રી.)

પ્રત્યેક મનુષ્ય રત્નની ખાણ છે. પ્રત્યેક મનુષ્ય સપત્તિનો મોટામાં મોટો ભાગ છે. રત્નની ખાણમાં જેમ ઘણા રત્નો છે અને કોઈમા જોઈએ છે તેમજ મનુષ્યની બાબતમાં પણ છે. જે પ્રત્યેક મનુષ્ય પોતાની રત્નની ખાણને જોવી તેનો યથાર્થ ઉપયોગ કરે તો જગત સ્વર્ગ સમાન આનંદનીય બની રહે લોકિક ખાણને જોઈ તેમાંથી રત્નને કાઢતાં પરિશ્રમ પડે છે પણ જ્યારે તે પરિશ્રમને સહન કરી ખાણને જોદનામા આવે છે ત્યારેજ રત્ન રંગ પડે છે, માટે પરિશ્રમ કરે છે તેનેજ તે મહા મૂલ્યવાન ખજાનો સાપડે છે. પ્રત્યેક મનુષ્યની બાબતમાં પણ આમ હોવાથી પ્રત્યેક પોતેજ પ્રયત્ન કરી શોધી કાઢવાનું છે. જ્યાં સુધી મનુષ્ય પોતેજ, પોતાની ખાણ જોઈ તેની અદર રહેલ અમૂલ્ય ખજાનો શોધી કાઢવા પ્રયત્ન કરતો નથી ત્યાં સુધી તેમાં રહેલ અમૂલ્ય બંડાર તેને પ્રાપ્ત થતો નથી અન્ય મનુષ્ય ખીજા મનુષ્યનો ખજાનો શોધી કાઢવા અસમર્થ છે. મનુષ્ય પોતેજ તે શોધી કાઢવા સમર્થ છે તેમજ તેનો ઉપયોગ પણ તેજ મોગથી શકે છે અન્યને તેનો ઉપયોગ પણ આપી શકે તેમ નથી, તેમ તેનો સંગ્રહ કરવા તેજ અધિકારી છે. તમે એક નદિ વહેતી જોઈ ઉત્તમ વિચારને પ્રગટાવો પણ તેથી નદિને કંઈ લાભ થઈ શકે તેમ નથી. મનુષ્ય માત્રની ફરજ છે કે પ્રત્યેક મનુષ્ય પોતાના રત્નને પોતેજ જોઈ કાઢવા જ્યાં સુધી અમૂલ્ય રત્નો હાથ ન આવે ત્યાં સુધી ખાણને જોઈ જોઈ કરે. તમારે વિચાર પડે, યોગ વડે તે રત્નોને બહાર કાઢવાનાં છે. ઉપર ઉપરના કચરાને સાફ કરી નાખવાની પણ ફરજ તમારે માથેજ છે. મનુષ્યો પોતાની ખાણને બરાબર જાળખતા નથી તેથીજ તેઓ દુઃખી હોય છે. ઘણા મનુષ્યોને ખાણ જોદતાં આવડતી નથી તેથી ઉપરના કચરાને જેમનેજ નાસીપાસ થઈ જાય છે. વસ્તુતઃ તે કચરો છે માટે તેને દૂર ફેંકી દેવાનો છે. અદર ઉંડા ઉતરે. તરતજ રત્નો તમને જડશે. પ્રત્યેક તેમ કરવાને સામર્થ્યવાન છે પણ તેને જોદવાને પ્રત્યેકનો માર્ગ જુદો જુદો હોય છે. અમૂલ્ય રત્નો મેળવવાને અધિક સમય તેમજ અધિક વિગ્ન વડે છે પરંતુ હોંનિતવાન દંડતાથી તે ખાણ જોદતા ચાકતો નથી, આજસી જતો નથી, અસતોષને સેવનો નથી, ગમે તેટલાં વિઘ્નો આવે પણ તેને મારી હઠાવે છે, ઉત્સાહને સેવે છે, તે મેળવવા અધીક તેમ વેગવાળી ટ્વિટ્થી ઉત્સુક હોય છે. આગ્રહ ને ઉત્સાહથીજ કાર્યની સિદ્ધિ થાય છે. ધૈર્યને ધારણ કરવાથી કામ પાર પડે છે માટે મેહેનતથી ડઝો નહિ. આવો ખજાનો તમારા હાથમાં છતાં તમારે શુ દરિદ્ર રહેવું છે? ક્ષુદ્ર ધન મેળવવા માટે મનુષ્યો કેટલા પ્રયત્નને સેવે છે! તો આ તો અમૂલ્ય ખજાનો મેળવવાનો છે તો પછી તેને માટે કેટલા અપરિમિત પરિશ્રમની અગત્ય છે તે વાચકને સહજ સમજાઈ જશે. અર્ધર્થ અને અન્યાય માર્ગની પ્રકૃતિથી આ ખજાનો મળી શકતો નથી પણ ધર્મ અને ન્યાય માર્ગની પ્રકૃતિથી આ ખજાનો મળે છે અને લાભો ઉપજાવે છે, પણ મનુષ્યોએ સારા જોડાના અદરના ભાગના રહેલ તત્વને સમજવું જોઈએ. જેઓ આ પ્રયત્ન કરતા નથી તેઓ કાર્યમાં વધતા નથી. સારામાંજ શુદ્ધ તત્વ હોય છે એટલુંજ નહિ પણ જોડામાંથી પણ ધણીક વખતે શુદ્ધ તત્વ દ્રષ્ટિએ પડી આવે છે. માટે શોધક ધુલિ રાખવી એ મનુષ્યની ફરજ છે. આ ખાણને પ્રાપ્ત કરવા માટે તીરતર પરી-

અમને સેવી ઉત્સાહથી ઉદ્યમજ કરવો જોઈએ. જમીન કદીન હોય છે તો ખેડતાં અધીક અમ પડે છે તેમ ધણી વખત આ પ્રાપ્ત કરતાં અધિક પરિશ્રમ પડે તો પાછા પડવાની અગત્ય નથી. આજસને ખીલકુલ સજી દેવું જોઈએ. આ ખેડી તેમાંનાં મુદ્ધવાન રત્નો મેળવી તેનો કામો ઉપભોગ કરે. તમારામાં રહેલ આવી અપૂર્વ ખાણને ખેડી કાઢી તેનો ઉપભોગ કરવામાં હવે વીલંબ ન કરો. સદ્ વિચાર વડે, યોગવડે, બકિત વડે અને એવાજ ખીજા ધર્મના વિધિવિધ માર્ગ વડે આ ખાણને ખેડી સમગ્ર સંપત્તિ પ્રાપ્ત કરો.

જગત.

(લેખક—જયસિંહ પ્રેમાભાઈ કપડવણ્જી.)

ખરેખર જગત પડધા જેવું છે. આપણે જેને સ્વર કહીએ છીએ તેનોજ પડધો પડે છે. પ્રેમના શબ્દ બોલતાં તેનો પડધો આપણે સાંભળીએ છીએ, તેમજ કાંઈના શબ્દ બોલતા કાંઈના પડધો સંભળાય છે. જે તમે તીરસ્કારની દ્રષ્ટીથી જુઓ છો તો તમારા પ્રતી પશુ તેવીજ દ્રષ્ટી અન્યની હોય છે. જગતમાં કેવળ તમારા શબ્દોજ પડધો નથી પડતો પણ તમારા વિચાર તેમજ વર્તનનો પણ તેમાં પડધો પડે છે. મનુષ્યોનો મોટો ભાગ એમ માને છે કે કોઈ પણ મનુષ્ય આપણને દુઃખ ઉપજાવે છે તેમાં આપણે નીમીત્ત હોતા નથી પણ જે મનુષ્ય આપણને ઉપજાવે છે તેથી તે દોષીત છે; પણ આમ માનવું ભુલભરેલું છે. ખરેખર રીતે તો કોઈપણ દ્વારા દુઃખ કે હાની ઉત્પન્ન થાય તેમાં મુખ્યત્વે તો આપણેજ કારણભૂત છીએ અને તેવા કારણને લેઈનેજ આપણને કારણભૂત કહી શકાય. ખરેખર તો આપણીજ કૃતિથી આપણને દુઃખ કે હાની પ્રાપ્ત થાય છે. આમ છે માટે જે તમારે સુખ મેળવવું હોય તો જગતમાં અન્યને સુખ પાપ તેવાં કૃત્ય કરો. તમે દુઃખ, ભય, શોકના વિકારોને જગતમાં પ્રસારી સુખ, નીર્ભયતા, આનંદની ઇચ્છા જગત પાસેથી રાખો એ ખોટું છે. તમે કૃતિથી, વાણીથી, વિચારથી જગતમાં જે જે પ્રસારશો તેનો પડધો પડશે. નીરંતર તમારી કૃતિમાં, વાણીમાં અને વિચારમાં આનંદ, નિર્ભયતા, જ્ઞાન વગેરેના વિચારોને પ્રસારો તો જ્યાં ત્યાં તમને તેનાજ પડધા સંભળાશે. જે તમે મધુરતાના, ઉચ્ચતાના, સુખના, શાન્તિના, અનુદયના ઇચ્છક હો તો તમારી કૃતિ, વિચાર અને વાણીથી તે વસ્તુઓને પ્રસારો, જેવી કૃતિ તમે કરો છો તેવી પ્રતિ ઉત્તરમાં સંભળાય છે. તમારી દુઃખમય સ્થિતિ માટે ખીજા કોઈને કારણ રૂપ ન જાણો પણ તમે પોતે તેના કારણભૂત છો એમ માનો. તમે દુઃખમય સ્થિતિમાં હો તેથી કંટાળો નહિ. તમે તમારી કૃતિથી વાણી અને વિચારથી શુભ પ્રકૃતિને આદરો તેથી તેના પડધા તમને તેવા સંભળાશે વાણીથી જ સુખનો વિચાર કર્યાથી અને કૃતિ અને વિચારને વેગળા મુકવાથી એમાંનું કાંઈ પ્રાપ્ત થશે નહિ. જ્યારે ત્રણેનું સમેલન થશે ત્યારે વસ્તુ સિદ્ધિ યથાર્થ રીતે સીદ્ધ થશે. વાણીથી કાંઈ કરશો તો વાણી જેટલોજ પડધો તમને સંભળાશે.

તમને સુખ આપનાર તમારા વડીલ કે સગાં સંબંધી કે અનુક વર્તનવાળી સ્ત્રી કે અનુકુળ વર્તનવાળા શાકરો છે એમ નહિ પણ તમે જે ધારો તો તમારા શત્રુ વિરોધી કનેથી પણ સુખનેજ પામી શકો તેમ છે. કારણ મળ હેતુ તો સુખને તમેજ ઉત્પન્ન કરો.

છો અને તે જો તમે પરાખર મન, વાણી અને ક્રિયાથી સિદ્ધ કરેલ હોય છે તો તેનાજ આ બધા પડ્યા છે; માટે અમુકથી મને અમુક પ્રાપ્ત થાય છે એમ માનતા નહિ. તમે જગત પ્રતિ પ્રેમ, શુદ્ધ બુદ્ધિ, દયાબાવ, સમતાબાવ, તમારી વાણી, વર્તન અને વિચાર પ્રસારો, તમને તેજ પાછું મળે તેમ છે. જો કે આ કરવું પ્રથમ તો સહજ કડીન લાગશે પણ અભ્યાસ યતાં સરળ થઈ જશે. જેમકે પહેલી ચોપડી બહુનારને પી. એ. તો અભ્યાસ ધણોજ કડીન લાગે છે પણ ઈન્ટરમીડીએટ બહુનારને તે એટલો પ્રયોગ કડીન ન લાગે, તેમજ પ્રથમ શરૂઆત તો અધીક કડીન બાસરો પણ ધીમે ધીમે તમારો રસ્તો સરળ અને સુગમ બની જશે. નાનું ટાંકણું-પથરને ફાડવા સમર્થ છે તેમજ તમારી ચોડી ચોડી ક્રિયા પણ વિકટતા રૂપ પથરને ફાડવા સમર્થ થશે. આમ છે માટે નિત્ય ચોડી ચોડી ક્રિયા કરી વિકટતા રૂપ પથરને ફાડી નાખજો. નિરૂંઠાઈ ન થતાં તમે પ્રાણી પદાર્થ માત્રનું શ્રમજ ચીતવે. તમે તમારા વર્તન, વિચાર અને વાણીમાં સર્વનું શ્રમ જુઓ. સર્વત્ર પ્રેમબાવજ રાખો. આમ કરશો એટલે તમે જેના ઇચ્છક છો તે પદાર્થ ધીમે ધીમે તમને પ્રાપ્ત થશે અને તમે અનંત સુખ-નિરાપાધ સુખની પ્રાપ્તિ કરી શકશો. આરસીની અંદર જેમ આપણી પોતાનીજ આકૃતિ તેને સન્નિધિ પાસે પડે છે તેમજ જમત પણ આરસી જેવું છે; તેમાં આપણા પ્રત્યેક વિચાર, પ્રત્યેક ક્રિયા તેમજ પ્રત્યેક ખોલેલા ચાંદની આકૃતિ પડે છે પણ આપણે તેને ન જાણતા હોવાથી આપણીજ વિચાર, વાણી તેમજ ક્રિયાની આકૃતિ આપણે ખીજની કહીએ છીએ. એક અબજ ગામડીએ પોતાની છબીને જોળખી રાકતો નથી અને અતે ખીજનું કાષ્ટની છે એમ માને છે તેમજ આપણું પણ અજાન દશાને લક્ષને તેવુંજ માનીએ છીએ. આપણે જો મુખ ઉપર મેથ ચોપડી આરસીમાં જોઈએ છીએ તો આપણું મુખ મેથવાળું દેખાય છે તેમજ આપણે જો કોષ, ઈર્ષ્યા, અસૂચા વગેરેને ધારણ કરીએ છીએ તો આપણને તેવુંજ માલમ પડે છે. જો તમે પ્રસન્નતાથી જગત તરફ જુઓ છો તો સામી પ્રસન્નતાની આકૃતિ માલમ પડે છે. તેમજ તે આરસીમાં જો દુઃખ, બેય, શોક વગેરે વિકારોથી જુઓ છો તો સામી તેવીજ આકૃતિ જણાય છે. તમે તે વખતે એમ નથી જાણતા કે આ તો મારા પોતાના વિચાર, ક્રિયા અને વાણીની આકૃતિ છે પણ હજારો તેના દાય અન્યને આપો છો. તમે જો અર્બંદ આનંદમાં રહો છો તો તમે બેયની આકૃતિ જોઈ શકતા નથી પણ સર્વત્ર આનંદની વૃત્તિનેજ નીહાયો છો. આરસી સન્નિધિ ગુલાબનું પુષ્પ ધ્યા પછી તેમાં કાંઈ ચોરની આકૃતિ જણાય તેમ નથી પણ ગુલાબજ જણાશે અને ચોર ધ્યા પછી તેમાંથી ગુલાબ જેવાની આશા રાખવી એ શું ચોખ્ખું ગણાશે? આ પ્રકારે જ તમે આનંદને તમારી વિચાર, વાણી અને કૃતિમાં સેવતા નથી તો પછી આનંદ સર્વત્ર જેવાની ઈચ્છા રાખવી પણ ચોખ્ખું નથી અંધીત જોઈ શકતા નથી. તમને જો બેય, શોક, દુઃખ, દીનતા, કલેશ આદિ જેવું ન જમતું હોય તો પછી તમારી વાણી, વિચાર અને કૃતિમાં તેને દેવવેશ આપો; સર્વત્ર હૃદય વૃત્તિવાળા યાઓ. અમુક દરિદ્રી છે, અમુક કૃપણ છે એવો કાષ્ટને માટે પણ વિચાર ન કરો; કેવળ વિચારથીજ દરિદ્રતા અગર કૃપણતાની છબી તમારી આગળ ન રચો. એટલુંજ નહિ પણ વાણી અને કૃતિથી પણ ન રચો. તમે જો અન્યને દરિદ્રી જોશો તો તમારી આકૃતિ જગતરૂપ આરસીમાં પણ તેવીજ જણાશે. તમે કાષ્ટને પણ સન્નિધિ માનતા નહિ. સર્વ ઉપર સમાનબાવ, મૈત્રીબાવ રાખો; તમારી

છખી પણ તમને તેવીજ જણાશે. અર્થાત્ તમારા ઉપર પણ કાંઈતે વૈર ધરવાનું કારણ બનશે નહિ. કાંઈ પણ સારી અગર માંડી અસર તમે તમારા મનથી ઉપજાવો તેની સૌથી પ્રથમ અસર તમારા પોતાનાજ ઉપર થાય છે. અન્યના સુખ ઉપર મેઘ ચોપડનારના જેમ પ્રથમ હાંપ મેઘા થાય છે તેમ અન્યને માટે તેના જેવું વિચારો. જેવી વાણી ઉચ્ચારો, જેવી કૃતિ કરો તેવી તમને પોતાને યથા વિના રહેતી નથી. અન્યને દુઃખરૂપે, શત્રુરૂપે, વિષથીરૂપે, પાપીરૂપે, કુટીલરૂપે તમે જ્યારે જુઓ છો ત્યારે તમારા ઉપરજ પ્રથમ તે પ્રકારનો એક કુચડો ફરી વળે છે. એથી ઉલટું અન્યને મિત્રરૂપે, સજ્જનરૂપે, શાનીરૂપે જુઓ છો. તેમ તેવાં સદ્ગુણને તમારામાં જામેલા જુઓ છો. આમ છે માટે તમે તમારામાં જેવા સામર્થ્ય, સદ્ગુણ, રિયતીને ઇચ્છતા છો તેવાજ રૂપે અન્યને વાણી, ક્રિયા, વિચારથી જુઓ. જગત પોતાની સત્તાવડે તમારી આકૃતિ મલીન દેખાડવા સમર્થ નથી પણ તમે જેવા હો એવીજ તમારી છખી દેખાય છે. તમે જ્યાં ત્યાં દુઃખ જોવાથી તમે દુઃખી છો એમાં અન્યનો કાંઈ દાપ નથી. કાચની પાછળ ચોપડેલ લાહી કંઈ મેલી હોતી નથી પણ સુખ ઉપરજ મેલી લાહી ચોપડાઈ છે. તમારી રિયતી ઉપર, તમારા સુખ ઉપર, તમારી પ્રત્યેક વાણી, વિચાર અને ક્રિયાની અસર થવાને માટે તે ઉપર ખાસ દેખરેખ રાખવી અંગત્યની છે. તમારે દુઃખી, દરિદ્રી, અજ્ઞાની, ક્રોધી, બીકણ રહેવાની કશી જરૂર નથી. તે કાંઈ તમારે માટે ઉપજન યથા નથી. તમે જો આકર્ષો છો તો તમારા પ્રતિ આવે છે; નહિતર હજાર કાળને અંતરે દૂર છે. નિરંતર તમારી ઉચ્ચ અભિલાષાનેજ સ્મરણમાં રાખો, તેનુંજ મનન કરો તો તમે તેને જરૂર મેળવશો. મન, વચન અને ક્રિયાથી તમારા ઇચ્છિત વિચારનેજ પોષો. જેનું તમે અધિક વેગ, સ્મરણ, પોષણ કરશો તો તે તમને પ્રાપ્ત થશે એ વાત નિઃસંશય છે. બધુંજો સુખ અને દુઃખનો આધાર આપણી પોતાનીજ કૃતિ, વિચાર, વાણી ઉપર રચો છો. આપણી કૃતિ, વિચાર અગર વાણી જેમ જીગને સુખ ઉપજાવે છે તેમ તે આપણને પણ સુખજ ઉપજાવે છે. માટે આપણે આપણા અને અન્યના સુખને માટે આપણી કૃતિ, વિચાર અને વાણી નિર્મલ, નિર્દોષ તેમજ ઉચ્ચ રાખવાની જરૂર છે. આપણે જો આપણા સુખને નથી સાધતા તો પછી જીગને તો સુખ ઉપજાવીજ કેમ શકીએ ? આપણે સુખી થવું અને અન્યને સુખ અથવા અન્યને સુખી કરવા એ આપણે સુખી થવાં માટે છે. જ્યાં સુધી આપણે પોતાને અને અન્યને સુખી કરી શકતા નથી ત્યાં સુધી સંપૂર્ણ સુખ આવી શકતું નથી. તેવીજ રીતે તમે સુખના ઇચ્છક બનો અને તેવીજ આકૃતિ જગતરૂપ આરસીમાં પાડવા પ્રયત્ન કરો. આમ ચર્તાજ તમારા તન, મનની આકૃતિ. જગતરૂપ આરસીમાં સૌંદર્યથી ભરપૂર મહત્તાવાળી, સામર્થ્ય મહિત અને અતેક અલોકિતાના ગુણવાળી દેખાશે. તમે આવી સુંદર આકૃતિને નિહાળવાના ઇચ્છક છો પણ તમે જગતરૂપ આરસામાં દ્રષ્ટિ નાંખો અને તમે કુરૂપ બાળો એટલે કંટાળો છો તેમ નહિ કંટાળતાં પ્રયત્નને આદરો. તમે જેવી આકૃતિ નિહાળવા ઇચ્છો છો તેજ પ્રમાણેનું તમે તમારા કૃત્ય, વાણી અને વિચારથી વર્તન આદરો અને પછી જુઓ કે તમે પોતે તમારી આકૃતિ કુરૂપવાન છે ? તમારી આકૃતિમાં રહેલ નિર્મળતા, મનોહરતા ને કદિ છેદી નાખશો નહિ. સદા, સર્વદા શુભનાજ, પ્રેમનાજ નિર્દોષ વિચારોને સેવો અને તેજ પ્રમાણેની કૃતિ રાખો, તેમ વાણીમાં પણ તેજ ભાવ રાખો અને પ્રસન્ન રહો. જગત વીણા જેવું મધુર છે અને વગાડનાર ઉપર તેનો આધાર રહેલ છે. વીણા અગર વગાડવાનું કાંઈ

પંજુ વાઘ સુખ્યત્વે કરી વગાડનારનાં આધારપરજ રહેલું છે. વાછું ત્ર સાઈ છતાં વગાડનાર કુશલ હોતો નથી તો તે સાઈ વાગી મધુરતાને અર્પાઈ શકતું નથી. જગતરૂપ વીણા પણ તેવીજ છે. તેને હેંશીઆરીથી વગાડવામાં આવે તો અત્યંત મધુરતા તેમજ ઉચ્ચતાને અર્પે અને જો વીણાને ગમે તેવી રીતે વગાડવામાં આવે તો કર્કશતાને અર્પે. તમે તેને કેવી રીતે વગાડો છો? તે તમને મધુરતા અર્પે છે કે કર્કશતા? જો તમને મધુરતા અર્પાતી હોય તો જાણજો કે સારી વગડાય છે અર્થાત્ કુશલતાથી વગડાય છે અને કર્કશ વાગે તો જાણવું કે ગમે તેમ વગાડવામાં આવે છે. વીણાને જ્યારે બરાબર વગાડવામાં આવે છે ત્યારેજ મધુરતા આપે છે. જે કાળે જે સુર વગાડવો જોઈએ તે કાળે તે વગડાય ત્યારે જ તે મધુરતા અરપે છે તેવીજ રીતે જગત રૂપ વીણામાં સમજવું. જેને વીણા બરાબર વગાડતાં આવડે છે તેજ મધુરતાનો સ્વાદ આપે છે. તે સર્વદા ઉચ્ચતાને, ઉન્નતિને પ્રાપ્ત પામ છે. તમે તે ઉન્નતિ સાધતા માણુમ પડતા નથી તો સમજાય છે કે હજુ તમને વીણા બરાબર વગાડતાં આવડતી નથી. જેટલો સમય તમે વીણાને બરાબર રીતે વગાડો છો તેટલો સમય તે તમને આનંદમાં ગરકાવ રાખે છે. તેમજ ઉત્સાહ, શાન્તિ અને જગૃતિને અર્પે છે. જ્યારે તમારાથી તે કર્કશપણે વાગે છે ત્યારે દુઃખ, બય અને શોકરૂઝ તમને બાન પામ છે. આથી જે કાળે આવું થાય તે વખતે તમારે સમજવું જોઈએ કે જેમ વીણામાં સુરની, ફેરફારીથી કર્કશતા છે તેમ તમે તમારે કર્તવ્ય જુલેલું છો. તેથીજ જગત રૂપ વીણા કર્કશતાના સ્વરને અરપે છે. આ પ્રમાણે સુખ અને દુઃખની કુચી તમારા હાથમાંજ છે અન્યને મીઠ્યા દુષીત ન કરતાં આ વસ્તુના જ્ઞાનની અછતને લાઘવે મનુષ્યો જગતના માથે દોષ મુકે છે પણ પોતાની બૂલ સમજી શકતા નથી. દુઃખરૂપ સ્વર નીકળવામાં દોષ જગત રૂપ વીણાને નથી પણ તેના વગાડનારનો છે. વગાડનારે અકુશળતાને ધારણ કરવી એ વગાડનાર યોગ્ય ન કહી શકાય માટે થતી ભુલને સુધારવી એજ યોગ્ય કહી શકાય તેમ છે. 'તો હવે આવી બૂલ જાણી બેસી રહેવું' તે યોગ્ય લેખાય તેમ છેજ નહિજ. એક તેને વગાડી મધુરતા ઉત્પન્ન કરે છે ત્યારે બીજો તેને વગાડી કર્કશતા ઉત્પન્ન કરે છે. જે કાળે બરાબર વીણા વગાડતાં આવડી કે તરતજ તમને સુખરૂઝ જ્ઞાન થવાનું. જે ગાયન તમને વગાડતાં આવડે છે તેમાં તમે શું એમ કહો છો કે તેમાં કર્કશતા છે? નહિજ, મોટું તેજ માફક આ જગત રૂપ વીણાને પણ મધુરતા પ્રગટ કરે તેવીજ વગાડવી જોઈએ. ગાયન એ પ્રત્યેક કાળે આવી પડનાર વિધિવિધ પદાર્થો છે તેને જો કુશળતાથી વગાડવામાં આવે છે તો તે મધુરતાજ પ્રગટાવે છે. માટે તે પ્રસંગે પણ યોગ્ય પ્રકારે તમારે એવું વર્તન રાખો કે જેથી તમને સુખની પ્રાપ્તિ થાય તેમજ અન્યને પણ સુખની-મધુરતાનીજ પ્રાપ્તિ થાય. જગતરૂપ વીણામાં બધા સુરો સારા છે પણ તે બરાબર યોગ્ય સમય અને યોગ્ય જગ્યાએ વાગતા નથી તો ઉત્કૃંચ, ગેરલાભજ થાય છે. એટલે કે દુઃખની, શોકની પ્રાપ્તિ થાય છે. તેજ પ્રમાણે ખોટા સુરોમાં આપણે ભય, અશાન્તિ, ખેદ, ઝાનની, સુખતા, મોહ, મહીનતાને ગણીશું. દુઃખ અને તેની પરંપરા મનુષ્ય અજ્ઞાનથી ઉપજતી લે છે. પોતાની અકુશળતાથીજ ઉપજાવે છે. જે જે પ્રસંગની પ્રાપ્તિ થાય છે તેમાંથી મનુષ્યને પોતાની મતિ પ્રમાણે સુખ દુઃખ બાંસે છે. કોઈ મહાત્માજનને તેનાથીજ સુખ પ્રાપ્તિ થાય છે. અર્થાત્ તે તો તેમાં ઉદાસીનપણે બેઠાં સુખમાં વહે છે.

તમને દીવસમાં જે જે પ્રસંગો પ્રાપ્ત થતા હોય તેમાં દુઃખ માનતા હો, તો તેમાં જગતનો દોષ ન માનતા પણ તે તમારા અધ્યાનથીજ છે એમ માનજો. દુઃખાદિનો સ્વર તો તમારી આંગળીજ જગત રૂપ વીણામાંથી બહાર કાઢે છે માટે સાવધ થઈ તેનો સ્વર કાઢવામાં તમારી આંગળી ન વપરાય તે બાબત સાવધાન રહો. જે પ્રસંગ આવ્યો હોય તેને અનુકૂળ સુર વગાડો તો તમને મધુરતા જણાશે. દુઃખ પ્રાપ્ત થતાં તમારાથી કયા પ્રસંગમાં ખોટા સુર વાગી ગયો છે તે શોધી કાઢવા પ્રયાસ કરો. શોધો અને સુધારો આમ કરતાંજ દુઃખાદિના સંભવો ઓછા થઈ જશે. મનુષ્ય માત્રમાં આ શકિત રહેલ છે. મધુરતા મેળવવાની ખાતર અનુકૂળ સુર વગાડવો એજ તેને ખીલવવાનો અનુકૂળ માર્ગ છે. પ્રસંગને અનુકૂળ વર્તવું. દુઃખનું સુખ શોધવું. તેને ટાળવા પ્રયત્ન કરવો એટલે કે ક્યે વખતે ખોટા સુર વાગ્યો છે તે સમજવું. પ્રસંગ આવી મળે તેનાથી વિરોધી વર્તન રાખવાથી તમને સુખ પ્રાપ્ત થશે નહિ. જ્યારે તમે તેને અનુકૂળ વર્તન રાખશો ત્યારેજ તમને સુખાભાસ જણાશે. તે પ્રસંગના હેતુના અથવા સ્વરૂપના ગર્ભભાગને પ્રાપ્ત થવું અર્થાત્ તેનું જ્ઞાન મેળવવું અને પછી એવા પ્રયત્ન આદરો કે વિરોધી પ્રસંગો તમને મળે નહિ. આવેલ પ્રસંગને દુઃખરૂપ માનવો એ ખોટું છે. દુઃખની બુદ્ધિ વધે છે અને વિચારો પણ સારા થઈ શકતા નથી અને તેથી આગળ સુખ પ્રાપ્ત થતું નથી તેમ તે વખતે પણ દુઃખજ લાગે છે. જગતમાં જે પ્રસંગ તમને આવી મળ્યો તેને ઉપર ઉપરથી જોઈ સુખ કે દુઃખનો નિર્ણય ન કરો. દુઃખને આપનાર પ્રસંગને પણ જો તેને ઉડાણમાં ઉતરી નિહાળશો તો કદાચ સુખને અર્પનાર માલમ પડશે અને સુખને અર્પનાર અધીક સુખ અર્પનાર માલમ પડશે. પણ પ્રસંગો એવા હોય છે કે જેમાં પ્રતીકૂલ થવાથી હાની થવાની હોય છે પણ મનુષ્યો પ્રતીકૂલ પક્ષનેજ સ્વિકારી લે છે એવે પ્રસંગે અનુકૂળ વૃત્તિ કરતાંજ સુખ ઉપજે છે. દાખલા તરીકે પ્રસંગે એક દિવસ વાદળ ચડી આવ્યું. ખે ચાર મિત્રો મળવા આવ્યા. તેઓ કહેતા લાગ્યા કે આજનો દિવસ ઉદાસી જણાય છે. કામ કરવામાં કાંઈ ઉત્સાહ જણાતો નથી. અન્ય મનુષ્યે કહ્યું, હા ભાઈ! સૂર્ય નારાયણ પ્રકાશીત નથી તેથીજ તેમજ જણાય છે; મને પણ તેવોજ વિચાર આવ્યો હતો. તેમના ગયા પછી વળા એક બીજને મિત્ર આવ્યો ને કહે આજનો દિવસ કેવો શાંત જણાય છે, બધું કેવું રમ્ય લાગે છે. મેં કહ્યું: હા ભાઈ! આજ શાન્તિ ધણી ભાસે છે. આવે સમયે બહાર ફરવામાં રમણીયતા લાગે. સૂર્યનો તાપ તપતો નથી; શીતળ પવનની હલેરી વહી રહી છે. પક્ષીઓ કોલોલ કરતાં આકાશમાં ઉડી રહ્યાં છે, પશુઓ આનંદમાં ધાસચારો ચસી રહ્યાં છે, સર્વજ શીતલતાજ પ્રસરી રહી છે. કેવો આનંદજનક દિવસ! હવે જો ઉપરના પ્રસંગના પહેલા મનુષ્યને બીજને જે ઉત્તર દીધો તે દીધો હોત તો પ્રતિકૂળ ભાસત ને મન હયા યાત, અર્થાત્ વિરોધી ભાસ યાત; અને બીજને પહેલાના ઉત્તર કલાથી પણ તેમજ યાત. આ પ્રકારે આવા અનેક હ્રુદ પ્રસંગોને પણ અનુકૂળ વર્તવાથીજ લાભ હોય છે તમારે “સા” સુર વગાડવાનો છે અને તેને જાહેર “સ” ઉપર આંગળી ફેરવો તો વીણાનો અવાજ કંઈક લાગશે અને આનંદ લાગશે નહિ પણ જ્યારે “સા” ઉપર આંગળી ફરશે ત્યારેજ મધુરતા, આનંદતા લાગશે. તેમજ વગાડવામાં પણ ઉત્સાહ લાગશે. આજ પ્રકારે જગતરૂપ વીણાના સુરોમાં પણ સમજી લો કે કોયેનું ચિંતવન ન કરતાં આનંદનું ચિંતવન કરશો તો તમને આનંદજ ભાસશે.

ખોટા સુર ઉપર આંગળી મુકી ખરા સુરનો રાગ ક્યાંથી નીકળે. તમે ધમ્મો છો તો નિર્ભયતાને અને ભયના વિચારનું ચિંતન કરો છો. ફલાણુને 'તો' વાંધ મળ્યો. 'તે' આમ પાંસ નાંખ્યો અને ફલાણુના ઘરમાં ચોર ગયો તો તેને આમ પાંસ નાંખ્યો. એવા વિચારને સેવી નિર્ભય થવાશે કે! તમારે જે નથી જોઈતું તેનો વિચાર ન કરો. જે જોઈએ છીએ તેજ સુરને વંગાડો; તેનો મધુર ધ્વની તમારા કાનને નિરંતર અથડાશે. જ્યાં હું ખનો, એમનો, ભયનો, ચિંતાનો અને એ વિગેરે કોઈ પણ વિરોધી ભાવનો સ્વર વાગ્યો કે અંતરમાં સ્ફુર્ણ થયું કે તરતજ સાવધ થઈ તે સુર ઉપરથી તમારી વિચાર રૂપી આંગળીને ઊઠાવી લો અને આનંદ વિગેરે જોઈતા ભાવોના સુર હોય તેના પ્રતિ વિચારરૂપ આંગળી દબાવો. પ્રિય વાંચક! આ પ્રકારે જગતરૂપ વિશ્વામાંથી મધુર ધ્વની કાઢો. તે તમારાજ હાથમાં છે તો તેને કાઢી પોતાને અને અન્યને કૃત્ય કૃત્ય કરો. આ આદિ અનેક શુભ પ્રવૃત્તિઓને 'કરી-તમારો' ધરપીતાર્થ સિદ્ધ કરો અને અંતે સુખ, શાન્તિ, નિર્ભયતા, આનંદ, શાંત આદિ પદાર્થોનું રમતા રહો.

શ્યામા સંગ સંવેગ.

(રચનાર પોપટલાલ કેવળચંદ સાહ.—રાજકોટ.)

ઉપેન્દ્રવજ્રવૃત્ત.

નહું તને વીર શ્રી વર્ધમાન, વિદારજો વિદ્ર વિશુ મહાન;
પદે પદે મસ્તકે હું નમાવું, ક્ષમા ધરા હું તમને ખમાવું.

કવિત (મનહર)

ધર્મેવ દાવાગિનના ધુમાડાની હાર જેવા, કેમલાંગી તથા શ્યામ વાળ બ્યાલજ્વલજ્વળે;
મુક્તિરૂપ માર્ગ વિષે વિદ્ર કરનારી નારી, જાણી એમ જર જનો આનંદ ન માનજો.
બ્યાલ જેમ લાંબ શ્યામ વાળ તેમ લાંબ શ્યામ, ગણી અપશુકનને ત્રાસ તેથી પામજો.
સોમ પ્રભા સુરિ તણી વાણી વદે શુક વળી, જેવી તેવી વાણી પણ સુખદ પ્રમાણજો.
તોરક વૃત્ત.

કમળા તમ કેશ કલાપ દિશે, તમ શ્યામ સમા શુભ શાન વિષે;
સુંચરિત્ર રૂપી વિદ્યુ જ્યોતિષ તણી, હરનાર વિનાયક મેધ ગણ્યો.
તુજ કેશ ન એ પણ કલેશજ છે, લસિતાનું તુજ કેશ ફલસિતજ છે;
મુનિયોગી તથા ચિત્તને હરતો, તુજ કેશ કલાપ અતિ નડતો.

* સર્પ-સર્પ આડો હતરે તો જેમ અપશુકન થાય તેમ એથી ધર્મે માર્ગમાં અપશુકન થાય.

* ચારિત્ર રૂપી ચંદ્ર + સ્તિઆ. લ અક્ષર સહિત એટલે કેરાના કમાં લં જોડી દેતાં કલેશ જન્મ થયો.

† જેહ મહા પ્રત આપણાં, તેમાંનું આ એક;

જર વિલાસીજન હિતે "વરણ" રાખી વિવેક.

કરેલું હતું. તેમનું શીર્ષ અને ચરણ ખુલ્લા હતા. બગરમાં રજેહરણ અને હાથમાં એક દંડે શોભી રહ્યા હતા. તેમનું કપાળ વિશાળ અને તેજસ્વી હતું તેમની મૂર્તિ ધણીજ સુંદર અને મનોહર હતી તેમનો વર્ણ ગૌર હતો અને તપના તથા બ્રહ્મચર્યના પ્રભાવથી તેમના મુખકમળ ઉપર લાલી છવાયેલી હતી. તે મારી સમીપ આવતાંજ હું તેમના ચરણમાં નમી પડ્યો. તેમણે મારો હાથ પકડી ભૂમિ પરથી ઉઠાડ્યો. તેમના દર્શનથી થયેલા અત્યુદાસની પ્રેરણાથી મારાં નેત્રામાંથી હર્ષની અશ્રુધારાનું સ્પર્શન થયું. તેમણે મને અનેકવાં આશ્વાસન આપવા માંડ્યું અને તેઓથીજ મને પોતાના વ્યત્યાજીતોથી પ્રબોધવા માંડ્યો.

“હે શિષ્ય ! આ સંસાર અસાર છે, દુઃખમય છે અને આધિ, વ્યાધિ અને ઉપાધિ એ ત્રણ પ્રકારે અનેક વિટંબણુઓથી ભરપૂર છે તેની અંદર ધન તો તૃણવત્ છે, આજ છે ને કાલે નથી. જેવો પાણીનો પરપોટો. અને પુત્ર પરિવાર સર્વ કંટક સમાન છે કે જેઓ ધર્મ કાર્યને વિષે વિદ્ય પડાવે છે અને ખુરો છે તેમાં માઈ તાઈ સર્વ મિથ્યા છે, દુનિઆ એક મુસાફરખાતું છે કોઈ અવતરે છે અને કોઈ મરે છે. આ એક પક્ષીનો મેળો છે. જેવી રીતે પંખીઓ સવારે બધાં ભેગાં થાય છે અને સાંજે સૌ પોતપોતાને માળે જાય છે તેમ આ સંસારની પણ ગતિ છે.

યદા કાઠંચ કાઠંચ સમેયાતાં મહોદધૌ ।

સમેત્યચ વ્યપેયાતાં તદ્વદ્ભૂત સમાગમઃ ॥

જેવી રીતે એક ઉદયિની અંદર એક લાકડું એક દીશામાંથી આવી અને બીજી લાકડું કોઈ બીજી દશામાંથી આવી બે એક સ્થળે ભેગાં થાય છે અને પાછાં જુદાં યથ જાય છે તેમ આ સંસારની અંદર પણ કોઈ આત્મા દેવતાની ગતિમાંથી, કોઈ તિર્થંચ ગતિમાંથી અને કોઈ નરક ગતિમાંથી આવી અત્રે ભેગાં થાય છે અને માતા, પિતા, પુત્ર, પુત્રી, વધુ, બગિની બાતા વિગેરેના સંબંધથી જોડાય છે અને પોતાનું આયુષ્ય પૂરે યતાં પોતાનાં સારાં નરસાં કર્માનુસાર સારી વા માડી ગતિમાં અવતરે છે. આ સંસારની અંદર વાડી, ગાડી, લાડી, સ્થાવર વા જંગમ મીલકત રાગ રચીલું એ સર્વ પોતાનું આયુષ્ય સમાપ્ત યતાં અત્રે છોડી પોતાનાં સારાં નરસાં કર્મ સાથે લઈ જાયે આ દેહને મુકી જવું પડે. હે પ્રાણી ! આયુષ્ય ક્ષણિક છે માટે ધર્મ કરવો એ જ સદાયવ્યુત છે. ધણીખરા પામર પ્રાણીઓ આ સંસારમાં આજસમાં નિમગ્ન થઈ ધર્મ કરતા નથી અને આ દુનિઆની અંદર ચોરાશી લાખ છવાયેલીમાં દેરા કર્યા કરે છે.

“અકાલો નાસ્તિ ધર્મસ્ય જીવિતે ચક્ષુરે સતિ” આ જીંદગી ચંચળ હોવાથી ધર્મને માટે એક પણ વખત અયોગ્ય નથી. અવસાન પછીના સમયમાં ધર્મ પાચેયરૂપ છે તે એક નેતા તરીકે છે માટે હે પ્રાણી ! આવસ-તજ દરિદ્રતાની દેવીને દેહવટો દઈ ધર્મ કાર્યમાં પ્રવૃત્ત થા પ્રવૃત્ત થા અને તેથીજ તારો મોક્ષ થશે. “વત્સ, ત્વં સુખમાગમવ” એ પ્રમાણે તે મહાત્મા આશીર્વાચન ઉચ્ચારી અદ્યક્ષ થયા. હું આસપાસ જોવા લાગ્યો પણ કોઈ મળે નહિ. હું વિરમ્ય ચકિત થયો પણ સદ્ગોષ્ઠના સંસ્કારોએ મને શુદ્ધિમાં આણ્યો તેની સાથેજ હું જગૃત થયો.

ખરેખર સત્સંગનો મહિમા જુદોજ છે તેનો અલભ્ય લાભ કવચિતજ કોઈને યાદ છે તેથી ધણા ધણા મહાન શાયદ થાય છે. બુદ્ધિ ખીલે છે. મનનો મેલ કેવળ ધોવાઈ જઈ

તે કંચન જેવું બની રહે છે. સર્વ વ્યાઙ અવળા ગોટાળા શંકા સમાધાનથી નીકળી જાય ને તેથી આપણે અનેક ભિન્ન ભિન્ન વચારામાં ગોયાં ખાતાં અટકીએ છીએ અને તેથી મનને શાંતી મળે છે.

જાલ્યં ધિયોહરતિ સિંચતિ વાચિ સત્યં ।

માનોજ્ઞતિં દિશતિ પાપમપાકરોતિ ॥

ચેતઃ પ્રસાદયતિ દિક્ષુ તનોતિ કીર્તિં ।

સત્સંગતિઃ કથય કિન્ન કરોતિ પુંસામ્ ॥

સત્સંગથી માણસ ને ધારે તે કરી શકે છે ને ખરેખર સત્સંગી માણસો સત્સંગપ્ર કષ્પતરથી વાંછિત વસ્તુઓ મેળવી શકે છે.

સંતપ્તાયસિ સંસ્થિતસ્ય પયસો નામાપિ નશ્રૂયંતે ।

મુક્તકારતયા તદેવ નલિનીપત્ર સ્થિતં રાજતે ॥

સ્વાત્મ્યાં સાગર શુક્તિ મધ્ય પવિતં તન્મૌક્તિકં જાયતે ।

પ્રાયેળાધમ મધ્યમોત્તમ ગુણાઃ સંસર્ગતો જાયતે ॥

અહા ? શો સત્સંગનો પ્રભાવ, ખરેખર તે પ્રભાવ અવર્ણનીય છે. સોદાને પારસ મણિનો સ્પર્શ થવાથી તે સોનું બને છે, પાણીનો એક છાંટો સ્પર્શિ નક્કરમાં છીપના મુખમાં પડે તો તેનું મહાર્દ બૌદ્ધિવક્ર બને છે, કમલપત્ર ઉપર રહેલું પાણીનું બાફ મોતીના જેવી શોભા આપે છે. તે સત્સંગનો પ્રભાવ છે ખરે સત્સંગ તે મોક્ષનો પ્રુક્ષો માર્ગ છે. અહા ? તે મહાત્માની તેજસ્વી શાંત અને ગંભીર મૂર્તિ હજી પણ મારી આગળ ખડી થાય છે. તે મુનિ મહારાજ શુદ્ધિના સાગરનું હતા, તે “દીવ્ય દર્શન” ની સ્મૃતિથી વારંવાર હૃદયમાં આનંદ રસનો છંટકાવ યાય છે.

આતાના અવસાન પછી.

(લેખક:—મહેતા મગનલાલ માધવજી. જૈન મોડર્નિંગ અમદાવાદ.)

કુન્દરાલિ,

હતી જ્યાં પુષ્પની વાડી, ખીલેલી સુરભિને દેતી,
ગઈ કરમાઈ તે વાડી, સૂકું જંગલ જણાયે છે;
કુરે કોઢિલ ટહુકાઓ, હૃદય સ્ફુરણા ધતીતી જ્યાં,
કપોતો મહાલતા દીધા, જોઈ છાતી ચીરાયે છે.
વહેતી પ્રેમની ધાર, ઝરતી સ્નેહ શુદ્ધાથી,
સૂકાઈ પદ્મમાં તે તો, શીલાઓ ત્યાં જણાયે છે;
ખરેખર પ્રેમની સરીતા, અહોનીશ ને વહન કરતી,
જતો સૂકાઈ, વારિષ વીણુ જુરી હાલત થઈ તેની.
અરે નીર્ભાંગી તું સરીતા, કરમની કુટલી નારી,
નથી જ્યાં પ્રેમ પોષાતો, વૃથા જીવી કરે તું શું ?

હતો હું સર્વદા સુખી, ખરેખર બ્રાહ્મ સહાયેથી,
 પ્રજાશ્યો દુષ્ટ પારધીએ, જુરી હાલત થઇ મારી.
 દીધેલું પ્રેમીનું વારિ ગલ્લિને, કુધ બહુ પીધું,
 ન જાણ્યું તે નહિ રહેશે, અહરે ત્યાં ક્યાં સમાયું છે;
 ભણે જો મરણને ભેટું, અહરપી રવર્ગમાં મ્હાલું,
 તથાપિ બ્રાહ્મને મારે, અહર બસ ખ્યાઈ ખ્યાઈ છે. ઇલ્લમ્.

પેથાપુરમાં આચાર્ય પદવી અને તે નિમિત્તે થયેલો મહોત્સવ.

પેથાપુરમાં સાગર ગચ્છના વડા વિદ્વાન યોગાનંદ મુનિ મહારાજ શ્રીમદ્ બુદ્ધિસાગરજીને સંવત ૧૯૭૦ ના માગસર સુદ ૧૫ ને શનીવારના શુભ દિવસે શુભ મુકુતે ચઢતે પહેરે શાસ્ત્ર વિશારદ જૈનાચાર્યની પદવી આપવામાં આવી છે. આ પ્રસંગે અમદાવાદથી સરદાર શેઠ લાલભાઈ દલપતભાઈના ભાઈ શેઠ જગાભાઈ દલપતભાઈ, ઝવેરી લલ્લુભાઈ રામચંદ, ભગત વિરચંદભાઈ ગોદળભાઈ, શા. જેશીંગભાઈ મનસુખભાઈ, શેઠ લાલભાઈ સુનીલાલ, શેઠ માણિકલાલ સુનીલાલ, સોદાગર મોહનલાલ ડાહ્યાભાઈ, સોદાગર સકરચંદ હઠીસંગ, સુરતી મોહનલાલ, ભોળાભાઈ વીમળભાઈ, ઝવેરી લાલભાઈ કેશવલાલ, તથા મીમનલાલ ખાપલાલ તથા શંકરલાલ ડાહ્યાભાઈ વિગેરે. લગભગ બસો માણસ આવ્યા હતા. મુંબાઈ અને સુરતથી ઝવેરી જીવણચંદ ધરમચંદ ઉદયચંદ, ઝવેરી જીવણચંદ સાકરચંદ, ઝવેરી જુરીઆભાઈ જીવણચંદ, ઝવેરી લલુભાઈ હેમચંદ, સુનીલાલ બાલુભાઈ ભણુસાલી, ભગુભાઈ હીરાચંદ મજીથ, ઝવેરી ઉત્તમચંદ માનચંદ, ઝવેરી તલકચંદ અમરચંદ, ઝવેરી ભાઈચંદ હીરાચંદ વિગેરે. કપડવણજીથી નગરશેઠ જેશીંગભાઈ પ્રેમાભાઈ વિગેરે. વલસાડથી શેઠ નાપાલાલ જીવણચંદ તથા શેઠ ડાહ્યાભાઈ કેસરજી, માણસેથી શેઠ વિરચંદ કૃષ્ણજી, તથા દાદીભાઈ મુલચંદ વિગેરે, પાદરેથી વજીલ મોહનલાલ હેમચંદ વિગેરે, સાણંદથી શેઠ ગોવીંદજીભાઈ હોદેદાસ તથા સુખલાલ ઠાકરશી વિગેરે, પાટણથી શેઠ નગીનદાસ મંગળચંદ, શેઠ લલ્લુભાઈ મગનલાલ વિગેરે, વિજાપુરથી શેઠ નથુભાઈના દિકરા વિગેરે, તેમજ મહેસાણા, વડોદરા, વડનગર, વસનગર વિગેરે સ્થળોના માણસો મળી લગભગ આસરે ત્રણ હજાર માણસ એકત્ર થયા હતા. મુંબાઈ વિગેરે બહારગામથી શેઠ મગનલાલ કંકુચંદ વિગેરે જેઓ આ મૌલિક પ્રસંગે આવી શક્યા નહોતા તેમના તારો તથા કાગળો આવ્યા હતા.

આ સિવાય જૈનેતરમાં પેથાપુરના સુખ્ય સુખ્ય અમલદારો તેમજ તર્કવાચસ્પતિવે શા. સં. શ્રીમત સરકાર સયાજીરાવ ગાવકવાડના વડા ને સુનંદા શાસ્ત્રી ખત્રીનાથ, શાસ્ત્રી રામકૃષ્ણજી હર્પજી, શાસ્ત્રી ગીરજશંકર લક્ષ્મીશંકર, શાસ્ત્રી ભાઈશંકરે વધકુંઠરામ, કાશીથી રસાયણ શાસ્ત્રી પંડીત ક્યામ સુદારાચાર્ય વૈશ્ય, બ્યોતિષિંદ રવિશંકર લક્ષ્મીશંકર વ્યાસ, પંડીત કેશવલાલ નાનુરામ ભટ્ટ વિગેરે વિદ્વાનોએ હાજરી આપી હતી. મુનિ મહારાજનાં ૧૨ ઠાણાં તેમજ ગણણીજી મહારાજનાં ૫ ઠાણાં વિદ્યમાન હતાં.

શુભ માંગલિક ક્રિયા પુરી થયા બાદ યોગનિષ્ઠ શ્રીમદ્ બુદ્ધિસાગરજીને શાસ્ત્ર વિશારદ નૈનાચાર્યની પદવી આપવામાં આવી હતી.

શરૂઆતમાં શ્રીમંત સરકાર સયાજીરાવ ગાયકવાડના પ્રખ્યાત વિદ્વાન્ શાસ્ત્રી જદીનાયે જણાવ્યું જે શ્રીમદ્ બુદ્ધિસાગરજીની સાથે મારે પરિચય થયેલો છે તેથી હું કહેવાની રજા લઉં છું કે તેઓ વિદ્વાન્ છે તેમજ તેમનામાં આચાર્ય પદવીને લાયક પ્રસન્ન શુભો રહેલા છે. મને તેમના જ્ઞાન તથા શુભ માટે મોટું જ્ઞાન છે. તેઓ લાયક હોવાથી તેમને જે લાયક પદ મળ્યું છે તે જોઈ મને ધણું આનંદ થાય છે.

જેનસંધે તેમની વિદ્વતાની તેમના શુદ્ધ ચરિત્રની તથા તેમની શાસનની સેવાની કદરવાની કરી તેમને જે આચાર્ય પદવીનું બિરૂદ આપ્યું છે તે તેમણે યોગ્ય કર્યું છે. મહારાજશ્રીને આચાર્ય પદવીના માંગલિક પ્રસંગમાં પેષાપુરના સંધે જે અગ્ર ભાગ લીધો છે તેમજ ગામ ગામના સંધે તેમજ વિદ્વાને તેમને આમંત્રણ કરી બોલાવ્યા છે. આવી રીતની તેમની પોતાના શરૂથી પ્રત્યે શરૂબક્તિ જોઈ હું આનંદ પામું છું. આવા માંગલિક પ્રસંગે, હાજરી આપવાને હું મારી જાતને લાગ્યશાળી ગણું છું.

સાર બાદ શાસ્ત્રી રામકૃષ્ણજી દર્બજીએ આચાર્ય શબ્દનો અર્થ કરી તે શુભોત્તે બુદ્ધિ-સાગરજી લાયક છે તેમજ તેઓ વિદ્વાન છે તેમ જણાવ્યું હતું. પેષાપુરમાં સંધે આરંભેલા આ માંગલિક કાર્યને હું દરેક રીતે અનુમોદન આપું છું.

સાર બાદ શાસ્ત્રી ગીરજશંકર લક્ષ્મીશંકરે ધર્મ સંબંધી વિવેચન કરતાં જણાવ્યું હતું કે બુદ્ધિસા એ જૈન ધર્મનું બિરૂદ છે અને જીવ દવાને માટે દુનિયાના દરેક દરેક ધર્મ પુષ્ટિ આપે છે. અધ માણસને જ્યે લાકડી ખાડામાં પડતાં બચાવે છે તેમજ ધર્મ એ પણ મનુષ્યને દુર્ગતિમાં પડતાં બચાવે છે. આ ધર્મના સુખ્ય પ્રવર્તકો આચાર્ય કહેવાય છે. ધર્મ વિવેકથી સાધી શકાય છે. સાચસારનું જ્ઞાન થયા વિના સત્ અસત્ જોખમ્યા વિના ધર્મ પાળી શકતો નથી માટે ધર્મ પાળવામાં વિવેક કરવાની પ્રથમ જરૂર છે. વિવેક કર્યા વિના કોઈ પણ પ્રકારે કોઈ પણ વસ્તુની કે બાકીની ઉત્તિ થઈ શકતી નથી. લાયકમાં જ્યારે લાયક વસ્તુ બને છે ત્યારેજ તે વિશેષ જોવાને અર્થ છે. મનુષ્યને વિવેક બુદ્ધિનું જ્ઞાન કરાવનાર તેમજ ઐહિક તેમજ પારમાર્થિક ઉત્તિના કારણસૂત્ર બુદ્ધિ-જ્ઞાન છે તેમજ બુદ્ધિના જ્ઞાનના આ (મુનિ) સાગર છે. તેમની સાથેના મારા બાળપણના અનુભવથી હું કહેવાની રજા લઉં છું કે તેઓની શુદ્ધ ચિત્ત શક્તિ નિર્મળ ચારિત્ર તેમના જ્ઞાનની સાથે વિશેષ જોખા-યુક્ત છે. તેમને સાસ્ત્ર વિશારદ નૈનાચાર્યની પદવી આપવામાં આવી છે તે જોઈ મને ધણું હર્ષ થાય છે અને આશા રાખું છું કે મુનિશ્રી પોતાને મળેલા મહત્ત્વ પદ્મ સાર્થક કરી ધણું જૈન બંધુઓને તેમજ અન્ય જનોને આ સંસાર સાગરમાંથી હુબતા તારશે તે ધર્મ પમાડી ઉદ્ધાર કરશે.

ત્યારપછી રા. રા. ઝવેરી જીવજીવંદ ધરમચંદ હેચંદે જણાવ્યું કે મુનિમહારાજ શ્રીમદ્ બુદ્ધિસાગરજી ઉપર સાગરના સંઘાડાનો બધો ભાર મુકાયેલો છે, તેમજ તેઓ આપણી જૈન કોમમાં ધણું વિદ્વાન મુનિમહારાજ છે. તેમનું શુદ્ધ નિર્મળ ચારિત્ર ધણુંજ પ્રસન્ન છે. તેઓ બાળ ક્ષત્રચારી છે. તેમજ તેમણે થોડા વખતમાંજ લગભગ ૩૫ ગ્રંથો સ્વકલમથી લખી બહાર પાડેલ છે. આવા જ્ઞાન-શુભ યુક્ત અને શાસનના ઉદ્યોતમાં રક્ત

જૈનમુનિશ્રીને જૈનાચાર્યની પદવી આપવામાં આવી છે તે કુધમાં સાકર બાળ્યા બરાબરજ થયું છે. આ બાબત કેટલાક સ્થળોના સંધોનું આકર્ષણ થયેલું હતું પરંતુ જ્યાં ભાવી બલિષ્ઠ હોય ત્યાંજ વસ્તુ બને છે. છેવટ પેઠાપુરનો શ્રીસંઘ મહારાજશ્રીને આચાર્ય પદવી આપવાને બાબતશાળી થયો છે તે જોઈ મને ધણો આનંદ થાય છે. તેમના દક્ષિણપર્વાને આજે લગભગ પંદર વર્ષ થયેલાં છે તેમની કામ પ્રત્યે બળવેલી સેવાથી અભારે સકળ જૈનકામ બાગ્યેજ અબલુ દશે. કેળવણીના વિષય ઉપર તેઓશ્રીએ ધણુંજ અજવાળું પાડ્યું છે અને તે નિમિત્તે અકોનિસ પ્રપત્ન કરે છે. જૈનકામની ઉત્તતિના વિચારમાંજ તેમનું મન સદા રોકાયેલું જોવામાં આવે છે. ચોથી વડોદરાની સાહિત્ય પરિષદના પ્રમુખ સાક્ષર શીરોમણી શ્રીયુત રણછોડલાલે તથા સાક્ષર શ્રીયુત કેશવલાલ દર્પદરાવ ધ્રુવ વિગેરે જૈનેતર વિદ્વાનોએ પણ તેઓશ્રીના યથોનું અવલોકન કરી તેમજ તેમની સાથેના વાતચીતના પરિચયથી મુનિશ્રીની વિદ્વતા અને ચરિત્ર માટે ધણા ઉચ્ચ અભિપ્રાયો પ્રદર્શિત કર્યા છે.

ખુદ વડોદરાના મહારાજ શ્રીમંત સરકાર ગાયકવાડે પણ તેમની વિદ્વતાથી તેમજ ચારિત્રથી આકર્ષાઈ તેમની પાસે પોતાના લક્ષ્મીવિલાસ પેન્સિયમાં વિદ્વાનો સન્મુખ ધર્મ વિષે બાપણ કરાવ્યું હતું અને તેથી ધણો સંતોષ જાહેર કર્યો હતો. જે જે સ્થળો તેઓશ્રી વિહારો કરે છે ત્યાં પબ્લીક બાપણો આપી કાઢી ધર્મને બાધ આવે નહિ અને જૈનધર્મની મહત્વતા વધે એવી રીતે ઉપદેશ આપી દળરો જતોને જ્ઞાન રંજન કરે છે.

ત્યારબાદ પેઠાપુર નિવાસી વૈદ ચંદુલાલ મગનલાલે જણાવ્યું જે આજે પુણ્ય મુનિ મહારાજ શ્રી બુદ્ધિસાગરજીને જે શાસ્ત્ર વિચારદ જૈનાચાર્યની પદવી આપવામાં આવી છે તે જોઈ મને ધણો આનંદ થાય છે. સાગરને સાગર કહેવો એ કંઈ અતિશયોક્તિ નથી તેમજ બુદ્ધિના નિધાન બુદ્ધિસાગરજી હોય તે સ્વાભાવિક છે. તેમની વિદ્વતા, તેમની વક્રત્વશક્તિ, કાબ્યશૈલી, પરમાર્થ પદ્મયજ્ઞતા, શાસનસેવા, વૈરાગ્યદશા, સરજતા, નમ્રતા, ચારિત્ર્ય, નિર્મળતા વિગેરે ધણુંજ પ્રશસ્ત છે. તેમજ તે આદર્શની પેઠે ખુદ્શાં છે તેથી આવી રીતની મહાન શાસ્ત્ર વિચારદ જૈનાચાર્યની જે પદવી મુનિશ્રીને આપવામાં આવી છે તે કનકમાં કુન્દનજ નડાયું છે. રાંકને હાથ રતની પેઠે અમારા ગામને પણ હું મોહું બાબતશાળી ગણું છું કે આણું મહત્વતા ભરેલું અને માંગલિક કાર્ય અમારા શ્રી સંઘને હાથ આવ્યું છે. આજે જે જે સદ્ગૃહસ્થોએ જહારગામથી પધારી અમારા ગામને જે શોભાવ્યું છે અને આ રૂડા ને માંગલિક પ્રસંગમાં બાગ લીધો છે તેને માટે અત્રે પધારેલા સર્વે સદ્ગૃહસ્થોનો હું મારા ગામના સંઘ તરફથી અતઃકરુણપૂર્વક આભાર માનું છું. જહારગામથી પધારેલા સર્વે સદ્ગૃહસ્થોને વિનંતિ કરૂં છું કે આપ સાહેબની જે કંઈ સેવા બળવવામાં અમારા સંઘની જોહાસ યજ હોય તે માફ કરશો. અમારા ગામના પ્રમાણમાં અમારાથી જે કંઈ બની ચક્યું છે તે કરવાને અમે ચુક્યા નથી.

હું શ્રી શાસન દેવતાના પરમ પદ્માયથી આવા દળરો માંગલિક કાર્યો અમારા શ્રી સંઘથી થાઓ અને વીર શાસનનો સદા જય થાઓ એવું ઇચ્છી વીરમું છું.

ત્યારબાદ શાસ્ત્ર વિચારદ આચાર્ય યોગનિઝ મુનિ બુદ્ધિસાગરજી મહારાજે સમવાનુસાર અને પાંડિત્ય ભરેલું વ્યાખ્યાન કર્યું હતું. જે હાલમાં અમે મુનિઓ દરેક રીતે પૂર્વાચાર્યોના પગની જ્ઞાન ગુણમાં રજ સમાન છીએ-સાપ મથા છે ને લીસોટા રલા છે. આણું કહી પોતે

વિદ્વાન છતાં પોતાની તેમાં લેણુતા પ્રદર્શિત કરી હતી અને પોતે જણાવ્યું હતું કે જુદા જુદા ગામના શ્રી સંઘે એકત્ર મળી અને જે મહાનપદ આપ્યું છે તેના માટે હું શાસન દેવતાને વિગ્રહિ કહે છું કે અને તેમના શાસનની સેવા ગળવવામાં સદા સદાય યાગ્યો. આ વિગેરે ઘણુંજ મહાનપદને છાજતું વ્યાખ્યાન કર્યું હતું. ત્યારબાદ જૈન શાસનની જય બોધાવી સર્વે સભા વિસર્જન થઇ હતી.

આ શુભ પ્રસંગે પેઢાપુરના શ્રીસંઘે એક દીઘધી અને ઘણાજ હર્વની સાગણીધી આ માંગલિક કાર્યમાં જોડાઈને નિર્વિદ્ને અને શાંતીધી તે પાર પાડ્યું છે તેમના તરફથી આ-આર્ય પદવીના મહોત્સવ વખતે નોકારથી કરવામાં આવી હતી તેમ તેના ખીજા દિવસે સુરત નિવાસી રા. રા. જવેરી જીવજીવંદ ધરમચંદ ઉદેચંદ તરફથી નોકારથી કરવામાં આવી હતી. આઆર્ય પદવીના મહોત્સવના દિવસે પેઢાપુરના શ્રીસંઘ તરફથી શ્રીફળની પ્રભાવના કરવામાં આવી હતી તેમ શેઠ જગાભાઈ દલપતભાઈ જશુભાઈ તરફથી શ્રીફળની પ્રભાવના કરવામાં આવી હતી. માણસાના શેઠ વિરચંદભાઈ કૃષ્ણજી તરફથી લાડવાની પ્રભાવના કરવામાં આવી હતી. જવેરી ભુરીઆભાઈ જીવજીવંદ તરફથી સાકરના પડીકાંતી પ્રભાવના કરવામાં આવી હતી. માણસાવાલા માધવલાલ અમયારામ તરફથી પેડાની પ્રભાવના કરવામાં આવી હતી. તેમજ વલસાડના શેઠ નાથાલાલ ખુમચંદ તથા શેઠ ડાહ્યાભાઈ કેસુરજી તરફથી પતાસાંની પ્રભાવના કરવામાં આવી હતી. અમદાવાદના શેઠ યુનીલાલ સુરજમજ તથા સાણંદના શેઠ ગોવિંદજીભાઈ ઉમેદ તરફથી પતાસાંની પ્રભાવના કરવામાં આવી હતી. અમદાવાદથી શ્રી સંભવનાથજીના દેરાશરવાળી ટાંગી બોલાવવામાં આવી હતી તથા તે સીવાય ખીજું ઘણી રીતે પેઢાપુરના શ્રીસંઘ તરફથી ધામધુમ કરવામાં આવી હતી. આ પ્રસંગે તવ-જી સર્વોદયે ગોથું વ્રત ઉત્તરી હતું. ખીજા પણ કેટલાંક વસ્તો ઉત્તરી હતા.

માનવ હિતબોધ.

(નેખક-સાદ વાડીલાલ શીવલાલ, અમદાવાદ.)

સાર્વલ વિક્રીડીત છંદ.

રે રે, માનવ જો ક્યારી મનમાં, પામી રૂઠા ધર્મને,
જાણી જો સહ ધર્મ મર્મ જગમાં, ત્યાગી સહ કર્મને;
મિથ્યા મોહ વિલાસમાં રખડીને, કાર્યો ન કીધાં રૂઠાં,
નીતિ પંથ ઉચાળીને જમણમાં, માર્ગો મગ્ગા તેં રૂઠા.
માન્યું તેં તુંજ દ્રવ્યને તુંજ તણ્યું, કીધું ન કોનું બહુ,
દીધું ના કદી દાન દીન જનને, માનું જવે જે મન્યું;
રાગી યે પરદારમાં અતી ધજો, કામાભિલાષી થયો,
લક્ષ્મ મોહવિલાસ રંગ છુનમું, રાગી રલો તું ધજો.
ફેશન શોખ વિશે અધઃ ખનીને, વસ્ત્રો બહુ ધારતો,
ફાંપી, અધ, અપંગ, દીન જનને, કાંઈ ન તું આપતો.

ઉંચા ભોમ કટારી દીવ્ય ઝરખાં, હમ્યો વિષે શોભતા. ૩
 તાદરે એ સહ અંત વખતે, જાતું અંદી છોડતા.
 પિતૃ, માતૃ, ભગિની, પુત્રવધૂ એ, આદિ સૌ રનેહિઓ,
 સાચુ ના કદિ કોઈ અત્ર જગમાં, માયા રનેહિ સૌ;
 મિથ્યા કલ્પિત સ્વપ્ન વાત સમજી, લેને મજી પ્રકાને,
 જેથી પામી શકાય પાર ભવનો, શાંતિ સદા શ્રીહરી, ૪
 કર્તા કારણુ ધર્મ કર્મ સુખતું, જણો સૌ આપણું;
 કહેણી, રહેણી પાર તરણી, યાશે બહુ સર્વતું,
 છો શાશ્વત નાયક દેવ વિભુજી, દેવી સદા ભગવતી.
 વંદુ હું દીન બાળ નાય ચરણે, આપો પ્રભુ સન્મતિ. ૫

“જીવન જગમાં સફળ તુંજ હો !”

(લેખક—કલ્યાણ-વડોદરા.)

(ગઝલ.)

તિમિર અગાતને હણવા, દુઃખોનાં મુજ સંહરવા,
 કુશ્મીની કતલ કરવા, જીવન જગમાં સફળ તુંજ હો ?
 દયા ધર્મો બનીને જે, કરે કૃત્યો અતિ કુદાં,
 પમાડવા બોધ તે સૌને, જીવન જગમાં સફળ તુંજ હો !
 ધરીને ધ્યાન રહે ટોંગી, ખીજાવે જગ પ્રપંચોની,
 ફસાતા મુગ્ધને માટે, જીવન જગમાં સફળ તુંજ હો !
 કુસંધે જે બન્યા રોળી, સુસંપનો દોર ત્રાડીને,
 બનાવવા એક્ય તેઓને, જીવન જગમાં સફળ તુંજ હો !
 બનીને કુર રાક્ષસો, હજો નિર્દોષ પ્રાણીને,
 દયા અમૃત હૃદય સિંચી, જીવન જગમાં સફળ તુંજ હો !
 અરે ! પુત્રી વેચતો પિતા, બનીને દુષ્ટ કસાઇ,
 ગરીબડી ગાય છોડવા, જીવન જગમાં સફળ તુંજ હો !
 ગપેહું ચૌર્ય મેળવવા, વધેલા ધર્મ વિશેષો,
 પડેલા પંથ મેળવવા, જીવન જગમાં સફળ તુંજ હો !
 કુધારા નાચ કરવાને, સુધારાથી યતાં માપો,
 તિલાંજલી સર્વને દેવા, જીવન જગમાં સફળ તુંજ હો !
 પરતંત્રમાં પિડાતા સૌ, યત્ન સ્વતંત્ર વિદ્યાથી,
 હોદ્યો લક્ષ્મી મેળવવા, જીવન જગમાં સફળ તુંજ હો !
 દુઃખીના દુઃખને ટાળી, હૃદયે દેશને શાંતિ,
 જનમ સાધ્વ્ય કરવાને, જીવન જગમાં સફળ તુંજ હો !

વાંચો અને ખરીદ કરો.

યોગનિષ્ઠ મુનિ મહારાજ શ્રીમદ્ બુદ્ધિસાગરજીને શ્રી પેથાપુર મુકામે શાસ્ત્રવિશારદ ઝૈનાચાર્યની પદવી આપવામાં આવી તે શુભ પ્રસંગની યાદગીરી માટે 'શ્રીમદ્ બુદ્ધિસાગરજી અન્યમાળાનો અમુદ્ધ લાભ.' વહેલો તે પહેલો. ફક્ત ૫૬૨ દિવસ. યોસ સુદી ૧૫ સુધીને માટેજ.

પરમાત્મ દર્શન.	૦-૧૨-૦	અધ્યાત્મ શાંતિ.	૦-૩-૦
તીર્થયાત્રાનું વિમાન.	૦-૧-૦	ઐતિહાસિક જૈન રામમાળા.	૧-૦-૦
ભજન ભાગ ૬ થો.	૦-૧૨-૦	આનન્દધન પદ ભાવાર્થ સંગ્રહ.	૨-૦-૦
વચનામૃત.	૦-૧૪-૦	ભજન ભાગ ૭ મો.	૦-૬-૦
યોગદિપક.	૦-૧૪-૦		

૭-૦-૦

ઉપરના ૩ ૭-૦-૦ સાતનાં પુસ્તકો એકી સાથે ખરીદનારને ૪. ૫-૦-૦ માં આપવામાં આવશે. ઉપરાંત આત્મપ્રકાશ અથ ભેટ આપવામાં આવશે. આવી ઉત્તમ તકનો લાભ લેવા, ચુકશે તો અવશ્ય પસ્તારો.

(આત્મપ્રકાશ અથ તથા આનન્દધન પદ ભાવાર્થ સંગ્રહની શીલક ધણીજ જુજ છે, એટલે ઉપલી મુદત સુધીમાં પણ જે શીલકમાં હશે તો જ આપવામાં આવશે).

જ્યો પાસે મંડવના અમુક અથો હોય અને ખાકીના ન હોય તે પેકીના બેઘતા હોય તેની સવડની ખાતર ૩. ૪-૦-૦ ની કીંમતના કોઈ પણ અથો મંગાવનારને ઐતિહાસીક જૈન રાસમાળા ૩. ૧-૦-૦ ની તથા અધ્યાત્મ ભજન સંગ્રહ ૩. ૦-૬-૦ ની કીંમતનો એ બે અથો ઉપરની મુદત સુધીમાં ભેટ આપવામાં આવશે.

શ્રીમદ્ બુદ્ધિસાગરજી ગ્રંથમાળામાં આજ સુધીમાં પ્રગટ થયેલ ગ્રંથોની યાદી.

અંકાંક.	પૃષ્ઠ.	કી. રૂ. આ. પા.
૦. ભજન સંગ્રહ ભાગ ૧ શ્લોક	... ૨૦૮ ...	૦-૮-૦
૧. અધ્યાત્મ વ્યાખ્યાન માળા	... ૨૦૬ ...	૦-૪-૦
૨. ભજન સંગ્રહ ભાગ ૨ જ્ઞે	... ૩૩૬ ...	૦-૮-૦
૩. ભજન સંગ્રહ ભાગ ૩ જ્ઞે.	... ૨૧૫ ...	૦-૮-૦
૪. સમાધિ સતકમ્...	... ૩૪૦ ...	૦-૮-૦
૫. અતુભન પદ્મિચરી	... ૨૪૮ ...	૦-૮-૦
૬. આત્મ પ્રદીપ	... ૩૧૫ ...	૦-૮-૦
૭. ભજન સંગ્રહ ભાગ ૪ જ્ઞે	... ૩૦૪ ...	૦-૮-૦
૮. પરમાત્મદર્શન	... ૪૩૨ ...	૦-૧૨-૦
૯. પરમાત્મજ્યોતિ...	... ૫૦૦ ...	૦-૧૨-૦
૧૦. તત્ત્વખિંડુ	... ૨૩૦ ...	૦-૪-૦
૧૧. શુણાતુરાગ (આવૃત્તિ ખીજી)	... ૨૪ ...	૦-૧-૦
૧૨. ૧૩. ભજન સંગ્રહ ભાગ ૫ મો તથા જ્ઞાનદિપીકા	... ૧૯૦ ...	૦-૬-૦
૧૪. તીર્થયાત્રાનું વિમાન (આવૃત્તિ ખીજી)	... ૬૪ ...	૦-૧-૦
૧૫. અધ્યાત્મ ભજન સંગ્રહ ૧૯૦ ...	૦-૬-૦
૧૬. શુરભોધ	... ૧૭૨ ...	૦-૪-૦
૧૭. તત્ત્વજ્ઞાનદિપીકા*	... ૧૨૪ ...	૦-૬-૦
૧૮. ગદ્ગદી સંગ્રહ	... ૧૧૨ ...	૦-૩-૦
૧૯. શ્રાવક ધર્મસ્વરૂપ ભાગ ૧ શ્લોક (આવૃત્તિ ત્રીજી)	... ૪૦ ...	૦-૧-૦
૨૦. ,, ,, ભાગ ૨ જ્ઞે (આવૃત્તિ ત્રીજી)	... ૪૦ ...	૦-૧-૦
૨૧. ભજન પદ સંગ્રહ ભાગ ૬ ઠો	... ૨૦૮ ...	૦-૧૨-૦
૨૨. વચનામૃત	... ૩૮૮ ...	૦-૧૪-૦
૨૩. શેગદીપક	... ૨૬૮ ...	૦-૧૪-૦
૨૪. જૈન ઐતિહાસિક રાસમાળા	... ૪૦૮ ...	૧-૦-૦
૨૫. આનન્દવન બહોતરી પદ ભાવાર્થ સહ.	... ૮૦૮ ...	૨-૦-૦
૨૬. અધ્યાત્મ શાન્તિ (આવૃત્તિ ખીજી)	... ૧૩૨ ...	૦-૩-૦
૨૭. કાવ્યસંગ્રહ ભા. ૭ મો	... ૧૫૧ ...	૦-૪-૦

* આ નીશાનીવાળા ગ્રંથો શીલક નથી.

આ વખતના ઓર્ડરો ફક્ત નીચલેજ સ્થળે સ્વીકારવામાં આવશે.

૧. અમદાવાદ—જૈન બોર્ડી મ-ટે. તાગોરીશરાહ.

૨. મુંબઈ શ્રી અધ્યાત્મજ્ઞાન પ્રસારક મંડળ-ડે. અંબાગલી.

વોર્ડીંગ પ્રકરણ.

આ સારમાં આવેલી મદદ.

૧-૦-૦	શા. લક્ષ્મીભાઈ ન્દાલચંદ રકુલભારતર.	મીત્રોડા
૨૫-૦-૦	શા. જેઠાવાવ ડાલાભાઈ હ. ગમડભાઈ ડાલાભાઈ.	ખાવળા
૪૦-૦-૦	શા. રતેચંદ આશારામ તરફથી શેઠ લાવભાઈ દલપતભાઈ. હ દોના પારેખ.	અમદાવાદ
૨૫-૦-૦	શા. મગનલાલ સવચંદ સાતલેયા હ મીમનભાઈ.	"
૩૦-૦-૦	શેઠ. ચંદુલાલ જેઠીંગભાઈ હ. શા. પુનમચંદ ગોરખનદાસ.	"

૧૨૧-૦-૦

જમણુ:—યોગનિષ્ઠ મુનિમહારાજ શ્રીમદ્ બુદ્ધિમાગરજીને શ્રી પેલાપુર ખાતે માગશર સુદી ૧૫ ના દીવસે શાસ્ત્ર વિશારદ જૈનાચાર્યની પદવી આપવામાં આવી તે શુભ આગવિક પ્રસંગની ખુશાલીમાં માણસાવાળા શેઠ વિરચદભાઈ કૃષ્ણજી તરફથી બોર્ડીંગના વિદ્યાર્થીઓને જમણુ આપવામાં આવ્યું હતું.

આ સિવાય ઠીકામટની પોળવાળા શ. રા શેઠ જમનાદાસ જેઠાભાઈ તરફથી ડીરપેન્સરીને લગતો કેટલોક સામાન બોર્ડીંગને ભેટ આપવામાં આવ્યો છે જે સ્થળ સકાચને લીધે આ અકમા પ્રગટ કરી શક્યા નથી તો આવતા અકમા પ્રગટ કરીશું.

બોર્ડીંગને માસિક મદદ:—આ બોર્ડીંગને મદદ માટે ગયા અઠ વખતે જે વિગ્નપ્રિયત્ર બોર્ડીંગના ઓનરરી સેક્રેટરી રા. રા. વજીલ મોહનલાલ ગોકલદાસ ખી. એ. એલ. એલ ખી. ની સહાયી બોર્ડીંગની મેનેજમ કમીટીના ઠરાવ મુજબ કાઢવામાં આવ્યું હતું. તેમાં લગભગ માસિક રૂ. ૫૦) ની મદદના ફાર્મ બરાબા છે. તે નામો સ્થળ સકાચને લીધે આ અકમા પ્રગટ કરી શક્યા નથી તો આવતા અકમા પ્રગટ કરીશું. જે જે સદ્ ગૃહસ્થોએ માસિક મદદનું ફાર્મ બર્ધુ છે તેને માટે બોર્ડીંગ તેમનો ઉપકાર માને છે અને દરેક જૈન બધુએને વિગ્નપ્રિ કરીએ છીએ કે દરેક બધુએ તેવી રીતે ફાર્મ બરી બોર્ડીંગને આભારી કરશે. બોર્ડીંગના વિદ્યાર્થીઓનું યુનિવર્સિટી વિગેરે ઉંચા ધોરણની પરીક્ષાનું પરીણામ,

ધોરણ.	બેઠા.	પાસ.	રિમાર્ક.
બેચેલર ઓફ કમર્સ	૩	૩	આ બે વિદ્યાર્થી સેકન્ડ ક્લાસમાં પાસ થયા છે. વિદ્યાર્થી ચંદુલાલ મયુરદાસે કેમેસ્ટ્રીના વિષયમાં પહેલે નંબર તથા કલાસમાં ખીજે નંબર આવવાથી ક્ષતિમ મેળવ્યું છે.
પ્રીતીયસ.	૧	૧	
મેટ્રીકયુનેશન.	૧૯	૧૩	
ખી જે મેટ્રીકલ સ્કુલ	૧	૧	
વર્ષ ૩ જી	૧	૧	
વર્ષ ખીજી.	૧	૧	
વર્ષ ૫જી.	૧	૧	
કુલ...	૨૬	૧૯	

આ સિવાય વિદ્યાર્થી ચંદુલાલ મયાચંદે ખી. એ જી પહેલા વર્ષની પરીક્ષા કોલેજમાં આપી છે જે આવને વર્ષ યુનિવર્સિટીની પરીક્ષામાં એસસે

શાસ્ત્રવિશારદ જૈનાચાર્ય પૂજ્યપાદ યોગનિષ્ઠ શ્રીમદ્ બુદ્ધિસાગરજી સૂરીશ્વરજીનો વિહાર.

તા. ૧૮-૧૨-૧૩ ગુરુવારના દિવસે બપોરના બે વાગતાં મહારાજશ્રીએ પૈથાપુરથી વિહાર કર્યો તે પ્રસંગે સર્વે આવક આવિકાઓએ માંગણીક ગાયન સહિત ગામથી ફેટવાક દૂર સુધિ હાનરી આપી હતી તેમજ અન્ય મતાવસંખી સદ્ગૃહસ્થોએ પણ સૂરીજી મહારાજશ્રીની દેશના સાંભળવા તથા દર્શન કરવા આવ્યા હતા. બાદ ગામની બહાર દવાખાનાની પાસે આચાર્ય મહારાજ પોતાના દસ શિષ્યો સહિત ઉભા રહી સકળ મનુષ્યોને મનુષ્ય જન્મની કીમત તથા મનુષ્ય જન્મ પામી કરવા યોગ્ય કર્યો. એ વિષયનો ઉપદેશ ધણીજ અસરકારક બા-
પામાં લગભગ પોણા કલાક સુધી દીધો હતો જેથી ધણા આવક આવીકાઓ તથા અન્ય ધર્મીઓના હૃદયમાં ધણીજ અસર થઇ હતી. બાદ સર્વેને મુદાયોગ્ય વ્રતપચ્ચખાણ આપી આચાર્ય મહારાજશ્રીએ સ્વશિષ્યો સાથે મુકામ રાધેજ તરફ ગમન કર્યું. તે પ્રસંગે લગભગ પચ્ચાસ ઉપરાન્ત સદ્ગૃહસ્થો લગભગ રાધેજ સુધી સાથેજ હતા. તેટલામાંજ રાધેજનો સંધ સામેયા સહિત આચાર્ય મહારાજશ્રીની સામે આવ્યો. ધણાજ આડંબરથી મહારાજશ્રીએ ગામમાં પ્રવેશ કર્યો. તે પ્રસંગે ઉપાશ્રયની આશુનાશુનો ભાગ દ્વન્ન પતાકાથી શણગારવામાં આવ્યો હતો. મહારાજશ્રીએ ઉપાશ્રયમાં પધારી પ્રભુ પૂજાથી ચતા કાયદા તથા પૂજાની વિધિ વિધે ધણેજ અસરકારક બોધ આપ્યો હતો. બાદ પ્રભાવના કરવામાં આવી હતી. બીજે દીવસે પૈથાપુરથી પૂરાપિપન વેડીટરીપન સુધી સાહેબ સૂરીશ્વરજીના દર્શનાર્થે આવ્યા હતાં. તેમજ મહારાજશ્રીની સાથે ધણી ધણી બાળતરી ધર્મ ચર્ચા કરી હતી. તા. ૨૧-૧૨-૧૩ ને રવિવારના દીવસે સવારના આઠ વાગતાં સ્ટેટ માણસા તરફ આચાર્ય મહારાજનો વિદાર થયો. તે ખજાર માણસામાં મળતાં મકળ સધને અત્યાનન્દ થયો. દરબાર તરફથી મહારાજશ્રીના સારા સત્કાર થયો હતો અને જજાજ આડંબરની સાથે નગરમાં પ્રવેશ થયો હતો. આ પ્રસંગેના દેખાવ ધણેજ આદલાદ ઉપજવતાર યઇ પડ્યો હતો કારણ જે ઠેકાણે રંગીગેરંગી બોર્ડો તથા દ્વન્ન પતાકાઓ તથા કમાનો બાંધવામાં આવી હતી તેમજ બર-
ખન્નરની અંદર રેશમી કીનખાખ, સારી ગજાખાણી, મોળીયાં વીગેરેથી ધણીજ ગોભા કરવામાં આવી હતી. ઠેકાણે ઠેકાણે શ્રીફળ તથા ખાંડનાં રમકડાં તથા ફર્પણું વિગેરેનાં તોળણે બાંધી અપૂર્વ શોભા કરી હતી. ત્યાંથી મહારાજશ્રીનું ગમન થયું તે પ્રસંગે સૂરીશ્વર મહારાજશ્રીની જય જોવા અવાજથી આકાશ ગરજ રહ્યું હતું તેમજ સુશ્રાવીકાઓ મધુર સ્વરે મંગળ ગાણાં ગાતી હતી. તેવા સાડંબર સામેયા સહિત આચાર્ય મહારાજશ્રીએ ઉપાશ્રયમાં પધારી ધર્મ દેશના શરૂ કરી. પંચેન્દ્રિયોના વિષય સુખમાં પોતાનો મનુષ્યાવતાર ન ગમાવતાં ધર્મ સાધન કરી જન્મ સરૂળ કરવો તે વિષયમાં ધણેજ અસરકારક બોધ લગભગ એક કલાક સુધી દીધો હતો. બાદ સૂરીશ્વરજી મહારાજની જય બોલી પ્રભાવના લઇ સર્વે સદ્ગૃહસ્થો વિસર્જન થયા હતા. -મહારાજશ્રી હાલમાં અને માણસામાં રહેનાર છે. દરરોજ સવારના નવથી અગીઆર વાગ્યા સુધી ધર્મ દેશના તેઓશ્રી આપે છે તેમાં સ્વધર્મી તથા ધણ અન્ય ધર્મીઓ પણ ભાગ લે છે. ઉપાશ્રય શ્રોતાઓથી પૂર્ણ બરાય છે. ધર્મનો હોત ધણેજ સારી રીતે ધાય છે.

ત્રિશક.